

საგჭოთა სელოვნება

GOBETCKOE
 УКРЬГГТВО
 SOVIET
 ART
 SOWJETKUNST
 ART
 SOVIETIQUE

12

1970

საგჟოთა სელაგნება

გაზეტი
გონივი ჩანგოძე
15/სვ-71/ს

თეატრი
მუსიკა
მხატვრობა
კინო
პრეპიტეატურა
ქორეოგრაფია

12

საპარტვილოს სსრ კულტურის სამინისტროს საზოგადოებრივ-კოლტიკური,
ლიბრატორულ-მხატვრული, მცნიერულ-თეორიული ყოველთვიური ჟურნალი

1970

ბ. ბაგალაშვილი

მადლიანო, ჩემო მიწავ.

მთავარი რედაქტორი — ოთარ შაპო

სარედაქციო კოლეგია: შალვა ამირანაშვილი, გელა ბან-
ძელაძე, კარლო გომიძე, ალექსი მაკავარიანი, ნათელა
ურუშაძე, ბრიგოლ ფოფხაძე, ლიმიტრი ჯანელიძე, ვანო
წულუკიძე.

დ. ბაშელიშვილი

სამხარი.

ვოლუციურ ს. დ. პარტიად“ (თხ. ტ. 35, № 309) გელადის ეს მიითთება დიდ პასუხისმგებლობას აკისრებდა პარტიას, პრესას.

თებერვლის რევოლუციის შემდეგ რუსეთში თავის პირველსავე სდომანზე რსდმპ (ბ) ცენტრალურმა კომიტეტმა მიიღო დადგინლება გაზეთ „პრავდას“ განსაზღვრის შესახებ. ეს ნაბიჯი ერთსულოვნად მოიწონეს პარტიულმა ორგანიზაციებმა, მშრომლებმა და გაზეთის ალუტქებს როგორც მატერიალური დახმარება, ასევე მორალური მხარდაჭერა.

რსდმპ (ბ) თბილისის ბიურო მიესალმა „პრავდას“, როგორც პროლეტარიატის ინტერესების ერთადერთი დამცველს (თხ. „პრავდა“ № 18, 26 მარტი, 1917 წ.).

„პრავდას“ იდეურ და ორგანიზაციულ დახმარებას უწყევდა ბოლშევიკურ ორგანიზაციებს და მათს ბეჭდვითს ორგანოებს, ღირსეულად იბრძოდა სოციალისტური რევოლუციისათვის.

თბილისის ბოლშევიკებმა, ყურდნობოდუნ რა საქართველოსა და ამიერკავკასიის ბოლშევიკური პრესის სახელოვან ტრადიციებს, სარეკორდო ვადაში (10 დღე) შესძლეს გამოცემა გაზეთი „კავკასკი რაბოჩი“, რომელიც მამის პირველი ბოლშევიკური გაზეთი იყო მიუღეს კავკასიაში და თავისი მოღვაწეობის პროგრამით რევოლუციის სასმასურში იდგა. „თლიანად გამოციფრით დაგროვილი ენერჯია, წარმართით ის სათანადო მიზნისაკენ და ამით მივიყვანით რევოლუცია ლოკიურ დასასრულამდე“ — წერდა გაზეთი თავის პირველ ნომერში 1917 წლის 11 მარტს.

რსდმპ (ბ) VII (აპრილის) კონფერენციის შემდეგ პარტიამ გააძლიერა პრესაზე ხელმძღვანელობა. ცენტრალურ კომიტეტთან შეიქმნა ბეჭდვითი სიტყვის ბიურო, რომელიც ხელმძღვანელობდა და ეხმარებოდა პარტიულ პრესას. გაიშალა გაზეთების მუშაობა ადგილებზე, გაიზარდა მათი რაოდენობა, პერიოდულობა და ტირაჟი.

1917 წლის 4 ივნისიდან გამოსვლას იწყებს გაზეთი „ბრძოლა“, რომელიც სახელოვანი ლენინურ-ისკრული მიმართულების გაზეთი „ბრძოლის“ ტრადიციებს აგრძელებდა. ამავე თვის ბოლოს სომხურ ენაზე გამოვიდა „ზანფორი კრივი“, ხოლო ნოემბერში ახალგაზრდობის კომუნისტური ჟურნალი „მსამე ინტერნაციონალი“ (№ 4-დან იგი გაზეთად გადაკეთდა), ჩაისახა კომკავშირული პრესა, რომელიც ერთი პირველთაგანი იყო რუსეთში.

ბოლშევიკური გაზეთები (განსაკუთრებით „კავკასკი რაბოჩი“) იმ დროს, როდესაც საქართველოს ბოლშევიკები დროებით გაერთიანებული იყვნენ მემოკრატებთან, ბოლშევიკებს უნარჩუნებდნენ იდეურ და ორგანიზაციულ დამოუკიდებლობას.

სოციალისტური რევოლუციისათვის ბრძოლაში სწორი ორიენტაციისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ვ. ი. ლენინის შრომებს: „წერილობით შორიდან“, „აპრილის თეზისები“, რსდმპ (ბ) VII (აპრილის) კონფერენციის რეზოლუციებს და სხვ.

ვ. ი. ლენინის ნაშრომებში, განსაკუთრებით კი „აპრილის თეზისებში“ და აპრილის კონფერენციის გადაწყვეტილებებში, მოყვანილია ბურჟუაზულ-დემოკრატიული რევოლუციიდან სოციალისტურ რევოლუციაზე გადასვლის თეორიულად დასაბუთებული კონკრეტული გეგმა. ეს გეგმა ითავისწინებდა რევოლუციის მშვიდობიან განვითარებას 1917 წლის 25 აპრილს „კავკასკი რაბოჩიმ“ დაბეჭდა ვ. ი. ლენინის „აპრილის თეზისები“. 13 და 16 მაისს ამავე გაზეთში გამოქვეყნდა რსდმპ (ბ) VII (აპრილის) კონფერენციის რეზოლუციაში. შემდგომში, როცა გამოსვლა იწყებდა გაზეთებმა „ბრძოლაში“ და „პანფორი კრივიმ“, ეს მასალები გამოქვეყნდა ქართულ და სომხურ ენებზეც.

სოციალისტური კულტურისათვის ბრძოლა საქართველოს ბოლშევიკურ პრესაში

(1917 — 1921 წ.წ.)

გრიგოლ აფრიდონიძე

საქართველში თითქმის ოთხ წელიწადს გაგრძელდა ბურჟუაზულ-დემოკრატიულიდან სოციალისტურ რევოლუციაზე გადასვლის პროცესი. მშრომელთა ბრძოლა საბჭოთა ხელისუფლებისათვის რთულ და დაძაბულ ვითარებაში მიმდინარეობდა, რადგან სოციალისტური რევოლუციის განხორციელებას ხელს უშლიდნენ არა მარტო მენშევიკები და მათი მოკავშირე ანტიკომუნისტური პარტიები, არამედ მათი მფარველი უცხოელი იმპერიალისტებიც მუხუხუხავდა ამისა, საქართველოს მუშებისა და გლეხების თავგანწირული ბრძოლა გამარჯვებით დაკვირვებდა ბოლშევიკების ხელმძღვანელობით. 1921 წლის 25 თებერვალს საქართველოში გაიმარჯვა სოციალისტურმა რევოლუციამ, ამაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა პრესამ. სოციალისტური რევოლუციისათვის ბრძოლის ყველა ეტაპზე იგი იყო პროპაგანდის, აიტაცაციისა და ორგანიზაციის მძლავრი იარაღი, ფართო მასებზე შემოქმედების შეუცვლელი საშუალება.

ვ. ი. ლენინის სოციალისტური რევოლუციისათვის ბრძოლაში წინა პლანზე აყენებდა ბოლშევიკურ პრესას, მუშების დარაზმვას რევოლუციურ სოციალ-დემოკრატიულ პარტიად, „ახლა, — წერდა ლენინი 1917 წლის მარტში ა. შ. კოლმენტის — მთავარია პრესა, მუშების დარაზმვა რე-

გაზეთები ითვალისწინებდნენ ადგილობრივ კონკრეტულ პირობებს და, რომ უფრო მყარ ნიადაგზე დამყარდნენ სოციალისტური რევოლუციისათვის ბრძოლა, უწყობდნენ ზღვრებზე მხარს VII კონფერენციის გადაწყვეტილებებს მენშევიკების ფორმალური ორგანიზაციული კავშირის გაწყვეტის შესახებ. მნიშვნელოვანი მუშაობა გასწიეს გაზეთებმა რევოლუციის მწვიდობიანი განვითარების ღებინური გეგმისათვის.

ჩვენი პარტიის ისტორიასა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისათვის ბრძოლაში ახალი ნიშანსდებია რსმმპ (ბ) VI ყრილობა. შევლოდით ვითარების შესაბამისად, ყრილობამ შემოიშვა ახალი ტაქტიკა და კარსა აიღო შეიარაღებული აჯანყებისაკენ. ყრილობის გადაწყვეტილებები საქართველოს ბოლშევიკებისათვის მოქმედების სახელმძღვანელო იყო. პრესისა და სწავლებით საქართველოს ბოლშევიკები მშრომელის აცნობდნენ ამ დიდი ისტორიული მომენტის დოკუმენტებს. ყრილობის მასალაზე გაზეთებმა გამოაქვეყნეს ქართულ, რუსულ და სომხურ ენებზე. ამ საკითხს მიეძღვა მრავალი თეორიული, მოწინავე და სარედაქციო სტატია.

ოქტომბრის იერიშის წინ ბოლშევიკებმა გაზეთებზე დასტამეს ვ. ი. ლენინის წერილები, რომლებიც ზუსტად განსაზღვრავდნენ კომუნისტური პარტიის, მუშათა კლასისა და უღარიბესი გლეხობის ადვილს კონტრრევოლუციური დროებითი მთავრობის წინააღმდეგ შეიარაღებულ ბრძოლაში.

ვ. ი. ლენინის წერილები ერთხელ კიდევ მოაგონებდნენ პარტიას, ხალხს, მარქსისა და ენგელსის გენიალურ აზრებს შეიარაღებული აჯანყების, როგორც ხელშეწყობის და მისი გამაწყვეტი რილის შესახებ. მათში მოცემული იყო მოქმედების დეტალურად დამუშავებული გეგმა.

გაზეთ „ბრძოლის“ პირველი და რვა ოქტომბრის ნომერებში ვ. ი. ლენინის ხელმოწერილი დაიბეჭდა სტატია „რევოლუციის ერთ-ერთი ძირითადი საკითხი“. 22 ოქტომბერს — „კრიზისის მოწინავე“, 23 ოქტომბერს გაზეთი შეუდგა დიდი ბელადის ნაშრომის „კატასტროფის მუქარა და მასთან ბრძოლა“ ბეჭდას, რომელიც ნოემბრის ბოლოდღე გაგრძელდა. „ბრძოლის“ 1917 წლის 13, 15, 17, 19 დეკემბრის №№: 54, 55, 58, 60 ნომერებში დაიბეჭდა რაყვეტები ვ. ი. ლენინის ნაშრომთან: „იმპერიალიზმი, იმპერიალიზმის უმალესი უმაღლესი სტადია“ (გაზეთში იგი გამოქვეყნდა სათაურით „იმპერიალიზმი, როგორც კაპიტალიზმის ახალი საფეხური“, გამდიდრებული ვ. ი. ლენინის წიგნითა). ეს შრომები ქართული კომუნისტებისათვის უაღრესად დიდმნიშვნელოვანი იყო სოციალისტური რევოლუციის თეორიისა და პრაქტიკის საქმეში. ისინი აღმოებრებდნენ სოციალისტური რევოლუციის ღებინური თეორიის პრობლემებს რევოლუციის მოწინააღმდეგე და განმარკოვლების მიერ პერიოდში. ბოლშევიკური გაზეთები პროლეტარიატის დიქტატურისათვის ბრძოლის დიდი მნიშვნელოვანი ადვილს უზომოდან აგარსულ და ერთვულ საკითხებს. ამხელდნენ წერილობრივად პარტიისათვის არა-თანმიმდევრულობას რევოლუციის ამ მნიშვნელოვანეს საკითხებზე, ანთავისუფლებდნენ მათებს მათი გაკვეთისაგან და რაზმადნენ მათ ბოლშევიკური ლოზუნგების გარშემო.

ამ პრობლემებზე ქართულ ბოლშევიკურ პრესაში დაიბეჭდა მრავალი თეორიული ხასიათის, სარედაქციო და მოწინავე სტატია, ამავედენასებრებოდა მუშებისა და გლეხების კორესპონდენციები და ინფორმაციები, რომლებიც კონკრეტული მაგალითებით უჩვენებდნენ რევოლუციისათვის მათების ბრძოლის ნამდვილ სურათს.

საქართველოს მშრომელების შეგნებული ნაწილი ადფრთოვანებით შეგება სოციალისტური რევოლუციის გამარჯ-

ვებებს რუსეთში. ბოლშევიკური გაზეთები აცნობდნენ მისახლობას ოქტომბრის რევოლუციის დეგრეტებს, სწორად აფასებდნენ ოქტომბრის რევოლუციის მნიშვნელობას, მიაპერსპექტივებს.

„დაიწყო ახალი, ჭეშმარიტად დიდი რევოლუცია, — წერდა გაზეთი „ბრძოლა“, — რომელიც უნდა გადაწყვიტოს არა მარტო პროლეტარიატის, არამედ მიელი დემოკრატიის, ევროპა-აზიის, მთელი ქვეყნის, მიელი კაცობრიობის ზედი, მისი ბრწყინვალე მომავალი. ამავე ნომერში გაზეთი მოუწოდებს რევოლუციის ძალთა დახმარებას და იერიშისაკენ. „თბილისის და კავკასიის რევოლუციური დემოკრატიის ვალია დაიარსების, იერიში თეთონ მიიტანოს კონტრრევოლუციასზე და მხარი გაუმაგრის ავანგარდს. ამისათვის საჭიროა, რომ მან ზურგი შეაკციოს და კავშირი გაწყვიტოს სოციალ-დემოკრატიულ კონტრრევოლუციურ ობორნიდებთან, კერძისის დამტყუბობას (მაგ. ესერები), თავი დააღწიოს ობორნიდისტულ, მოდუნებულ და წყაღ-წყალა პარტიას (მენშევიკები) და ხელში აიღოს დროშა აჯანყების. თავდაცვიად შეტევაზე, არას გვიკარნახებს მომბეტი“ (გაზ. „ბრძოლა“ № 25, 3 ნოემბერი, 1917 წ.).

7 ნომერიდან საქართველოში ბოლშევიკური გაზეთები გამოდიოდა მოწოდებით — „გამარჯოს სამჭოების რევოლუციურ მთავრობას, მუშებო, სალდათებო, გლეხებო, მედ-გარდ დაუჭირეთ მხარი მუშებისა და გლეხების მთავრობას!“.

ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ მენშევიკებმა და ამიერკავკასიის სხვა ანტიკომუნისტურმა პარტიებმა ხელში ჩაიგდეს ძალაუფლება და დღის წესრიგში დარაყენეს სამჭოთა რუსეთთან ჩამორბობა. ისინი უარს არ ამბობდნენ რუსეთთან ურთიერთობაზე მანამ იქ ბურჟუაზიული დროებითი მთავრობა ბატონობდა. მათ შერგეს ბლოკი და როგორც კი სოციალისტურმა რევოლუციამ გაიმარჯვა, გამოითიშნენ რუსეთიდან. ეს იყო ნამდვილი კონტრრევოლუციური ნაბიჯი, ბურჟუაზიის აშვარა მხარდაჭერა. ამასთან დაკავშირებით გაზეთი „ბრძოლა“ წერდა: „ქვეყანა იღუბება, ისტორიულად გაკვივის ბურჟუაზია. თუცა კარგად ხვდას, რომ იღუბება ბურჟუაზიის ბატონობა და ქვეყანა კი ახლა გამოდის ხნის გაზაზე. აქვეყანა გასანდელდება, — აქსადებენ მენშევიკები.“

„მენშევიკები მხარს რომ ვერ დაუჭერენ რევოლუციას, ეს მათ საქვეყნოდ ალიარეს. მამ რა დარჩინათ? რუსეთიდან ჩამორბობა“ (ბრძოლა № 31, 10 ნოემბერი, 1917 წ.).

მენშევიკური დიქტატურისა და უცხოელ იმპერიალიზმის ბატონობის რთულ პირობებში, რაც თხს წელს საბჭოტად, ქართველი ხალხი აწარმოებდა ბრძოლას სამჭოთა ხელისუფლებისათვის. დიქტატურის სუსტი განსაკუთრებით იგრძნობოდა 1918 წლის თებერვლიდან, როდესაც მენშევიკებმა დაბრუნეს ბოლშევიკური გაზეთები: „ბრძოლა“, „კავკასუსკი რაბორი“ და „ბანგორი კრივი“. შემდეგ კი დაბრუნეს უფარლო მუშათა მიტინგი ალექსანდრის ბაღში. საქართველოს ბოლშევიკური პრესისა და პირველყვარობის გულდამსით შესწავლამ დაგვარწმუნა, რომ საფუძველს მოკლებულა აზრი, თითქოს 1918—1920 წლებში საქართველოში არ გამოდიოდა არალგალური ბოლშევიკური გაზეთები. (ეს მხედხდება პირველად გაზეთ „იმპუნისის“ პირველ ნომერში იყო გამოთქმული).

ჯერ კიდევ გაზეთების — „ბრძოლის“, „კავკასუსკი რაბორი“, „ბანგორი კრივის“ აკრძალვისთანავე (1918 წლის თებერვლიში) ბოლშევიკებმა შესძლეს 10 თებერვალს გამოთქმულ გაზეთი „კავკასუსკია პრედა“, შემდეგ კი ამავე თვეში გაზეთ „ბანგორი კრივი“ ნაცვლად გომოსტეს „ბანგორი“. სხვადასხვა ქალაქში გამოდიოდა გაზეთები: „რე-

ზ. კაპანაძე

ავანცება გურიაში.

ნი ბრძოლა“, „მუშის ბრძოლა“, „კავკასკაცია პრავდა“, „სუსუსკაცია პრავდა“, „ბრძოლა“ (კავკავი); 1919 წლია მარტში და ზაფხულში — „იხესტია“, „ვოლა“, „რაბოინი“, „რაბოინი პუტ“, „მუშათა ბიულეტენი“.

როცა შეუძლებელი ხდებოდა არალეგალურ პირობებში გაზეთების სტამბური წესით გამოშვება, პარტიული ორგანიზაციები ხელნაწერ ჟურნალ-გაზეთებს უშვებდნენ. მაგალითად, ოზურგეთის მაზრაში უშვებდნენ ორკვირულ ხელნაწერ ჟურნალ „კომუნისტს“, რომლის პირველი ნომერი გამოვიდა 1919 წლის 15 ივლისს, მეორე კი — 10 აგვისტოს. გამოქვეყნებული სტატიების — მოწინავე, „რედაქციისაგან“, „მენშევიკები ძველთა და ახლას“, „რა მალე ხვდეს“, „სიმართლე საბჭოთა მთავრობის შესახებ“, „გერსალი, ბერნი, მოსკოვი“, „ჩვენი პრესა“, „სოფლებში“, „მკითხველებს“ და სხვ. ანალიზი გვიჩვენებს, რომ „კომუნისტს“ განაგრძობდა საქართველოს ბოლშევიკური პრესის კურსს ოქტომბრის იდეების გამარჯვებისათვის საქართველოში, მხარს უჭერდა მსოფლიოს რევოლუციურ პროცესს, ამხელდა მენშევიკების სიყალბეს და ჭორებს საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ. ჟურნალ „კომუნისტის“ მეორე ნომრის მოწინავეში ის ახრია გატარებული, რომ კომუნისტური რევოლუცია მთელ მსოფლიოში ღრმავდება, ვითარდება, რომ „ჩვენი წმინდა მოვალეობაა ხელი შევეწყოთ საერთაშორისო კოკონის დათვებას, რომელიც დასწავას ბურჟუაზიულ რეაქციის ტახტებს“.

სტატიებში „ჩვენი პრესა“ გაკრიტიკებულია გაზეთ „ერთობის“ № 166, რომელიც ლანძღვა-გინებით იხსენიებს ბოლშევიკებს.

1919 წლის ზაფხულში ხევის თემში (გურია) გამოვიდა ხელნაწერი ეუმორისტული ჟურნალის რამდენიმე ნომერი. ერთ მათგანში მკაცრად იყო გამართახებული მენშევიკური ჯარის ოფიცერი აზნაური ჯაყელი (იხ. მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის პარტიული არქივი, ფონდი № 8, აღწ. 3, საქმე 57, ფურც. 83).

ბოლშევიკი ჟურნალისტები ციხის საკანებშიც არ სწყვეტდნენ საქმიანობას. შემონახულია ცნობები, რომ 1919 წელს მეტეხის ციხეში გამოსცეს პატარა ფორმატის ხელნაწერი ეუმორისტული გაზეთი „ანათმას გესლი“.

1920 წლ-ს აპრილში ქუთაისის ციხეში გამოიცა არალეგალური ხელნაწერი გაზეთის „ციხის კომუნის“ რამდენიმე ნომერი (იხ. ჟურნალ „რევოლუციის მატანე“ № 1 (29) 1929 წ.). ხელნაწერი ჟურნალ-გაზეთები იგივეთი მოვლენაა, საერთოდ, ბოლშევიკური პრესის ისტორიაში. იგი მიუთითებს ქართველი ბოლშევიკ-ჟურნალისტების დიდ და ენერგიულ საქმიანობაზე.

არალეგალურ პირობებში ბოლშევიკურ ორგანიზაციებს რსდმპ (ბ) საშარეო კომიტეტის ხელმძღვანელობით მუშაობა არ შეუწყვეტია. მუშაობას განაგრძობდნენ კომკავშირული ორგანიზაციებიც, რომლებიც ჯერ კიდევ 1917 წლის შემოდგომაზე წარმოიშვნენ. მათ ჰქონდათ თავიანთი ბეჭდვითი ორგანოები („მესამე ინტერნაციონალი“, „ახალ-გაზრდა კომუნისტი“).

იზრდებოდა და მტკიცდებოდა რევოლუციისათვის მებრძოლთა ძალები. 1918—1920 წლებში მუშები და გლე-

(გარბელება მე-8 გვერდზე).

ი. პატაშვილი

დვარდთი მიწის შესახებ.

ხები აქტიურად ჩაებნენ რევოლუციურ ბრძოლებში. მუშათა საკავშირეო მოძრაობამ ფართო ხასიათი მიიღო, განსაკუთრებით ძლიერი იყო უკმაყოფილება გლეხების, გლეხთა აჯანყებებმა მენშევიკური დიქტატურის წინააღმდეგ, მოიცავდა თითქმის მთელი საქართველო.

რევოლუციური გამოსვლები იმდენად ძლიერი იყო, რომ მენშევიკებმა მათ ჩასაქრობად მოიშველიეს დასავლეთის იმპერიალისტთა ვარცხნი.

დასავლეთის ორიენტაცია კი მენშევიკებმა ადრევე აიღეს. ამის შედეგი იყო ის, რომ საქართველომ დათარგმობდნენ ჯერ გერმანიას და თურქთა, შემდეგ კი ინგლისელ იმპერიალისტთა ვარცხნი.

ქართველი მენშევიკების აშკარა კავშირი გერმანულ, თურქ და ინგლისელ იმპერიალისტებთან ნიშნავდა არა საქართველოს დამოუკიდებლობის დაცვას, არამედ მის ოკუპაციას, ბრძოლას ბოლშევიკი მუშებისა და გლეხების წინააღმდეგ.

„თქვენ ყველამ კარგად იცით, — წერდა გ. ი. ლენინი. — რომ საქართველოს დამოუკიდებლობა ყოველად აშკარა მოტყუარად იქცა — სინამდვილეში ეს არის საქართველოს ოკუპაცია და სრული დაპყრობა გერმანული იმპერიალისტების მიერ, გერმანული ხიზმების კავშირი მენშევიკურ მთავრობასთან ბოლშევიკი მუშებისა და გლეხების წინააღმდეგ (თხზ., ტ. 28, გვ. 7-8).“

ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორმა გენერალმა კუპკოლისმა 1919 წლის 8 აპრილს გამოსცა ბრძანება გაუცხვების შეწყვეტისა და მუშების მიერ სამუშაოს თვითნებურად მიტოვების წინააღმდეგ. 1919 წლის 14 აპრილის ბრძანებით გუბერნატორმა დაშალა ბათუმის ოლქის მართვის საბჭო. ამავე დროს მან დაიტოვა უფლება ამა თუ იმ გაუხეთის დახურვაზე, ან ახალი გაუხეთის გამოცემაზე. (იხ. „საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისათვის ბრძოლა საქართველოში“, გვ. 404 — 406).

საბჭოთა რუსეთისათვის მძიმე ვითარებაში, როდესაც გაძლიერდა დენიკინის საფრთხე, 1919 წლის 9 იანვარს ოკპ (მ) ცკ-ის „იხუებტარში“ დაიბეჭდა გ. ი. ლენინის მიწა დაწერილი ოკპ (ბ) ცკ-ის წერილი პარტიული ორგანიზაციებისადმი — „ყველაფერი დენიკინთან საბრძოლველად“; რომელიც დენიკინის წინააღმდეგ ბრძოლის ფართო პროგრამა იყო. ეს დოკუმენტი საქართველოს ბოლშევიკებისათვის იყო ცნობილი, და მის საფუძველზე მათ გადაეცა უფრო გააქტიურეს მუშაობა მენშევიკებისა და ინგლისელი ოკუპანტების წინააღმდეგ, რომლებიც ზურგს უმაგრებდნენ დენიკინს.

მენშევიკებისა და ოკუპანტების წინააღმდეგ ბრძოლაში ჩაბმული იყო პრესაც. 1919 წლის ნახევალში გამოშვებულ გაზეთებში: „კოლხა“, „რაზიონი“, „რაზიონი პეტკ“ სისტემატურად ბეჭდადებენ წერილებს, რომლებიც მშრომელებს სწორად წარმოუდგენდნენ მდგომარეობას სამოქალაქო ომის ფონზე საბჭოთა რუსეთში, აშუქებდნენ, საქართველოს ამბებს, აცნობდნენ მკითხველებს თუ როგორ ესწრაფებოდნენ მენშევიკები სიტყვით და საქმით დენიკინს ბანდელს.

გაზეთი „რაზიონი“ თავის პირველ ნომერშივე აუწყებდა მასებს, რომ მენშევიკები შეუთანხმდნენ რუსეთის კონტრრევოლუციას და ლოზუნგი — „ყველაფერი დენიკინის წინააღმდეგ საბრძოლველად“, შეკვალეს ლოზუნგით: „ყველაფერი ბოლშევიკების წინააღმდეგ“.

საქართველოს ბოლშევიკურმა ორგანიზაციამ აცხადებდა და პროპაგანდა გააძალა საოკუპაციო ვარცხნიც. იბეჭდებოდა და ვრცელდებოდა ბროშურები და პროკლამაციები ინგლისურ ენაზე (იხ. საქართველოს კომუნისტური პარტიის ისტორიის ნარკვევები, ნაწ. 1, გვ. 445).

ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ქართველი მენშევიკები საქმეს ისე წარმოვიდგინდნენ, რომ მათ ბრწყინვალედ გადასტუმრეს ეროვნული საკითხი, გამოყენენ საბჭოთა რუსეთს და შეეძინეს ვითომად დამოუკიდებელი რესპუბლიკა. ისინი სხვა წერილებურეკლამულ პარტიებთან ერთად ქართველ კომუნისტებს ბრალად სიდმენდნენ თათიგამორკვევის უარყოფას, საბუთად კი მისი მოქონდათ, რომ თქვენ საქართველოს რუსეთიდან გამოყოფის წინააღმდეგი ხართ.

გაზეთი „საქართველოს კომუნისტი“ სტატიაში „ეროვნული თვითგამორკვევა“ კონკრეტული ვითარების შესახებ მისად სწორად, ლევიზურად აშუქებს ეროვნული საკითხს. მასში ვკითხულობთ: „ქართველი კომუნისტები აღიარებენ განთავისუფლების უფლებას, მაგრამ ამ უფლებითა ეწინააღმდეგებიან შექმნილ პირობებში ქართველი ხალხისათვის არ არის სასარგებლო, რადგან საქართველოს და მის პროლეტარიატს მოსწყვეტდა საბჭოთა რუსეთის რევოლუციისგან და ნაძლიერად იმპერიალისტების კლანჭებში ჩავიდობდა“ (№ 7, 1920 წლის 25 იანვარი).

1920 წლის დასაწყისიდანვე რადმ (ბ) კავკასიის სამხარეო კომიტეტი აძლიერებს თავის მუშაობას. მოღვაწეობას აწარმოებენ თბილისელი ბოლშევიკები, ძლიერდება ყურადღება პრესისადმი. გამოხატულ იწყებს რსდმპ (ბ) თბილისის კომიტეტის ორგანო რუსულ ენაზე — გაზეთი „კომუნისტი“. პირველ მასამდე ამ გაზეთის 6 ნომერი გამოვიდა. 18 აპრილს გამოვიდა არალეგალურ გაზეთი „კომუნისტი“ (ქართულ ენაზე) პირველი ნომერი. შემდეგ ორივე ეს გაზეთი აგრძელეს.

პრესისა და საგამომცემლო მუშაობაში გარკვეული წვლილი შეჰქონდა ტექნიკურ კოლეგას „ტექნიკოსს“. რომელიც პარტიის მითითებით შეიქმნა უმთავრესად კომედიანო-ლევისაგან. იგი ხელს უწყობდა არალეგალური ლიტერატურის გამოცემას და გაგრძელებას.

1920 წლის 7 მარტს სახუცე ხელშეკრულება დაიდო საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და საბჭოთა რუსეთის შორის. ამ ხელშეკრულების ძალით ბოლშევიკური ორგანიზაციები საქართველოში ლეგალურებულ იქნა. შეიქმნა საქართველოს კომუნისტური პარტიის დროებითი ცენტრალური კომიტეტი. ჩატარდა პარტიის წევრთა სხვა-სალი რეგისტრაცია. ლეგალურად დაიწყო მუშაობა კომედიანო. ბოლშევიკებმა პრესისა და საგამომცემლობის მუშაობა გაშალეს ლეგალურად.

1920 წლის 3 იანვარს ლეგალურად გამოვიდა გაზეთი „კომუნისტი“ პირველი ნომერი. ამ მოვლენას ერესულგოდან მიყვანდნენ მშრომელები მიტინგებსა და კრებებზე, თავიანთი წერილებში რედაქციის მიმართ ისინი მატერიალურად და მორალურ მხარდაჭერას აღუთქვამდნენ მას, რასაც ასრულებდნენ კიდევაც. ყველაფერი ეს თითქმის წინგადადგმული ნაბიჯი იყო, მაგრამ მენშევიკებს ხელშეკრულება დადების შემდეგაც არ აუღათ იგივე ბოლშევიკებისა და მათი გაზეთების დევნა-შევიწროებაზე.

გაზეთი „კომუნისტი“ (№ 7, 1920 წლის, 10 იანვარი) წერდა: „ყველამ კარგად იცის, იმ დროს, როდესაც ჩვენ ამხანაგებს ციხეებშიან უშვებდნენ, ზოგიერთ ალაგას მთავრობის აგენტები სხვა ჩვენ ამხანაგებს ეჭიდებდნენ და ახლა ბევრი ჩვენი ამხანაგი ამა თუ იმ მიზეზით დატყვევებულნი არიან... იყო შემთხვევები, როგორც თბილისში ისე პროვინციებში, როცა მთავრობის აგენტებმა ჩვენი პარტიული კრებები გარეგან და პარტიის წევრებზე ძალდატანება იხმარეს“.

14 იანვარს მთავრობის განკარგულებით საგანგებო რაზმის წევრები თავს დაესხნენ გაზეთ „კომუნისტის“ სტამბა-

სოციალურ განვლვ მოკლედლიანი,
ბნელ, უაწი, ბურუსანი.

ქართველი მენშევიკების მტრული დამოკიდებულება ოქტომბრის რევოლუციისადმი კარგადაა გადმოდგეული 1917 წლის 11 ნოემბერს „ბრძოლაში“ დაბეჭდილ ს. თოდრიას ფელეტონში — „რუსეთი განსაცდელშია“. მენშევიკები დღე-ღამე ელოდებოდნენ ბოლშევიკური მოვარების დაშლისას. რევოლუციის გამარჯვების მე-13 დღეს „ეთრობის“ რედაქციამ შეტყობინებ ელოდებთან ცნობას სამბოთა მოავრობის დამხმარის შესახებ, მარცხ დღეებში საწინააღმდეგო ცნობა მოიტანა. „გელსინფორსი, ფელან-დიანი რევოლუცია დაიწყო, რჩინიზებით მიმოსვლა შეწყდა... კალედინის დეპუტა კავკასიის მთავარსარდალთა: პეტროვადი, მოსკოვი, ვორონეჟი, სარატოვი, ცარიცინი ბოლშევიკების ხელშია...“

ველას ნაყრისფერი დაღო. ენა დაებთ. ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ უცხოეთის გაზეთები და ქვეყნის შინაგანი კონტრრევოლუციის ბოლშევიკების აბრლებდნენ ვანდალიზს, მუხუშების სხასხლები, ხანხილ მებატახეთა „მაშულების“ და კლესიების ხეჩევა-დახადებურებას. ყოველივე ეს პროვოკაციული მონაჭოთი იყო.

გაზეთ „ახალ კომუნისტში“ 1920 წლის (3 სექტემბერს) დაბეჭდილ ა. ლუნინარსკის სტატიაში უარყოფილია მოწინააღმდეგეთა „მტკიცება“ ბოლშევიკების ვანდალიზმის შესახებ. ავტორი წერს, რომ „ჩვენ შევიძლია სიაბამყით და გადაჭრით უკუვადლოთ ეს ბრალდება და ვთქვათ, რომ ჩვენ მოვიმოქმედეთ სასწაულები ამჯარა ძეგლთა დაცვის საქმეში“. კიდევ უფრო ძლიერად ეძვრს ეს სიტყვები დღეს, როცა კომუნისტური პარტია და სამბოთა მოავრობა, მთელი საზოგადოებრიბა დაუღალავად ზრუნავენ ხელოვნების სიძველეთა დაცვისათვის.

კულტურის საკითხები ეგებო მაქიმო გროკის სტატია „ორი კულტურა“. მასში ავტორი ავითარებს თვალსაზრისს ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ქალაქისა და სოფლის კულტურული ურთიერთობის შესახებ. წერილში ავტორის მოულოდნელ მსოფლიოს ინტელიგენციას, რომ „შეჭირის მთელი ენებრია იმ კლასს (მუშათა კლასს — გ. ა.), რომლის ფსიქიური თავიებურებანი უზრუნველყოფენ აწინადღეს განვითარებას კულტურის პროცესისას, და საკამო უნარი შესწევს რომ ააჩქაროს ამ პროცესის ტემპი“.

ამავე თემას მიეძღვნა რ. კალაძის სტატია „პროლეტარული კულტურა“, რომელიც „ახალმა კომუნისტმა“ დასტანა მათვის 1920 წლის 5 და 7 სექტემბრის ნომერში.

ლიტერატურისა და ხელოვნების აქტუალურ პრობლემას, მის საკონტრბოტო საკითხებს მიეძღვნა ჟურნალ „ხელოვნების“ პირველი და მეორე ნომერები (ამ ჟურნალმა გამოსვლა იწყო 1921 წლის 6 ივნისის დღე).

1920 წლის 7 ნოემბერს სამბოთა რუსეთის მშრომელებმა, მიიღეს პროგრესულმა კაცობრიბმა საზეიმო ვითარებაში აღნიშნა დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის სამი წლისთავი.

საქართველოს მშრომელებმა, მათმა ავანგარდმა — კომუნისტურმა პარტიამ და ბოლშევიკურმა გაზეთებმა აღრუვე დაიწყეს მზადება ამ დღესასწაულისათვის. „ახალმა კომუნისტმა“ რადიციზიმ ნომერში გამოთქვევდა მ. ორახველასკილის სტატია, რომელიც ეხებოდა ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების პირობებს, მდგომარეობას სამბოთა რუსეთში, მის წარმატებებს მომართ ბრძოლაში და იმ ბრწყინვალე პერსპექტივებს, რომლებიც ახალგაზრდა სამბოთა რესპუბლიკის წინაშე ისახებოდა. 7 ნომებერს გამოვიდა გაზეთების სპეციალური ნომერი. ამ თარიღს მიეძღვნა სპეციალური ჟურნალი „დიდი პროლეტარული რე-

ვოლუცია“, რომელიც ქართულ, რუსულ და სომხურ ენებზე გამოვიდა. გაზეთებმა ამხილეს მენშევიკების ბატონობის სამი წლის შემდეგ, რომელიც უღრესად მძიმე იყო. „მენშევიკების სამი წლის ბატონობამ, — წერდა „კომუნისტ გზუხში“ 1920 წლის 8 დეკემბერს, — ქვეყანა სრულ დანგრევაშიღ მიიყვანა“.

ქართველი მენშევიკები კი იმის ნაცლად, რომ მიიღოთ ზომები და გამოეყვანათ ქვეყანა მძიმე მდგომარეობიდან, ებლატებოდნენ ძველს.

„ახალი კომუნისტი“ (№ 70, 1920 წლის 17 ოქტომბერი) სასტიკად კიცხავდა მენშევიკების ასეთ საქმიანობას იგი წერდა: „არა ძველი წყობილების აღდგენა, არამედ ახალი წყობილების შექმნა, — მო რა გამოიყვანს კაცობრიობას (და არა მარტო საქართველოს) უკვე მძინვარე კატასტროფიდან.“

სოციალიზმი და არა კაპიტალიზმი, ახალი წყობილების შექმნა და არა ძველის აღდგენა. აი რით უნდა იხელმძღვანელოს მუშათა კლასმა, რომლის ის სერიოზულად ცდილობს კატასტროფიდან თავის დღწევას.“

მენშევიკებმა მხოლოდ საფარი შეინარჩუნეს სოციალისტური. სინამდვილეში მათ უარყვეს სოციალიზმი და მის ამკარა მტრებად იქცნენ. მენშევიკური სოციალიზმის შესახებ „ახალი კომუნისტი“ მიწინავეში წერდა: „კატასტროფა კარხვა მომხდარი, მარა სოციალიზმი მაინც ვერ გვისხნის, უნდა ვცვალოთ ისევ გაკოტრებული წყობილება აღვადგინოთ როგორმე, ასეთია უკანასკნელი სიტყვა მენშევიკური სოციალიზმისა“ (№ 73, 20 ოქტომბერი, 1920 წ.).

მენშევიკებს თავიანთი ბატონობის მთელ პერიოდში არ დაუყენებიათ სოციალიზმის საკითხი (არც პერსპექტივად და არც თეორიულად). არ გამოცვათ მარქსის, ენგელსის, ლენინის არც ერთი ნაშრომი.

მენშევიკების ამკარა რეფორმისტული პოლიტიკა ჯერ კიდევ აღმე გამოზღვადნა, თუშეცა მაშინ ისინი ჯერ კიდევ სიტყვით მუშაობდნენ ხელს რევოლუციურ. მაგარამ როდესაც ძალადუღებას დაებატონენ, ამკარად დაიწყეს ბრძოლა რევოლუციურ წინააღმდეგ.

„ახალი კომუნისტისა“ და სხვა ბოლშევიკური გაზეთების საქმიანობა მიმართული იყო მენშევიკების რეფორმისტული თვალსაზრისის წინააღმდეგ. „ახალი კომუნისტის“ მოწინავეში (1920 წლის 28 ოქტომბერს) ხაზგასმულია, რომ რეფორმების გზა დამღუბველია, რომ ხსნა პროლეტარული რევოლუციონაზი.

რაც დრო გაივლიდა, მენშევიკური საქართველოს მდგომარეობა სულ უკიდო და უფრო უარესდებოდა. ქვეყანაში შექმნილ მძიმე მდგომარეობას აღიარებდნენ თვით მენშევიკი მეთაურები, მათი და მათი მოკავშირეების პრესა. ნ. ჟორდანიანი 1920 წლის დეკემბერში განაცხავდა: „ქვეყანა კატასტროფისაკენ მიდის, შრომის ნაყოფიერება წი პროცენტით დავუკ, ნიშნული გაძლიერდა“.

საქართველოს რევოლუციონარული პარტიის მთავარი კომიტეტის ორგანოს „საქართველოს“ 1920 წლის № 171-ში ვიკიხობებში: „ჩვენი ქვეყანა მივიდა კატასტროფულ მდგომარეობამდე. სამეურნეო ანარქია, — აი რა ახასიათებს ჩვენს სინამდვილეს“.

მენშევიკური გაზეთი „ბორბა“ დასტურებს ნ. ჟორდანიანს, რომ „რესპუბლიკა განიცდის ეკონომიურ კრიზისს, რომელიც აუტანელ ტვირთად აწვევს მშრომლებს“.

ქებოდა რა კავკასიაში შექმნილ მძიმე ვითარებას, ი. ბ. სტალინი გაზეთ „პრადლში“ 1920 წლის 30 ნოემბერს საქართველოს ეკონომიური მდგომარეობის შესახებ წერდა:

„საქართველოს კატასტროფიული სამეურნეო და სასურსათო მდგომარეობა ფაქტია, რასაც ახლანდელ საქართვე-

ლის მსგავსეობივ კი აღნიშნავენ, ანტანტის ბაღდადში გახვეული საქართველო, რომელიც ამის გამო დაკარგა, როგორც ბაქოს ნავთი, ისე ყუბანის პური, საქართველო, რომელიც ინგლისსა და საფრანგეთის იმპერიალისტური ოპერაციების ძირითად ბაზად გადაიქცა და ამიტომ საბჭოთა რუსეთთან მტრული ურთიერთობა დამყარდა, — ეს საქართველო ამჟამად თავისი სიციხის კუპანსკელ დღემს თვლის“ (თხზ. ტ. 4, გვ. 446—447).

1920 წლის 16 დეკემბერს ბოლშევიკურ გაზეთებში გამოქვეყნდა საქართველოს კომუნისტური პარტიის (ბ) ცენტრალური და თბილისის კომიტეტების, აგრეთვე პროფკავშირული კავშირების კომუნისტური ფრაქციების ცენტრის მოწოდება საქართველოს კომუნისტური პარტიის ყველა ორგანიზაციისა და მშრომლებისადმი.

„პარტიის წევრთა ორგანიზებულ დაკავშირება მშრომელთა გარემოცვულ მწყაროსთან... ნათქვამი იყო ამ დოკუმენტში... მომავალი გამარჯვებისათვის, აი ჩვენი მოწოდება თქვენადმი! ბრძოლა ჩვენი პარტიის ლეგალური არსებობისათვის ახალ პერიოდში შედის. ეს ბრძოლა არცერთი საათით არ უნდა შეწყდეს“.

მშრომელთა ადვოკატს დღე აღოსოვდა: კომუნისტების სხივები ეფინება მშრომელ საქართველოსაც. გაუმარჯოს კომუნისტებს“

ამ მოწოდების დასატყობიანებასა და შეიქმნა ბოლშევიკური გაზეთების აკრძალვისა. 18 დეკემბრიდან ბოლშევიკური გაზეთები დაბრუნდა გამოსვლაში. მხოლოდ სომხური გაზეთი გადარჩა დაბრუნდა დეკემბრის ბოლომდე, შემდეგ კი ისიც დაბრუნდა.

1920 წლის დასასრულსა და 1921 წლის დასაწყისისათვის საქართველოში მომწიფდა რევოლუციური კრიზისი, უძალო რევოლუციური სიტუაცია, მენშევიკური ხელისუფლების შენარჩუნებული აჯანყების გზით დამხობისათვის. საქართველოს კომუნისტური პარტია ამ დროისათვის 9 ათასზე მეტ კომუნისტს ითვლიდა და უკვე მძლავრი, მტკიცე მასობრივი პარტია იყო.

ბოლშევიკების გავლენის გაძლიერებას ადასტურებდა არა მარტო მათი პრესა, არამედ მოწინააღმდეგეთა გაზეთი „საქართველოც“... „ბოლშევიკურმა მუშაობამ ჩვენში — წერდა „საქართველოც“... — ფართო ხასიათი მიიღო. ქვეყნის მივინთი იზრდებოდა ბოლშევიკური ძალები, გაიჭრა მათი სრული ბატონობა“... (7 დეკემბერი, 1920 წ.).

საქართველოს მშრომლები გამოდილობით დარწმუნდნენ, რომ მხოლოდ კომუნისტური პარტიის მეთაურობით შეიძლებოდა მათი სოციალური და ეროვნული ჩაგვრისაგან განთავისუფლება.

მენშევიკური რეჟიმის წინააღმდეგ ქართველი ხალხის შეთარაღებულმა გამოსვლამ, რომელსაც კომუნისტური პარტია წარმართავდა, უმაღლეს წერტილს მიღწავა 1921 წლის თებერვალში. პარტიის მითითებით აჯანყების ხელმძღვანელობისათვის შეიქმნა რევოლუციური კომიტეტი. კრიტიკულ მომენტში, როდესაც აჯანყება კლმინიკურ წერტილს აღწევდა, გამოხატვდა რა საქართველოს მშრომელთა ნება-სურვილს, რევოლუცია დახმარებისათვის მიმართა საბჭოთა რუსეთს, დიდ ლენინს.

საბჭოთა რუსეთისა და წითელი არმიის ძეგრება დახმარება დააჩქარა ქართველი ხალხის დაუძინებელი მტრების — მენშევიკებისა და მათი დამკვიდრების რეჟიმის დატყობიანებასა და საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებას.

1921 წლის 25 თებერვალს თბილისში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების მასშტაბით წითელი დროშა აღვირვალდა, რის შესახებაც დაუყოვნებლივ ეცნობათ ვ. ი. ლენინსა და ი. ბ. სტალინს.

ვ. ი. ლენინი, რკპ (ბ), საბჭოთა რუსეთის მშრომლები, აღვითრავებოთ მიესალმენ ამ უდიდესი მნიშვნელობის მოვლენას ქართველი ხალხის ცხოვრებაში. 2 მარტი ვ. ი. ლენინმა გ. კ. ორჯანიკიძეს გადასცა წერილი, რომელშიაც იგი მხურვალედ მიესალმებოდა საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებას. ამავე წერილში მოცემული იყო საქართველოს კომპარტიის მოქმედების სანბოლო პროგრამა საბჭოთა ხელისუფლების შენარჩუნებისა და განმტკიცებისა (ვ. ი. ლენინი. თხზ., ტ. 32, გვ. 189-190).

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებას სპეციალური წერილით მხურვალედ მიესალმა ჩვენი პარტიის ცკ-ის ორგანო, ბოლშევიკური პრესის მებაიარატრე გაზეთი „პრავდა“.

„თბილისში, — ვკითხულობთ ამ წერილში, — უკვე აღარ არის მენშევიკური მთავრობა. საქართველოს დედამამამაქაქა აჯანყებულთა ხელშია, რევოლუციური მუშების და გლეხების ხელშია... ახლა შეიძლება იმედი ვიქონიოთ, რომ კავკასიაში შეიკვლება ძმური საბჭოთა რესპუბლიკების წრე — აზერბაიჯანი, სომხეთი, საქართველო. შეწყდება კავკასიის ხალხთა ეროვნული მტრობა, საბჭოების ოჯახს შეეერთდება ახალი საბჭოთა რესპუბლიკა. სალამი თქვენი, ქართველო ამხანაგებო!“

სალამი „წითელ თბილისს!“ („პრავდა“, 2 მარტი, 1921 წ.).

საქართველოს ბოლშევიკურმა გაზეთებმა („კომუნისტმა“, და „პრავდა გურიში“), რომლებმაც გამოსვლა იწყეს 1921 წლის 2 მარტიდან, საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტთან ერთად ქართველ ხალხს მიიღოცეს დიდი ისტორიული გამარჯვება, სოციალისტური რევოლუციის განხორციელება. ასეული ათასობით მშრომელი ამ გაზეთების საშუალებით გაეცნო ვ. ი. ლენინის ისტორიულ მოწოდებას საქართველოს კომუნისტებისა და რევოლუციონისტებისადმი.

გაზეთი „კომუნისტი“ 1921 წლის 2 მარტის პირველ ნომერში წერდა: „აღსრულდა! საქართველოს მშრომელმა ხალხმა წითელი რუსეთის დახმარებით დაასხვრია, ნაკუწ-ნაკუწად აქცია მენშევიკური ბატონობის რაჟანგი. თითქმის ოთხი ხანგრძლივი წელი გაგრძელდა ეს ბატონობა... მენშევიკური პარტიის ამ ოთხი წლის ბატონობამ ნათლად დააჩვენა ყველას, რას ნიშნავს მუშათა კლასისა და სოციალისტურ მშრომელთა კომუნისტურ რევოლუციამ ბრძოლაში, წერლობრივ-კუხუხი დიქტატურა“.

1921 წლის ივნისიდან გამოსვლას იწყებს ორკვირეული ეფრანა „ხელოვნება“, რომელმაც დაიწყო ლიტერატურისა და ხელოვნების საკითხების სპეციალური გამოქვეყნება მარკსისტულ-ლენინური პოზიციებიდან.

საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებით ახალი ბრწყინვალე ფურცელი გადიშალა საქართველოს ისტორიაში. ქართველი ხალხი მზად თავისი ქვეყნის ნაშთები ბატონბატონი. ლევიდირებულ იქნა ყოველგვარი ექსპლოატაციონა და ჩაგვრა, ამაღლდა ხალხის მატერიალური კეთილდღეობა და კულტურა.

ახალი წყობილების დამყარების შემდეგ მიენიერების ლიტერატურისა და ხელოვნების ყველა დარგზე ზრუნვა სახელმწიფოს ხელში გადავიდა. იგი მოლიანდა ჩაყენებულ იქნა ხალხის სამსახურში. ხალხის წიაღის გამოსვლა ინტელიგენცია სათავეში უდგას ფორმით ეროვნული და მინარსით სოციალისტური კულტურის შემდგომ წინსვლას. საზოგადოებრივი პროგრესის კეთილმოხილურ საქმეში, რომელსაც კომუნისტური პარტია ხელმძღვანელობს, მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს პრესას.

აკოლონ ქუთათელაძე სსრ კავშირის სახალხო მხატვარი

სწრაფი ქართველ ხელოვანს, სსრ კავშირის სახმატვრო აკადემიის წევრ-კორესპონდენტს ა. ქუთათელაძეს მიენიჭა სსრ კავშირის სახალხო მხატვრის საპატიო წოდება. მხატვარმა წინააღმდეგობით აღსავსე დიდი შემოქმედებით გზა გახელო.

მისმა ნიჭმა და მხატვრობისადმი დაუცხრომელმა სწრაფვამ ფართო ასპარეზი მოითხოვა. ამიტომ ახალგაზრდა აპოლონი ჯერ „კავკასიის მხატვართა წამახალისებელი საზოგადოების“ სასწავლებელში შედის, შემდეგ კი მხატვარ ბ. ფოგელის ფერწერის კურსო სკოლაში იღრმავებს ცოდნას. მალე იგი საბჭოთა არმიის რიგებშია და მხარდამხარ იბრძვის სამშობლოს დამცველებთან ერთად.

1922 წელს აპოლონ ქუთათელაძე ახლად დაარსებული სახმატვრო აკადემიის პირველი სტუდენტია, აქ იწყება მისი სერიოზული პროფესიული დაოსტატების, ჭეშმარიტი, რეალისტური პრინციპების გზა. მომავალი ხელოვანის შემოქმედებით ჩამოყალიბების, მისი მხატვრული სტილის დახვეწას თვალყურს ადევნებდნენ ისეთი დიდი ხელოვანნი, როგორებიც იყვნენ: გიგო გაბაშვილი და ცნობილი ფერმწერი, გრაფიკოსი ე. ლანსერე.

მხატვრობის საიდუმლოებათა კიდევ უფრო ღრმად ჩაწვდომის მიზნით აკადემიის დამთავრების შემდეგ მიემგზავრება ლენინგრადში, ხოლო შემდეგ იწყებენ მოსკოვში სხვადასხვა სამუშაოთა შესასრულებლად.

მალე იგი სამშობლოში ბრუნდება და იწყებს ნაყოფიერ შემოქმედებით მოღვაწეობას.

აღსანიშნავია სამშობლოს სიყვარულით შთაგონებული ადრეული თემატური ნამუშევრები „1905 წელი საქართველოში“, „ნაპატივის ბრძოლა“, „წითელი დროშა“, საინტერესოა შრომობიური კუთხის ამასხველი პეიზაჟებიც („ზინი“, „მათხოი“), რომლებიც თავისი კუთხისადმი დიდი სითრთია გამსჭვალული.

ა. ქუთათელაძეს გეოთენის ქართველ მწერალთა ნაწარმოებების ილუსტრაციები. აგრეთვე ვაჟას, ილიას, აკაკის, ნ. ბარათაშვილის პორტრეტები, რომლებშიც მხატვარმა ოსტატურად, ნათელი ფერებითა და მკვეთრი მონასმებით მოგვცა მათი შინაგანი, მდიდარი სამყარო.

საქართველოს ისტორიის ღრმა და საფუძვლიანი ცოდნით არის აღბეჭდილი პატრიოტულ თემებზე შექმნილი ტილოები „ეპიზოდი თამარ მეფის ცხოვრებიდან“, „თამარ მეფის ლაშქრობა“, „საკაძე მარაბდის ომში“ და სხვ.

აპოლონ ქუთათელაძეს, მრავალ ინდივიდუალურ თუ საერთო გამოფენებში მიუღია მონაწილეობა და ყველგან განსაკუთრებული ინტერესით ეცილებიან მის ნამუშევრებს.

იგი მრავალმხრივი ფერმწერია, მისი მდიდარი ფანტაზია, მხატვრის განსაკუთრებული ნიჭი, ფართო ერუდიცია თავისუფლად გასწვდა მხატვრობის თითქმის ყველა ჟანრს. მხატვრის ნათელი, რეალისტური ხედვით, ინდივიდუალობით და სწორი გააზრებითაა აღბეჭდილი შესანიშნავი კომპოზიციური ნაწარმოებები: „ს. ორჯონიძე ჩრდილოეთ კავკასიაში“ (1934 წ.), თემატური კომპოზიციები „მათუ-მის მუშების პოლიტიკური დემონსტრაცია 1902 წელს“, დიდი სამამული ომის ამასხველი ტილოები: „გმირი დამცველები“ და სხვა ცხადყოფენ, რომ ქართულ სახვით ხელოვნებას ჰყავს შესანიშნავი შემოქმედი, რომელიც დღესაც ახალგაზრდული შემართებით განაგრძობს მოღვაწეობას და სათავეში უდგას ეროვნული მხატვრობის სამყედლოს, თბილისის სახმატვრო აკადემიას.

ქურნალ „საბჭოთა ხელოვნების“ რედაქცია სულითა და გულით მიესალმება და ულოცავს ქართველი ერის საამაყო შვილს, გამოჩინულ ქართველ მხატვარს — აპოლონ ქუთათელაძეს სსრ კავშირის სახალხო მხატვრის საპატიო წოდების მინიჭებას.

ლენინის სახელობის მოედანი ერევანში.

გ ბ კ ი ც ე ლ, თ ა ნ ე ი ე ლ ე ზ რ უ ლ ა ლ

— წინსვლა დაძლევის ნიშნავს... წინსვლითა და სიძნელეების გადალახვით გაიარა თავისი დიდი გზა ჩვენმა კინომ, — ამხანაგმა გეგორგ ჰაირიანმა ამ სიტყვებით დაიწყო საუბარი სომხური ჟურნალის „სოვეტკან არვესტის“ კორესპონდენტთან, — მრავალმხრივია ჩვენი აღმავალი გზის მონაპოვარი და რაკი ამ გზაზე გადადგმული პირველი ნაბიჯების გასხენება და მისი შეფასება მოგვიწევს, ფიქრით იმ უპირველეს შემოქმედებით საწყისებს უნდა მივწვდეთ, რაც საფუძვლად დაედო ჩვენს წარმატებებს, ჩვენს შემოქმედებით გამარჯვე-

საუბარი სომხეთის სსრ მინისტრთა საბაოს კინემატოგრაფიის სახელმწიფო კომიტატის თავმჯდომ.

გარა ბ. პაირიანთან

ბებს. კარგად არის თქმული: მხოლოდ სოციალისტური რევოლუციით გამარჯვებული, თავისუფალი ქვეყანათუ შეძლებს ჭეშმარიტი კინოს ღირსეული სახის შექმნასო. და შემთხვევითი როდია, რომ სწორედ საბჭოების ქვეყანაში იშენენ კინოხელოვნების ისეთი დიდი მასშტაბების რევოლუციონერები და რეფორმატორები,

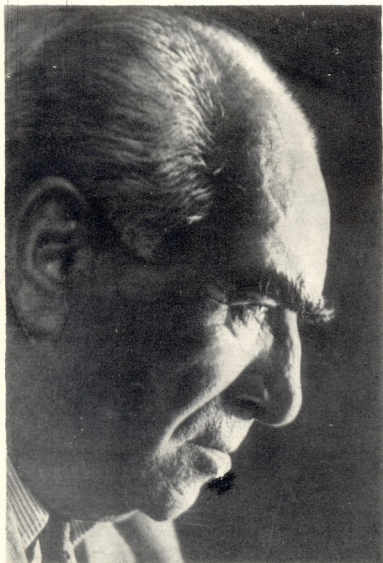
როგორებიც არიან: ეიზენშტეინი, პუდოკინი, დოფენკო, ვერტოვი, შუბი, კულეშოვი და სხვანი.

საბჭოთა ხელოვნების და, განსაკუთრებით, კინოს ერთ-ერთი მთავარი თავისებურება მისი მრავალეროვნული ბუნებაა. როცა ჩვენ საბჭოთა კინოს მონაპოვარზე გვიხდება საუბარი, მხედველობაში გვაქვს ეროვნული კინემატოგრაფია, მისი დიდი გამარჯვებები. საბჭოთა რესპუბლიკების წარმატებები ამ მხრივ ახლა აღარავის უკვირს. მათ საკუთარი, მხოლოდ მათთვის ნიშანდობლივი შტრიხებით გამდიდრეს კინოხელოვნება და ხშირ

არამ ხაჩატურიანი თავის სტუდენტებთან (მოსკოვი).

საბჭოთა კავშირის სახალხო არტისტი გურგენ ჭანიბეკიანი.

შემთხვევაში ისეთ სიმაღლეებს მიაღწიეს, რომ ყოველი ერის სულისა და გონების ნაწილად იქცნენ. ამ მხრივ გამონაკლისს არც სომხეთის კინოხელოვნება წარმოადგენს, თავისი ხალხის დიდებულ წარსულს, აწმყოს, მომავლის ოცნებებს ისიც გულმოდგინედ ემსახურება.

კინო სომხეთს რევოლუციამდე არ ჰქონია. საბჭოთა სომხეთის კინოხელოვნება სოციალისტური რევოლუციის პირმშობია. 1920 წელს ოპერატორმა ლემბერგმა ასტაფიანის ქუჩაზე გადაიღო ერევანში წითელი არმიის მე-11-ე ნაწილის შესვლა. აი, სწორედ ამ ისტორიული დღიდან მიეცა დასაბამი სომხური კინოს განვითარების გზებს.

მაშინ ყველაფერი „პირველი“ იყო, ახალი სპეციალისტებიც, ფილმებიც და კინოფირზე გაცოცხლებული ახალი ცხოვრებაცა და ადამიანებიც. დიდხანს არ გაუვლია და პირველ დოკუმენტურ კადრებს პირველი მსატრეული ფილმები მიჰყვა, რომლებმაც თავიდანვე კარგი სახელი მოუტანა ავტორებსაც და ახლად-

ღვსადგმულ სომხურ კინემატოგრაფიასაც.

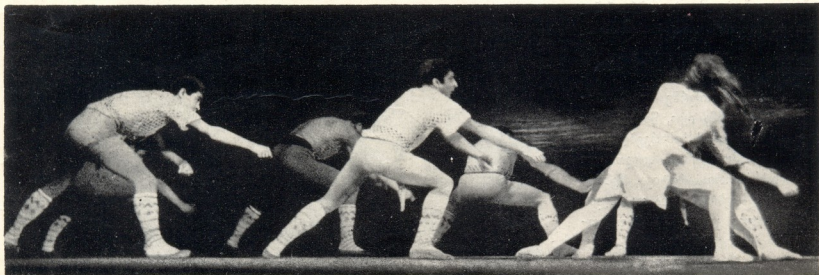
ახლა, საბჭოთა სომხეთის ნახევარსაუკუნოვან საიუბილეო წელს, შევიძლია, თამამად ვთქვათ, რომ ჩვენს ეროვნულ კინემატოგრაფიას თავიდანვე მყარი საფუძველი აქონდა, რამაც ჭეშმარიტად შეუწყო ხელი მის შემდგომ შემოქმედებით აღმავლობას. ამ წლებში მაცურებელმა იხილა დაასლოებით ასი მხატვრული და ათას ხუთასი დოკუმენტური ფილმი. სომეს კინემატოგრაფისტთა ბევრმა ნამუშევარმა მტკიცედ დაიმკვიდრა ადგილი საბჭოთა კინოს აქტივში; ეს იყო ჩვენი კინოს მამამთავრის — ჰამო ბეკნაზარიანის ფილმები: „პეპო“, „ნამუსი“ და „ზანგეზური“; ეს იყო „გეიორი“ და „პატიოსნებისათვის“, რომლებმაც მაცურებელთა სიყვარული დაიმსახურა; „საგანგებო დავალება“ და „გამარჯობა, ეს მე ვარ“, „მღვდლის ალტემა“ და „ტუეტიკი“, „სამკუთხედი“ და „ძმები საროიანები“ და ამასთანავე უაღრესად სინტერესო დოკუმენტური ფილმები: „მშობლიური მიწა“, „მარტიროს სარიანი“ და „შვიდი სიმღერა სომხეთს“.

...ჩვენი საუკეთესო ფილმებისათვის ნიშანდობლივია მხატვრული-იდეური სიმართლე, ჩანაფიქრის ნათელი ხორცშესხმა და ემოციური სიღრმე. კარგ ფილმებთან ერთად, რა თქმა

სახელმწიფო პრემიის ლურჯეტი, სომხეთის სსრ სახალხო მხატვარი გ. ხანჯიანი.

სცენა ბალეტიდან „მრისხანების ტბა“ (კომპოზიტორი გ. ეგიაზარიანი, ბალეტმსიხტერი მ. მარტიროსიანი).

საბავშვო ნახატების სურათების გალერეა ერევანში.

უნდა, არა ერთი და ორი სუსტი ნაწარმოებიც შექმნილა და სამწუხაროდ, მსგავსი სისუსტეებისაგან მთლიანად არც ახლა ვართ დაზღვეული. უსუსურ, უსიცოცხლო სახეებსა და ყურით მოთრეულ, ყალბად გამოინაგონ სიტუაციებზე აგებულ ფილმებს პრავა ყოველთვის სამართლიანად მკაცრად აკრიტიკებდა. მსგავს შემთხვევებში მაყურებლის თვალა, მისი გემოვნება ყოველთვის უმტკუნარი იყო... მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მარცხიან ფილმებს სვეალოდ, მე ვიტყვი, უსარგებლოდ, არ ჩაუვლია სომხური კინოსათვის, ასევე ფილმებს მე იმ წერილ კენჭებს სვეადარებდი, რომლებიც თუმცაღა იკარგებიან კედელში, მაგრამ სიმარცხის განმტკიცებაში მაინც უხმარებიან. რაც უფრო გადიოდა დრო, გემოვნება უფრო და უფრო იხვეწებოდა და შეცდომებიც ნაკლები იყო. რთულდებოდა, ღრმავდებოდა ძირითადი შემოქმედებითი პრობლემები. მთავარი მაინც ჩანაფიქრის სიღრმე და მხატვრული ხორცშესხმა იყო, წარუმატებლობა კი ყოველთვის სასარგებლო გაკვეთილს წარმოადგენდა. ხოლო უკვე შექმნილის სწორი კრიტიკა, შემოქმედებითი დაუცხრომლობა და ახლის ძიება სომხური კინემატოგრაფიისათვის უცხო არასოდეს ყოფილა.

— ბოლო წლები ჩვენი სტუდიის

ცხოვრებაში განსაკუთრებით ნაყოფიერი იყო; თქვენის აზრით, სომხური კინოს განვითარებისათვის ყველაზე უფრო დამახასიათებელი თვისება რა არის?

— აწმყოს ჩვენება... თანამედროვეობის ასახვა ყოველთვის იყო ჩვენი კინოხელოვნების დამახასიათებელი თვისება; და ეს ასეც უნდა ყოფილიყო. მაგრამ არ შევცდები, თუ ვიტ-

ყვი, რომ არასოდეს ეს დინტერესება არ გამოხატულა ასეთი სიმბოლოებით, ასე ღრმად, ასე თანმიმდევრულად. უაღრესად განსხვავებული თემები, სფეროები. გმირები — აი, რა გახდა ჩვენი სტუდიისათვის ერთი ნიშანდობლივი. ეს შეხება როგორც ჩვენს დღევანდლობას, ისე, ჩვენგან არც თუ ისე შორეულ — ჩვენს რევოლუციურ წარსულს... ამასთანავე უნდა აღინიშნოს ერთი არანაკლებ მნიშვნელოვანი მდგომარეობაც — თანამედროვეობით დინტერესება, მისი გამოხატვის ცხოველყოფილი ცეცხლი სომხურ კინემატოგრაფიაში მუდამ ერწყმოდა და ერწყმის კინოხელოვნების საერთო მიღწევებს. ოღონდ ისიც უნდა ითქვას, რომ სიტყვა „შერწყმა“ აქ ეპიკონობას როდი ნიშნავს, ეს არის შემოქმედებითი გადიდრების ერთგვარი ზერხი; კინემატოგრაფიის საერთო მიღწევების გამოყენების მიუხედავად ყოველ კადრში არ იკარგება საკუთარი, ერთგული სახე, ხმა, ხასიათები...

ძნელი მისახვედრი სულაც არ არის, რომ მე ტრადიციის გენერალურ ხაზს ვგულისხმობ, რომელიც, ასე თუ ისე, გამოიხატება ჩვენს თითქმის ყველა კინოფიქსზე... დამოუკი-

კადრი ფილმიდან „ჩვენ ვართ ჩვენი მიზეზი“. იშხანი — სომხეთის სსრ დამსახურებული არტისტი მღერ მკრტიჩიანი.

დებლად მათი მხატვრული ღირსებებისა.

ახლა წელიწადში სამ მხატვრულ ფილმს ვუძვებთ. ასეთ ვიწრო ჩარჩოებში შეუწყნარებელი დაუდევრობა იქნებოდა საშუალო და, მით უმეტეს, საშუალოზე დაბალი დონის ფილმების გამოშვება. ვიდრე თქვენს მეორე შეკითხვას ვუპასუხებდე, უნდა გამოვტყდე, რომ ამ „ავადსასხენებელ დონეს“ ხშირად როდი ვაღწევთ თავს. მიზანი კი მაინც ნათელია და ჩვენც ყოველნაირად ვცდილობთ გარკვეული სიმძლავრების დაძლევას. სიძნელებები თუმცა დიდია, მაგრამ ყოველ ღონეს ვცდით მათ გადასაჭრელად.

— მაინც რას გულისხმობთ?

— წლების განმავლობაში ჩვენი კინოხელოვნების ყველაზე დიდი საზღვარი სცენარის პრობლემა გახლდათ. ძნელი სათქმელია, თითქოს ეს პრობლემა დღეს მთლიანად გადაჭრილი იყოს, მაგრამ რაკი „არმენ-ფილმის“ სტუდიას სარედაქციო-სასცენო კოლეგია ახალგაზრდა, ნიჭიერი ძალებით შეივსო, რაკი ჩვენთან უფრო და უფრო ხშირად თანამშრომლობენ ჩვენი ქვეყნის ცნობილი სცენარისტები, გამოცდილი მწერლები, იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ სომ-

სცენა ალ. სპენდარიანის ოპერადან „ალმასტი“.

ხური კინოს სვალინდელი დღე უკვე ველად უკეთესი იქნება. მხატვრული კინემატოგრაფიის გარშემო შემოიკრიბნენ ჩვენი ნიჭიერი ახალგაზრდა მწერლები — ა. აივაზიანი, პრ. მათეოსიანი, ზ. ხალაფიანი, რ. ჰოვსეფიანი და სხვები.

ჩვენი სტუდიებში დღესაც გრძელდება ახალგაზრდა შემოქმედებითი ძალების მატება. სომხური ფილმების

ტიტრებზე სულ უფრო და უფრო ხშირად ჩანს ახალი რეჟისორების, ოპერატორების, მსახიობების სახელები. ახალგაზრდების მოჭარბებული ენერჯია, მათი ცოცხალი შთაბეჭდილებები, შერწყმული უფროსი თაობის გამოცდილებასთან, გვირდებია ისეთ სიახლეებს, ურომლისოდაც თანამედროვე კინო ვერ წარმოიდგინება.

— სომეხი კინემატოგრაფისტები, როგორც აღნიშნეთ, ყოველთვის ცდილობენ ხალხის მრავალმხრივი ცხოვრების, მისი საქმიანობის, მისი მისწრაფებებისა და სულიერი სიმდიდრის გამოხატვას. თავისი საქმიანობის პროფილით ცხოვრებასთან, მის უაღრესად საინტერესო ფაქტებთან პირდაპირ, უშუალო დამოკიდებულებაში კინოლოკუმენტალისტები არიან. როგორ-ვითარდება კინოს ეს უაღრესად საჭირო სფერო სომეხეთში?

— დოკუმენტური ფილმების შესაქმნელად ყოველთვის დიდი სერიოზულობით მუშაობდნენ და მუშაობენ სომეხი კინომუშაკები. სწორედ მათი წყალობითაა, რომ დღეს ჩვენი რესპუბლიკის ცხოვრების ისტორიის ბევრი საინტერესო მოვლენა აისახა კინოფირზე. სომხური კინოს საუკეთესო ფილმებზე ლაპარაკისას, დოკუმენტური ფილმებიდან მხოლოდ

სომეხეთის სსრ სახელმწიფო ანსამბლის მოცეკვავენი.

სამი დავასახელე, მაგრამ დასახელუ-
ბის ღირსი სინამდვილეში საგამოდ
ბევრი იყო. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ
ფილმების უმეტესობა უკანასკნელ
ათწლეულში შეიქმნა, როცა ბოლოს
და ბოლოს ერევანში გაიხსნა ჩვენი
მეორე სტუდია, რომელიც მხოლოდ
და მხოლოდ დოკუმენტურ ფილმებს
უშვებდა.

ვ. ი. ლენინი კინომუშავეს მო-
უწოდებდა, კინოფირზე უკვდავყოთ
მისი სახელი, ვინც ისტორიას
აქმნის... ეს მოწოდება, ჩემი აზრით,
უპირველეს ყოვლისა, მიმართული
იყო კინოდოკუმენტალისტებისაკენ,
რომელთა შემოქმედების იდეურ-მხა-
ტრული ხორცშენების, განსჯადე-
ბის ობიექტი და საგანი ფაქტია, მათ
გვერდით მცხოვრები და მოქმედი
თანამედროვე ადამიანია.

როდესაც სომხურ დოკუმენტურ
კინოფირებს უყურებთ, არ შეიძლება
მხედველობიდან გამოგრჩეთ ის გა-
რემობა, თუ ჩვენი დოკუმენტალის-
ტები ცხოვრების საინტერესო, ტიპი-
ური მოვლენებს რაოდენ ყურადღებას
აქცევენ. ისინი სულაც არ ცდილობენ
საშემოქმედო განზრახვას გართულებას,
მის გაბუნდვანებას, პირიქით, მათი
შემოქმედება თითქმის ყოველთვის
ნათელია და ღრმა.

— თუ შეიძლება, რამდენიმე სი-
ცქვე გვიხსნათ „არმენფილმის“
სტუდიის ბოლო ნამუშევრებსზე.

— ჩვენმა მხატვრულმა კინომ ბო-
ლო ორ წელს ძალიან გაგახარა.
„ძმები სართიანების“ გარდა, რომელ-
საც სომხურ კინოში ისტორიულ-
რევოლუციური თემის ფსიქოლოგი-
ურ პლანში განხორციელების ცდის
საუკვეთად დასაბამად ვთვლი, —
ერთმანეთის მიყოლებით თემატურად,
ჟანრობრივად და მხატვრული ჩანა-
ფიქრებით სრულიად განსხვავებული
კიდევ სამი ფილმი იხილა მაყურებ-
ლებმა. ეს ფილმები გახლავთ: ვ. ქა-
რამიანისა და სტ. კვერცივის „აფე-
თქება შუაღამის შემდეგ“, იუ. ერს-
ნკიანის, „თავდავიწყებაზე გადგე-
ლი ხიდები“ და ს. ფარაჯანოვის
„ბროწეულის ფერი“. ამ ფილმებში,
თუ ერთის მხრივ ნაჩვენებია რვეო-

ლუციური პეროიკა, მისი რეალური
და ამავე დროს რომანტიული ადამი-
ანები, რომელთა გმირობა დიდი და-
ძაბულობითაა გამოსახული და რო-
მელსაც მოზარდი თაობისათვის დი-
დი აღმზრდელი მნიშვნელობა
აქვს, მეორეს მხრივ ჩვენი თანამედ-
როვე ახალგაზრდები არიან ხორცშე-
სხეული, მათი ფიქრებთანა და მის-
სამყებობით, ისინი ფართოდ გაჭი-
მული, მყარი ხიდებით უკავშირდები-
ან ჩვენი ცხოვრების არც თუ ისე შო-
რეულ წარსულს, შემართებითა და
თავდადებით სულდგმულობენ, ვინც
სამსუბუქო ომს თავი შესწირა და სა-
მარადისოდ ახალგაზრდებდა დარჩე-
ნენ. რაც შეეხება მესამე ფილმს —
„ბროწეულის ფერი“ — ეს არის პო-
ეტური სიმბოლოებისა და მეტაფო-
რების საშუალებებით შექმნილი უაღ-
რესესად საინტერესო კინოსურათი, სა-
დაც მეთვრამეტე საუკუნის დიდებუ-
ლი მგოსნის — საიათნოვას პოეტური
ხილვების მომხიბვლელი სამყაროა
გამოცემული, ფილმი საინტერესოა
სრულიად ახლებური სტილით, გა-
მომხატველობითი საშუალებებით,
თავისებურებით. რეჟისორის ცხო-
ველ წარმოდგენებს ფერწერის დიდი
ტალანტი აცოცხლებს. მისი ყოველი
კადრი ფერწერული ტილია, ხოლო
მთლიანად ფილმი — დიდებული გა-
ლერეა. „ბროწეულის ფერი“ გამოხა-
ტავს ხალხის ცხოვრებისეულ სურა-
თებს, მის ზნე-ჩვეულებებს, რამაც
ნაწარმოებს „მიწიერი სული“ ჩა-
უდგა...

სამი ფილმი, სამკვარი მიდგომა,
სამი სიღრმე... საბჭოური სომხური
კინოს წარმატებების საფუძველი და
ხვალინდელი დღე, ჩემის აზრით,
სწორედ ამ სახესვაობებში, ერთმა-
ნეთის შევსებასა და გამაიდრებამი
უნდა ვეძიოთ. მე მხოლოდ ასერიგად
შესასწავლა ჩვენი კინოს აზლი თუ შო-
რი მომავალი. ეს ასეა დღეს და ასე
უნდა იყოს ყოველთვის. საილუსტრა-
ციოდ ორიოდ სიტყვას მოგახსენებთ,
რამდენიმე ფილმზე.

მიმდინარე წელს მაყურებელმა
იხილა თუმანიანიეული აღმანახი
და „ჩვენ ვართ ჩვენი მთები“. აღმა-

ნახს თუმანიანიეულს იმიტომ ვუ-
წოდებთ, რომ მასში დიდი პოეტაა
ნაწარმოებების მიხედვით გადაღებუ-
ლი სამი მოკლემეტრაჟიანი ფილმია
გაერთიანებული — „ჩახ-ჩახ მევე“,
„ახიანარი“ და „ღარიბის პატიოს-
ნება“.

ფილმი „ჩვენ ვართ ჩვენი მთები“
სოფლის ცხოვრებაზე აგებულია, რო-
მელიც პრ. შათავისიანის ამავე სა-
ხელწოდების შესანიშნავი ნაწარმო-
ების მიხედვით ჩვენი ერთ-ერთი სა-
უკვეთო ფილმია — „სამკუთხედის“
რეჟისორმა პ. მალიანმა გადაიღო;
აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ ჩვენი კი-
ნო ჯერ კიდევ საკმაოდ დავალბეზა
სურათი მხოლოდ რევუნში 300 ათა-
სმა მაყურებელმა ნახა.

დიდი ლენინის დაბადების 100
წლისთავისა და საბჭოთა სოციალის-
ტიკური 50 წლის აღნიშნავად ჩვენი კინო-
ციკლის ერთ-ერთი ფილმი კვლავ ის-
ტორიულ-რევოლუციური თემატიკის
მიქედვნიანია. რეჟისორები — ვ. ქარა-
მიანი და სტ. კვერცივი, ცენტრალტ
გ. კაპარალოვთან ერთად კვლავ და-
პირუნდებიან ლეგენდარულ გამოს,
ფართოდ გახმარებული ფილმების —
„პირადად ვიცნობ“ და „საგანგებო
დავალების“ გმირს. ფილმში მოქმე-
დება სამოქალაქო ომის წლებში ხდე-
ბა, სიუჟეტური საფუძველია — ილი-
ჩის ახალი მნიშვნელოვანი დავალე-
ბის შესრულება.

თანამედროვეობა დაგება საფუძე-
ლად მწერალ პ. ზეთუნციანისა და
რეჟისორ ფ. დოვლათიანის ახალ
ფილმს, უკვე ნაცად თემაზე — მეც-
ნიერებისადმი მიძღვნილ სცენარს
წერს ა. ალაბაძე.

სომეხი და რუსი ხალხების მეგობ-
რობის თემას ჩვენი კინო კიდევ ერთ-
ხელ დაუბრუნდება ისრაელ ორი-
სადმი მიძღვნილი ფილმით. გადასა-
ღებად მზადდება მ. არმენის „მქე-
ფავე წყარო“.

— როგორ ვითარდება სომეხი და
ქართველი კინემატოგრაფისტების
ურთიერთობა?

— ტრადიციულად სომეხი და ქართველი კინოხელოვანთა შემოქმედებითი ურთიერთობა ბრწყინვალე მაგალითებითაა სავსე. სამისოდ თავისი დროის ქართველ კინემატოგრაფისტებთან მართო ჩვენი კინოს ფუძემდებლის — ჰამო ბეგნაზარიანის უაღრესად ნაყოფიერი შემოქმედებითი თანამშრომლობაც კი კმაროდა. ეს სასურველი თანამშრომლობა, ეს ბრწყინვალე ტრადიცია დღესაც თანმიმდევრულად და ნაყოფიერად გრძელდება, „ბროწეულის ფერის“ დიდი ნაწილი საქართველოში უპირატესად თბილისშია გადაღებული. საქართველოს დედაქალაქში, ქართ-

ველი მეგობრების დიდ დახმარებას დღესაც კარგად გრძნობს კინოფილმ „სათაბლას“ შემოქმედებითი კოლექტივი. ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენი კინოსმასობების გვერდით სომხურ ფილმში ხშირად ნიჭიერად თანამშრომლობენ ქართველი მსახიობები — ს. ჭიაურელი, ა. კვანტალიანი, გ. გვეგჭორი, მ. თბილელი და სხვანი.

მომავალშიც, რა თქმა უნდა, ამგვარი ურთიერთობები უფრო და უფრო განმტკიცდება.

— ბუნებრივია, ერთ საუბარში ძნელია ჩვენი კინოს, ასე თუ ისე, სრული დახასიათება, მაგრამ სომხუ-

რი კინოს დღევანდელი მდგომარეობის შესახებ საერთო დასკვნის გამოტანა იქნებ როგორმე შეიძლოს.

— მიუხედავად იმისა, რომ არის ეგრეთწოდებული „წერილმანი“ საკითხები, თუ ყოველდღიური სიძნელებები დასაძლავი, მიუხედავად იმისა, რომ სომხური კინოს დღევანდელი მდგომარეობა სულაც არ გვეონია ვარდისფრად გაბრწყინებული, დაბეჯითებით შეიძლება ვთქვათ, რომ სომხური კინო — საბჭოთა კინოს ოჯახის ერთ-ერთი საინტერესო წარმომადგენელი — განაგრძობს თავისი ძნელს, მაგრამ მტკიცე და თანმიმდევრულ აღმავლობას.

აყვავებულ ქვითა არქიტექტურა

არცვინ გრიგორიანი

სომხეთი უძველესი კულტურის ქვეყანა, მხარე-მუხეუმი, აქ მთავორების მრისხანე პეიზაჟსა და ცისფერ მწვერვალებს შორის, მიუვალ ადგილებსა და ნაირის ამწვანებულ ველებზე მიმოხეულია ასობით ტაძარი, ეკლესია, სასახლე და ციხე-სიმაგრე — სომხეთის ისტორიის ცოცხალი მოწმე. გარნისი, ერმიშაინი, ზვარტნოცი, ანი, რიფსიმე, ახპათი, სანაინი, ჰეგართი... სომეხი ხალხი ქვას ქვაზე ადებდა და ისე აგებდა ამ ნაგებობებს, რომელთაც მსოფლიოს გააცნეს არა მარტო მათ შემქმნელთა მაღალი კულტურა, არამედ მათი შემქმნელი ხალხის ბედიც.

ძველად სომხეთს „ქუაია ქვეყანას“ უწოდებდნენ, ამით ხაზს უსვამდნენ მხარის სიღარიბესა და უნაყოფობას. ახლა ეს ქვეები თვატრებად და სასახლეებად, ნათელ შენობებად იქვა. არქიტექტურაში ბატონობს ტუფი, ყოველგვარი შეფერილობისა, ვარდისფერიდან და ყვითელიდან დაწყებული მოწითალო, მონაცრისფრომდე. ბუნებრივი მასალით მოპირკეთებული მრავალრიცხოვანი ტანობები ძრგუნულად ერწყმიან გარემო ბუნებას და იმ თავისებურ იქვასა და განუმეორებელ სილამაზეს ანიჭებენ რესპუბლიკის ენალაქებსა და სოფლებს, რაც ყველაზე მეტად აღაფრთოვანებს მნახველს.

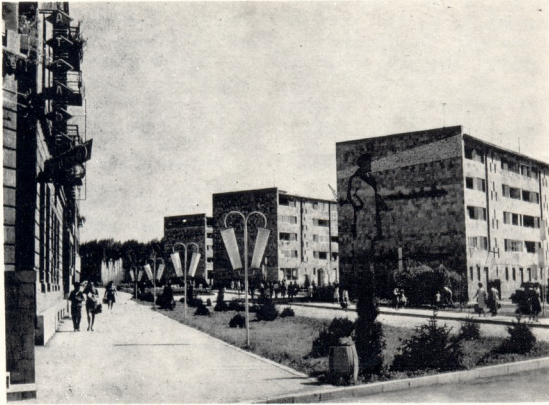
უკანასკნელ ათეულ წლებში ძალზე გამოიკვალა სომ-

ხეთის ქალაქები და სოფლები, პირველ რიგში მისი დედაქალაქი ერევანი. ერევნის სახეცვლილებებში აისახა სომეხი ხალხის მიღწევები სახალხო მეურნეობასა და კულტურაში.

დიდი და რთული გზა გაიარა საბჭოთა სომხეთის არქიტექტურამ. 1924—25 წლებში ერევანში აშენებული ერთი და ორსართულიანი სახლებიდან, იმ დრომდე, როდესაც აიგო რესპუბლიკის მთავრობის სახლის დიდებული შენობა, სენდარარიანის სახელობის ოპერისა და ბალეტის თეატრი და სომხეთის სსრ მცენიერებათა აკადემიის შენობები, მრავალსართულიანი და მაღლივი საცხოვრებელი სახლები, საზაფხულო კინოთეატრი „მოსკვა“, ნორჩის სტუდენტთა საცხოვრებელი სახლი და ბოლოს სომხეთის სახალხო მეურნეობის მიღწევათა გამოფენის პავილიონი.

ჩამოყალიბების პირველივე დღეებიდან საბჭოთა სომხეთის არქიტექტურა მიყვებოდა თავისი დროის პროგრესულ იდეებს. ჯერ კიდევ 20—30-იან წლებში ახალგაზრდა საბჭოთა სომხეთში შეიქმნა ერთ-ერთი თავისი დროისათვის ყველაზე მოწინავე ეროვნული არქიტექტურული სკოლა, რომლის წარმომადგენლებში არიან გ. ალაბუანი, გ. ქოჩარი, მ. მაზმანიანი და სხვ.

დღეს სომხეთის არქიტექტურა განსაკუთრებით საინტერესოა იმით, რომ მასში ახალი შინაარსი და მიზანდა-

ლენინკანი, არავაცის ქუჩა,
არქიტექტორი გ. მუსელიანი.

სახელობა წარმატებით ერწყმის ეროვნულ ფორმებსა და კონსტრუქციულ ელემენტებს, რომელთაც გაუძღვს დროის გამოცდას. ამაში იოლად გვარწმუნებს მართო ერეენის მაგალითიც.

1924 წელს აკადემიკოსმა ა. ტამანიანმა შეადგინა ერეენის დაგეგმარებისა და განაშენიანების პროექტი. ეს გენერალური გეგმა საბჭოთა კავშირის ქალაქმშენებლობაში პირველი იყო. მას შემდეგ ორმოცზე მეტმა წელმა გაიარა. ცხოვრებამ ყველაზე თამამ წინასწარდასახულასკე კი გადააჭარბა და სულ მოკლე ხანში სამჯერ მიანიჭ იქნა გადახედვითი ქალაქის გენერალური გეგმა.

როგორ გამოიყურება დღეს საბჭოთა სომხეთის შვიდასათასიანი დედაქალაქი?

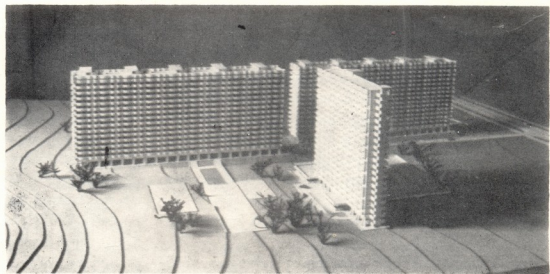
ერეენის კომპოზიციურ ცენტრს ვ. ი. ლენინის სახელობის მოედანი წარმოადგენს. აქ თავს იყრის ქალაქის ყველა ძირითადი მაგისტრალი — ფართო, ლამაზად განაშენიანე-

ბული პროსპექტები და ქუჩები. ოციან წლებში ამ მოედნის ადგილას იდგა დაბალი თიხის სახლები, დაფერდებული დუქნები და აზიური აბანო. ყურად რეკდა ზარი ქალაქის კომუნალტურის შენობაზე.

ახლა კი მოედანზე აღმართულა ქალაქის უზარმაზარი საზოგადოებრივი შენობები. მათ შორის საუკეთესოა სომხეთის მთავრობის სახლი, რომელმაც განააზღვრა მოედნის არქიტექტურული გადაწყვეტა მთლიანად. მთავრობის სახლი აიგო 40-იან წლებში ალექსანდრე ტამანიანის პროექტით. მასში გამოყენებულია სომხური კლასიკური არქიტექტურის ეროვნული მოტივები და მეთოდები.

მთავრობის სახლის არქიტექტურაში გამოსახვა კპოვა ყოველივე იმან, რაც ახასიათებს სომხური ხუროთმოძღვრების საუკეთესო ნაწარმოებებს დღეს: ძირითადი მონუმენტური მოცულობების პარმონიული შერწყმა დეტალების დამუშავების განსაკუთრებულ სინატიფესთან. მთავრობის სა-

ქალაქ აბოვიანის საცხოვრებელი კვარტალის მკვეთი. არქიტექტორები: ხაჩიკიანი, ფარხანიანი, ჩერკეზიანი, პოლოსიანი, ბაბაიანი, მელქეზიანი.

მეშახტის ძეგლი მეტალურგთა კულტურის
სახლის წინ ქალაქ კაფანში

სლის ფასადები გამოირჩევა მდიდრული კომპოზიციური გადაწყვეტით. აქ არის მძლავრი თაღების, სვეტების, კედლების სიბრტყისა და დეკორის იშვიათი მთლიანობა.

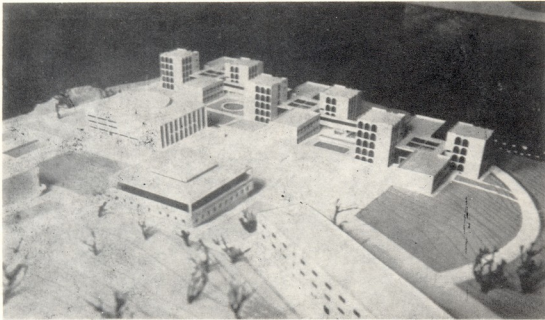
მონუმენტურობითა და მაღალმხატვრული კულტურით გამოირჩევა მოედნის სხვა ნაგებობანი და პირველ რიგში, ვ. ი. ლენინის არქიტექტურულ-სკულპტურული ძეგლი.

ერევნის კომპოზიციურ გადაწყვეტას საფუძვლად უდევს არსებული ქალაქის ირგვლივ ახალი რაიონების კონცენტრული განვითარება: ასეთი გადაწყვეტა ნაკარნახევია თვით გარემოთი, რომელიც ბუნებრივ ამფითეატრად ერტყმის ძველ ქალაქს სამი მხრიდან. თანამედროვე ქალაქი ძირითადად ჩრდილოეთისა და დასავლეთის მიმართულებით იზრდება. სწორედ ეს მხარეები აძლევს ერევანს საუკეთესო

რელიეფს, ფართო ტერიტორიას და ძველ ქალაქთან ორგანულად სწორედ ეს მხარეებია დაკავშირებული. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ „ძველი ქალაქის“ გაგება საკმაოდ პირობითია, ვინაიდან ის ისეთივე ინტენსიურობით იზრდება, როგორც ახალი რაიონები. ქალაქის ახალი საცხოვრებელი რაიონი აღმოცენდა მდინარე რაზდანის მარჯვენა სანაპიროზე. ოდესღაც, ეს ადგილი უდაბური იყო, მხოლოდ ქარი დთარეშობდა და მტვრის ბული ზეცამდე აჭონდა.

ახლა კი ცაში აჭრილა კოშკურა ამწეოთა ისრები. როდესაც დამთავრდება ახალ საცხოვრებელ რაიონში დაგეგმილი 14-ვე კვარტალის მშენებლობა, იქ 80 ათასი ერევნელი იცხოვრებს. ასეთი რაიონი ნორჩის ტაფობზეც შენდება.

ნ. ი. ლენინის ძეგლის დასაწყისში ერევნის სამხრეთ დასა-

სომხეთის ქ. გარისის პედაგოგიური ინსტიტუტის მაცეტი. არქიტექტორები: გურჯალიანი, მატინიანი, სარუნაიანი.

ლეთით სომხეთის სახალხო მეურნეობის მიღწევათა გამოფენა გაიხსნა. ამაყად აღმართულა ოთხ მსუბუქ საყრდენზე მდგარი მრეწველობის პავილიონის გუმბათი. იგი გადახურულია ანაწყობი არმოცემენტის კონსტრუქციით. ეს დინამიური ნაგებობა, რომლის ინტერიერში მოთავსებულია სომხეთის ფაბრიკა-ქარხნების პროდუქცია, გამოფენის მშენებელს, მისი საუკეთესო ქუპონანტია.

საინტერესოდ არის გადაწყვეტილი მცენიერების, კულტურის, ხელოვნებისა და არქიტექტურის პავილიონი. აქ შერწყმულია თანამედროვე არქიტექტურისა და ეროვნული ტრადიციების ელემენტები. პავილიონის სამხრეთ-დასავლეთი და სამხრეთ-აღმოსავლეთი ფსალღები დიდი მინებია და ტუფისაგან გამოკვეთილი ქვის პილონებისაგან შედგება. სამხრეთ-დასავლეთის პილონები კუთხეს ქნიან პავილიონის გასწვრივ ღერძთან, ამის წყალობით დიდი სივრცეების დროსაც კი შუის სხივები შენობაში არ აღწევენ. სამხრეთი ფსალღის მზისაგან დასაცავად გაკეთებულია მსუბუქი ბეტონის წინაფურები, რომლებიც მცირე განაკვეთის ბრუნებზეა დაყრდნობილი. თანამედროვე სტილის ნაგებობაში არქიტექტორებმა მოხერხებულად გამოიყენეს ბუნებრივი ქვაზე ოსტატურად შესრულებული ეროვნული ორნამენტები.

ერევანს ხშირად უწოდებენ „აყვავებულ ქვათა ქალაქს“. მაგრამ საბჭოთა სომხეთის დღე-ღამეები მართლაც ამით რაღაცა ცნობილი. ქალაქი იმითაც არის საინტერესო, რომ აქ, „აყვავებულ“ ქვებს ემატება ურიცხვი აყვავებული ბაღი და პარკი. ქალაქს ირგვლივ საცავი სარტყლის ფართი, მწვანე რკალი აკრავს. ერთიანად სულ მწვანით დაფარულ ნორჩის მაღლობის ფერდობები და კანაკერის ტაფობი.

ბოლო წლების ერევნის დამახასიათებელი გახდა პარკები, ბულვარები და სკვერები ხელოვნური ტიპებით, აუზებითა და შადრევნებით. თითქმის ყოველ ქუჩაზე შეხვდებით ბაზალტისა და გრანიტისაგან ნაგებ ცივი წყლის წყაროებს.

ერევანს იშვიათი სიღამაზის გარეუბნები აკრავს. მთელ

ქალაქს ჩრდილოეთიდან სამხრეთამდე კვეთს დასასვენებელი ზონა, რომელიც განლაგებულია მდინარე რაზდანის ხეობაში. ზონის მთლიანი ფართობი 300 ჰექტარზე მეტია.

ქალაქის მშენებებს წარმოადგენს დიდი წყლის აუზი, რომლის შექმნაზე არა ერთი თაობა ოცნებობდა. დღეს კი ამ ოცნებამ ფრთა შეისხა. უკვე დამთავრდა კაშხლის მშენებლობა, რომელმაც გადაკეტა რაზდანი და ერევნის წყლები წყალუხვი გახადა. ახლა უკვე ქალაქის მცხოვრებლებს და სტუმრებს საშუალება აქვთ დაისვენონ ტბის სანაპირო პლაჟზე, ისყირონ კატერბითა და აფრიანის ნაგებობა, დასტებნენ 22 სართულიანი სახლის სიმალის შადრევნების მშენებით.

თანამედროვე სომხეთის არქიტექტურის განვითარება საფუძველი მაინც ქალაქმშენებლობაა. ამის მაგალითია რესპუბლიკის მთელი რიგი ქალაქები და სოფლები. ჯერ კიდევ 30-იან წლებში აკადემიკოსმა ალექსანდრე ტამანიანმა შეადგინა ვალარშაპეტის (ენჩიძისის), აშთარაკის, ნორ-ბაიაზეთის, ლუგაშენის (რაზდანის) დაგეგმარების პროექტი.

საერთოდ 20—30-იანი წლები მნიშვნელოვანი პერიოდი საბჭოთა სომხეთის ქალაქმშენებლობის მცენიერული თეორიის განვითარებისათვის. ამ წლებში შეიქმნა ლენინ-ნაკანის დაგეგმარების პროექტი, ჩატარდა კონკურსი კიროვაკანის დაგეგმარების პროექტის შექმნაზე, ერევანში დაინახა პირველი ცდები ცალკეული საცხოვრებელი კვარტალებისა და რაიონის შექმნისაკენ. ფაქტობრივად ამ პერიოდში იწყება სომხეთის ქალაქმშენებლობის ისტორიაში ქალაქებისა და სოფლების მცენიერული, გეგმიანი მშენებლობა.

დღეს კი ქალაქმშენებლობის სამუშაოებს მოუცავს მთელი სომხეთი. მიმდინარეობს ძველი ქუჩების რეკონსტრუქცია, შენდება ახალი საცხოვრებელი რაიონები ლენინაკანში, კიროვაკანში, ალავერდიში, არტიკში, ენჩიძისში, არტაშატსა და რაზდანში.

სომხური არქიტექტურის ძირითად თავისებურებას შე-

აღგენს განაშენიანების ანსამბლურობა და ნაგებობათა პარ-
მონიული შერწყმა გარემო ბუნებასთან. ამის დამადასტუ-
რებელია ერევნის, ლენინაკანისა და კიროვაკანის მოედნე-
რების ანსამბლები და ცალკეული ნაგებობა, რომ აღარაფერი
ვთქვით შუაუკუნეების უნიკალურ არქიტექტურულ ანსამ-
ბლებზე (ასპატი, სანაინი და სხვ.), რომლებიც მსოფლიო
არქიტექტურის საგანძურშია შესული.

რესპუბლიკის მეორე სამრეწველო ცენტრის, კიროვაკა-
ნის მრავალართულიანი ადმინისტრაციული და საცხოვრე-
ბელი სახლების არქიტექტურა ბუნებრივად შესამებულია
ქალაქის ირგვლივ აღმართული მთების დიდებულეხასთან.
ხშირად ტყით დაფარული მთის ფერდობები შესანიშნავი
ფონია ვარდისფერი ტუფით მოპირკეთებული შენობების-
თვის. აქ ამ ცოტა ხნის წინათ დამთავრდა რესპუბლიკის
ერთი ულამაზესი ანსამბლის — კიროვის სახელობის მო-
ედნის მშენებლობა.

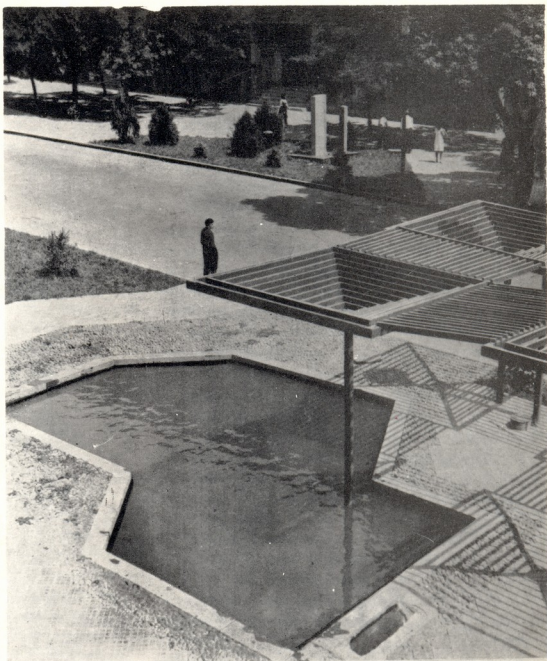
მეტალურგების ქალაქ ალავერდის მიძიმე რელიეფმა
მშენებლებს უკარნახა საინტერესო საეგემო და მოცულო-
ბით-კომპოზიციური გადაწყვეტა. აქ მშენებლობა მიდის

განუწყვეტელი აფეთქებების თანხლებით, ქუჩები პირდაპირ
კლდეებში იკვეთება, იკვეთება და გრძელდება, ხელახლა
დაიგეგმა ჯრავაჯანისა და დებეტის ქუჩები.

საბჭოთა სომხეთის ქალაქმშენებლობაში სერიოზულა
ყურადღება ექცევა ფუნქციონალური შინაარსისა და ესთე-
ტიკური ფორმების ურთიერთკავშირის მოხერხებულ დაგე-
მარებასა და შენობის ადგილთან კარგად მიზმასთან ერთად
ბევრ ქალაქსა და რაიონულ ცენტრში შეხვედებით მცირე
ფორმის არქიტექტურის ნიმუშებს, არქიტექტურაში ფერისა
და კონტრასტის მხატვრულ გამოყენებას.

ბოლო წლებში სომხეთი არქიტექტორები თამამად და
მრავალმხრივ იყენებენ ქვის ფერს ცალკეული შენობისა და
მთლიანად ქუჩების განაშენიანებაში. მაგალითად, ერევანში
აბოვიანის ქუჩის რეკონსტრუირებული ნაწილი გაშენდა
თეთრი და მოყვითალო ტუფით. საიათნოვას პროსპექტის
კუთხის საცხოვრებელი სახლი შექმულია შავ და მოყვითა-
ლო ტუფში გამოყვანილი გეომეტრიული ორნამენტით.
ერევანში ხშირად შეხვედებით სხვადასხვა ფერის ტუფს შე-
ნობათა ფასადის გადაწყვეტაში. უფრო ხშირად დამატებ-

აბოვიანის ქუჩის ფრაგმენტი (ერევანი)

თი ფერი გამოიყენება კარნიზებში, თამასება და სხვა არ-
ქიტექტურულ დეტალში.

სომეხი არქიტექტორები და სკულპტორები ცალკეულ
შემთხვევაში ეძებდნენ და პოულობდნენ კიდევ მონუმენტუ-
რი ხელოვნებისა და არქიტექტურის სინთეზის ორიგინალურ
და საინტერესო გადაწყვეტას. ამ მხრივ საუკეთესო მაგალი-
თად გვევლინება ტრესტ „არარატის“ ლიზის სარდაფები
მათი დეკორატიული პორტიკებითა და კარკასებით. სწო-
რად არის მოფიქრებული საყრდენი კედლის და კანაკე-
რის გზატკეცილიდან სარდაფებში შესასვლელის მხატვ-
რულ-დეკორატიული გაფორმება. აქვე უნდა აღვნიშნოთ
დახურული ბაზრის გადახურვა, რომელიც 1950 წელს
აიგო. მთავარი თაღის პორტალის ლიზებში მოთავსებული
თუჯის ვიტრაჟი გამოირჩევა იმით, რომ მასში ეროვნული
ელემენტი წარმატებით არის გამოყენებული და ორგანულ
მთლიანობაშია შენობის არქიტექტურასთან.

ერევანი მდიდარია სომხური კულტურის გამოჩენილ
ადამიანთა საბატვისაცემოდ აღმართული ძეგლებით. მარ-
ტო ბოლო დროს შექმნილის ჩამოთვლაც საკმარისია, რომ
წარმოვიდგინოთ ერევნის ესთეტიკის ფორმირებაში მონუ-
მენტური სკულპტურის გამოყენების დონე. ხანატურ აბო-
ვიანის, ოვანეს თუმანიანის, შიქაელ ნალბანდიანის, ავეტიკ
ისაკიანის, ალექსანდრ სპენდიარიანის, აკოფ პარონიანის,
საიათნოვას და სხვათა ხსოვნისადმი მიძღვნილი ძეგლები
ამის ნათელი დამადასტურებელია.

ერევნის ემბლემა იქცა დავით სასუნცის მონუმენტი,
რომელიც აღმართულია ქალაქის ვაგზის წინა მოედანზე.
მისი ავტორია მოქანდაკე ერვანდ ქოჩარი. ნიჭიერი მხატვ-
რის ეს ქმნილება საბჭოთა მონუმენტური ხელოვნების
თვალსაჩინო ნაწარმოებია. ცხენზე ამხედრებული ახალგაზ-
რდა დავიდის ფიგურა წინ მიისწრაფის. ხელთ მახვილი —
ელვა უპყრია. ცხენის ფეხებზე წაქეცილი ფილაა, რომლი-
დანაც წყალი დის. ეს ხალხის მოთმინების ფილაა. უცქე-
რით ქანდაკებას და უნებურად გაგონდება ებოსის ფურ-
ცლები... დავიდის პატივით მგერი, როდესაც დარწმუნ-
დება ძველი სამყაროს ბოროტებასა და უსამართლობაში,
იმაში, რომ ბედნიერი ცხოვრება შეუძლებელია, ეს სამყა-
რო უნდა დაინგრას, კლდეს შეაფარებს თავს იმ ნათელი
დღის მოლოდინში, როდესაც კვლავ შეეძლება თავისუფ-
ლად ცხოვრება... ეს დღეც დადგა. სომეხი ხალხის საუკე-
თესო შვილებმა, სახალხო გმირებმა, პოეტებმა, მწერლებმა,
კომპოზიტორებმა უმძიმეს პირობებს გადაარჩინეს და
ხალხს შეუნახეს მრავალსაუკუნოვანი კულტურა.

ერევნელებს ძლიერ გვიყვარს ჩვენი ქალაქი არა იმი-
ტომ, რომ აქ დავიბადეთ, ვისწავლეთ და აქვე ვრომოთ,
არამედ იმიტომ, რომ ჩვენი ქალაქი მართლაც ამის ღირსია.
ყველას, ვინც კი ერევანში ყოფილა, დამტკბარა კანაკერის
ტაფობიდან მისი პანორამით, მოუვლია მისი განიერი ქუ-
ჩები და პრისპექტივი, მდგარა სკვერებსა და პარკებში ძვე-
ლებთან, შეუსვამს წყაროს ცივი წყალი, მოუსმენია ალგის
ხეების შრილი ნორქის მალღობზე და უნახავს მშობლიური
არარატიდან დილის მსუბუქი ბურუსის გადაყრა, გაიგება
ამ გრძნობას.

გიორგი ჩახავა.

ლიმბირი ტატიშვილი.

„მათ ხსოვნას ქვეყანა სანთლავად აინთავს!..“

კობა ვალაქიორია.

სულიკო ხეტეშვილი

„...თავი იმისთვის არ ბაღწირას ბიჭობა, ვინც მალღობა გვიტყვას, მაგრამ არც ის იზარბავს, მათი აზრები ვერაზინ ბაიზოს“.

აპაი ბაყაძე — „წინდა-
ნები ჭოჭობთში“.

უსტასუმი წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც ფაშისტურ გერმანიასთან ომისაგან განაწამებმა ხალხებმა შევებით ამოისუნთქეს.

შობილიური მიწის სიყვარულმა ერთიან ძალად შეადუღა ჩვენი ქვეყნის ყველა ეროვნება, რომელმაც მსოფლიოს უჩვენა გმირობისა და მამაცობის არნახული მაგალითები.

თუ სტატისტიკას მივმართავთ, აღმოჩნდება, რომ საქართველოდან სამამულო ომში 673 ათას კაცს მიუღია მონაწილეობა. მათგან ბრძოლის

ველზე გმირთა სიკვდილით დასჯილია 187 ათასი ვაჟკაცი.

დღეს შეუძლებელია მოკრძალებით არ გავისხენოთ მათი სახელები, „ვინც თავი გასწირა, ვინც სისხლი დაღვარა“, რათა მომავალ თაობას ბედნიერად ეცხოვრა.

სამშობლოსათვის თავდადებულ მებრძოლთა შორის ქართული თეატრის მუშაკებიც იყვნენ. სამამულო ომის ვეტერანი, ამჟამად ქუთაისის ლ. მესხიშვილის სახელობის თეატრის მუზეუმის გამგე ალექსანდრე სეითის ძე ალფაიძე იკონებს:

„1941 წლის 21 ივნისს, შაბათს, ქუთაისის თეატრმა თბილისში გასტროლებზე ყოფნის დროს დაღვა სპექტაკლი „მეფე ლირი“. 22 ივნისს დილით რადიომ გვაუწყა ომის დაწყება; მიწვეულ იქნა სახელდახელო მიტინგი. ამ მიტინგზე სიტყვებით

გამოვიდნენ მსახიობები: აკაკი (ჯაჯა) მამრიკიშვილი, აკაკი აფხაძე, აკაკი ოქრუაძე, რეჟისორის თანაშემწე გიორგი ჯიბუტი, სალიტერატურო ნაწილის გამგე გიორგი ნაფეტკარიძე და დამამზადებელი საამქროს გამგე იოსებ ნინიშვილი.

მამრიკიშვილმა განაცხადა: „ამხანაგებო! მოგიწოდებთ ყველას, იარაღს მოვიკიდოთ ხელი და დავიცვათ ჩვენი საყვარელი სამშობლო! ბუტაქორული ხელყუმბარა უნდა შევცვალოთ საბრძოლო ყუმბარით, ბუტაქორული შაშხანა — საბრძოლო შაშხანით. გადავიცვათ საომარი ფარავები. და ჩავდგეთ სამშობლოს დამცველთა რიგებში!“

ამ მოწოდებას ყველამ მხარი დაუჭირა. ქუთაისის თეატრიდან ფრონტზე საბრძოლველად გაემართნენ საუკეთესო ვაჟკაცები: ა. ოქრუაძე,

ა. აფხაიძე, ა. ვაშაიძე, შ. კობახიძე,
ა. მამრიკიშვილი, გ. ჯიბუტი, ა. ალ-
ხაზაშვილი, მ. ბინაურიშვილი, გ.
ნაფტეკარიძე, ი. ბინიაშვილი, მ.
აღორსტუაძე შეასრულეს თავიანთი
მისია, და უკან არ დაბრუნებულან
ომის ქარცხენიდან.

არ დაჩრდილა საქართველოს
თითქმის არც ერთი თვატრი, რომ-
ლის მუშაკებსაც უშუალოდ მონაწი-
ლეობა არ მიეღოთ სამამულო ომში.
დიდი მსხვერპლი გაიღეს გორის, ტი-
აურისა და ფოთის თვატრებმა.

გორის თვატრიდან ფრონტზე და-
იღუპნენ: ლ. ჩეჭვერტაძე, მიხეილ
გუგუშვილი, მსახიობები გიორგი ბა-
სილაია და ალექსანდრე ასათიანი,
მხატვარი ნიკოლოზ გვოცი; უგო-
შვილი და იაკობიანი; შალვა წკრი-
აშვილი, პავლე მოციქულაშვილი,
გიორგი მზარეულიშვილი, ნიკოლოზ
ბიკოვი, პელიანკინი, სტეფანე ალ-
ლოკი, ივანე კორჩაგინი, მიხეილ
მღებროვი, მიხეილ ცაბალოვი.

ჭიათურის თვატრიდან 32 მუშა-
კი წავიდა ბრძოლის ველზე და მათ-
იც მოშობილურ კვას ვერ დაბრუნ-
დნენ: გერვასი მჭედლიშვილი, ბეს-
არიონ ზამბახიძე, ელგუჯა კაციტაძე,
მიხეილ ჭიტიაშვილი, ვლადიმერ
ხვედელიძე, ტრიფონ ცარციძე, სერ-
გო ჩუბინიძე, გიორგი აბაშიძე, გი-
ორგი გიორგაძე, შოთა კივანველიძე,
შოთა ფანცულაია, პლატონ ცერცვა-
ძე, ვანკატონ მიროტაძე, ლევან ლო-
ლუა, იროდი და შოთა გაფრინდაშვი-
ლები, ანდრო ზაზუაძე, გიორგი რუსა-
ძე, ოთარ მამანიძე.

ფოთის თვატრიდან ბრძოლის ვე-
ლზე დაიკვნენ: დავით ანთაძე, სანდრო
ფინსია, სერგო ბერძენიშვილი, შალ-
ვა მიქიაშვილი, შალვა მაჭავარიანი,
გოგი ხარაზიშვილი, ქეთო ასათიანი,
შალვა ჩემია, ოთარ ნადარეიშვილი,
არტემ კოსტაძე, ნიკოლოზ ყურაშვი-
ლი, შოთა რევია, მიხეილ ექიმოვი,
მიხეილ ვფრემაშვილი.

მარუხის ლეგენდარულ ბრძოლე-
ბში თავი ისახელა ზ. ფაღიაშვილის
სახელობის ოპერისა და ბალეტის სა-
ხელმწიფო თვატრის ორკესტრის მსა-
ხიობმა დიმიტრი ტატიშვილმა. აი-
რას იგონებს ყოფილი 808-ე პოლკის

მეთაური შალვა თელია ვ. გენუშვი-
სა და ა. პოპუტოს წიგნში „მარუ-
ხის მიწივარის საიდუმლო“:

„5 სექტემბერს (ივლისისმებმა
1942 წელი, ს. ხ.) დღით, დაიწყო
უშუალოდ მარუხის უღელტეხილისა-
თვის ყველაზე მძიმე და სისხლის-
მღვრელი ბრძოლა. მოწინააღმდეგე
არტილერიისა და ავიაციის მხარდა-
ჭერით გადმოვიდა მძაფრ შეტევაზე.
დიდ საფრთხეში ჩავარდნენ 808-ე
პოლკის მე-2 ბატალიონის ქვეყანა-
ყოფები. მოწინააღმდეგე უტყვედა
ოფორც ფრონტიდან, აგრეთვე
ფრთებიდანაც. მტერმა იერიში თავი
საკომანდო პუნქტზე მიიტანა. მსა-
რავითარი რესერვი აღარ არის. ახლა
უკვე ტყვიამფრქვევებს წამოუწვა
მეთაურთა შემადგენლობა და მძაფრი
ცეცხლი გაუხსნეს მოწინააღმდე-
გეს!... ტატიშვილის ოცეულს ებრძა-
ნა იერიშზე გადასვლა. გამართვა
ხელნართული ბრძოლა. ამ შტაბის
დროს გმირული სიკვდილით დაეცა
ლევტენანტი დიმიტრი ტატიშვილი.

სამშობლოს უსაზღვრო სიყვარუ-
ლი, გამარჯვების დიდი რწმენა და
მაღალი პატრიოტული შეგნება გა-
მოუჭვივის ბართიდან, რომელიც
რუსეთისთვის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო თვატრის კოლექტივის
გამოუწავანა ფრონტიდან ახალგაზ-
რად მსახიობმა კობა ვადაჭკორიამ:
„დეკემბერს აქეთ ვარ ყირიმში და
ვითვლები საბჭოთა ყირიმის ერთ-
ერთ დამცველად. ვიბრძვი ლოწო-
ვით: ყირიმი იყო და იქნება საბჭო-
თა! ექვსი დღის საბრძოლო ნათლობა
უკვე მივიღე. ვიბრძვი ისე, როგორც
შეგურის საბჭოთა იარაღს, რომელ-
საც მე დღეს ვატარებ. ჩვენი მიზა-
ნია გავანადგუროთ ჩვენი წმინდა მი-
წაზე შემოჭრილი ფაშისტთა ხროვა.

ამხანაგებო, ვამაყობ იმით, რომ
მეც მიმიძღვის წილი ამ საამაყო საქ-
მეში... დანიშნული ვარ ხელმძღვანე-
ლობის მიერ ნაწილის კომისრად, სა-
დაც ვასრულებ და გამართლებ ჩვენი
პარტიის დავალებას. უკვე ბევრი გა-
მოცდილება შევიძინე, რომლითაც ვი-
ბრძოლებ მანამდე, სანამ არ მოე-
სპობ ფაშისტ ჭოვაკებს!... წერი-
ლის დაწერიდან რამდენიმე დღის

შემდეგ ჭაბუკი მსახიობი ვაჭაკუ-
რად დაიცა ბრძოლის ველზე.

კ. ვადაჭკორიას გარდა, რუსთა-
ველის სახელობის თვატრის მუშაკე-
ბიდან ბრძოლის ველზე სამარადისო
ბინა პივეს მსახიობებმა ო. დადიან-
მა, ვ. ნახარიშვილმა, ბ. ბურდულმა,
და ჭიბარძიშვილმა ორკესტრის მსა-
ხიობებმა გ. ხეჩეგამი და დ. გულია-
შვილი; რეჟისორის თანამუშევრე გ.
ბაკურაძემ; სცენის თანამშრომელმა
ი. აბაიშვილმა; მოკარნახემ გ. ჯა-
ნუაშვილმა; სცენის მუშებმა ივ. ხე-
თაგურმა, პრ. შერკომი, გ. დვალაძემ,
ს. გამბარაძემ.

ვევსტაპოლის ეპოპეაში მტერ-
თან დაუნდობელი ბრძოლის დროს
თავი გამოიჩინა მარჯანიშვილის სა-
ხელობის თვატრის ახალგაზრდა მსა-
ხიობმა გიორგი ალექსანდრეს ძე ჩა-
ხავამ. საბჭოთა კავშირის გმირი ა.
გვეგშიძე ასე იგონებს მასთან შეხ-
ვედრის ეპიზოდს:

1942 წლის ზამთარში, ბრძო-
ლებმა საკმაოდ შეთხვევებულმა ჩვე-
ნმა ბატალიონმა შეეცება მიიღო. მო-
სულელებ შორის თანამემამულენიც იყ-
ვნენ საქართველოდან. მოვსურვე
მათთან გასაბრუნება და ჩემთან გამო-
ცხადება მაღალი, მხარბეჭიანი ახალ-
გაზრდა ოფიცერი:

— ლევტენანტი ჩახავა.
ოფიცრის ლამაზი სახე ნაცნობი
მეჩვენა. ვეკითხებო:

— სად შეხვედრედივართ ერთმა-
ნეთს?

— ალბათ თბილისში.
— თბილისში მე დიდი ხანია არ
ვყოფილვარ, შორეულ აღმოსავლეთ-
ში ვმსახურობდი...

— გამინ კინოში შეხვედრი-
ვართ...

მიმოჩვენა, რომ ოფიცერმა გაი-
ხურდა, მაგრამ ის სახეებით სერიო-
ზულად ლაპარაკობდა.

— მსახიობი გახლავართ მარჯა-
ნიშვილის თვატრიდან, თუ გინახათ
კინოსურათი „დაკარგული სამოთხე“,
ერთ-ერთ ძმას ვთამაშობდი...

რალა თქმა უნდა, ჩახავას სახე
ჩემთვის კინოფილმიდან იყო ნაცნო-
ბი. ოფიცერს განუცხადე, რომ იგი
ინიშნებოდა ბატალიონის შტაბის მე-

„ენიუსონის ოჯახი“, კრასავინა — ა. მამაკიშვილი.

„ნაბერკლიდან“. თანდლა — გიორგი ჩახავა.

თაურის თანაშემწედ, ხოლო შეთავსებით უნდა გამოსულიყო მებრძოლების წინაშე და თავისი აქტიურული ოსტატობით აემბლელებინა მათი საბრძოლო სულისკვეთება.

ამ თანამდებობას ჩახავამ ცოტა ხანს გაუძლო. ერთხელ მოვიდა ჩემთან და მითხრა:

— ფრონტზე წასვლა მოვიტოხოვე, რათა ვიბრძოლო. მსახიობად ყოფნა თბილისშიც შემიძლო. გიორგი, მომიცეთ ნამდვილი სამუშაო...

მაღე გაიარა შესაბამისი მომზადება და დაინიშნა მეტყველამფრქვევეთა ოცეულის მეთაურად. იბრძოდა გაბედულად. მე ვიტყვოდი — ლამაზად. ერთ-ერთი ბრძოლის დროს, როდესაც მის გვერდით მეტყველამფრქვევე გამოვიდა, ჩახავამ შესძლო ორივე ტყვიამფრქვევიდან ცეცხლი გაეწაღებინა მტრისათვის, როცა ერთი ტყვიამფრქვევი სროლისაგან ძალზე ხურდებოდა, იგი სწრაფად გადაბრბოდა მეორე ტყვიამფრქვევზე და აგრძელებდა განუწყვეტელ სროლას.

ამ ბრძოლაში ლეიტენანტი ჩახავა მიმივდა დაიჭრა. მე ვნახე იგი საკაცეზე მწოლიარე, გაფითრებული, სისხლში მოსვრილი ფორმით.

— თბილისში ყოფნა თუ მოგაწვეთ, — მითხრა მან, — გადაეცით, რომ პატიოსნად შევასრულე ჩემი მოვალეობა...“

არ დასცალდა მამაც მებრძოლს მშობლიურ თეატრში დაბრუნება. რესპუბლიკის დამსახურებული არტისტის შალვა ჯაფარიძის სიტყვებით — გიორგი ჩახავა სცენაზედაც გამოირჩეოდა, როგორც ნიჭიერი და ტემპერამენტით აღსავსე ახალგაზრდა.

მარჯანიშვილის სახელობის თეატრიდან ომში წასული 40 ახალგაზრდა მუშაკიდან სამშობლოს თავი შესწირეს: გიორგი ნაკაიძემ, სიმონ ტურინამა, გიორგი თარალაშვილმა, პეტრე ავალიანმა, ზუბიაშვილმა.

ომმა იმსხვერპლა მოზარდ მაყურებელთა ქართული თეატრის მსახიობები: გიორგი მწარიაშვილი და ვახტანგ ტეტუნაშვილი; თოჯინების

ქართული თეატრიდან ვლადიმერ ცხადია და ალექსანდრე ეილცოვი. ბრძოლის ველიდან ვედარ დაუბრუნდნენ ბათუმის თეატრს სულიმან კახიძე, ილია ზუბუა, ბასილაძე, ვალიკო გვიმბერიძე, სოსო კვიციანი, სულიმან ბაკურაძე, გოგუაძე. მასარაძის თეატრმა სამამულო ომის ფრონტზე დაკარგა მსახიობები გ. ლლონტი, კ. ძიძიგური, შ. გობრონიძე, დ. დუმბაძე, შ. ლომჯარია, ა. ჭეივილი.

კიდევ მრავალი ამაღლეგებელი ეპიზოდის მოყვანა შეიძლებოდა ქართული ხელოვნების მსახურთა ფრონტული ცხოვრებიდან, მაგრამ ამ მცირე წერილს არა აქვს პრეტენზია ანთმწურავად ასახოს მათი გმირული საქმიანობა დიდ სამამულო ომში. იგი მხოლოდ გახსენებაა თეატრების იმ მუშაკებისა, რომელთა გვარებიც ჩვენთვის ცნობილი იყო და რომლებმაც თავიანთი სიცოცხლე მსხვერპლად შესწირეს სამშობლოს განთავისუფლებას. „მათ სსოვნას ქვეყანა საწონღებათ აინთებს!...“

ბრიგოლოვი ქართულ სცენაზე

კლარა ტულუში

XIX საშუალო ოცდაათიანი წლებიდან დღემდე გრიბოლოვის კომედია „ვაი ჭკუისაგან“ დაკავშირებულია როგორც რუსული, ისე ქართული თეატრის ისტორიასთან. მან დიდი როლი შეასრულა ჩვენი თეატრალური კულტურისა და საზოგადოებრივი აზროვნების განვითარებაში. როგორც მსახიობებისათვის, ისე მსყურებლებისათვის ეს კომედია იყო და არის უმაღლესი ხელნაწების ნიმუში, რომელიც თავის დროზე ხელს უწყობდა მოწინავე იდეების განვითარებას, არყვდა ძველი საზოგადოების გეონომიურ, პოლიტიკურ და ეთიკურ საფუძვლებს. გრიბოლოვი ცდილობდა ისეთი ხასიათი მიეცა პეისისათვის, რომ ცენზურას გაეშვა და განეცადა „ის ბავშვური სიამოვნება, როცა საკუთარ ლეკვებს ბისმის თეატრში“.

1824 წელს გრიბოლოვი თავისი კომედიის გამოცემისა და სცენაზე დადგმის ნებართვისათვის პეტერბურგში ჩასულა, მაგრამ მისთვის ამაზე უარი უთქვამთ. გრიბოლოვმა 1825 წლის იანვრის თვეში მოახერხა თავისი კომედიიდან მხოლოდ ნაწყვეტების დაბეჭდვა ალმანახში „რუსკაია ტალა“.

რუსეთში „ვაი ჭკუისაგან“ სრული სახით (თუმცა ცენზურული დამსინჯებით), 1833 წელს გამოიცა, ხოლო ოფიციალური ნებართვა ნაწარმოების დადგმაზე 1863 წელს გაიცა.

მთავრად მაკარი ზომებისა, XIX საუკუნის ოცდაათიანი წლებში როგორც რუსეთში, ისე საქართველოში, გრიბოლოვის კომედია ხელნაწერის სახით ვრცელდებოდა, ოფიციალური ცნობებით ირკვევა, რომ აქ გრიბოლოვის კომედია გავრცენ ზაცლებით უფრო ადრე, ვიდრე სხვა რომელიმე ქალაქში.²

გრიბოლოვის სიცოცხლეში იყო რამდენიმე ცდა კომედიის „ვაი ჭკუისაგან“ დადგმისა. ასე მაგალითად, 1825 წელს პ. კარატიცინისა და ა. გრიგორიევის ხელმძღვანელობით პეტერბურგის თეატრალური სასწავლებლის მოსწავლეებმა გრიბოლოვის ნებართვითა და მისი თანდასწრებით მოამზადეს კომედია „ვაი ჭკუისაგან“, მაგრამ პეტერბურგის გენერალ-გუბერნატორს პიუსის სცენაზე დადგმის ნება არ დაურთავს.

არსებობს ცნობები იმის შესახებ, რომ 1827 წელს კომედია „ვაი ჭკუისაგან“ ავტორის თანდასწრებით წარმოუდგენიათ ქ. ერევანში. პროფ. ვ. ფილაპოვი ამას უარყოფს და აღნიშნავს, რომ მართალია, ამ კომედიის დადგმა ერევანში გაუკრძალვებული იყო 1827 წელს, მაგრამ მთავრობას აუკრძალავს მისი დადგმა.³

5. დროშენი თავის წიგნში „მასალები რუსული თეატრის ისტორიისათვის“ (გვ. 84) აღასტურებს, რომ ერევანში 1827 წელს კი არა, არამედ 1828 წელს იყო განზრახული კომედიის „ვაი ჭკუისაგან“ დადგმა, მაგრამ ხელისუფლებამ გაიგო რა საპეტაკოსი მზადების შესახებ, აკრძალა მისი ისეცენირება.

საქართველოში „ვაი ჭკუისაგან“ პირველად ალ. ჭავჭავაძის სახელი წარმოდგენიათ, მაგრამ როდის და რა სახით, ამის შესახებ მასალები შემონახული არაა.⁴ შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ კომედია წარმოადგინეს გრიბოლოვის თანდასწრებით.

ამ მხრივ მეტად საინტერესო ცნობებს ვვაწვდის გრი-

ბოლოვის ცხოვრებისა და შემოქმედების ცნობილი კომენტარები ი. გარუსოვი, რომელმაც 1875 წელს გამოცა კომედია „ვაი ჭკუისაგან“. იგი აღნიშნავს, რომ „გრიბოლოვის ხელით შესწორებული ხელნაწერით კომედია „ვაი ჭკუისაგან“ დაიდგა ავტორის თანდასწრებით თბილისში“ (გვ. 244). აქვე ვკითხულობთ, რომ ლექსები 70-73 1827 წელს გრიბოლოვის შეუსწორებია თბილისის შინაური წარმოდგენისათვის (გვ. 250). დაბოლოს, გულდაწყვეტილი ი. გარუსოვი იძლევა შეკითხვას „სად და ვითან ინახება თბილისის თეატრისათვის ავტორის მიერ შესწორებული ხელნაწერი?“ (გვ. 232). იგივეს იმეორებს გრიბოლოვის თხზულებათა ცნობილი გამოცემელი ი. შლიაპკინი (1889 წ. ტ. 11, გვ. 523).

ა. გარუსოვი და ი. შლიაპკინი უდავოდ სარწმუნო წყაროებით ხელმძღვანელობდნენ, როდესაც ვვაწვდიდნენ ამ ძიარფას ცნობებს. ვასაკვირი არ არის და არც ეჭვს იწვევს ის გაჩენობა, რომ კომედია „ვაი ჭკუისაგან“ გრიბოლოვის თანდასწრებით წარმოუდგენიათ საქართველოში, სადაც შეიქმნა ამ კომედიის ადრინდელი რედაქცია. არსებობს სხვა ცნობებები ამ დადგმის შესახებ.⁵

პროფესორ სცენაზე კომედია „ვაი ჭკუისაგან“ დაიდგა გრიბოლოვის საკვდილის შემდეგ — 1829 წლის 2 თებერვანში პეტერბურგში, უფრო გვიან 1830 წლის 30 იანვარს მოსკოვში იდგმებოდა სცენებზე პირველი მოქმედებიდან, ხოლო შემდეგ, 1830 წლის 5 თებერვალს, პეტერბურგში და იმავე წლის 23 მაისს მოსკოვში დაიდგა კომედიის მესამე მოქმედება სათაურით „მოსკოვის მეჯლისი“. იმავე წლის 16 ივნისს პეტერბურგის თეატრში „მოსკოვის მეჯლისი“ მიგმატა კომედიის IV მოქმედებაც. ამ სახით 1831 წელს კომედია დაიდგა მოსკოვშიც. სრული სახით „ვაი ჭკუისაგან“ დაიდგა პეტერბურგში 1831 წლის 26 იანვარს, მოსკოვში კი — იმავე წლის 27 ნოემბერს.

საქართველოში მისი სცენური განმორციელება დიდად ხან ვერ მიზნერხდა, პროფესიული თეატრის უქონლობის გამო. 1831 წელს თბილისის რუს და ქართველ სცენისმოყვარეთა ინიციატივით შეიქმნა სცენისმოყვარეთა დასი. ამ საქმის ხელმძღვანელი იყო ახალგაზრდა ოფიცერი მიხეილ მაგაზოვი. მას თანაგრძობობა უწევდა ძველი მეგობარი სამხედრო სამსახურში რომან ბაგრატიონი (ძმა ცნობილი მხედართმთავრის პეტრე ბაგრატიონისა).

ბაგრატიონის მთელი ოჯახი გატაცებული იყო ხელოვნებით. მიხეილ მაგაზოვმა სწორედ მათი სახლი აირჩია შინაური წარმოდგენებისათვის, რომელიც მალე თეატრალურ არეალს იქცა. ამ სახლს „თეატრალურ სახელოსნოსაც“ კი უწოდებდნენ.

მალე შედგა სცენისმოყვარეთა წრე. დაიწყეს შინაური საპეტაკოების წარმოდგენა. პირველად დადგეს კარატიცინისა და მხელნიჭვის პიუსები. რადგან ისინი კარგად ჩატარდა, გრიბოლოვის კომედიის „ვაი ჭკუისაგან“ დადგმაც გადაწყვიტეს.

მთავრად მთელი რიგი სიწველებებისა, „ვაი ჭკუისაგან“ პირველად რუსულ ენაზე თბილისში 1832 წლის 21 იანვარს დაიდგა. წარმატებამ ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა.

გაყოველუბოლია შეტეხულება, თითქოს „ვაი ჭკუისა-

გან⁶ პირველ რუსულ დადგმას თბილისში გამოემხმურს სოლომონ დოდაშვილი ჟურნალში „სალიტერატურური ნაწილი“ ტფილისის უწყებთათვის⁷.

სოლომონ დოდაშვილი ამ ქრონოლის 1832 წლის მეორე ნომერში წერს: „ჩვენს კულტურულ წარსულ კვირას იყო თეატრი ერისა ჩინებულსა სახლსა შინა, საკურველად წარმოადგინეს, მერწმუნე უკეთესად აღმა შეიძლებოდა, გარანა რა წარმოდგინებდა ვითარ ანდა ყოველსავე საკუთრად მოეწერა“.

საეჭოდ მიგვაჩნია, რომ ს. დოდაშვილის ეს გამოხმაურება ეხებოდას ა. ს. გრიბოედოვის კომედიის დადგმას, იმიტომ, რომ კომედია „ვაი ჭკუისაგან“ დაიდგა 1832 წლის 21 იანვარს რომან ბაგრატიონის სახლში. 1832 წლის ჟურნალ „სალიტერატურური ნაწილი“ ტფილისის უწყებთათვის⁸ მეორე ნომერს, რომელშიაც ს. დოდაშვილის გამოხმაურებაა დაბეჭდილი, ცნობის მიერ წაწერილი აქვს „ნებადართულს დაბეჭდვა: ტფილისის, იანვრის 20-სა 1832 წელსა“. ცხადია, საცნობარო ვიზის შემდეგ უკვე დასაბეჭდად გამზადებულ ჟურნალს ასალი მასალა აღარ დაემატებოდა.

ს. დოდაშვილის ეს „გამოხმაურება“ მოთავსებულია იმ ბარათში, რომლითაც ის პასუხებს ჟურნალის იმავე ნომერში დაბეჭდილ თავისი ძმის — სტეფანე დოდაშვილის წერილს — „მოწერილი ს. პეტერბურლიდამ ტფილისის მისათვის“.

ამ წერილის გაცნობისას ნათლად ჩანს, რომ ს. დოდაშვილი თავის „პასუხში ტფილისიდან“ სრულად ვერ არ ეხება გრიბოედოვის კომედიის დადგმას. იგი ლაბარაკოსს ქართული თეატრალური საზოგადოების ზრდაზე.

აღექსანდრე და გასანტა ორბელიანების ბინაში მოღვაწე თეატრალური წრის წევრები სოლომონ დოდაშვილის მიერ დაბეჭდილ პირველი ქართული ლიტერატურული ჟურნალის აბტიეს წარმოადგინებდნენ. ს. დოდაშვილის გამოხმაურება, როგორც სამართლიანად აღნიშნავს რუსუდან საყვარელიძე, წიწროდ ამ წრის ერთ-ერთ ქართულად ინსტრუმენტულ საექტაკლს მიეკუთვნება⁹.

კომედიის „ვაი ჭკუისაგან“ დადგმის შესახებ პირველი მოკლე მიმოხილვა მოთავსებული იყო გაზეთში — 1832 წლის „ტფილისსკიე ვედედობისტის“ № 3. მიმოხილვას ხელს აწერს საექტაკლის მონაწილე ფსევდონიმი Гарегუბანский ПУСТЫНИК — დიმიტრი ზუბარევი.

დიმიტრი ზუბარევი თბილისში ჩამოვიდა 1828 წელს. იგი მეტად განათლებული და მიღებული კაცი იყო თბილისის საზოგადოებაში. თანამშრომლობდა ჟურნალში „ვესტნიკ ვეროპოი“. ზუბარევის მოკლე მიმოხილვა წლების განხლებლობით ერთადერთი წყარო იყო თბილისში „ვაი ჭკუისაგან“ რუსულ ენაზე დადგმის შესახებ. მხოლოდ 1875 წელს, საექტაკლის მეორე მონაწილე მისეული გამაზოვმა უფრო დაწვრილებით აგვიწერა ამ დადგმის შესახებ ჟურნალ „ვესტნიკ ვეროპოი“ VII ნომერი.

გრიბოედოვის კომედიის „ვაი ჭკუისაგან“ დადგმამ 1832 წლის 21 იანვარს უღელსი წარმატებით ჩაიარა.⁷ საექტაკლს დაესწრო კავკასიის მთავარმართველი თავისი თანხმის წევრებით და მთელი ქართული არისტოკრატია. დადგმას ვერ დაესწრო მხოლოდ დრამატურების მეუღლე ნინო ჭავჭავაძე, რადგანაც იგი ამ დროს წინანდალში იმყოფებოდა.

ნინო ჭავჭავაძის პატივსაცემად თბილისში მისი ჩამოსვლის შემდეგ პიესა განმეორებით წარმოუდგენიათ, მაგრამ მძიმე განცდების გამო ნინო კვლავ ვერ დაესწრო.

მას შემდეგ, რაც თბილისში რუსულ ენაზე გამართულმა საექტაკლემმა წარმატებით ჩაიარა, ალექსანდრე ორბელიანის ლიტერატურულმა წრემ გადაწყვიტა, ქართულად ეთარგმნა და დაედგა ეს კომედია თავისი წრის ძალებით.

ამ წრის ერთ-ერთი წევრი ილია ორბელიანი (ნ. ბარანაშვილის ბიძა) 1831 წლის 5 ნოემბერს თბილისიდან წარდა თავის უფროს ძმას გრიგოლს: „თქვენს კარგი მეგობარს დათვი ყორღანოვი ჩემი კარგი მეგობარიცაა და სწირად მიგვეყვარე კომედიასა“.⁸

სამი თვის შემდეგ იგივე ილია ორბელიანი თავის ძმას გრიგოლს აცხობინებს, რომ მათმა წრემ განახორციელა რამდენიმე რუსული საექტაკლი, ხოლო ქართულად უკვე თარგმნილია რუსული პიესები და ისინიც დადგმებია. 1832 წლის 4 თებერვლის თარიღით თბილისიდან გაგზავნილ წერილში ვითხულობთ: «Тут часто бывають театры. Георгий Ернстов, Ваханг Орбелиани и многие другие, в том числе и я, скоро будут представлять Грузинский театр, или перевели из русскою на грузинский».

ქვეს არ იწვევს, რომ ერთ-ერთი ამ პიესათაგანი, რომელიც ქართულად უთარგმნიათ და ქართულადვე წარმოუდგენიათ, არის ალ. გრიბოედოვის კომედია „ვაი ჭკუისაგან“. ჩვენს აზრს კიდევ უფრო აძლიერებს იაკობ ბალახაშვილის მიერ მიკვლეული ანონიმი: „(1832 წელს) დაიწყო ემაწვილა კაცებმა თარგმნა კომედიისა და რამოდენიმე კიდევ წარმოადგინეს ალექსანდრე ორბელიანის სახლში, სხვათა შორის „კორე თ ზუა“ გრიბოედოვისა“.¹⁰

XIX საუკუნის 40-50-იან წლებში ქართული თეატრის ისტორიაში ასალი პერიოდი დაიწყო. 1845 წელს თბილისში ჩამოყალიბდა რუსული პროფესიული თეატრი, რომელმაც დაწერა და გააცვიფრა ქართველ მაყურებელში მათელი მხატვრული გემოვნება და სიყვარული თეატრალური ხელოვნებისადმი. თეატრი დაგამა მსუბუქი დრამებიც, ხოლო 1846 წლის 8 ოქტომბერს მეორე სესიონ უკვე ალ. გრიბოედოვის კომედიით გახსნა.

საზოგადოება დიდი ინტერესით შესვდა გრიბოედოვის პიესას, მაგრამ, როგორც ირეკვეს, საექტაკლი მეტად სუსტად და ნაჩქარევად ჩატარებულა. ამაზე მეტყველებენ ის რეცენზიები, რომლებიც მოთავსებულია გაზეთ „კავკაზში“ (№ № 41, 42).

კომედიის „ვაი ჭკუისაგან“ დადგმის ასეთი დამარცხების შემდეგ, თეატრი იძულებული იყო თავისი რეპერტუარიდან ამოეღო ეს პიესა. 1846-1851 წლებში გადიოდა მხოლოდ კომედიის IV მოქმედება.

მეფისნაცვალი მ. ვრონცოვი ცდილობდა რუსული თეატრი საქართველოში ცარიზმის ინტერესებისათვის დაემორჩილებინა. ამ მოსაზრებით ნ. ვრონცოვმა თეატრის ხელმძღვანელობა დააკისრა მწერალ-კრიტიკოსნებს ს. სოლოგოვს, რომელიც ყოველნაირად ცდილობდა თეატრის მუშაობა ცარიზმისათვის სასურველი გზით წარმართა. იგი ასატყევე საშუალებად იყო კომედიების „ვაი ჭკუისაგან“ და „რევიზორის“ დადგმისა.¹²

სოლოგოვის მმართველობის დროს, გაზეთები არაფერს არ იტყობინებან კომედიის „ვაი ჭკუისაგან“ დადგმის შესახებ, მაგრამ ზოგიერთი ცნობა გაზეთ „კავკაზიდან“ გვაძლევს საშუალებას ვიფიქროთ, რომ კომედია 1853-1854 წლებში იდგმებოდა.

რუსულმა თეატრმა გარკვეული როლი ითამაშა ქართული თეატრის აღდგენის საქმეში. ქართული პროფესიული თეატრი აღდგენილი იქნა 1850 წელს გიორგი ერისთავის ინიციატივით, რომელიც ერთსა და იმავე დროს იყო თეატრის ხელმძღვანელიც, რეჟისორიც, მსახიობიც.

არ შეგვიფიქვთ 50-იანი წლების თეატრის მუშაობის აღწერასა და ამ თეატრის ურთიერთობაზე რუსულ თეატრთან. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ ქართული თეატრი XVIII საუკუნეში კომედით ამბეჭევედა და 1850 წელსაც, როცა იგი გიორგი ერისთავის მეთაურობით ხელახლა აღება,

სცენის ფარდა კომედიით აიხადა. ამ თეატრში კომედიის ჟანრის მკვიდრად ქონდა ფუნქციონირება და შემდგომ პერიოდშიც მისი გუნდობა ამ სახით მიმდინარეობდა.¹³ დასაინათა, რომ კ. ერისთავმა, დიდმა თავყანისმცემელმა და მთარგმნელმა გრიბოედის კომედიისა, ვერ განასიორციელა თავის სცენაზე მისი დადგმა. ვფიქრობთ, რომ ეს გამოწვეული იყო სილოუების მკაცრი რეჟიმით.

იმის გამო, რომ ვერც რუსული და ვერც ქართული დრამატული თეატრი ვერ აკმაყოფილებდა მეფის მთავრობის მოთხოვნებებს, 1856 წელს დაიშალა ქართული თეატრის დასი. ხოლო ორი წლის შემდეგ იგივე ბედი ეწია რუსულ დასსაც. ამრიგად, ერთივე და მეორეც მეფის რეაქციული რეჟიმის მსხვერპლი გახდა.

1866-67 წლებში რუსულმა თეატრმა კვლავ განაახლა თავისი მუშაობა და 1867 წ. მან სწორი კვლავ კომედიით „ვაი ჭკუისაგან“ გახსნა. ამ სპექტაკლის დადგმაც ჩვენ ვერ შეგვიქანა ნათელი, გარკვეული შესწევულება, ვინაიდან ვაჭაბუკის მითათესებელი რეცენზიები ერთმანეთისაგან სრულიად განსაზღვრულ ცნობებს ვეაწვდინა. ასე მაგალითად, ქართული კულტურის ცნობილი მიმდევარი კ. წერეთლის რეცენზიიდან ირკვევა, რომ კომედიის დადგმამ ვერ დააკმაყოფილა თბილისის საზოგადოება.¹⁴ ნ. ვ. ორლოვი კი აღატყობულია კომედიის დადგმით.¹⁵

უნდა აღინიშნოს, რომ თბილისის რუსული დასი ძირითადად მიუდგებოდა მოსკოვის მცირე თეატრის მსახიობებისაგან.¹⁶ ანდა მსახიობებისაგან, რომლებმაც გაიარეს მცირე თეატრის სკოლა. ამიტომ XIX საუკუნის მეორე ნახევარში თბილისის რუსული თეატრალური დასი აგრძელებდა მოსკოვის მცირე თეატრის ტრადიციებს და კომედიამ „ვაი ჭკუისაგან“ წამყვანი ადგილი დაიჭირა თბილისის რუსული თეატრის რეპერტუარში.

განსაკუთრებით დიდი როლი რუსულ-ქართული თეატრალური ურთიერთობის გაღრმავებაში მიუძღვის მოსკოვის მცირე თეატრის მხატვრულ ხელმძღვანელს, თბილისის მკვიდრი ა. სუშნაიაშვილ-იუვიჩის, რომლის ხელმძღვანელობითაც მცირე თეატრი ჩამოიფიქრა საგასტროლოდ საქართველოში.¹⁷

მოსკოვის მცირე თეატრმა არა ერთხელ წარმოადგინა თბილისში ადგილობრივი მაყურებლებისათვის საყვარელი პიესა „ვაი ჭკუისაგან“. ამ პიესას განსაკუთრებული წარმატება ხედავ 1887 წელს, როდესაც ა. სუშნაიაშვილ-იუვიჩი ჩამოვიდა საცინასთან ერთად. ჩაქვის როლს ასრულებდა იუვიჩი, ლიზას კი — სავანა.

რუსულ სცენაზე დიდი წარმატებით ჩატარდა საიუბილეო სპექტაკლები 1879, 1885, 1889, 1895 წლებში.

ჯერ კიდევ ორი კვირით ადრე 1879 წლის 13 იანვრის გაზეთში „დროებაში“ გრიბოედის გარდაცვალებიდან 50 წლის მუსრულობის გამო აღწინაა საზოგადოებას სადღესასწაულო წარმოდგენების გამართვის შესახებ.

შეზარდა საინტერესოა გრიბოედოსადმი მიძღვნილი საიუბილეო სპექტაკლი სცენისმსოფრთველ ჯუჯუის მიერ, რომელიც ჩატარდა „ტიფლისის კრედიტის“ სცენაზე, ახალაღიღულ სამხატვრო აკადემიის შენობაში, გრიბოედის ქუჩაზე. საგულისხმოა, რომ როდესაც ასრულებდნენ გრიბოედოსის თავყანისმცემლები. ასე მაგალითად: ჩაქვის როლს ასრულებდა დრამატურგი, სცენისმსოფრთველი და რეჟისორი დავით ერისთავი, ფამუსოვის როლს კი — პ. ა. ოპოჩინინი, შვილი პ. ა. ოპოჩინინისა, რომელიც კარგად იცნობდა გრიბოედოსს.

1879 წ. „დროება“ და „უკავკაზი“ იტყობინებოდა, რომ კომედია „ვაი ჭკუისაგან“ იუბილეს დღეს წარმოდგენილი იყო როგორც „ტიფლისის კრედიტში“, ისე თეატრში. „პიულეტები ამ წარმოდგენის თითქმის ერთის კვირით წინათ იყო აღატყობული, ისე რომ სტაჟინების, რომელიც ამ წარ-

მოდგენიდან შემოსული ფულით უნდა დაარსდეს გრიბოედოსის სახელობაზე, საკამო ფული შეუგროვდებოდა.“¹⁸

1881 წლის „დროება“ № 36 კი ვეაუწყებს, რომ კომედიის ტრეპი, რომელიც ივისრია კომედიის დადგმისა შემოსულობის მოგროვება გრიბოედოსის სახელობის სტაჟინების დაარსებისათვის, აცხადებს, რომ „...4 000 მან. მოვაკრავდით და ამ ფულის სარგებლობით ქაჯრის კლასიკური გიმნაზიაში ერთი სტაჟინება დაინიშნება, რომელსაც მიიღებს მხოლოდ ადგილობრივი მცხოვრებლის შვილი“.

ორიგინოზურად ჩატარდა სპექტაკლი „ვაი ჭკუისაგან“ 1886 წლის 20 აპრილს. მსახიობებს უთამაშებდა „მეოცე საუკუნის ტანსაცმელში“ („უკავკაზი“, № 86).

ამავე წელს „ვაი ჭკუისაგან“ წარმოდგენილია ღარიბების სასარგებლოდ (ტიფლისკი ლისტოკი“, 1886, № 126).

1895 წლის „ტიფლისკი ლისტოკი“ ვეაუწყებს, რომ იმპერატორის დაბადების დღის აღსანიშნავად 6 მაისს წარმოდგენილია კომედია „ვაი ჭკუისაგან“.

ვერც საინტერესო მასალას ვეაძლევს საქართველოს პრესა გრიბოედოსის უკვდავი კომედიის თბილისში რუსულ სცენაზე განსახიორების შესახებ. თემა იმდენად დიდია, რომ ჩვენ ადგილის სიმიცობის გამო მასზე ვერ შევირდებით. სურათის სისრულისათვის საღუსტრაციოდ ვასახელებთ იმ გაზეთებისა და ჟურნალების ნომრებს, რომლებზეც ეხება თბილისის სცენებზე დადგმებს. აქედან ნათლად ჩანს, თუ როგორ ინტერესით ევიდებოდა რეველუციამდელი საქართველო გრიბოედოსის უკვდავ კომედიას:

1832 წ. „ტიფლისკი ვედომოსტი“ № 3; 1846 წ. „უკავკაზი“ № 39, 41, 42; 1851 წ. „უკავკაზი“ № 14, 24; 1867 წ. „უკავკაზი“ № 99; 1868 წ. „დროება“ № 1, „უკავკაზი“ № 1, 3; 1869 წ. „უკავკაზი“ № 132; 1871 წ. „უკავკაზი“ № 121; 1873 წ. „უკავკაზი“ № 62, 64, 72, 74; 1876 წ. „ტიფლისკი ვესტნიკი“ № 40, 50; 1877 წ. „უკავკაზი“ № 105; „ტიფლისკი ვესტნიკი“ № 113; 1878 წ. „უკავკაზი“ № 168, 294, 1879 წ. „უკავკაზი“ № 11, 13, 14, 16, 23, 24, 25, 30, 31, 210; „ტიფლისკი ვესტნიკი“ № 250; 1880 წ. „უკავკაზი“ № 151; 1881 წ. „დროება“ № 36; „უკავკაზი“ № 141; 1882 წ. „უკავკაზი“ № 2; 1883 წ. „დროება“ № 77; „უკავკაზი“ № 133; 1884 წ. „უკავკაზი“ № 29, 31, 133, 155, 179; „ნოვოე ობოზრენიე“ № 153, 155, 349, 504; 1885 წ. „უკავკაზი“ № 29, 31; „ნოვოე ობოზრენიე“ № 504; 1886 წ. „უკავკაზი“ № 86, 91; 1887 წ. „ივერია“ № 5, 8, 9, 21, 33; „უკავკაზი“ № 12, 102; „ნოვოე ობოზრენიე“ № 1051, 1053, 1055, 1074; „ტიფლისკი ლისტოკი“ № 36, 86, 88, 91, 116, 124, 126, 127; 1888 წ. „ტიფლისკი ლისტოკი“ № 14; 1889 წ. „ივერია“ № 194, 199; „ნოვოე ობოზრენიე“ № 1889, 1891; „ტიფლისკი ლისტოკი“ № 14, 207; 1890 წ. „ივერია“ № 21, 1891 წ. „ივერია“ № 27, 28, „ნოვოე ობოზრენიე“ № 2426, 2449, 2711, 2715; „ტიფლისკი ლისტოკი“ № 253, 265; 1892 წ. „უკავკაზი“ № 145; „ტიფლისკი ლისტოკი“ № 127; 1894 წ. „ივერია“ № 276, 277, „უკავკაზი“ № 1, 3, 4, 5, 10, 104, 345; „ნოვოე ობოზრენიე“ № 3544, 3738, 3781, 3783; 1895 წ. „უკავკაზი“ № 11, 33; „ნოვოე ობოზრენიე“ № 3786, 1787, 3798; „ტიფლისკი ლისტოკი“ № 8, 10, 11, 34, 98, 99, 102; 1897 წ. „უკავკაზი“ № 98, 99, 170; „ტიფლისკი ლისტოკი“ № 95, 247; „ტიფლისკი ვესტნიკი“ № 11-12; 1898 წ. „ნოვოე ობოზრენიე“ № 4917, 4919, 4920, 4921, 4922; „ტიფლისკი ლისტოკი“ № 95, 102; 1899 წ. „უკავკაზი“ № 203, 205; „ნოვოე ობოზრენიე“ № 5348, 5293, 5515; 1900 წ. „უკავკაზი“ № 40, 44, 47, 72; „ივერია“ № 211,

228, 231; „კავკასი“ № 282, 286; „ნოვოე ობოზრენიე“ № 5484, 5489, 5507, 5509; 1901 წ. „კავკასი“ № 38, 149, 194, 250, 259, 303; 1902 წ. „ნოვოე ობოზრენიე“ № 6192, 6287; 1905 წ. „კავკასი“ № 47; 1906 წ. „კავკასი“ № 227; 1909 წ. „კავკასი“ № 24; 1910 წ. „კავკასი“ № 47; 1906 წ. „კავკასი“ № 227; 1909 წ. „კავკასი“ № 24; 1910 წ. „კავკასი“ № 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 43, 45, 46, 47, 108, 233, 242, 244; 1911 წ. „კავკასი“ № 29, 30, 32, 33, 40; 1912 წ. „კავკასი“ № 243; 1913 წ. „კავკასი“ № 5, 261; „სასახლე გაზეთი“ № 1042, 1043; 1914 წ. „კავკასი“ № 218, 249, 276; 1917 წ. „კავკასი“ № 205, 218, 230.

„ეკი ჭკუისაგან“ თბილისში სომხურ ენაზე წარმოუდგენია 1881 წლის 8 იანვარს. დავით ერისთავმა ფრცველი რეცენზია მიუძღვნა ან დადგამა ადგილობრივი ჟურნალში „პორც“. კომედია სომხურ ენაზე წარმოუდგენიათ 1882, 1891, 1893 წლებშიც.

ქართულ პროფესიულ სცენაზე გრიბოედოვის კომედია დაიდგა უარყო მოვლენებით, ალბათ პროფესიული თეატრისა და კარსი თარგმანის უქონლობის გამო. არსებობს ცნობები, რომ გრიბოედოვის კომედიის ქართულ სცენაზე დადგმის ცდებით თბილისში იყო ჯერ კიდევ 1853 და 1879 წლებში. შემდეგ 1884 წლის გაზაფხულზე ცნობილი მსახიობის კოტე მესხის საბუნებისმეტყველო წარმოდგენათა ქუთაისში. ამის შესახებ „დროების“ № 117 ქუთაისელი კორესპონდენტი (კოფიაშვილი) იტყობინებოდა: „მოთამაშენი იყვნენ სცენისმოყვარენი. სახლები ბევრი დაესწრო წარმოდგენას. ლაზარიათადა ითამაშა კ. მესხი (ჩაცკი) და ან. ლორთქიფანიძემ (ფამუსოვი). კომედია ცუდად არის ნათარგმნი. ტაშის კვრა და „ბროკაჟი“ ყვირობი განუწყვეტელი იყო“ (ა. ხუცი თბილისშიზობა ვ. წინამძღვრისთვის თარგმანს). იგივე ცნობებს გვაწვდის გაზეთი „კავკასი“.

1886 წლის 23 თებერვალს კომედია ისევ კ. მესხის საბუნებისმეტყველო დაიდგა ქ. ქუთაისში. როგორც განაწილებული ყოფილა მომღერალთა: ჩაცკი — კ. მესხი, ფამუსოვი — აბაშიძე, შილაჩაინი — ალექსანდრე-მესხიველი, ლიზა — საფაროვა-აბაშიძე, სკალოზუბი — ცვაგარელი.

თბილისში კომედია წარმოუდგენიათ 1887 წ. 11 იანვარს. დადგმას დიდი გამარჯვება ხვდა და მსახიობებმაც მაყურებელთა საერთო მოწონება დაიმსახურეს. ჩაცკის როლს ასრულებდა კოტე მესხი, ფამუსოვისას — ვ. აბაშიძე, შილაჩაინისას — ლ. მესხიშვილი, სკალოზუბისას — ა. ცვაგარელი, ლიზას როლს — მ. საფაროვა-აბაშიძისა. დადგმას გაზეთებმა „კავკასი“ (№ 12) და „ივერია“ (№ 13) მაღალი შეფასება მისცეს.

1887 წლის 13 თებერვალს კომედია გაუმეორებიათ ვ. აბაშიძის საბუნებისმეტყველო „ივერია“ № 33 წინანსწარ აცნობა მაყურებელს ვ. აბაშიძის ბუნებისმეტყველო წარმოდგენის შესახებ არც ქართულ, არც რუსულ პრესაში აღნიშნული ცნობის გარდა არაფერი გამოქვეყნებულა. 1889 წლის 21 სექტემბერს ქართული თეატრის საბუნებისმეტყველო წარმოდგენილი გრიბოედოვის კომედიის დადგმის გამო გაზეთი „ივერია“ № 119 წერდა, რომ ვასო აბაშიძემ ბრწყინვალედ შესრულა ფამუსოვის როლი.

შემდეგი დადგმები იგივე ვ. წინამძღვრისთვის თარგმანით განეკუთვნება 1890, 1891, 1894, 1895 წლებს.

1890 წლის 28 იანვარს ვ. აბაშიძის საბუნებისმეტყველო წარმოდგენათა კომედიის I და II მოქმედება. 1891 წლის 8 თებერვალს ქართულ დასის მიერ წარმოდგენილ სპექტაკელში ჩაცკის როლი რუსულ ენაზე შესრულებია არტისტ კოტლევს. 1894 წლის 26 სექტემბერს კი კ. მესხის მონაწილეობით და ხელმძღვანელობით კომედია კვლავ ქუთაისში დაუდგამთ. 1895 წლის იანვარში კომედია წარმოუდ-

გენით დრამატული საზოგადოების სახსრების გასაძლიერებლად.

როგორც გაზეთებიდან ირკვევა, თანამედროვენი უმაცულობენ იცნენ წინამძღვრისთვის თარგმანით. 1887 წლის გაზეთ „კავკასი“ (№ 12) რეცენზენტი უპირისპირებს ერთმანეთს ვ. წინამძღვრისთვის და ვ. ერისთავის თარგმანს და უპირატესობას აძლევს ერისთავისთვის. გაზეთ „ნოვოე ობოზრენიე“ (№ 2449) ფრცველზე კი მოთასებულთა ცნობა იმის შესახებ, რომ ვ. აბაშიძემ დაითამაშა აკაკი წერეთელი, რათა მან დაეხმარებინა წინამძღვრისთვის თარგმანს, რომ ცოტა მაინც შეამსუბუქოს თარგმანის ნაკლი, ვინაიდან ქართული დრამატული ჯგუფი ენაზედაც კომედია „ეკი ჭკუისაგან“ ქართულ ენაზე დასადგმელად. ა. წერეთელს ალბათ ვერ გახსურებია ცნობა ვ. აბაშიძის თხოვნა. ეს იქნავე ჩანს, რომ ვ. წინამძღვრისთვის თარგმანით დადგმულ გრ. ბოედოვის კომედიაში ადგილ-ადგილ ჩართული იყო ერისთავისველი თარგმანის ნიმუშები.¹⁹

ამრიგად, სპექტაკლის წარმატებას ძლიერ უშლიდა ხელს კარგი პოეტური თარგმანის უქონლობა. ამ გარემოებას ყურადღება მიაქცია ქართულმა დრამატულმა საზოგადოებამ. მისი დაველოდე, პოეტმა ქალმა დომინოვა ერისთავმა მდებარე-განდევლობა თარგმნა კომედია ლეკსა.

ამ თარგმანით კომედია თბილისში წარმოადგინეს 1900 წლის 15 ოქტომბერს.

როგორც რეცენზიებიდან ირკვევა, კომედიის დადგმა ვერ ჩაბრუნულა სათანადო სიმაღლეზე.

ჟურნალ „ველის“ № 43 მოთავსებული წერილის დასაწყისში რეცენზენტი გადამხიციებს კომედიის დიქტო მინარსს და პერსონაჟებს დახასიათებას. შემდეგ იუ უარყოფით შეფასებას აძლევს როგორც კომედიის დადგმას, ისე მსახიობთა თამაშს.

რეცენზენტის ყველაზე მაკარი მათრახი მოხვდა რევიზორს. იგი აღნიშნავს: „საზოგადოდ კი პიესამ სასურველთა ვერ ჩაიბარა და ამაში რამდენიმე ბრალი თვით რევიზორსაც ეწიება. მისი ხელი და მუშაობა სრულებით არ ანდა არტისტთა თამაშს. არტისტებ ვერ შეეცნობთ თავისი როლები და, მიერის, რატომ რევიზორის არ დაეხმარა ამ სპექტაკლში“. რეცენზენტი მიუთითებს რევიზორს „პოლონეზის“ გავიჯობაში. „რა საჭირო იყო „პოლონეზის“ ასე გაგებოლება — არ მესმის. ამან მხოლოდ ერთი სახარბიო ატეხა საზოგადოებაში და მეტი არაფერი. ეს ცვკვა კი არა უფრო იხსურება იყო და ნუ-თუ რევიზორის არ შეეძლდ ასეთი იხსურება შეემოკლებინა ანდა სულ გამოეშვა“.

როგორც რეცენზიიდან ირკვევა, რევიზორი ვ. გუნი უკუსუბისმეტყველო მოქმედა არა მარტო კომედიის დადგმას, არამედ განდევლილს თარგმანსაც.

ველის № 43-ის რეცენზიაში მოყვანილია რამდენიმე ნაწყვეტი განდევლის თარგმანისა. ჩაცკის ერთი მონოლოგი: „...Куда деваться от княжен“ თარგმანი სცენაზე წარითქმული იყო დამახინჯებულად. (ჩაცკის როლს ასრულებდა კ. მესხი).

რუსეთში მიყოფა ალ. ხახანაშვილმა წაიკითხა ზემოაღნიშნული სტატია და მისი საშუალებით არასწორი შეხედულება შეეშვა კომედიის ქართულ თარგმანზე, მან თავისი აზრი გამოთქვა გაზეთ „რუსკიე ვედომოსტის“ (1900 წ. № 308) ფრცველებზე, სადაც ალ. ხახანაშვილი მიუთითებდა თარგმანის უხარისხობაზე და თავის მეგობარ ქალს უსაყვედურებდა ალ. გრიბოედოვის კომედიის თარგმანს სასკოლო გამოცემიდან.

ალმუხთებულმა განდევლობა ჯერ წერილი მისწერა ალექსანდრე ხახანაშვილს, ხოლო შემდეგ უკრალ „ივერიაში“ (№ 47) სათაურით „მცირე შენიშვნა“ მოათავსა. წერილი ამავე ჟურნალის № 43 მას მიერ თარგმნილი ჩაც-

შენიშვნები ქართული კინოს ისტორიის საკითხებზე

გიორგი ხარატიშვილი

ქართულ კინოხელოვნებას მდიდარი წარსული აქვს. ჩვენი ფილმები 20-ან წლებშივე გავიდა საკავშირო ასაპრეზუე და ახალი თანრის თუ სოციალურ-რევიოლუციური თემის დამკვიდრებით, ხელი შეუწყო მთელი საბჭოთა კინოხელოვნების მხატვრულ და იდეურ პროგრესს. 20-ან წლებში, ყოველ შემთხვევაში, მის პირველ ნახევარში, ქართული ფილმები თემის აქტუალობითა და მხატვრული ღირსებით, წინ უსწრებდა, ა. ვ. ლუნაჩარსკის დასკვნებით რომ ეიმსჯელოთ, ჩვენი ქვეყნის ყველა რესპუბლიკის მიღწევას. 1925 წლიდან ქართული ფილმები დასავლეთ ევროპისა და აზიის ქვეყნებშიც გამოჩნდა და 30-ანი წლების დასაწყისში საბჭოთა კინოექსპორტის თითქმის ნახევარს შეადგინდა.

ჩვენ გვაქვს დრამის, ოპერის, მუსიკის, სახვითი ხელოვნების მეცნიერულ ნიადაგზე დაფუძნებული ისტორია, მაგრამ არა გვაქვს გამართული კინოს ისტორია. ქართული კინო 60 წლის ასაკს გადასცილდა, მაგრამ ჯერჯერობით კიდევ ვერ შევქმენით მისი სრულად ამსახველი ისტორია, მაშინ, როდესაც ეს შესძღეს ისეთმა რესპუბლიკებმა, რომელთა კინოხელოვნება ჩვენსაზე ახალგაზრდაა.

ქართული კინოს ისტორიის შედგენას ზოგჯერ ისეთი პირნიც კისრულობენ, რომელნიც ღრმად არ იცნობენ ჩვენს ისტორიას, კულტურას, ლიტერატურულ წყაროებს და ამის შედეგად კერიოზულ ამბებსაც წერენ. მაგალითისთვის: კორა წერეთელი თვლის, რომ რეჟისორ ალ. წუწუნავას ფილმი „კინ არის დამნაშავე“ შექმნილია ეგ. ნინოშვილის ნაწარმოების მიხედვით.¹ როსტისლავ იურენევის სურს დაადგარწმუნოს, რომ „სანდრო ჟორჯიანიანს თავის მრავალრიცხოვან კომედიურ სახეებში გამოსახა ხელისან კინტოს ერთგული თვისებები“² რომ კინოკომედია „ქუშუბას მზიივის“ რეჟისორი სიკო ფალავანდშიშვილი სერგეი ეი-

ზენშტეინის მოწაფე იყო³ და სხვა. რ. იურენევის არც ირინე რატიანი ჩამორჩა და წერილში „კ. მარჯანიშვილი კინემატოგრაფიაში“ აგვიწერს, თუ როგორ გამოიყენა დიდმა რეჟისორმა 1928 წელს კინოკადრები გ. ბუხნიკაშვილის პიესის „კი. მაგრამ“-ის გასცენირების დროს. ასეთი კურიოზული შემთხვევების დასახელება კიდევ მრავლის შეიძლება.

ქართული კინოისტორიოგრაფია ჯერ კიდევ ერთბა დარბია. კინოხელოვნების საკითხებზე პირველი კომპეტენტური შრომა მხოლოდ 1928 წელს გამოქვეყნდა. ეს იყო სერგო ამალოშვილის „თეატრისა და კინოს პრობლემები“. შრომა თეორიული ხასიათისაა და განიხილავს კინოხელოვნების მთავარ თეორიულ საკითხებს, რომელნიც იმ წლებში პრობლემური იყო. 1933 წელს რუსულად გამოიცა ა. დუდუჩაგას «Проблемы национальной кинематографии», რომელიც როგორც თეორიულ, ასევე ქართული კინოს ისტორიის საკითხებსაც ეხება. მიუხედავად იმისა, რომ ალ. დუდუჩაგას შრომაშიც გვხვდება შეცდომები, იგი რჩება ქართული კინოხელოვნების აწმყოსა და წარსულის განალიზების პირველ ცდად.

ქართულ კინოისტორიას საფუძველი ჩაუყარა კინოდრამატურგმა კართლ გოგოძემ თავისი შრომით — „ნარკვევები ქართული კინოს ისტორიიდან“ (1950 წ.). კ. გოგოძე ადრევე, 1925 წელს მივიდა სამუშაოდ „სახკინმოწევაში“. მოსკოვში უმაღლესი სპეციალური განათლების მიღების შემდეგ კვლავ დაუბრუნდა ქართულ კინოს და ცოცხალი მოწმე გახდა ყოველივე იმისა, რაც კინომრეწვლობაში მოხდა დღემდე. კ. გოგოძემ შექმნა ქართული კინოს განვითარების სისტემატური კურსი, გააანალიზა ყველა მნიშვნელოვანი მოვლენა. მანვე შექმნა ორი ისტორიული ხასიათის ნაშრომი: „ქართული საბჭოთა კინემატოგრაფიის 40

წელი“ (1961 წ.) და „ქართული საბჭოთა კინემატოგრაფიის გზები“ (1965 წ.). დაწერა მონოგრაფიები ვახილ ამპუტაციულზე, ალექსანდრე წერეთელზე, კოტე მარჯანიშვილზე, ივანე პეტრიაშვილზე, ნატო ვაჩაბაძე და სხვ.

ქართულ კინემოდენოვებას და ისტორიოგრაფიას ბოლო წლებში ეთმობა კორა წერეთლის მონოგრაფიები: «Юность экрана» (1965), «Николай Шенгелая» (1968), «Киноискусство советской Грузии» (1969). აკავი ბაქრაძის „კრიტიკული ვიდეოები“ (1967 წ.). ცალკეული ნარკვევების ავტორები არიან: შოთა სალუქვაძე, ნათია ამირკიცი, თათარ სეფიაშვილი, გიორგი უჩახაშვილი, გივი ბარამიძე და სხვ. გიორგი დოლიძის მონოგრაფია „მაიაკოვსკი და კინო“, მართალია ქართული კინოხელოვნების საკითხებს არ ეხება, მაგრამ იგი მაინც ქართული კინომოდენოვების შენაძნობა.

ქართული კინოხელოვნების განვითარებას განიხილავს აგრეთვე საბჭოთა კინოხელოვნების ისტორიის კურსები: სამხრეთული — «Очерки истории советского кино»⁴, Н. Лебедев. «Очерк истории кино СССР»⁵ «Краткая история советского кино» (1969)⁶, «История советского кино»⁷, პირველი ტომი.

კინოს ისტორიის ზემოთ ჩამოთვლილ სახელმძღვანელოებში კარგადაა ერთად უმართავი შეცდომებია, რაც მეგრ შემოსევებში ჩვენი ისტორიისა და კულტურის ზრეველ ცოდნითაა გამოწვეული. ყველაზე მეტი უზუსტობანი კი, საწმუხაროდ, ჩვენს თანამემამულეს კ. წერეთელს მოსდის. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს მისი ნაშეუდი შრომები: 1. „ოუზსტ ვერანა“, 2. „საბჭოთა საქართველოს კინოხელოვნება“, 3. „საბჭოთა კინოს ისტორიადან“. პირველ ტომში დაბეჭდილი თავი „ქართული კინო“ (გვ. 613-652).

შოგიერთ სახელმძღვანელოში პირველი ქართული მხატვრული ფილმის „ქრისტინეს“ გადაღების თარიღად 1920 წელს დასახელებული, ან ზოგადად იყრება „მემორიების პერიოდში“. მაგალითად. 8. ლებედევი თავის „სსრკ კინოს ისტორიის ნარკვევებში“ წერს: „1920 წლის ბოლოს და 1921 წლის დასაწყისში ალ. წუწუნავამ გადაიღო პირველი ქართული მხატვრული ფილმი „ქრისტინე“⁸. კინოლექსიკონის პირველ ტომში კი გვითხვლებოთ — „ალ. წუწუნავამ (ე. ნინოშვილის მიხედვით), რევოლუციამდელი საქართველოს გლეხთა გაჭირვებელი ცხოვრების შესახებ 1919 წელს გადაიღო ფილმი „ქრისტინე“⁹ და სხვ.

სინამდვილეში ალ. წუწუნავამ „ქრისტინე“ გადაიღო გაცილებით ადრე, სახელდობრ, 1916 წელს, გერმანე გოგიტიძის დახმარებითა და თანხებით. საქართველოს თეატრალურ მუზეუმში დაცულია ალ. წუწუნავას პირადი არქივი, სადაც ინახება ალ. წუწუნავას ვარსკვლავი, რომელიც მას ჟურნალ „დროის“ რედაქციისთვის გადაუხადა, იმასთან დაკავშირებით, რომ ჟურნალში ქართული კინოს წარსულის შესახებ დაიბეჭდა შ. ალხანშვილის ნარკვევი. ალ. წუწუნავა რედაქციას წერს:

„ქრისტინე გადაღებულია ჯერ კიდევ იმპერიალისტური იმის პერიოდში სანდრო კინომატორის მიერ, რომელიც ქრისტინას ღებდა რუს-ოსმალის ფრონტზე, სურათი გადაიღო გერმანე გოგიტიძემ თავის ხარჯზე, რაგორც ეგრძე ინიციატორმა, ჩემი დადებით“.

ახლა თანმიმდევრულად აღვნიშნოთ კინოს ისტორიკოს კორა წერეთლის ნამუშევრებში დაზვებული შეცდომები-უსწორობანი:

1. კ. წერეთლის ნარკვევიდან შთაბეჭდილება რჩება, თითქოს ვ. ბარსკიმ, ივ. პერესტიანმა და ა. ბეკ-ნაზაროვმა 1921 წელს საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიატის ჩამოყალიბებს კინოსექცია, საიდანაც იწყებს თავის ისტორიას ქართული საბჭოთა კინემატოგრაფია.

ეს აზრი მცდარია. საქართველოს განათლების კომისარიატთან კინოსექცია ჩამოყალიბდა კომისარიატის აკადემიური საბჭოს თოსანიდან. ამ საკმის ინიციატორი განა და გერმანე გოგიტიძე, რომელსაც მხარში ამოუდგინე ალექსანდრე წუწუნავა და შალვა დადიანი. კინოს სექციის პირველი თავმჯდომარე სწორედ გ. გოგიტიძე დაინიშნა. ვინაიდან, მაშინ საქართველო შორის არ იყვნენ კინოს გამოცდილი სექციისლები და ამიტომ მოიწვიეს ვ. ბარსკი, ივ. პერესტიანი და ა. ბეკ-ნაზაროვი, რომლებიც იმ დროს თბილისში იმყოფებოდნენ.

2. კ. წერეთელმა ქართული კინემატოგრაფიის 20-იანი წლების მერე სახეების ისტორიად ამორიცხა ისეთი ღვაწლმოსილი, ამავდარი რეჟისორი, როგორც იყო ალ. წუწუნავა.

საყოველთაოდ ცნობილია, თუ რა როლი შეასრულა ქართული თეატრის დიდმა მოღვაწემ ალ. წუწუნავამ ქართული კინოხელოვნების ორგანიზაციასა და მისი შემდგომი განვითარების საქმეში. როგორც ვთქვით, იგი მხატვრული კინემატოგრაფიის ფუძემდებელია, 1924 წელს გადაიღო „ინ არის დამნაშავე“, რომელიც დიდი მნიშვნელობის სარეკლამო და საბჭოთა კავშირის ყველა რესპუბლიკაში, დასავლეთ ევროპისა და აზიის ქვეყნებში. მისი მოღვაწეობა განსაკუთრებით ნაყოფიერი იყო 20-იანი წლების მერე ნაბეჭდო, როდესაც შექმნა ქართული კინოხელოვნების განვითარებისათვის დიდი მნიშვნელობის სამი ფილმი: „ხანუმა“ აკე (კაცარლის კომედიის მიხედვით (1926 წ.), „ორი მონადირე“ ე. ელფენტიდის ნოველის მიხედვით (1927 წ.) და „ჩახვი გურიაში“ ევ. ნინოშვილის ისტორიული თოხნობის მიხედვით (1928 წ.).

კ. წერეთელის „საბჭოთა კინოს ისტორიის“ პირველ ტომში დაბეჭდილი ნარკვევი ალ. წუწუნავას მხოლოდ ერთ ფილმში — „ხანუმა“ იხსენიებს; ორ საუკეთესო ფილმს კი — „ორ მონადირესა“ და „ჩახვი გურიაში“ სრულიად არ ახსენებს. „ხანუმას“ ორივე სიტყვით განიხილავს და თვლის, რომ იგი არ წარმოადგენდა წინ გადადგმულ ნაბიჯს ვ. ბარსკის ფილმის („თავადის ასული მერი“), „ბეულა“, „მაქიმ მაქსიმოში“ შემდეგ. მას ავიწყდება, რომ „ხანუმა“ იყო ჩვენი ცხოვრების ამსახველი პირველი კინოკომედია, რომ ალ. წუწუნავამ ამ ფილმით ქართულ კინემატოგრაფიაში საფუფველი დაუდო სრულიად ახალ ჟანრს — ნაციონალურ კინოკომედიას. არც იმას ახსენებს, რომ ფილმში როლებს ასრულებდნენ ქართული დამატებითი ხელოვნების კორფეები — ვალერიან გუნია, ელისაბედ ჩერქეზიშვილი, ტასო აბაშიძე, ლადო კავკასიძე და სხვ.

როგორც ვთქვით, კ. წერეთელმა ქართული კინოხელოვნების ისტორიად სრულიად ამორიცხა ალ. წუწუნავას ორი უკანასკნელი ფილმი — „ორი მონადირე“ და „ჩახვი გურიაში“.

მართალია, არც მწერალ ე. ელფენტიდეს ნოველაში და არც ალ. წუწუნავას ფილმში სოციალური კონფლიქტი არ უჩვენებიათ, მაგრამ, განა ეს უღლებას გავაძვირებ დავიფიქსოთ იშვიათი ფსიქოლოგიური დრამა, სადაც ასე იელვა ქართველი მსახიობების (კ. მიქაბერიძე, მ. გულოვანი) ოსტატობამ? ალ. წუწუნავამ „ორი მონადირე“ გადაიღო იმ წლებში, როდესაც საბჭოთა კინოში მსახიობის დანიშნულება ჯერ კიდევ გარკვეული არ იყო (ს. ეიზენშტეინი, ლ. კულშოვი, „ფემის“).

„ჩახვი გურიაში“ დიდი მოვლენა იყო არა მარტო ქართული, არამედ მთელი საბჭოთა კინოსათვის. ს. ეიზენშტეინის „ჩახუმისანი პოტიომკინის“ და ვ. პუდოვკინის „დედის“ შემდეგ ისეთი თეატრალ-რეგოლუციური თემაზე 20-იანი წლებში სხვა ასეთი ფილმი აღარ შექმნილა. ფილმში საუკეთესოდაა გამოკვეთილი სახეები, დიდი ხელოვნებითაა

გადაღებულ ბატალური და საერთოდ მასობრივი სტენები, ბუნების პეიზაჟები; რეჟისორი სრულყოფილად იყენებს კინოსტუდენტების სპეციფიკურ საშუალებებს — მსხვილ პლანს, რაკურსს, მონტაჟს.

„ჯანყი გურიაში“ მაყურებელმა კარგად მიიღო და წილების განძირულ ეკრანს აწმყენებდა; მას შემდეგ განვლო თიბმა ათეული წელია, ფილმი გაანხილავს და დღესაც დიდი სიახლოვეთი ვუყურებთ მას.

ალ. წუწუნავას არქივში ინახება „ჯანყის“ სცენარი, რეჟისორის სამუშაო გეგმა და წერილები, რომლებიც რეჟისორის კმაყოფილი მაყურებლისაგან მიუღია. გურიაში ამ ფილმის შესახებ ლექსიც კი გამოუთქვამთ. წერილთა შორის არის ცნობილი ქართველი მოღვაწის, ჟურნალ „თეატრი“ და ცხოვრების“ რედაქტორ იოსებ იმედაშვილის წერილიც. აი, რასა წერს იგი რეჟისორს:

გერო ალაოლა!

ჩემ წარმოდებ რა აღტაცებული ვარ შენი ხარვეზისორი მუშაობით კინოს დარგში. დრამატულ სცენაზე ხომ მთელი რევოლუცია მოხდებოდა, ახალი ხანა შეგებოდა, ეს მე თავის დროზე აღვიხმე და ძლიერ შედეგები ვარ, რომ შენი ერთი, პირველი ხელისშემწეობითაა, შენი გამარჯვებაა წინსვლის მოქმე მც ვეუაგი ჩვენი უზრუნველ და პრაქტიკული დახმარებით. უპოვადიერია სიხარულით მაგონდება, მაგრამ ის კი არ მაგონს, რომ კინოშიაც ასეთი ქალაქი გამოჩნდებოდა. 1928 წ. 21 მაისი.¹⁰

ალ. წუწუნავას დამსახურება ქართულ კინემატოგრაფიაში მართო რეჟისორობით არ ამიშურება. იგი იყო მეორე ქართული კინოსცენარისტი, თუ პირველ კინოდრამატურად სიმონ შაქაძე ჩავთვლით. დაწყებული პირველი ფილმიდან („ქრისტიანე“) დამთავრებული უკანასკნელი ფილმით („ჯანყი გურიაში“) თვითონვე უკანასკნელი სიუჟეტის თეატრალური მუხურების მასალებიდან ისიც არკვევს, რომ ალ. წუწუნავა „სახკინემატოგრაფიის“ პედაგოგურ საქმიანობასაც ეწეოდა — კითხულობდა ლექსებს და ასწავლიდა კინოსმანიობის ოსტატობას. კ. წერეთლის სწენებში ნარკვევი 39 გვერდს შეიცავს და გასაკვირია, რომ ქართული კინოსტუდენტების ასეთი დავალებსილი ადამიანისათვის მხოლოდ 9 აწკარა გაიძიება, მაშინ, როდესაც ამ პერიოდის შედარებით ნაკლებ ინტენსიურად მოღვაწეა კ. პალატოვოვის შემოქმედების განხილვას 7 გვერდი უძღვნა.

3. კ. წერეთელმა მონივრადიაში „იუნოსტ ეკრანი“ მთელი თავი მიუძღვნა ნატო ვანანაძეს და შეეცადა ერეგობინა მსახიობის დაოსტატების პროცესს. აღინიშნა ყველა მის მიერ შესრულებული როლი ვ. ბარსკის, ა. ბუკ-ნახაროვის, ი. პურესტიანის, კ. მარჯანიშვილის, მ. ჭეჭუაშვილის და ნ. შენგელაიას ფილმებში და ერთი სიტყვაც არ თქვა ნატო ვანანაძის ისეთ მნიშვნელოვან როლზე, როგორიც იყო ფატი ალ. წუწუნავას ფილმში „ვიწ არის დამნაშავე?“. 6. ვანანაძე 1923 წელს მოვიდა ქართულ კინოში, როდესაც პირველი ფილმები იქმნებოდა. მოვიდა სრულიად გამოცდილი და თანდათანობით დაეფულა მსახიობის ოსტატობას. ნატოს დაოსტატებში ყველაზე დიდი დავაწილი მიუძღვის სწორად. წუწუნავას და ეს ბუნებრივია. ალ. წუწუნავა იყო პირველი დიდი და გამოცდილი რეჟისორი, რომელსაც ნატო შეხვდა. ალ. წუწუნავა — კ. ტყეშელაშვილის მოწავე, მისოკივის სამხატვრო თეატრის შემოქმედებითი მეთოდის მიმდევარი, როგორც თეატრში, ისევე კინოშიც, მსახიობს პირველ ადგილზე აყენებდა და როლში გარდასახვას ასწავლიდა.

ნატო ვანანაძემ ეს დაუფულა და თავის მუშაურებში თქვა: „აღუქმანდრო ჩაუდინის მე წუწუნავა იყო პირველი რეჟისორი ჩემი მსახიობობის ვაჟზე შეხვედრალი, რომელიც ტყანისდა-

სკის სისტემით მუშაობდა. რეპეტიციების დროს იგი ცდილობდა მსახიობის თამაში ფსიქოლოგიური სიზარბოლის გამოხატვით უყოფილო. იგი ყოველთვის უნებ დაღვაძებს იძლეოდა. სათანადო მდგომარეობის და მიზანსცენების გამოხატვა შეეძლო. ალ. წუწუნავა ჩვეურობა ატარებდა საუბრებს იმ ადამიანთა ხასიათის შესახებ, რომელთა განსახიერება ვგვედგებოდა, როდესაც ანალოზს უკეთებდა და მისი განვითარების ხაზს ვგისახავდა.“¹¹

4. კ. წერეთელი სერიოზულ შეცდომებს უშვებს ქართულ კინემატოგრაფიაში კოტე მარჯანიშვილის მოღვაწეობის შეფასების საკითხში:

ა) „საბჭოთა კინოს ისტორიის“ პირველ ტომში კ. მარჯანიშვილის გადაღებული სურათებიდან განიხილავს მხოლოდ „სამანიშვილის დიდნაცავას“, „ასრულეს“, „გოგი რატკიანს“, „ამოქსას“ და „კრახანას“, სიუჟეტით არ ისვენებს ისეთ მნიშვნელოვან ფილმს, როგორიც არის დ. ერემბურტის ნოველის მიხედვით შექმნილი „კომუნარის ჩიზუხი“. თავი დადებებით იმის, რომ კ. მარჯანიშვილმა ამ ფილმში რასა პარიზის კომუნის ბრძოლის დროს შეძლები. აქ მთავარი ახლას ასრულებდა ჩვენი ეპოქის დიდი მსახიობი უშანიცა ჩხეიძე, რომელმაც საოცრად დამაჯერებლად, ფსიქოლოგიური სანე შექმნა. რომ არა კ. მარჯანიშვილი, ესე ამ დიდი მსახიობისა და მოქალაქის სახე არ შემოგვეჩვენებოდა. კ. წერეთელი კი უშ. ჩხეიძეზე სიტყვასაც არ ამბობს.

ბ) წერეთელი მართალია მაღალ შეფასებას აძლევს „სამანიშვილის დიდნაცავას“, მაგრამ მას მოეთხოვება იცოდეს ისიც, თუ ვინ დაწერა სცენარი ამ ფილმისათვის, იგი ერთ ადგილზე წერს, რომ „სამანიშვილის დიდნაცავას“ სცენარი დაწერა ნ. შენგელაიამ და კ. მირსკისი.¹² მთავრად იგივეს მხოლოდ ნ. შენგელაიას თვლის ავტორსა¹³ და არსად არაფერს არ ამბობს, რომ სცენარის შექმნაში ყველაზე დიდი დავაწილი მიუძღვის დავით სეფიაშვილის ვაჟშვილს, ჩვენს სახელოვან შურვალს სიუჟეტი კლდიაშვილს.

„სამანიშვილის დიდნაცავა“ საინტერესო კინოკომედია გამოვიდა. მაგრამ გარდა იმისა, რომ კ. მარჯანიშვილმა ფილმში ქართული თეატრის ნიჭიერი ოსტატები ათამაშა (ალ. ჟორცელიანი, ა. ვასაძე, მ. ლამაზაძე, ნ. ჯავახიშვილი და სხვ.), გროტესკული ხერხით კიდევ უფრო გააღრმავა დ. კლდიაშვილის სატირა. ამიტომ, როდესაც „სამანიშვილის დიდნაცავას“ კომიზშიც ვისუკნობთ, უნდა მოვიგონოთ სახელგანთქმული ქართველი იუმორისტი შალვა შარაშიძეც („თაჯუნას“), რომელიც კ. მარჯანიშვილმა საყვარელიდ მიიწვია ტიტრების შესადგენად და მასაც თავისი მძაფრი იუმორით ბევრი რამ შეემატა ფილმს. მოვიგონოთ ერთი ასეთი კადრი: დადარდაინებული პლატონი თვითონვე მიეგზავრება ბუკინას საცოლის სამებნლად. პლატონი ღარიბი აზნაური იყო და მოუვლელიობისაგან საშინლად გამბდობდა და გაძაღტყავებოდა ცხენი ჭყავდა. კერანზე ჩნდება ცხენზე მჯდარი პლატონი. ცხენი ძლივს მათორეებს ფეხებს, ბორძიკობს, პლატონი გულმოსული მთარას აწვას, მაგრამ აჯანაყვეტილი ცხენს ადგლიდან ვერ ძრავს. ტიტრში კი ვკითხულობთ ნ. ბარათაშვილის სიტყვებს — „ბრძონის, მიმავლის ჩემი მრინა“ და ასე შემდეგ, მთელი ფილმი ასეთი მოხდენილი, სიუჟეტის შესატყვისი იუმორით იყო შექმნილი.

ბ) კ. წერეთელი წერს: „კ. მარჯანიშვილმა კიევის სოლოვეცკის თეატრში მუშაობის დროს ა. ვოხნესენსკის პეიჯს „ცრემლები“ დაღვა და ხანეთკოვის ფირმამ იგი კერანზე გადაიღო“. ეს საკითხი დასასუსტებელია. მართალია, ხანეთკოვის ფირმამ ეკრანზე გადაიღო კ. მარჯანიშვილის სპექტაკლი „ცრემლები“, მაგრამ კ. მარჯანიშვილი კიევი სოლოვეცკის თეატრში მუშაობდა 1907-1908 წლებს სეზონში და მართა ა. ვოხნესენსკის „ცრემლები“ არ დაუდგინა. ეს სპექტაკლი კ. მარჯანიშვილმა პირველად დაღვა 1909 წელს ოდესაში — მ. ბაგროვის ანტრეპრისა-

დ. მამულეშვილი

ჩემი მიწის დედაბაბო.

ში, ხანჭონკოვის ფირმას არც ეს სპექტაკლი გადაუღია ეკრანზე. ა. ხანჭონკოვის ფირმამ ეკრანზე გადაიღო კ. მარჯანიშვილის სპექტაკლი, რომელიც მან დადგა მოსკოვში 1911 წლის სეზონის ბოლოს, მოსკოვის სხვადასხვა თეატრის მსახიობთა მონაწილეობით, თუმცა მთავარ როლს, ისევე როგორც 1909 წელს ოდესაში, ახლაც ვ. იურენევა ასრულებდა.

გ) კ. წერეთელს (ქართული კინოს სხვა ისტორიკოსებსაც) სხვათა შორის, აქვს ნახსენები კ. მარჯანიშვილის მიერ თეატრალურ სპექტაკლში კინოფირის გამოყენება. ამ საკითხს უფრო სერიოზული გამოკვლევა სჭირდება, ვინაიდან მას დიდი მნიშვნელობა აქვს თეატრისა და კინოს ურთიერთობის ისტორიისათვის. კინოკადრების დრამატულ თეატრში გამოყენების საქმეში კ. მარჯანიშვილი ნოვატორი იყო და მის გვერდით გერმანელი რეჟისორის ე. პისკატორის, ან პ. ფედოროვის დაყენება შეცდომაა. ერ. პისკა-

ტორმა 1928 წელს ბერლინში („ლესინ თეატრში“) ე. ტოლერის პიესის „პოპლა, ჩვენ ვცოცხლობთ!“ დადგმის დროს გამოიყენა კინოფირი ისევე, როგორც ეს გააკეთა მოსკოვში ვ. ფედოროვმა, როდესაც „რევოლუციის თეატრში“ მ. ტოლერის იგივე პიესა დადგა. მაგრამ ამ დადგმათა შორის დიდი განსხვავება იყო და სახელდობრ: ე. პისკატორმა და ვ. ფედოროვმა ბაგარიის რევოლუციის დღეებში გადაღებული კინოქრონიკა გამოიყენეს. ისიც სპექტაკლის დაწყების წინ, ფარდის გახსნამდე. კ. მარჯანიშვილმა კი ყველა სპექტაკლისათვის („პოპლა, ჩვენ ვცოცხლობთ“, „როგორ“, „შუალამეზ გაიარა“) სპექტაკლის მონაწილე მსახიობებით სპეციალურად გადაიღო კინოკადრები, რის მეშვეობითაც სცენიდან მოქმედება გრძელდებოდა კინოში, კინოდან ვერუნდებოდათ სცენაზე და ასე ბოლომდე. ამრი-

(ვაგაბელობა 38-ე გვერდზე).

საქართველოს
ახალგაზრდა
მათემატიკის
ნამუშევრების
გამოფენიდან

დ. ბაშელიშვილი
პირველი მერცხალი.

ვაზო, შე მადლიანო!

გად, სცენა კინოს ორიგინალურად შეერწყა და დაუკავშირდა, რითაც კ. მარჯანიშვილმა დრამატულ თეატრს მისცა გამოსასწავლობის კიდევ ახალი საშუალება — მსხვილი და საშუალო პლანი, რაც უფრო ღრმად ხსნდა გმირების ფსიქოლოგიურ სამყაროს ვ. პისკატორმა და ვ. ფედოტოვმა კი შექაზებულ გაკეთილანებს თეატრი და კიბო.

5. კ. წერეთელი შრომაში «Николай Шенгелая» წერს: «Основатели студии, режиссеры И. Перстиани, А. Ццунава, В. Барский, А. Бек-Назаров, в своих первых произведениях — «Арсен Джорджиашвили», «Три жизни», «Отцеубийца», «Пастырь», «Сурамская крепость», «Разбойник Арсен», созданных в 1921-1925 годы — осуществили экранизацию грузинских классических литературных произведений, которые характеризовались глубокой социальной проблематикой. В центре их были события освободительной борьбы, революционного движения прошлых лет»¹⁴.

აქ თითქმის იმდენი შეკვლია, რამდენიც წინადადება პირველი ყოვლისა, ი. პერესტიანი არ არის ქართული კიბოსტუდიის დამაარსებელი. საკმარისა გადავიკითხოთ ი. პერესტიანის მემუარების ის თავი, სადაც რეჟისორი ქართულ კინოში მუშაობის წლებს აღწერს.¹⁵ ფილმი «არსენა ჯორჯიაშვილი» არ წარმოადგენს ლიტერატურული ნაწარმოების კვრანზოცაყას. საინტერესოა, რომელ დასახლებულ ფილმშია («სამი სიცოცხლე», «მამის მკვლელობა», «მობღვარი», «სურათის ცხე») ასახული — «События освободительной борьбы, революционного движения прошлых лет?»

6. კ. წერეთელი Б. შენგელაის ფილმ «ელისოს» ლიტერატურული სცენარის ავტორის სათხოვნად არსებულ ამუშავს, იგი წერს: Ближайший соподвижник Маяковского, сопостановщик Сергея Эйзенштейна по театру, опытный литератор Сергей Третьяков предложил Николаю Шенгелая великоленную драматургию¹⁶, და ასევე იმტოვებს «История советского кино-ს პირველ ტომში»¹⁷, რაც სინამდვილეს არ წარმოადგენს, ვინაიდან «ელისოს» სცენარი Б. შენგელაიამ ერთობლივად დაწერა, ეს დღესაც კარგად ახსოვთ ქართული კინოს ძველ მუშაკებს, რომლებიც იმ წლებში «სახე-კინორწმუნო» მოღვაწეობდნენ, მაგრამ დირექცია თავს იკავებდა და სცენარი მხოლოდ მას შემდეგ მიიღო წარმოებაში, როდესაც ის ს. ტრეტიაკოვმა შეასწორა. როგორ გავიკითხე სიტყვები — «Предложил великоленную драматургию». კინოს დრამატურგია ნიშნავს სცენარს, დაწერა კი როგორც ვთქვით, თავდაპირველად Б. შენგელაიამ დაწერა და თუ კ. წერეთელმა ვერ შესძლო აზრის მკაფიოდ ჩამოყალიბება და აქ მხოლოდ თემის მიხედვით გულისხმობს, მაშინაც ცდება, რადგან ს. ტრეტიაკოვს არ შეეძლო «ელისოს» თემის მიგება, მან ქართული ეს არ იცოდა და იმ წლებში «ელისოს» რუსული თარგმანი არ არსებობდა. ქართველი კლასიკოსთა შორის ა. ყაზბეგის რომანები ვეწლახე ვიკან თარგმნა რუსულად.

ამასთანავე უნდა შევინიშნო ისიც, რომ ს. ტრეტიაკოვი არ იყო «Сопостановщик Сергея Эйзенштейна!». ს. ტრეტიაკოვი რეჟისორულ საქმიანობას არ ეწეოდა. იგი ს. იოჟენშტეინთან მოსკოვის პროლეტკულტის თეატრში მუშაობდა როგორც დრამატურგი და არა თანადამდგემელი. ს. იოჟენშტეინმა დადგა ს. ტრეტიაკოვის შემდეგი პიესები: ა. ოსტროვსკის კომედია «На всякого мудреца довольно простоты» — თავისუფალი ფუნქციონირებული კომპოზიცია, «Слышишь Москва?» და «Противопазы». როგორც აღრე, ასევე თანამედროვე თეატრშიც

დრამატურგები ესწრებიან თავიანთი პიესების რეპეტიციებს, რეჟისორს მოითხოვანაც უყენებენ, მაგრამ ისინი თანადამდგემლებად არ ითვლებიან.

7. კ. წერეთელი «ელისოს» შესახებ წერს: «Фильм Шенгелая открыл для зрителя многих стран искусство маленькой Грузии»¹⁸.

არც ეს დებულება სწორი უსტოეობს (გერმანია, საფრანგეთი) 1924-1925 წლებში ნახეს «არსენა ჯორჯიაშვილი»: «История экранизации» და «სამი სიცოცხლე», 1926 წელს 12 ქართული ფილმი გაიყვანა ჩეხოსლოვაკიაში, იუგოსლავიაში, იტალიაში, საფრანგეთსა და ბალტიისპირეთის ქვეყნებში. 1927 წელს საფრანგეთში, ბელგიაში, არგენტინასა და ჩინეთში დიდი წარმატებით მიიღო და აღწერეს ფილმი «ვინ არის დამნაშავე»¹⁹. «ელისო» კი 1928 წლის სექტემბერში გამოვიდა.

8. კ. წერეთლის პირველი ნაშრომი ქართული კინოს ისტორიაში 1955 წელს გამოქვეყნდა. ეს გახლდათ ქართული მუხრან კინოს პერიოდის ნარკვევები «იუნოსკტ კვრანა», მას შემდეგ გამოქვეყნდა «ნიკოლოზ შენგელაია» (1968), «საბჭოთა საქართველოს კინოსტუდიები» (1969), «ქართული კინო» (სსრკ კინოს ისტორია), ტომი 1, გვ. 616-652 და ყველან ერთი და იგივე არამტოვ მეთოდება, არამტოვ ერთი და იგივე ტექსტისა გამოქვეყნებული.

აიღო და შეადარეთ ერთმანეთს: პირველი ნაშრომის 64-92 გვ. მორიგის 27-57, მესამესი 14-18, მეოთხესი 632-641 და კიდევ ჟურნალი «ისკუსტოვი კინო» (1968 წ. № 2) გვ. 72-80.

აქვე უნდა თქვას ისიც, რომ კ. წერეთლის პირველი შრომა, განსაკუთრებით პირველი თხზი თავი (გვ. 7-63), კ. გოგობის 1950 წელს გამოცემული შრომის «ნარკვევები ქართული კინოგამოცემის ისტორიიდან» და მთელი რიგი მონოგრაფიების (ი.ე. ამაშუკელი²⁰; ვ.ე. პერესტიანი²¹; კ. მარჯანიშვილი²²), «ნახტ ვანახაყე»²³ განხილვის, რომ იტყვიან, გადამღერებას წარმოადგენს. კ. წერეთელმა უხვად გამოიყენა კ. გოგობის მიკვლევული მასალა, მისაზრებანი, დასაყენებელი და კეთილსინდისიერება მოითხოვდა, რომ მას თავის შრომაში, თუ დიდი მადლობის გრძნობით არა, უბრალოდ მაინც მოესწინებია ამაგდარი ისტორიკოსი.

9. ქართულ საბჭოთა კინოსა და თეატრს თავიდანვე მჭიდრო შემოქმედებითი კავშირი ჰქონდა და ამიტომ ქართული კინოს ისტორიკოსმა კ. წერეთელმა შემდეგში მაინც უნდა იცოდეს, რომ ქართული საბჭოთა დრამატული თეატრის დამაბდეების თარიღი — 1922 წლის 25 ნოემბერია, როდესაც კ. მარჯანიშვილმა რუსთაველის სახელობის თეატრის სცენაზე ლოზე დე ვეგას «ცხვრის წყარო» დადგა. კ. წერეთელი კი ავტორიტეტულად წერს: «Еще со времени первой постановки Марджанишвили на грузинской сцене «Овечьего источника», (1923)²¹.

10. კ. წერეთელი წერს: — «Георгий Шенгелая (сын основоположника грузинского кино Николая Шенгелая...)²² Митосხველისათვის მოულოდნელა ასეთი განცხადება, რადგან არც ერთი ნიშნით, მიუხედავად დიდუ დასახურებისა. Б. შენგელაია ქართული კინოგამოცემის ფუძემდებლად არ შეიძლება ჩაითვალოს. ფუძემდებელი ანუ წამომწყები ისაა, ვინც პირველი ნაბიჯები გადადგა. Б. შენგელაია კინოგამოცემის მოვიდა 1925 წელს, 1927 წელს კ. პუშთან ერთად გადაიღო «გიული» და მხოლოდ 1928 წელს გამოვიდა მისი დამოუკიდებელი ნაწარმები «ელი-სო». შესაძლებელია, კ. წერეთელი ადრინდელი ქართულ მხატვრულ ფილმებს დაწერებდა «ქრისტინეთი» ნაცონბარ კინოსტუდიების ნიშნებში და არ თვლის და თუ მას ასეთი აზრი აეკავებოდა, უნდა დასახუტოს კიდევ, თორემ ასეთი წინადადების წამოყენება უპასუხისმგებლობას ჰკავს.

11. კ. წერეთელი ფრიადა აზვიადის ვ. შკლოვსკისა და

ს. ტრეტიაკოვის დამსახურებას ქართული კინოხელოვნების განვითარებაში, მაგრამ ამ საკითხში არ შევირდებით, ვინაიდან პროფ. ა. ფერასლსკიმ უწინაღობის, ისკუსტვი კინო"-ში დაბეჭდილი სარეცენზიო წერილში საფუძვლიანად გააკრიტიკა იგი.²³

12. ზემოთხსენებული შეცდომები არც ისე სამშობი, რომ განვიხილო ავტორით. რა ვუყოთ, თუ კ. წერეთლის კარგად არ შეუსწავლია ქართული კინოს, ლიტერატურისა და თეატრის წარსული, მას ახლავს შეუღლია ამ საქმეს გულდასმით მოკიდების ხელად შეცდომებიც გამოსართობს, მაგრამ სავალალო ისაა, რომ მის ყოველ ნაშრომში უფრო მეტი როლს შეეცდომებს ვხვდებით, უხსტად თუ ვიჭყვიათ, შეცდომას კი არა, ტენდენციას, მიდრეკილებას, რომ ქართული კინოხელოვნების განვითარება ეროვნულ ნიადაგს მოწყვიტოს. ასეთი ტენდენციას გამოხატავს კ. წერეთლის ყველა ნაშრომში და განსაკუთრებით „სსრკ კინოს ისტორიაში“ პირველ ტომში (1969), სადაც მისი ერთი ნაწილი ნარკვევი დაიპყრო 20-იანი წლების მეორე ნახევარში ქართული კინოხელოვნების განვითარების შესახებ.²⁴

„სსრკ კინოს ისტორია“ ფრად სოლიდური ნაშრომია, ხელოვნების ინსტრუქტს გადაწყვეტილი აქვს შექმნას საბჭოთა კინოხელოვნების ისტორიის სრული კურსი და ახლო მომავალში კიდევ სამ ტომს მივთვლით, რაც დიდ დახმარებას გაუწევს მოსწავლე ახალგაზრდობას და საბჭოთა კინოხელოვნებით დაინტერესებულ ყოველ პირს. სამწუხაროდ, გამოსულ ტომში ქართული კინოხელოვნების განვითარების ერთი მდიდარი და საინტერესო პერიოდი (1925-1931 წწ.) კ. წერეთლის წყალბოთი დამახინჯებულადაა წარმოდგენილი. გამომცემლობის საჩუქრული კოლეჯითა-სადმი საყუდელნი არ გვეტანის, რადგან, მათ გაითვალისწინეს, რომ ქართული კინოს ისტორია ქართველმა უკეთ უნდა ვიცოდეთ და ჩვენვე დაგვაჯალს მისი შედგენა. ჩვენ კი ეს ვერ ვიმეძლიოთ! ასეთი ფრადი საბატყდა და სერიოზულ-საქმე საქართველოს კინემატოგრაფისტთა გაუმართა-მიანდო ადამიანს, რომელსაც სრულყოფილი წარმოდგენა არა აქვს მის წარსულზე... გამართლდა ხალხური ანდაზა „რაც მოვივა დავითო, ისევ შენი თავითაო“.

კ. წერეთელი ჩქმალავს განვითარების კანონზომიერების ეროვნულ ფაქტორებს და ყველაფერს ქართულ კინემატოგრაფისტთა რუს მიწურულთან კონტაქტით ხსნის. ვის შეუღლია უარყო რუსული რევოლუციური ლიტერატურისა და ხელოვნების დიდი გავლენა ქართულ კინოხელოვნებაზე, მაგრამ ვახსენებთ ეყენინი, მაიაკოვსკი, ფადეევი, ტობონივი, ანტოკოლსკი და დავიერსონი ჩვენს პოეტების, მწერლების, თეატრის მოღვაწეების მნიშვნელობა? როგორ შეიძლება არ დავაფასოთ ლ. კულევოვის, ვ. შლოდსკის და ს. ტრეტიაკოვის ამაგი, მაგრამ ისტორიის თვდაყირა დაყენება არ იქნება, უკეთესი ქართული მოღვაწეთა დამსახურებას უკანა პლანზე გადავიტანო? როგორც რუსულ კინოხელოვნებას თავისი განვითარების პირველ ეტაპზე დახმარდა ესარგებლა უცხოელ სპეციალისტთა გამოცდილებით, ასევე დასჭირდა ქართულ კინემატოგრაფისტებსაც რუსი ისტატების დახმარება, მაგრამ მათი წვლილი ქართულ კინემატოგრაფისტთა დამსახურებასთან შედარებით მცირეა. აი, რას ვკითხოვლობთ სწორედ ამ საკითხზე „სსრკ კინოს ისტორიაში“ პირველ ტომში (1969) შესავალ თავში: «Строительство украинской и грузинской кинематографии облегчалась тем, что оно могло опираться на богатые прогрессивные традиции Национальной литературы и театра. Здесь понабдилась только сравнительно незначительная помощь русских профессиональных кинематографистов для освоения художественно-языка нового искусства».

კ. წერეთლის შრომებში დამებულ შეცდომებსა და მცდარი ტენდენციის გატარებას ხელს უწყობს ის გარემოებაც, რომ მისი შრომის რედაქტორებმა ყოველივეს ქართული კინემატოგრაფისტების უცხოები პირები (გ. ბებუთოვი, ი. ლაღიძორევა, ა. ბოლგარინა) გვევლინებინან. ნუთუ საქართველოში არ მოიძებნა ქართული კინოს ისტორიის მცოდნე, რომ რედაქტორებს დაეკლებოდა და ასეთი შეცდომები აღეკვეთათ? ასეთები ბევრად მოიძებნება, მაგრამ რატომღაც მათ გვერდს უშლიან.

კ. წერეთლის (რაკი ქართული კინოს ისტორიკოსობა იცისარ), კარგად უნდა ენმდობს, რომ ქართული საბჭოთა კინოხელოვნების ისტორია განხილული უნდა იქნას მთელ საბჭოთა კინოხელოვნებასთან მთლიანობაში, სხვა რესპუბლიკათა მიწურეების ასახვებში და თამადად ითქვას რა ადგილი ეკავა და უკავია საბჭოთა კინოხელოვნების დიდ ოჯახში.

კ. წერეთელი თავის ხუჭავს იმაზე, რომ 20-ანი წლების დასაწყისში ქართული ფილმები ნოვატორული მოვლენა იყო მთელი საბჭოთა კინოხელოვნებისათვის. „არხება ჯორჯიაშვილი“ დამკვიდრდა ისტორიულ-რევოლუციური ჟანრი და „წითელ ფშმაკუნებში“ სათავგადასავლო ჟანრით ახას სამიქალაქი ომის წლებში საბჭოთა ხელისუფლების განსამტკიცებისათვის წარმოებული რევოლუციური მოძიქვით. ამ ფილმით გზა გადავლიდა დასავლეთეოროპულ და ამერიკულ კინოდისტრიბუციის, რომელიც ძლიერ გავრცელებული იყო იმ წლებში და თავისი ფშმაკატური შინაარსით საბჭოთა მაყურებელს არაფერს აძლევდა.

კ. წერეთელი არსად არ იყენებს ა. ვ. ლენინსკის ცნობილ წერილს, სადაც საბჭოთა ხელოვნების დიდი მცოდნე და მოამბე, ქართულ ფილმს, მხატვრული და ტექნიკური თავდასზრისით, იმ დროის რუსული კინემატოგრაფიის შედეგზე წინ აყენებს.

ქართული კინოხელოვნების ისტორიის საკითხებში სცდოდებ სხვებზე და სამწუხაროდ, საბჭოთა კინოს ისტორიის აღიარებული სპეციალისტები პირველსტრები ა. გინზბურგი და ნ. ლებედევი. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს მათი მოზარბრებიან ნ. მეხეგლიას ფილმ „ელისო“-ს შესახებ. პირფ. ს. გინზბურგის აზრით, „ელისო“ ქართული ბურჟუაზიული-ნაციონალისტური ისტორიოგრაფიის წყველენითაა შექმნილი და ეს ტენდენცია თურმე იმაში გამოიხატა, რომ რეჟისორმა სწორად ვერ ახასა კავკასიელ ხალხთა ურთობობა და რუსეთის მშრომელი ფენების ურყოფითი დამოკიდებულება თვითმყრობელობის კოლმინატირული პოლიტიკისადმი. როგორც ჩანს, პროფ. ს. გინზბურგი ცუდად ერკვევა ბურჟუაზიული ნაციონალიზმის არსში, ცუდად იცნობს კავკასიელ ხალხთა წარსულს. ვინც ყურადღებას ნახავს „ელისოს“ კერანზე, მიხედვით, რომ კავკასიელ ხალხთა აურობისა და ჩაგვრა მეფის ხელისუფლების საქმე იყო და არა რუსეთის მშრომელებისა. ნ. მეხეგლიამ ამ მომენტს ხაზს გაუკრა არა მოგონილი სახებით ან ა. ყაზბეგის რომანის სიუჟეტის შეცვლით, არამედ უფრო დამაჯერებლად. მოგონებით კადრები ჩეჩენთა გადასახლების, როცა კახაბერი შესეკიან აულს... მეფერი მათავის დადგენილი სახე აშკარად მეტყველებს მასზე, რომ არ ძალუთ წინ აღუდგენს სამხედრო კანონს. ნიჭიერი რეჟისორი ამ უსამართლობას ცხენების მოქმედებითა კი გამოსახავს — გაქმნებული ცხენები მიუხლოდნენ თუ არა ხალხს, ადგილზე გაქვადნენ და წინ ნაზავს არ დაგმენ.

პროფ. ს. ლებედევი თავის, რომ „ელისო“-ში «Индивидуальные образы (старшина, Элисо, Важна) были лишь эпизодическими фигурами помогающими развитию основной темы — трагедии аула. Они подавались типично, без раскрытия их внутреннего мира»²⁵.

პროფ. ნ. ლებედევს ვერ დავეთანხმებით, რომ ფილმში ასტამირის, ელისოსა და ვაჟიას სახეები ეპიზოდური იყო. როგორ შეიძლება ეპიზოდურად ჩავთვალოთ სახე, რომელიც ფილმის მთელ მანძილზე მოქმედებს და მთელი მოვლენების მის გარშემო ვითარდება. მართალია, რეჟისორმა ელისოსა და ვაჟიას როლების შემსრულებლები — კირა ანდრონიკაშვილი და კატაყა ყარალაშვილი ტიპაჟური ნიშნებით შეარჩია, მაგრამ მათ ისეთი დამაჯერებელი სახეები შექმნეს, რომ კითხულობთ ა. ყაზბეგის რომანს და ელისო და ვაჟია სწორედ ისეთად წარმოგადგინათ, როგორც კატარაზე ვინახავთ. საქართველოს სსრ სახალხო არტისტის ალ. იმედაშვილის ასტამირი კი სწორედ ფსიქოლოგიური სიღრმისაა საყურადღებო.

კ. წერეთლის მონოგრაფია „ნიკოლოზ შენგელაია“ 1968 წელს გამოიცა. აქ დეტალურადაა განხილული „ელო-სო“, მაგრამ ერთი სიტყვაც არაა თქმული პროფ. ნ. ვიხიბურგისა და პროფ. ნ. ლებედევის შეცდომაზე, ეს კი მას ვეკლებოდა, რადგან სხენებული მონოგრაფია სადისერტაციო შრომაა. დისერტანტმა კი უნდა დააჯამოს ყველაფერი, რაც წარსულში დაწერილა სადისერტაციო თემაზე და მის ავტორიანიობას შეეხოს. კ. წერეთელი არაფერს ამბობს ასეთ მნიშვნელოვან შეცდომებზე და სამაგიეროდ, „ელო-სო“-ს შუაგულში დაუსაბუთებლად მთელი უკიდურესობაში ვარდება. იგი წერს: «Пожалуй, ни один из советских фильмов, исключая «Броненосец Потемкин» Эйзенштейна и «Чапаев» братьев Васильевых, не имел такого огромного резонанса, такой широкой прессы, как этот первый фильм начинающего режиссера»²⁶.

ჯერ ერთი, „ელოსო“ არ იყო ნ. შენგელაიას პირველი ფილმი. მან 1927 წელს რეჟისორ ლ. პუშთან ერთად გადართო „ეკული“, მთორე კიდევ ის, რომ მას ავიწყდებოდა პ. ბუდიკაშვილის „დედა“ (1926 წელი), ა. დოვჟანკოს „არსენალი“ (1928 წ.), „მიჩა“ (1930 წ.).

ქართული კინოფილმები გავიდა მსოფლიოს ეკრანზე და ზოგმა მათგანმა სახელმწიფოებრივი სპეციალისტების უმაღლესი შეფასება დაიმსახურა („მაგდანს ლურჯა“, „ქორწილი“, „ჯარისკაცის მამა“). კ. წერეთელი გვიამბობს

ამ ფილმებზე და არასდ არ იყენებს, პირიქით, საზღვარგარეთის პრესის აღფრთოვანებულ რეცენზიებს. ასეთია ჩვენი მიერ შემჩნეული, სულ ცოტა, თორმეტი შეცდომა, რაც კორა წერეთლის შრომებს ახლავს.

ქართული კინოხელოვნების ისტორიის ასეთ დამახინჯებას ადვილი არ ექნებოდა, რომ საქართველოს კინემატოგრაფისტთა კავშირის სამდივნოს მჭიტი ყურადღება გაეზიარებინა, დანიტერესებულყო და საბჭოთა კინოს ისტორიის ტექსტი და საილუსტრაციო მასალა წინასწარ განეხილა და შემოწმებული, სანამ რედაქციის მიმართული გაეკრებოდა. საბჭოთა კინოს ისტორიის მშობლად პირველი ტომი გამოვიდა, დანარჩენი სამი ტომი კი გამოსაცემლულია. კინემატოგრაფისტთა კავშირის სამდივნო დიდ ამავს დასდებს ქართული ეროვნული კინემატოგრაფიის ისტორიის მეცნიერულ სიმაღლეზე აყვანის საქმეს, თუკი „საბჭოთა კინოს ისტორიის“ რედაქციამი მიავლენს ისეთ პირს, ვინც უკეთ იცნობს ქართულ კინოხელოვნებას და ობიექტური ანალიზის უნარიც გააჩნია.

ქართული კინოხელოვნების ისტორიის საქმე რომ ერთხელ და საბოლოოდ მოგვარდეს, პირველ ყოვლისა, აუცილებელია შეიქმნას მეცნიერულ ნიადაგზე დაფუძნებული კინომკვლევრობა. კინომკვლევრობის დარგში არადაამაკაყოფილებელი მდგომარეობა გამოწვეულია იმით, რომ რესპუბლიკაში არ იყო კინოგანათლებისათვის რაიმე სასწავლებელი.

ამ ეროვნული საქმის მოსაგვარებლად ნაბიჯი გადადგა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა და 1965 წელს ხელოვნების ფაკულტეტზე კინოხელოვნების ისტორიისა და კინომკვლევრობის სპეციალური ჯგუფი გაიხსნა. გასულ წელს კი თბილისის თეატრალური ინსტიტუტთან შეიქმნა სამეცნიერო-კვლევითი სექცია, რომელიც ქართული კინოს ისტორიის პრობლემებს დამუშავებს. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ამ ნაბიჯით, პირველ ყოვლისა, დანიტერესებულ უნდა იყოს საქართველოს კინემატოგრაფისტთა კავშირი, იგი უნდა დაეხმაროს ხელოვნების ფაკულტეტის ხელმძღვანელობას პედაგოგთა კადრების შერჩევაში, სტუდენტებისათვის სასწავლო პრაქტიკის ჩატარებაში, სასწავლო ფილმების მიწოდებაში და სხვ.

შენიშვნები:

1 კ. წერეთელი, „იუნოსტ ეკრანა“, 1956 წ., გვ. 137.
 2 ეტონ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1968 წ., № 5, გვ. 106.
 3 ეტონალი „ისუსტუო კინო“, 1968 წ., № 5, გვ. 106.
 4 სახელმწიფო გამომცემლობა „ისუსტუო“, მ., 1956, 1959, 1961 წ. წ.
 5 სახელმწიფო გამომცემლობა „ისუსტუო“, მ., 1965 წ.
 6 სახელმწიფო გამომცემლობა „ისუსტუო“, მ., 1969 წ.
 7 სახელმწიფო გამომცემლობა „ისუსტუო“, მ., 1969 წ.
 8 Н. Лебедев, Очерки истории кино СССР, 1965, стр. 503.
 9 კინოლექსიკონი, ტ. I, 1966, გვ. 395.
 10 ფონდი I, საქმე 121, № 6—14605.
 11 ნ. ვანანაძე, მოგონებები და შეხვედრები, 1950 წ., გვ. 40.
 12 „იუნოსტ ეკრანა“, 1965 წ., გვ. 141.
 13 „საბჭოთა კინოს ისტორია“, ტომი I, გვ. 620-633.

14 К. Церетели, «Николай Шенгелая», М., 1968 г., стр. 13.
 15 ი. პერესტიანი, „სოცოცხლის 75 წელი ხელოვნებაში“, მ. „ხელოვნება“, 1963 წ., გვ. 68.
 16 კ. წერეთელი „ნიკოლოზ შენგელაია“, მ., 1968 წ., გვ. 31.
 17 იქვე, გვ. 632.
 18 „ვეპერი ტბილისი“, 1963, 19 ავგოსტო.
 19 კ. წერეთელი, „ნიკოლოზ შენგელაია“, მ., 1968 წ., გვ. 36.
 20 ეტონ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1965 წ., № 3, გვ. 61.
 21 „საბჭოთა საქართველოს კინოხელოვნება“, მ., 1969, გვ. 68.
 22 კ. წერეთელი, ეტონ. „ისუსტუო კინო“, 1969, № 2, გვ. 105.
 23 ეტონ. „ისუსტუო კინო“, 1969 წ., № 2, გვ. 105.
 24 იქვე, გვ. 616-652.
 25 Н. Лебедев, Очерки истории кино СССР, 1965, стр. 509.
 26 Газ. «Вечерний Тбилиси», 1963 г., 19 августа.

პანო მურადელი — თანამედროვეობის მომადგირათელი

დის, იგი მთელი თავისი არსებით ხელოვანი — მოღვაწე იყო, დღენიდავ საბჭოთა სინამდვილის შუაგულში ტრიალებდა, აქტიურად მონაწილეობდა ჩვენი ქვეყნის დიდ გარდაქმნებში.

ვინო მურადელი საბჭოთა თანამედროვეობის მხურვალე მებრძოლი იყო. მთელ მის შემოქმედებას წითელ ზოლად გასდევს ჩვენი სინამდვილის ამსახველი თემატიკა, იგი მგზნებარულ თანაურბრძოლად საბჭოთა ხალხის შრომასა და ბრძოლას, წინსვლასა და გამარჯვებას.

ვ. მურადელი მუსიკალური ხელოვნების მრავალ ჟანრში მოღვაწეობდა. ქმნიდა ოპერებსა და სიმფონიებს, სიმღერებსა და რომანსებს, კანტატებს, სიმფონიურ პოემებსა და უერტიკურებს, ოპერეტებსა და ნაწარმოებებს სასულე თუ ხალხური ინსტრუმენტების ანსამბლებისათვის.

მისი შემოქმედებითი შემკვიდრება — სოციალისტური რეალიზმის მეთოდის ნაყოფიერების მკაფიო ნიმუშია. იგი მუდამ მტკიცედ იცავდა ხალხურობისა და პარტიულობის პრინციპებს ხელოვნებაში, ღრმა დემოკრატიულობით გამსჭვალული მისი მუსიკა ხალხის ფართო მასებიაკენ იყო მიმართული.

„ვაჟკაციური სიმღერა — ასე გამოვხატავდი იმ შთაბეჭდილებას, რომელსაც ვანი მურადელის მუსიკა ახდენს. იგი მაგონებს სახალხო მთქმულს, მუდამ მღერის ვაჟაკურად. მთელი სმით, და რაც ძალზე არსებითია, მღერის უბრალოდ“ — წერდა კომპოზიტორი დ. კაბალევსკი.

„...დიდი ადამიანური სიბრძნე, მაღალი მოქალაქეობრივი პათოსი, პარტიულობა ახასიათებდა ამ მუსიკოსის

შემოქმედებით ინდივიდუალობას. მთელი თვისი სულით, ხასიათით, აზროვნებით ვანი მურადელი სახალხო მხატვარი იყო. ხალხის ცხოვრებაში ეძებდა იგი სახეებს, ხალხის მეტყველებაში პოულობდა მასალას თავისი მუსიკალური ენისათვის“ — წერდა კომპოზიტორი ტ. ხრენიკოვი მიმდინარე წლის 18 აგვისტოს ვ. მურადელის მიულოდნელი გარდაცვალების გამო.

ვანი მურადელმა ბავშვობის წლები საქართველოში გაატარა. იგი 1908 წელს დაიბადა გორში, ამერკავკასიის არალეგალური სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის აქტიური წევრის ილია პეტრეს ძე მურადოვის ოჯახში. მომავალმა კომპოზიტორმა პირველი მუსიკალური შთაბეჭდილებები საკუთარ ოჯახში მიიღო. „მამაჩემი, — წერდა ვ. მურადელი, — ძველებური ხალხური სიმღერების დიდი მიყვარელი იყო. ამ სიმღერებს იგი შესანიშნავად მღეროდა. მისი დამსახურებაა, რომ მუსიკისადმი სიყვარული ჩვენი ოჯახის ტრადიციად იქცა, თუმცა მუსიკას არც ერთი ჩვენთაგანი არ სწავლობდა“. ბავშვობის წლებშივე წარუშლელი შთაბეჭდილება მოუხდენია მასზე ქართულ ხალხურ მუსიკას, განსაკუთრებით ალტაცებს პევირდა მას ჩვენებური სიმღერების სიდიადე და სიღრმე. შემდგომი ვ. მურადელი წერდა: „შესანიშნავი ქართული ხალხური სიმღერები „ორიგოლა“, „გუთნური“, „კურული“, გმირული და ხალისიანი, ლირიკული და სატრაგიკალი სიმღერები, რომლებიც ჟღერდნენ შრომის, ზვიმისა თუ ლხინის დროს, სამუდამოდ ჩარჩნენ მესხიერებაში. ეს სიმღერები, დაბადებული ქართველი გლეხკაცის შრომასა და სიხარულში,

ტანჯავსა და დარღში, ჯერ კიდევ ბავშვობისას აღძრავდნენ ჩემში მუსიკის შეთხზვალში მხურვალ სწრაფვას. ახსენებთ, ქართული მუსიკალური ფოლკლორით შევზარა ვ. მურადელი მუსიკალურ ხელოვნებას, მან გაუღებდა შემოქმედებითი მოწოდება, სწავლისა და დაოსტატების გინი.

მუსიკალურ განათლებას ვ. მურადელმა სიბავშვებში მიტოვებულ. თვითონ ისწავლა ფორტეპიანოს დაკვრა, სულ-გახსებული უსმენდა გრამფირფიტებს, მათი საშუალებით ეცნობოდა კლასიკური მუსიკის მაღალმასშტაბურ ნიმუშებს — სიმფონიურსა თუ საოპერო ნაწარმოებს, რომანსებსა და ინსტრუმენტულ პიესებს. პარალელურად ვ. მურადელი ლიტერატურითა და პოეზიითაც ყოფილა გატაცებული. ვიაცყვანებოდა პუშკინს, თვითონაც წერდა ლექსებს. საბავშვოდ, სწავლამთწერებულ ჭაბუკს ლამაზ ტემბრის ტენორიც აღმოჩნდა. სწორედ ვოკალურმა მონაცემებმა შეიყვანეს ვ. მურადელი დიდი მუსიკის სამყაროში, სიმფონიის საშუალებით დაადგა იგი პროფესიონალიზმის რთულ გზას.

17 წლის ვ. მურადელი თბილისის მუსიკალურ სასწავლებელში პედაგოგ ზელინთან ვოკალურ კლასში ჩაირიცხა. სასწავლებლის ატმოსფეროში კიდევ უფრო გაუძლიერდა ნაწარმოება შეთხზვის მოთხოვნობა. ვ. მურადელი კომპოზიტორულ ცდებს ურადლებს მიაკურნებს სასწავლებლის დირექტორმა, პიანისტმა და თეორეტიკოსმა შერბინებმა. მისი ხელმძღვანელობით ვ. მურადელი იმდენად დაუფლდა მუსიკის თეორიულ კურსს, რომ ერთი წლის შემდეგ, მისაღები გამოცდების გარეშე ჩაირიცხა თბილისის კონსერვატორიაში. იგი საკომპოზიციო და სადირიჟორო ფაკულტეტებზე სწავლობდა (პედაგოგობას — ვ. შერბინაძეს, ს. ბარხუდარიანს, გ. ბაგირთოსს). 1931 წელს ვ. მურადელმა წარმატებით დაამთავრა თბილისის კონსერვატორია. მისი სადიპლომო ნაწარმოები იყო „დიდი დარაკიები ჩელოზე და ფორტეპიანოსათვის“. (სამუშაობროდ, ეს ნაწარმოები არ შემორჩენილა). როგორც დირიჟორი კი ვ. მურადელი წარსტად მოყარდა გ. ილი სიმფონიის კონსერვატორიის სტრუქტურულ რეკტორთან ერთად.

1931-34 წლებში ვ. მურადელი თეატრალურმა ხელოვნებაში გაიტაცა, იგი წერდა პიესებს თბილისის დრამატული თეატრის (შემდეგში კ. მარჯანიშვილის სახელობის თეატრის) სპექტაკლებისათვის, გააფორმა სუნდუკიანის პიესა „შისი დაბნელება საქართველოში“, რომელსაც კოტე მარჯანიშვილი დაამტა. ვ. მურადელი იმდენად გაერთო თეატრში, რომ აქტიურობაც იც სცადა. ასე გახდა ვ. მურადელი „ლურჯახალაიანთა“ მოძრავე აკტიუური პრიოადანდისტული თეატრის წევრი. ეს ფაქტი იმითაც იყო აღსანიშნავი, რომ აფინებზე ივანე მურადილის ნაცვლად ვაინ მურადელის ახალი გვარი გაჩნდა. თეატრი, მუსიკა, სპორტი — ამ გატაცებების შეთავაზებამ იმხანად ერთგვარად შეაფერხა ვ. მურადელის საკომპოზიციო შემოქმედების წინსვლა. უკმარისობის გრძობა შეეპარა. დარწმუნდა — საჭირო იყო თავისი ნიჭისა და ოსტატობის დამოუკიდებელი წყაროს, ამიტომაც 1934 წლის 30 აგვისტოს მუსიკის კონსერვატორიას მიაშურა. მისაღები გამოცდები უკვე დამთავრებული იყო. საკომპოზიციო ფაკულტეტის ხელმძღვანელმა კ. ლიტინსკიმ ინტერესით მოისინძა ახალგაზრდა კომპოზიტორის ნაწარმოებები — რომანსები, ვარიაციები, ფუგები, საფორტეპიანო პიესები, რიგგარეშე გამოცდა დაინიშნა და ვ. მურადელი მოსკოვის კონსერვატორიაში ჩაირიცხა. პირველი სამი წლის მანძილზე კომპოზიტორ ბ. შუბერტთან მცდელობებს, შემდეგ კი გამოჩინული კომპოზიტორისა და პედაგოგის ნ. მიასკოვსკის მონაყფე გახდა. „აჰ, მოსკოვის კონსერვატორიაში, — წერდა ვ. მურადელი, — მე შევიძინე მეგობ-

რები, ამხანაგები და ყველა პირობა შემოქმედებისათვის. პირველ ხანებში მიზნულდებოდა სწავლა, რადაც მოსკოვში ცოდნის საკმარად შესუბღული მარაგით ჩამოვყავი, მაღლდა მუსიკალური კულტურა. მეგობრული შემოქმედებით გარემოში ძალზე სწრაფად ვანაზღაურებდი დაოსტატებს.

მართლაც, ვ. მურადელმა კონსერვატორიაში სწავლის პირველ წლებში მიიკურნა ურადლებმა, სანდტერისა კომპოზიტორ შუბერტის აზრი: „ერთი ახალი მოწოდება ნიჭიერებაში მიზნულს უპირველეს ყოვლისა მუსიკალური აზროვნების მულოდურობა, რომელიც ეფუძნება ხალხურ სასიმღერო საწყისებს, ემოციურობა, უწყალობა, სიწყფილე. მისი მუსიკალური ხელმძღვანელის წინაშე შემდგები ამოცანები დგას — საჭიროა მისი მულოდურობე და პარმინიული საყაროს გამძღვრება, მან უნდა შეძლოს მუსიკალური აზრობის ფართოდ განვითარება, დიდი ფორმის ათვისება, საჭიროა მუსიკალური სტილის შემუშავება“.

თანამედროვეთა გატაცებებით ვ. მურადელი დიდის გულმოდგინებითა და გატაცებით მუშაობდა. ზედიზედ ქმნიდა ნაწარმოებებს, იხტესურად იზრდებოდა. სტუდენტობის წლებში ეგმწილ ნაწარმოება შირის გახსაკუთრებული ურადლება მიიკურნა, ქართულმა სიმფონიურმა ცეკვამ, რომელიც საკავშირო ალკ X ყრილობას მიეძღვნა და რომელმაც ახალგაზრდა კომპოზიტორთა კონკურსზე პირველი პრემია მოიპოვა. საყურადღებოა ერთერთი კრიტიკოსის აზრი ამ ნაწარმოებზე — „ნამდვილი ტემპერამენტები, ხალხური საცეკვაო თემების (ცეკვა „პირთული“) მოხდენილი გამოყენება, თვალსაჩინო რეკესტრობა ხელსაყრელად გამოარჩევენ ამ პიესას. მურადელი არ დაკმაყოფილა საცეკვაო მასალის ფურადღავ-ფურწერული გადმეცობით, მან სცადა სიმფონიური განვითარების მეთოდი გამოყენება. ცეკვას „ქართული“ რეიტატულ-სასიმღერო თემა დაუპირისპირა. ეს პიესა შეიძლება განვიხილოთ, როგორც კაციაი დიდი სიმფონიური ან საოპერო-საბალეტო ნაწარმოებისათვის“.

მოღვაწეობის ამ ეტაპზე ვაინ მურადელი მიმართავდა ქართული ხალხური მუსიკის თვითმოდებ საწყაროს. ქართული ხალხური სიმღერების კილო-პარმინიული და ინტონაციური თვისებებით ამიღვრებდა საყურად მტკეველებსა და ხელწერებს. აღსანიშნავია იც, რომ კომპოზიტორს. პირველი წარმატებები სწორედ ქართულ თემებზე შექმნილმა ნაწარმოებებმა მოუტანა. „ქართული სიმფონიური ცეკვის“ შემდეგ შესრულდა ვ. მურადელის „ქართული სიმღერები“. „ნანა“, „მყეცხორი“, „რღვასაწული კოლმეცხორი“ „მყედლი“, ამ ციკლის პირველი და უკანასკნელი სიმღერები პოეტ კ. ქუჩიშვილის ტექსტზე დაწერილი, დანარჩენი ორის სიტყვები კი თავად კომპოზიტორის ეკუთვნის. ეს იყო ფურადღავნი ჩანახატები საბჭოთა ხალხის ცხოვრებასთან.

თეთი ციკლის სახელწოდება „ქართული სიმღერები“ თვალსაჩინოდ მტკეველებზე ამ ნაწარმოების გროვულ ხასიათზე. კომპოზიტორმა არა მარტო განსმკვალა იგი თავისებური ქართული კოლორიტით, არამედ გამოიყენა კიდევ ორიგინალური მელოდურები თემები. აღნიშნულ ციკლში გამოიზიდავს ახალგაზრდა კომპოზიტორის ნიჭის ცალკეული მხარეები — მულოდურობა, ტემპერამენტი, მზნე, ოპტიმისტური ტონი, ვოკალურსა და საფორტეპიანო ფაქტურაში ჩანად ტექნიკური დაოსტატება.

1937 წელს საბჭოთა ხალხმა დიდი პუშკინის დაბადების 100 წლისთავი იცემა. ვ. მურადელი მხურვალად გამოემზავრა ამ თარიღს. მან პუშკინის ლექსების საფუძველზე შექმნა ვოკალური ციკლი, რომელსაც ქექსი სიმღერა გაერთიანდა. ვ. მურადელმა მიაგნო პუშკინის პოეტური სახეების მუსიკალურ გასაღებს. აღსანიშნავია, რომ ამ ციკლსაც ქართული ხალხური მუსიკის საწყისებთან მეგობ-

ყვართ. თავად კომპოზიტორი წერდა: „ჩემი შემოქმედებით მუშაობის საფუძველია ქართული ხალხური სიმღერა, ძალიან მინდა, რომ ქართველი ხალხის მუსიკალური შემოქმედება გასავები და ახლომთლი გახდეს ჩვენი სასწრაფო ყველა ხალხისათვის“.

განსაკუთრებული გამოხასხველობით გამოირჩევა ციკლი შემავალი შემდეგი ნაწარმოებები: „ივერიის მიწები“, „თუ ცხოვრება გიმტკიცუნებს“, „კავკასიონი“. ფართოა მათი ემოციური დიაპაზონი — ფაქიზი ლირიზმიდან მელანქოლიკურ დრამატუზმამდე. თითოეული მათგანი ხიზლავს მსმენელს გამოხასხველობითი საშუალებების სიმეკარითა და ამაღლებული პოეტური განცდით.

ამ ციკლში ვ. მურადელმა მოახლოა ხალხური სიმღერისა და რუსული კლასიკური რომანსის თავისებულება შეინწყმა. კომპოზიტორმა მიიღწია ერთგული ნაწყობებისა და რუსული მუსიკის მაღალი ტრადიციების სინთეზს. შემდეგი სწორად ამ მიმართულებით განავითარა მან საკუთარი მუსიკალური სტილი. ამ მხრივ ვ. მურადელმა განსაკუთრებულ წარმატებას მიაღწია ახალ ვოკალურ ციკლში „გორული სიმღერები“, (1946 წ.), რომელიც კომპოზიტორის მამის ოლია მურადივის ხსოვნას მიეძღვნა. მას საფუძვლად დაედო ძველებური ქართული ხალხური სიმღერები და პოპულარული კავკასიური (სომხური და აზერბაიჯანული) სახეები. ციკლის წინასიტყვაობაში ავტორი წერდა: „მსურდა ამ ხალხური სიმღერებისათვის ისეთი მხატვრული ფორმა მომეძებნა, რომლითაც იგი მისაწვდომი გახდებოდა პროფესიული შემსრულებლისათვის“.

ვ. მურადელმა რთული გზა აირჩია. მან ხალხურ მელოდურ თემებს ახლებური პარმონიული და ინსტრუმენტული გააზრდა მისცა. ეს მხატვრული ამოცანა მან დიდეს ტექნიკითა და სიმეკარით გადაწყვიტა. ასე დაიბადა მკაფიო ერთგული კოლორიტით გამსჭვალული კამერული მიზანტრეუბის ციკლი ბარიტონისა და ფორტეპიანოსათვის. თითოეული სიმღერის ახალი ტექსტი მოუჭერს ძირითადად გამოჩენილი სომეხი პოეტების შემოქმედებებს. მან მიმართა ცნობილი აშუღის საიათ-ნოვას პოეტურ-მუსიკალურ მიმედიტაციებს, თ. თუმანიანის, ი. იოანესიანის, ა. ისაკიანისა და სხვათა ლექსებს, თარგმნის რუსულ ენაზე ა. ბლოკის, ვ. ბრიუსოვის, კ. ბალმონტის, ვ. ივანოვის მიერ. აღსანიშნავია, რომ ვ. მურადელმა მიიღწია მუსიკალური და პოეტური სახეების შეწყვეტას, მეტროსი და რიტმის დათხვევას.

ციკლში ერთ ვოკალური მიზანტურა გაერთიანებული. აქედან 9 სიმღერა სატრფიალო ლირიკის საშყაროს განეკუთვნება. ისინი კონსტრუქციული დაპირისპირების პრინციპით არიან განლაგებული. გადმოსვენებ განცდათა მრავალფეროვნება გამას, მსურველი ემოციურ იმპულსებს, განწყობილებათა მკვეთრ ცვლადობებს. ტრფიანის მრავალგვარი ნოუანსს, სივლასა და აღტაცებას, ეჭვსა და ნუგუმს, სიკვარულით ცრემლმდებსა და მცხუნვარე ვნებას.

მართალია, ამ ციკლს კომპოზიტორმა „სიმღერები“ უწოდა, მაგრამ ზოგიერთი მათგანი თავისი უანორობის ბუნებით ბალადესსა თუ რომანსებს უახლოვდება. ასე მაგალითად, ლეგენა და „ხმამტარ“ (თ. თუმანიანის ტექსტზე, ბალმონტის თარგმანი) წარმოადგენს ეპიკურ ნაწარმოებს, მასში კომპოზიტორმა ამაღლებული და ტრაგიკული განცდა ჩააქსოვა. ხოლო „მუის ქრობა“, „ხედავს ირემს წყალში“ (ისაკიანის სიტყვებზე, ბლოკის თარგმანი) შორს არიან ეკულტურული ფორმისაგან.

„გორული სიმღერები“ კომპოზიტორის დაოსტატების თვალსაზრისით ნიმუშია. პლასტიკური და გამოხასხველია ციკლის ვოკალური მელიოდური სახეები, ფერადობანი და ადამგწეულია პარმონიული ენა, ვირტუოზულობით გამოირჩევა საფორტეპიანო თანხლების ფაქტურა. განსაკუთრებით

აღსანიშნავია რიტმული და დინამიკური ნიუანსების მრავალფეროვნება, სპეციფიკური მელორმატიკის მოხდენილი განთქვენება. ცაკლი სუნთქვის მუსიკულობით, ბუნებრიობით, თავისთავადებით. ამიტომაც „გორულმა სიმღერებმა“ გაუძღვს დროის გამოცემა. ისინი კვლავ და კვლავ აქვრენ საკონცერტო ესტრადაზე.

ვ. მურადელის შემოქმედებით ბიოგრაფიაში მნიშვნელოვანია 1938-39 წლები, რადგან ამ პერიოდში შექმნა მან პირველი დიდი ფორმის ნაწარმოები — „ს. მ. კიროვის ხსოვნის სიმფონია“. სიმფონია იწვევბრება კონსერვატორიაში სწავლის უკანასკნელ წელს, გამოჩენილი საბჭოთა სიმფონისტის ნ. შაისოვისთვის ხელმძღვანელობით. ამ ნაწარმოების წარმატებამ მის ავტორის ნიჭიერი და მზარდი შემოქმედების სახელი მიუტანა.

ეს იყო მელანქოლიკური გამოძახილი 1934 წლის 1 დეკემბრის ტრაგედიაზე — „რევოლუციის კეთილშობილი რანდისა“. ს. მ. კიროვის მუხანათურ მკვლელობაზე, მაგრამ ეს სიმფონია გლობისა და სასოწარმყვლის სიმბოლო რღობ გახდა, იგი სახალხო ტრიბუნალის მიძღვნილი პერიოდიკული შემაზრათი გამსჭვალული პინია.

სიმფონიის არ გაჩნია სიუჟეტური პროგრამა, მაგრამ მისი სახეები იღვანდა ჩამოყალიბებული და კონკრეტული, რომ მკაფიოდ იხსენებ მინარის, რელიეფურად არის გამოძიქორილი მისი დიდაზონი. აი, როგორ ამოიკითხება ვ. მურადელის I სიმფონიის იდეურ-ემოციური შთანაფიკური მუსიკისმიმდებ ა. შავერდამსა: „მზუნებარე, მიზანდასახული ბოლშევიკის ძლიერი და, ამასთან, ღრმად ადამიანური სახეები; გმირის სიკვდილთან დაკავშირებული მუსიკარე განცდები; საბჭოთა ხალხის შემოქმედებითი ცხოვრების ხალხისანი სურათი; მკაფი წინსვლა იმ მაღალი მიზნებისაკენ, რომელიც განხორციელებისათვის იძირდა და თავი დასწარია ს. კიროვმა. ყოველივე ეს სიმფონიის ოთხ ნაწილშია გადმოცემული“.

მართლაც, სიმფონიის I ნაწილში კომპოზიტორმა წარმოსხა ახალი ეპოქის გმირი, ტრიბუნი, ნამდვილი კომუნისტი. თავად ვ. მურადელი წერდა: „ამ ნაწილის ძირითადი თემა კიროვის — მსურველი, ვაკეციური ტრიბუნისა და მებრძოლის დახასიათება“. ამიტომაც ამ ნაწილს ახასიათებს ორატორული პათოსი, დეკლამაციურობა, მხნე, ენერგიული ტონუსი. მას ელზართება გულითადი ლირიკული ეპიზოდები, რომელნიც კიროვის ფაქიზ სულიერ სამყაროს, მის პიროვნულ დირსებებს განახასიათებენ.

„სიმფონიის II ნაწილი (ანდანტე) — მოგვითხრობს სერეგი მირონის მის სიკვდილზე. „მასში მსურდა გადმომეცა დიდი ემოციური განვითარება, გამოუმეტა აღმუფთობა, შრისხმება, ბრძოლისათვის მზად ყფება“ — წერდა ავტორი. მართლაც, ეს არის რჩვევები, ადსული გაყვარებული განცდით, III ნაწილის — სერეკის შთანაფიქრს თავად კომპოზიტორი ასე განასაზღვრავს: „მას საფუძვლად დაედო იმ თანამედროვეთა მოგონებები ს. კიროვზე, რომელნიც ახლის იცვენ მასთან. ისინი გადმომეცვენენ თუ როგორ საუბრობდა იგი ბავშვებთან, უშუალოდ და წრფელად იცინოდა, ამ ნაწილში მე მსურდა შექვენებინა რვეოლუციური მოღვაწის სახე ყველა მისი სასიკეთლო გამოვლინებების შეუქე — კიროვი ბავშვებთან, კიროვი მშუშებთან, კიროვი ნადირბობის დროს და ა. შ. ანუხებითად ამან განასაზღვრა III ნაწილის ეპარული ხასიათი, მისი ცოცხალი, ხალისიანი და ლაღი ბუნება.“

სიმფონიის ფინალიც კი თავად კომპოზიტორის თქმითა, „განასახიერებს მთელი ნაწარმოების ძირითად აზრს — სერეგი მირონის მე კიროვის სახე დარჩება გზის გამკვლევი ვარსკვლავად მრავალი ადამიანისა და თაობისათვის“. ფინალი მართლაც ატკიცებს სახალხო გმირის უკვდავების

და დავრწმუნდი — მისი მუსიკის სიახლემ არ გაფერმკრთალა, ტემპერამენტი კვლავაც შეუნდევნებლად გიზიდავს, თუმცა, არ დავმალავ, უფრო ნათელი გახდა აზროვნებისა და ესტატიკის მოწყობებობა. ეს ბუნებრივია, რადგან ამ რვა წლის მანძილზე მნიშვნელოვად ამაღლდა ჩვენი მუსიკის საერთო დონე, ამ პერიოდში კაიზარა და თვით შურადელიც, ამაზე დიდის დადაჯერებლობით მეტყველებს მისი მეორე სიმფონია: „ამგე აზრისა იყო კომპოზიტორი ვ. შუბლინიც: იგი წერდა: „II სიმფონია ნიჟეირი კომპოზიტორის უდავოდ საუკეთესო ნაწარმოებია“.

ვ. შურადელის მეორე სიმფონიაც თანხანაწილიანია. იგი მიეძღვნა სამამულო ომში სამჭოთა ხალხის ბრწვიანულ გამარჯვებას, ფაშოზმის დამხობის ძლევაბისილ ეპოპეას. ამიტომაც სიმფონია გამსჭვალულია ძლიერი, ვაჟკაცური და ნებისყოფიანი სახეებით. ყური დაღვევდით და კაბალეცკის შეფასებას: „ამ ნაწარმოებს არ გაჩანია ის ტრაგიკული კოლოზები, რომელნიც ყოველთვის რქვალიავენ „სამხედრო სიმფონიების“ უძრაველხოსას. მასში რქვიების თება მხოლოდ მიზნებელია... „მტრული ძალების“ სახეებასაც არ ენიჭება რანდენდემე დამოუკიდებელი როლი, ისინი უფრო წინაღმდეგობის ელემენტს ქმნიან ბრძოლის საერთო პროცესში. სამაგიეროდ, პირველ პლანზე დგას მძლავრი, დიადი ადამიანის სახე. სწორედ იგი განსაზღვრავს სიმფონიის ჟღერადობას. II სიმფონიისათვის დამახასიათებელი ყველა თვისება ზუსტად განსაზღვრავს ავტორის თვითმეღვებით ინდივიდუალობას, მის იდეურ-მხატვრულ მიზანდაყსახულობას. მუსიკის ამაღლებულ-რომანტიკული ხასიათიც ატყობავ ვ. შურადელის ინდივიდუალობად მომდინარეობს“.

ამ ნაწარმოებშიც ვ. შურადელი ხალხური შემოქმედების თავისებურებებით სარგებლობდა. ასე მაგალითად, სიმფონიის II ნაწილში გამოიყენა „ხორუმის“ მუსიკალური მასალა.

ვ. შურადელის II სიმფონია სამჭოთა ხალხის პრიოიკული ბრძოლის და გამარჯვების მხურვალე გამოძახისილი იყო.

ჯერ კიდევ 1939-40 წლებში ვ. შურადელის შემოქმედებით გერმების ცენტრში იდგა საოპერო თანრი. როგორც ჩანს, კომპოზიტორი ადრევე ფიქრობდა ოპერის შექმნაზე. 1936 წელს იგი წერდა: „მე მსურს დავწერო ოპერა ამიერკავკასიის ხალხთა ძმობას და სიყვარულზე, ისინი ხოლომდ ჩაიდგეული სოციალისტურ საზოგადოებას ამეინებენ“. მანძილზე აღნიშნა მან, რომ მისი ოპერის მთავარი ამიერი კამოწინელი ბოლშევიკი სერგე ორჯონიკიძე იქნებოდა. ამრიგად, ოპერის იდეის გაახრება წლების მანძილზე მიმდინარეობდა. უკვე 1940 წელს ვ. შურადელმა დაამთავრა ოპერის I სურათი. სამამულო ომში კომპოზიტორის შთაყვებენი მუშაობა, რომელიც მხოლოდ 1945 წელს განხალდა. ოპერა განიშრული იყო სამჭოთა სახლო-მშვიფოს 30 წლისთავის აღანიშნავად. 1947 წლის 7 ნოემბრის მოსკოვის დიდი თეატრის საიანაზე შოთა ვ. შურადელის ოპერის „დიადი მკობრობის“ პრემიერა. 1947-48 წლებში ოპერა „დიადი მკობრობის“ დათმა განხორციელება სამჭოთა აკადემიის მრავალი საოპერო თეატრის საიანაზე — ოქნივრადში, კოტაი, ნოვოსიბირსკში, პრემში, სარაკოებში, სვერდლოვსკში, რივანში, ვილნიუსში, კიევიში. ოპოა-ატაკში, ოლიან-უდეში. კიევი განხორციელდა მისი რადიოდგამა.

1948 წლის 10 თებერვალს გამოქვეყნდა საკავშირო კ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება ვ. შურადელის ოპერის „დიადი მკობრობის“ გამო, რომელიც გაკავიქებული იყო სამჭოთა მუსიკალური შემოქმედების უმარტიველი. ფორმალისტური ტენდენციებით, ეალბი „ნოვა-

ტრობით“ გატაცება, ხალხისათვის ახლომდელი და მისწვდომი მუსიკალური ფორმების უგუებეყოფილა. სხვა ნაწარმოებებთან ერთად უარყოფითად იქნა შეფასებული ვ. შურადელის ოპერა „დიადი მკობრობის“, რის შემდეგაც იგი სამჭოთა საოპერო თეატრების რეპერტუარიდან მოიხსნა.

1958 წლის 28 მარტს გამოქვეყნდა საკავშირო კ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის ახალი დადგენილება ოპერების „დიადი მკობრობის“, „შეფასდა ხმელნიცა“ და „მთელი გულით“ — მცდარად შეფასების შესახებ. მასში აღნიშნული იყო 1948 წლის 10 თებერვლის დადგენილების დადებითი როლი საზოგადო სამჭოთა მუსიკალური ხელოვნების განვითარების საქმეში, მეორეს მხრივ, შეტანილი იყო შესწორებები სამჭოთა კომპოზიტორების ცალკეულ ნაწარმოებას შეფასებაში. დადგენილებაში აღნიშნა, რომ ვ. შურადელის ოპერაში „დიადი მკობრობის“ არსებობდა ნაკლოვანებები, რომელნიც იმასურებდნენ საქმიან კრიტიკას, მაგრამ ისინი არ იძლეოდნენ საფუძველს იმისათვის, რომ ოპერა გამოცხადებულყო მუსიკაში ფორმალისტის ნიშნავა“.

1959—60 წლებში კომპოზიტორმა ვ. შურადელმა და ლიბრეტისტმა გ. შვიდვანმა გადაამუშავეს ოპერის პარეტრა, შექმნა მისი მეორე რედაქცია.

ვ. შურადელის შთანაფიქრის მიხედვით ოპერაში უნდა ასახულიყო ამიერკავკასიაში (სამოქალაქო ომის წლებში) სამჭოთა ხელისუფლების დამყარების რთული პროცესი — ბრძოლა რევოლუციის მტრებთან და ბოლშევიკების გმირული გამარჯვება ლენინური იდეების განხორციელების საქმეში. ოპერის ცენტრალური გმირის პროტოტიპია დიდი ლენინის თანამოღვაწე, ამიერკავკასიაში სამჭოთა ხელი-სუფლების დადგარების ორგანიზატორი — სერგო ორჯონიკიძე.

მაგრამ ეს შთანაფიქრი ვერ განხორციელდა. ამის ძირითადი მიზეზი საოპერო ლიბრეტო აღმოჩნდა, რომელიც აღსაესე იყო დესკოდრომანტიკული შტამებით. მასში ვერ აისახა მეტყველური რევოლუციური ატმოსფერო, მძაფერი სოციალურ-კლასობრივი კონფლიქტები. ძალზე შეზღუდული აღმოჩნდა ოპერაში სახალხო მასების როლი, არ ჩანდა ხალხის ბრძოლა, მისი პერიოდიკული სულისკვეთება. მოვლენების მსვლელობაში უპირატესობა მიენიჭა პიროვნებებს და არა ხალხთა ფართო მასებს. ასეთი მუსიკალურ-დრამატურგიული კონცეფცია იწინააღმდეგებოდა ისტორიულ სიმართლეს. სქემატურად იქნა წარმოდგენილი მთავარი გმირების სახეებიც. ისინი უფრო დითორამულ პლანში იყვნენ წარმოდგენილი. ოპერის მუსიკალურ ინასაც განყენებული ორთიეტალოზმის დადი აზის, ვერ მოხიზრდა კავკასიის ხალხთა სახეების დიფერენცირება, შესაკავების ინტონაციური მასალის თავმოყრა და დაპირისპირება. ოპერა სკოდავდა კომპოზიციური და დრამატურგიული თვალსაზრისითაც.

ვ. შურადელის საოპერო შემოქმედების თვალსაზრისით ნიშნავდა მისი მეორე ოპერა „ოქტომბერი“ (ლიბრეტო ვ. ლუგოვსკისა). ეს არის მასშტაბური, იდეურ-მხატვრული თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ნაწარმოები. მასში აისახა დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მღელვარე პერიოდი. კომპოზიტორმა ამ ნაწარმოებს „სახალხო პერიოდიკული ოპერა“ უწოდა.

ოპერის ცენტრალური პერსონაჟები არიან — ვ. ი. ლენინი, მუშები, გლეხობა, მეზღვარები და ჯარისკაცები. ავტორმა რეალიზირებულია დუპირისძიანი მტრების ბანაკი — დროებითი მთავრობის წევრები, ბურჟუაზიის წარმომადგენლები. მიფის რუსეთის ყოფილი ოფიცრობა. ვ. შურადელმა მგზნებარედ წარმოახა პარტიისა და მე-

ლადის ხელმძღვანელობით ხალხის პერიოდიული ბრძოლა უქტობრის რევოლუციის გამარჯვებისათვის, ოპარაში უპირატესობა ენიჭება დიდ მასობრივ-საფუნდო სიყვანს.

ოპარა „ოქტომბერი“ პირველად შესრულდა 1961 წელს სრულიად რუსეთის თეატრალური საზოგადოების ძალებით. 1964 წელს იგი დაიდგა მოსკოვის დიდი თეატრისა და კრემლის აკრობათა სასახლეში.

ვანო მურადელის შემოქმედების მუდმივი თანამგზავრი სიმღერა იყო. ამ განრში განსაკუთრებული სიყვანით აირედა კომპოზიტორის მხატვრული ინდივიდუალობის ძირითადი მხარეები — მგზნებარე პატრიოტული სიესიყვანება, ორატორული პათოსი, მაღალი მოქალაქეობრივი პოზიციები... სიმღერის საშუალებით ვ. მურადელი ძალზე ოპერატულივად ეხმარებოდა თანამედროვეობის მნიშვნელოვან საზოგადოებრივსა და პოლიტიკურ მოვლენებს, სიმღერის გამოხატავდა საკუთარ დამოკიდებულებას საბჭოთა სინამდვილის აქტუალური პრობლემებისადმი.

ჯერ კიდევ 1938 წელს ვ. მურადელმა განაცხადა: „მსმენლისათვის ყოველთვის ახლობელი იქნება თემები, დაკავშირებული დღევანდელ დღესთან, მის მიღვარებასა და სიხარულიანს“. მართლაც, ეს პრინციპი საფუძვლად დაედო კომპოზიტორის სასიმღერო შემოქმედებას.

1938-39 წლებს განეკუთვნება ვ. მურადელის პირველი ცდები ამ განრში. იმხანად იგი მასობრივი სიმღერების შექმნით იყო გატაცებული. თავად ამ სიმღერების სახელოდებანი „მარტალი ბუდიონი“, „საკოლმურენო“, „შორეულდამოსავლური კომკავშირული“ და სხვა თვალსაჩინოდ მეტყველებენ ავტორის მხატვრული ინტიმისეზე, რომელნიც საბჭოთა სინამდვილის სხვადასხვა თემებისაკენ იყო მიმართული. ვანო მურადელის შემოქმედებით ბიოგრაფიაში ამ ნაწარმოებებმა ვერ დაიმკვიდრეს სიმღერებრივი ადგილი, რადგან მათში ჯერ კიდევ არ იყო ჩამოყალიბებული კომპოზიტორის ხელწერა, არ ჩანდა დამოუკიდებელი მხატვრული აზროვნების ნიშნები. არსებითად ამ პერიოდის ნიმუშებით გაიცნო ვ. მურადელი სასიმღერო ჯარის სპეციფიკურ თავისებურებებს, თმატკისათვის შეუძლებელ ტექნიკოლოგიურ ხერხებს. შემდეგ სწორად ამ ეულმდებრივ ძიებამ მოუპოვა მას სასიმღერო ჯანრის ნიჭიერი ოსტატის ავტორიტეტი.

სამამულო ომის პირველსაკვე დღეებში გაისმა ვანო მურადელის მგზნებარე პატრიოტული ხმა. 1941 წლის 29 ივლისს შექმნილი სიმღერით „საბრძოლო კომკავშირული“ (ვ. ვინოგრადოვის სიტყვებზე) კომპოზიტორი აქაურად ჩანდა ფაშისტური დამპყრობლების წინააღმდეგ ბრძოლაში. იგი უღიზიუნებ ქმნიდა გაბნაჯვების არშებით გამსავალყო სიმღერებს, რომლებშიც მხურვალედ, გაეკაცურად მოუწოდებდა თავდადებულ ბრძოლას და გამარჯვებისაკენ. მათში აუღერდა შტრის ვერაგობისა და ძალბომბობის წინააღმდეგ მიმართული პროტესტი. ასეთებია — „დოვატორილითა სიმღერა“, „მოლაშქრეთა მარში“, „ჩვენ ფაშისტებს გაჯანადგურებთ“ და სხვა. სწორედ ამ სიმღერებმა მოუტანეს კომპოზიტორს პატივობა, მათში პირველად გამოხატულა სასიმღერო ჯარის ორიგინალი გააზრება, დამოუკიდებელი მხატვრული სტლის ელემენტები. ამ მხრივ განსაკუთრებით თვალსაჩინოა „დოვატორილითა სიმღერა“, რომელიც საბჭოთა კავშირის გმირს ენიჭებოდა. დოვატორის მიმდენა. იგი აღიბრუნებოდა ერთ-ერთ საუკეთესო ნაწარმოებად სამამულო ომის თამაშე შექმნილ სასიმღერო მემკვიდრეობაში. მასში ავტორმა ოსტატურად გამოიყენა მაკაური ხალხური აჰალორისტული სიმღერების რიტმი-ინტონაციური თავისებურებანი. ეს სიმღერა განსაკუთრებული მკვითრი შემტკვი რიტმით, საინტენსიოდ არის დაზუზავებული სიმღერის ფორმა, საორკესტრო თანხ-

ლება, საგუნდო ფაქტურა. ვ. მურადელმა შექმნა გმირი გვარდილების პატრიოტული იერსახეები.

სამამულო ომის მიწინავე დღეებში დაუახლოვდა ვ. მურადელი სიმღერის, ხელოვანის ტუტუარი ინტიციით ივრნის მისი დიდი საზოგადოებრივი დანიშნულება — აქცია იგი საბჭოთა ხალხის ბრძოლასა და შრომის, სიხარულისა და გულისწარბობის უშუალო მინაწილად.

განსაკუთრებულ წარმატებას ვ. მურადელმა 50-იან წლებში მიღწია. 1949-1960 წლებში შეიქმნა მისი სასიმღერო მემკვიდრეობის საუკეთესო ნაწილი. ამ ქმნილებებმა საბჭოთა ხალხის წრეგული სიყვარული დამოსახურეს, ისინი გასცდნენ ჩვენი ქვეყნის საზღვრებსაც.

თავის სიმღერებში ვ. მურადელი მრავალმილიონან აუდიტორიას მიმართავდა. მან მიავნო ხალხის ფართო მასებთან დაახლოებისა და ურთიერთობისათვის ლაკონურსა და მეტყველო საშუალებებს, სადა და გამომსახველ ხერხებს. იგი უშუალოდ და ყველაასათვის გასაგებ ენით მიღვრდა სიყვანსა და გმირობაზე, ერთგულებასა და მეგობრობაზე თანამედროვეობამ იღრსხულად დააფასა კომპოზიტორის შემხანიერი მიჯანწარაფვა, ხალხმა მიიღო ვ. მურადელის შემოქმედება.

ვ. მურადელის სასიმღერო მემკვიდრეობას რუსული მუსიკალური ფოლკორი კვებავდა. მის შემოქმედებაში რუსული ხალხური მუსიკის ტრადიციების საინტერესო ასი-ნილიობა მოხდა. იგი ღრმად ჩანსუდა ხალხური მუსიკის ინტონაციურ აზროვნებას, საფუძვლიანად აითვისა რუსული ხალხური მაიებისა და საფერული სიმღერების, საცეკვეთებისა და ინსტრუმენტული მუსიკის სტილისტიკური თავისებურებანი, შეისწავლა რუსული საგუნდო კლასიკის მაღალი ტრადიციებიც. ყოველივე ეს ორგანულად შეუთავსა საკუთარ თვითმყოფადობას, ინდივიდუალურ ხელწერას.

მართალია, ვ. მურადელის ყველა სიმღერა არ გამოირევა ტოლდასოვანი მხატვრული ღირებულებებით, ზოგჯერ ოპერატულიობისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა მოვლენებზე სწრაფი რეაქციების გამო იგი ვერ „ასწრებდა“ შთანაფიქრის გაღრმავებასა და გამომსახველობითი საშუალებების გამლაშინებას, მაგრამ ეს რთოდ ამოიქრდა ვ. მურადელის დამსახურებას საბჭოთა მუსიკის წინაშე. კომპოზიტორის საუკეთესო ნაწარმოებები თვალსაჩინოდ მეტყველებს მის ნიჭსა და ოსტატობაზე, თავისთავაობისა და ქმედითულებს. სწორედ ისინი განსაზღვრებენ ვ. მურადელის ადგლის საბჭოთა მუსიკალურ ხელოვნებაში.

ვანო მურადელი საბჭოთა სინამდვილის მომღვრალი იყო. მის შემოქმედებას შთააფრებდა ჩვენი დიდი სამშობლო, პარტია, დიდი ლენინი. იგი მხურვალედ მოუწოდებდა სხვადასხვა კონტრენტების აღმინების შრომისა და ერთიანობისაკენ. მიიღო არსებითი ხალხთა დამოყვებისა და ურთიერთგაგების დიდ საქმეს იმსახურებოდა.

ვ. მურადელი სხვადასხვა ჯანრის სიმღერებს ქმნიდა. განსაკუთრებულ გამომსახველობას მიღწია მან პიმწერი მასათვის სიმღერებში. მასში ფეიქავდა ზეაწილი როდენობისა და ორატორული პათოსი მრეკვილო გულითაობასა და გაეკაცურ ღირსობას. ამის თვალსაჩინო მკავლობებია დიდი ზეღაღდასამი მიძღვნილი სიმღერა-პიმენი. „ლენინი ჩვენთან არის“ (ბანის, გუნდისა და ორკესტრისათვის, ი. კამენცის სიტყვებზე) და „სიმღერა ლენინზე“ (ა. კოვალენკოს სიტყვებზე). კომპოზიტორმა მღვღერად უმღერა ბელადს. ამ სიმღერებისათვის უცხოა ყაბით პათეტუკა, ოფიციოზური პომეჭურობა. მათ თვალსაჩინო უწვლილი შეიკრანეს მუსიკალური ლენინიანას განმტყრში. კომპოზიტორი მხურვალედ გამოხემაურა დიდი ლენინის დაბადების 100 წლისთავსაც.

სიმღერა-კინის საინტერესო ნიმუშებია — „პარტიკა — ჩვენი შესავალი“ (პოეტ ს. მისალოვის ტექსტზე იგი კომუნისტური პარტიის XIX ყრილობას მიეძღვნა), „უკრაინა და რუსეთი“ (მიძღვნილი რუსეთ-უკრაინის შეერთების 300 წლისთავისადმი), „კინი მისოკის“ და სხვა. ამ ნაწარმოებებმა სადა სატოვანი მელოდიურობით, იდეურობით, მკაფიო ენობრივ კოლორიტით საბჭოთა ხალხში მხრავად გამოხატული ჰქონეს. ისინი ფართო პოპულარობით სარგებლობენ, ხშირად ქვეყნის საკონცერტო ესტრადებსა და რადიო გადაცემებში, ტელეეკრანებსა და ფილმებში.

გ. მურადელი ხშირად მიმართავდა სიმღერა-მარშის ჟანრსაც. მასში საინტერესო გარდატეხვა განიცადეს რევოლუციური მუსიკალური ფოლკლორისა და სამოქალაქო ომის დროინდელი სიმღერების ელემენტებმა. სიმღერა-მარშებში იგი უძღვროდა კომუნისტური პარტიის ძლიერებას, ამბავსებს, მის მაღალ სოციალურ-პოლიტიკურ მისიას. ამავე ჟანრის სიმღერებში ახდენდება საბჭოთა ქვეყნის გეგარტის მშენებლობასა და დიად გარდაქმნებს. დაშუტა ისინი ომახიანი სახეებით, მკაფიო რიტმებით, ენერგიით, ტემპორამენტით.

გ. მურადელის შემოქმედების ერთი ძირითადი მიტაკი მასში საინტერესოა ბრძოლა ენობა. ამ თემა კომპოზიტორმა მრავალი სიმღერა-მარში უძღვნა. მათი საშუალებით იგი მსოფლიოს ახალგაზრდობას მშვიდობიანი თანარსებობისაკენ მოუწოდებდა, კაცობრიობის ბედნიერი მომავლისათვის იღვწოდა. ისინი ყოველთვის ქვეყნდენ დემოკრატიული ახალგაზრდობის საერთაშორისო ფესტივალებსა და კონკურსებზე. მსმენელში მუდამ მხრავად გამოხატული პოულობდნენ, რადან უსჯელ პასუხობდნენ მითითებულ მასაჟის პროგრესულ თვალსაზრისებს. ეს სიმღერები რაზმდენდნენ მსოფლიოს ახალგაზრდობას ბრძოლებითა და უსამართლობის წინააღმდეგ საბრძოლველად. ასეთებია „სტუდენტთა სიმღერა“, რომელმაც 1949 წელს I პრემია მიიღო დემოკრატიული ახალგაზრდობის საერთაშორისო ფესტივალზე ბუდაპეშტში. აბიანშნავია, რომ ეს სიმღერა ცნობილი ინგლისელი კომპოზიტორის აღან ბუშის წინადადებით სტუდენტთა საერთაშორისო კავშირის ოფიციალურ მიზნად იქნა გამოცხადებული. ასეთივე წარმატება ხვდა „მშვიდობისათვის მებრძოლთა სიმღერას“, მასაც 1950 წელს საერთაშორისო ფესტივალზე I პრემია არგუნეს. 1953 წელს ბუქარესტის საერთაშორისო ფესტივალზე პრემიის ღირსი გახდა „ახალგაზრდობის სიმღერა“. ამავე თემას მიეძღვნა „მსოფლიოს ახალგაზრდობის მარში“, რომელსაც II პრემია მიენიჭა ვარშავის საერთაშორისო ფესტივალზე. ხოლო სიმღერა „მეგობრებსა ვეკლავებ ძვირფასია“ მისოკის ახალგაზრდობისა და სტუდენტების VI საერთაშორისო ფესტივალზე I პრემია დაიმსახურა. ამიტოდა, გ. მურადელი V საერთაშორისო პრემიის მფლობელი იყო.

დიდი წარმატება მოუტანა კომპოზიტორს „ბუხენვალდის ნაბათბაყ“ — მშვიდობის ბრძენის წინააღმდეგ მიმართულმა მისინახ პრეტესტებმა. დღეს ამ მხარე პუბლიცისტური სიმღერებს მიეული მსოფლიო იყენებს. კომპოზიტორმა დიდი ღვაწლი დასდო მშვიდობისათვის ბრძოლის საერთაშორისო მოძრაობას. ამიტომ იყო, რომ მიმდინარე წლის I მაის საბჭოთა კომპოზიტორების შორის, გ. მურადელი პირველი დაჯილდოვდა საბატიო ოქრის მედლით — „მშვიდობისათვის მებრძოლი“.

თიდი საზოგადოებრივი ფორადობა მიაწინა გ. მურადელმა ხალხთა მეგობრობის თემაზე შექმნილი სიმღერებისაც. იგი ამ სიმღერებს ერთი საერთო სტილისტური ხერხით აერთიანებს — კომპოზიტორი ყოველთვის იყენებდა იმ ხალხის მუსიკალურ მასალას, რომელსაც იგი მიმართავდა.

ამ გზით ეს ნაწარმოებები კიდევ უფრო ახლოვდება და გასაგები ხდება მსოფლიოს სხვადასხვა ერებისათვის. გარდა ამისა, მდიდრდობდა თავად კომპოზიტორის ინტონაციური სამყარო. გამომსახველობითი რესურსები, მელოდიური და პარმონიული ენა. ყოველელი ამასთან ერთად გ. მურადელი მუდამ ინარჩუნებდა თავისი ვადობის, ანგიონობისა და საბჭოთა სიმღერის ღირსეულ ტრადიციებს. პოლონურ-საბჭოთა კავშირის მეგობრობას უძღვნა კომპოზიტორმა სიმღერა „მშვიდობიანი ადამიანები“. იგი პოლონური ხალხური ცეკვის „ობერეკის“ რიტმებით მისი გამსჭვალული. ასეთივე ხერხს მიმართა მან სიმღერაში „ვიცტამის ვარსკვლავი“, ინდოეთთან მეგობრობის თემაზე შექმნილი ნაწარმოებში „პანჩა-შილა“ და სხვა სიმღერებში.

გ. მურადელი საბჭოთა ახალგაზრდობის დიდი მეგობარი იყო. იგი უძღვროდა მის სილაღსა და ძლიერებას, ენთუზიაზმსა და გამბედაობას. სიმღერით „ჩვენ მიღვივართ, მეგობრებო“, ყამირი მიწების ასათვისებლად გაემგზავრნენ კომპაგვირებთა პირველი ექვლელები — მას გატაცებით მღეროდნენ საბჭოთა ჭაბუკები და ქალიშვილები.

კომპირის პიდროსადგურის მშენებელ კომპაგვირებებს გ. მურადელმა უძღვრა ლირიკული სიმღერაში „აყვავდი, ციხითი“. მშობილ ახალგაზრდობას უძღვნა ენერგიული მარში „კომპაგვირელები“, „საბჭოთა სტუდენტების მარში“ კი შექმნა ლენინის გრაჯებზე აგებული მისოკის უნივერსიტეტის აღიანიშნავად.

გ. მურადელმა მოსწავლეებსა და პიონერებსაც მიუძღვნა მრავალი სიმღერა.

ფართო პოპულარობით სარგებლობდნენ გ. მურადელის ლირიკული სიმღერებიც. საბჭოთა ესტრადულ მალზე ხშირად ქვეყნის სიმღერა „წერეთია“, „გულთადა სიმღერა“ და სხვა. ისინი ფაქიზი განცდილია და ემოციურობით ხიბლავენ მსმენელს.

გ. მურადელი მიეული თავისი ცხოვრების მანძილზე ნაყოფიერი შემოქმედებით მოღვაწეობდა საზოგადოებრივ საქმიანობას უთავსებდა, მას ღრმად ჰქონდა გააზრებული საბჭოთა ხელთვისას მალელი მოქალაქეობრივი მისია.

გ. მურადელის რწმენა იყო — არა მარტო მუსიკალურ ნაწარმოებთა შექმნა, არამედ აქტიური მოღვაწეობა ჩვენი ქვეყნის საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა უბანზე.

გ. მურადელი იყო სსრ კავშირისა და რუსეთის სსსრ კომპოზიტორთა კავშირის გამგებობათა მიდვანი, უკანასკნელი 12 წლის მანძილზე უცვლელად მეთაურობდა ჩვენი ქვეყნის უღელდეს მისოკის კომპოზიტორთა ორგანიზაციას. იგი იყო სსკპ მისოკის საბჭოეუ კომიტეტის წევრი, მოსკოვის საქალაქო მისოკის დეპუტატი, რუსეთის სსსრ კულტობის სამინისტროს კოლეგიის წევრი, აქტიურად მონაწილეობდა საზოგადოებრივი ქვეყნდთან მეგობრობისა და კულტურული უთიერთობის საზოგადოებთა კავშირის შემოქმედებაში.

მისი ნაყოფიერი შემოქმედებითი და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა ღირსეულად იქნა დაფასებული: მინიჭებული ჰქონდა სსრ კავშირის სახალხო არტისტის მაღალი წოდება, დაჯილდოებული იყო ლენინისა და შრომის წიგნი დროშის ორდენებით, მედლებით, მას ორჯერ მიენიჭა სსრ კავშირის სახელმწიფო პრემია.

ვანი მურადელი ხშირად მოგზაურობდა საბჭოთა კავშირის ქალაქებში, ეცნობოდა ცხოვრებას, ჩვენი ქვეყნის მშრომლებს აცნობდა თავის შემოქმედებას, — აზრანეს, მიზანწრაფულს, ხალხურს, პუბლიცისტურს. ვანი მურადელის დიდი სიყვარული აკავშირებდა საქართველოსთან, მშობლიურ გორთან, სადაც დაიბადა, დაეაყვავდა და თბილისსა და მისოკაში ჩვენი ხალხის გამორჩეული ხელთვანად იქცა.

რ. ნაროშვილი
შია.

საქართველოს
ახალგაზრდა
მხატვართა
ნამუშევრების
გამოფენიდან

რ. ნაროშვილი
ორნა.

დავით კლდიაშვილის თეატრალური შეხედულებანი

ვასილ კიკნაძე

დღეი სოციალური და პოლიტიკური ძვრებით ხასიათდება მე-19 საუკუნის 90-იანი წლების საქართველო. ფერისცვლება დეტყო ქართველი ხალხის სულიერი და მატერიალური ცხოვრების ყველა მხარეს. გამწვავდა საზოგადოებრივი ურთიერთობა, წარმოიქმნა ამ ურთიერთობათა ახალი ნორმები. წინააღმდეგობათა რთულმა პროცესმა მოიგვა სოციალური ფენები და მის ორბიტაში მოექცა საზოგადოების ყველა წევრი, რომელიც ნებისით, თუ უნებლიეთ ჩათრეული აღმოჩნდა ფარული თუ აშკარა კონფლიქტების მექანიზმში.

ამ პერიოდის საქართველოს სოციალური და ეკონომიური ძვრები გარკვეულ კავშირშია სხვა ქვეყნებში მომხდარ ცვლილებებთან. მართალია, ზოგიერთ ქვეყანაში იგი უფრო რელიეფურ, უფრო მწვავე და ხშირად კლასიკურ ფორმებსაც იღებს, ვიდრე ეს საქართველოშია, მაგრამ ქართველმა ხალხმაც თავისებურად გაიარა და განიცადა კაპიტალიზმის განვითარების რთული ისტორიული პროცესი. გაქრა „პატრიარქალური ცხოვრების საუკუნო მოსვენება“ (ა. წულუკიძე), დადას ახალი, მე-20 საუკუნის წინააღმდეგ, რომელმაც მოითხოვა „ქართლის ცხოვრების“ ახლებურად გარდაქმნა და გადახალისება.

საქართველოს ხანმოკლე პერიოდში მოუხდა დიდი ისტორიული მოვლენების გადატანა, ამან თავისი ელფერი მისცა იმ ცვლილებებს, რომელიც სოციალური ფსიქოლოგიის, ეკონომიკის, მორალისა და ტრადიციების სფეროში მოხდა. ქართველმა კაცმა უფრო მძაფრადაც განიცადა თავისი მამამაპისხეული კერის მიტოვება და მისთვის ჯერ კიდევ უცხო ქალაქურ ყოფაში მოქცევა.

ბუნებრივია, რომ ამას არ შეიძლებოდა თავისი გამოხატულება არ ჰქონოდა ლიტერატურაში, „რადგან ყოველი თვალსაჩინო სოციალური ცვლილება თავის ელფერს დასხვავებულად გონიერად მოძირობას, რის გამო ლიტერატურაც ფერს იცვლის, ახალ მიმართულებას ადგება“.¹

ქართული სოფლის სტაბილური ცხოვრების მომლამ ქართული მწერლობის, განსაკუთრებით ე. დ. კლდიაშვილის

ყურადღება მიექცია. მან, ისე როგორც არც ერთმა იმეამინდელმა მწერალმა, იგრძნო კონტრასტი საქართველოს ეკონომიურ პოტენციალს, მისი ხალხის რაინდულ სულს, გმირულ ტრადიციასა და ამჟამინდელ სინამდვილეს შორის. ამ წინააღმდეგობათა ბაზაზე წარმოიქმნა შეუსაბამობა დ. კლდიაშვილის გმირების სიტყვასა და შექმედებას შორის, მათ სურვილებსა და მისი განხორციელების საშუალებებს შორის. ამგვარი მზავალმხრეი გაორება ანარეკლია იმისაც, რომ კლდიაშვილის გმირებს არც უკან დასახვევი გზა აქვთ (რადგან იგი მოშლილია და ისტორიულად გაწვირული!), და არც სასებით გარკვეულია მათი მომავალი. მწერალი ხედავს, რომ საქართველოში კაპიტალისტურ ურთიერთობას ჯერ კიდევ არა აქვს თავისი დახეწილი, ნათლად ჩამოყალიბებული ფორმები, არ არის ის ერთგვარი შინაგანი გარკვეულობა, რომელიც რამდენადმე მაინც „დამამუდებს“ მას, ვინც სოფელი მიატოვა და ქალაქს მიაშურა. ქართველი გულები, თუ აზნაური, ფსიქოლოგიურადაც არ არის მზად ამ ახალი ყოფისათვის, იგი განიცდის შეუქნებელი მომავლის შიშს და რიყზე უწყლოდ დარჩენილი თევზებით ფართხალებს.

ამგვარ პირობებში მოქცეული ადამიანი არ შეიძლება სატირის ობიექტი გახდეს. დ. კლდიაშვილი დიდი ჰუმანისტიცა და მან იცის, რომ გარეუბნობა მსხვერპლი ღირსია არა დეცინგისა, არამედ სიბრალულისა.

ადამიანისადმი სიყვარულის ყოფლისმომცველი ძალა ტრიალებს მის შემოქმედებაში, იგი სცილდება ურთო რომელიმე კლასის, წრის, ან თუ გნებავთ, საერთოდ, ეროვნულ საზღვრებსაც და ზოგადასკაცობრივ მნიშვნელობას იძენს.

სწორედ ამ მაღალჰუმანურ მოთვლემდინებაში ძვეს მისი თეატრალურ-ესთეტიკური იდეალოც.

დ. კლდიაშვილმა შექმნა ახალი ტიპის დრამატურგია, რომელმაც თეატრში მოითხოვა შესრულების განსხვავებული მანერა. მწერალი გრძნობდა, რომ მისი ნაწარმოებების სცენური გადაწყვეტა შეუძლებელი იყო ტრადიციული საშუალებებით. იგი გულისხმობდა ცვლილებებს არა

4. „საბჭოთა ხელუწვენა“ № 12. 1970 წ.

მარტო საშემსრულებლო აქესუარებში, არამედ პირველ რიგში რეისონისა და მსახიობის პოზიციებში. ამ საკითხზე მად დავეთვტოვა მეტად საყურადღებო მოსაზრებანი, რომელსაც პრინციპული მნიშვნელობა აქვს ქართულ თეატრში მომხდარი ცვლილებების დასაგეგმად. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება დ. კლდიაშვილის წერილს გურგენიძის ქაღისადმი. ჩანს, რომ ერთ-ერთი სკოლის განუზრახავს „მსხვერპლის“ დანდას. მწერლისთვის უთხოვიათ რჩევა-დარიგება, რაზედაც დავითის მისი ნაწარმოების დამფრეზისათვის მეტად საინტერესო პასუხი გაუცია. დავითი წერს:

„პოეის გამოგზავნა ამ ხანად საჭირო არ არის, როგორც გაქვთ გაკეთებული, ისე ითამაშეთ... მიიღეთ მხოლოდ რამდენიმე რჩევა: ერთდეთ გრძელ მონოლოგებს, ამასთანავე ალაპარაკეთ, მაგალითად, ფიგურა არა როგორც მტარავლი, არამედ როგორც თვითონ მსხვერპლი, ბნელი გაწვალელები ცხოვრების მსხვერპლი, დატანჯული, გაკაჟეული, ერთი სიტყვით, იმის მთხოველი ვიქნები, რომ მწავგრელი სიბნელი იქნეს გაბნასხული და ის, რომ მას მსხვერპლად ეწირება ადამიანი, გაბარებთ ფეხებს — უდღეს მსხვერპლს ამ სიბნელისას, იგი გაკაჟებულია, გულგაგვავებულია ცხოვრებისაგან და არასდროს ცუდი ადამიანი არაა... გაწარმელოთ მისი გამომწვეველი არტისტიკი ისე, რომ ეს დანიხას იმ სენსაში, როცა იგი მიდის ადამყოფი მარჩენი სანახავად. ერთდეთ, ერთი სიტყვით განმოსხათ ზოგნი მსხვერპლად, ზოგნი მტარავლად; ყველაზე მსხვერპლად ეწირებიან შავნელ ცხოვრებას, რომლის განათებისა და განკარგებისათვის უნდა შემუშავდეთ...“

ეს არის მთელი ტრაქტატი და კლდიაშვილის თეატრალური ნააზრებისა. აქ ჩანს მწერლის პოზიცია, თუ როგორ უნდა იქნეს წარმოდგენილი სენსაზე მისი ნაწარმოები. მოცემულია სპექტაკლის „გასაღები“, რომელიც მხოლოდ მისი შემოქმედების ბუნებას მიესადაგება.

წერილიდან განხილვისათვის უნდა გამოვეყოთ რამდენიმე მომენტს.

პირველი. დავითის აზრით, სენსაზე ისე უნდა განმოსახოს, მწავგრელი სიბნელიც, როგორც სოციალური საფუძველი ადამიანის უბედურებისა, რომ იგრძნობოდეს ცხოვრების განკარგების მიმედ.

დ. კლდიაშვილს სურავ ადამიანის სიკეთისა, მისთვის ადამიანი არის უმაღლესი და უმეზნესი ქმნილება, რომლისთვისაც ღირს თავის გაწირვა, და რაც უფრო ძლიერა მწერლის სიყვარული ადამიანისადმი, მით უფრო მაფარდა შეიგრძნობა გულისტკივლი ადამიანის მიუწყობელი ცხოვრების გამო. მან იცის, რომ ბოროტება ადამიანის პირველქმნილი ბუნება არ არის, დღემოდერთი სული მასში გარეგან დაწვლის შედეგად ჩაისახება ხოლმე. მისი გმირები თავისუფალნი არიან მიწანატრობიული მსოფლმეგრანები-საგან.

დ. კლდიაშვილთან „მწავგრელი სიბნელი“ ფართო ცნებაა. მწერლის ის კი არ აწუხებს, რომ „შემოდგომის აზნაურები“ მიიდან ასპარეზიდან, არა, მას როგორც ჰუმანისტისა და პატრიოტის, აფიქრებს ქართული კაცის ბედს, რომელიც „მაღალი ძაბვის“ ორმხრივ „დაწვლის“ განიცდის. — ცარიზმის კოლნიალური პოლიტიკა და მეორე ადამიანის პიროვნების უპირსპექტივობა ახალ დაწვალისტურ ურთიერთობაში. ამ წინააღმდეგობაში მოხვედრილი ადამიანი იბრძვის კიდევ, მაგრამ მაინც მარცხდება, რადგან მისთვის ჯერ კიდევ ნათელი არ არის ბრძოლის გზები და საშუალებები. „ყველაზე ეწირებიან შავნელ ცხოვრებას“, ასეთია ხედილი თითქმის ყველა მისი გმირისა.

ამიტომ, როცა სენსაზე იდგება დ. კლდიაშვილის პიესა თუ მისი მოთხრობის ინსცენირება, ყოველთვის უნდა ჩანდეს ნაწარმოების სოციალური საფუძველი, — მკვეთ-

რად უნდა იხატებოდეს მიზეზი, რომელიც აიძულებს ადამიანს მიცემულ გარემოში იქცეოდეს ასე და არა სხვაგვარად.

მაგრამ თავისთავად „შავნელი ცხოვრების“ გამოსატყვევა და მის მსხვერპლთა ჩვენება ცალმხრივად წარმოდგენილი და კლდიაშვილის შემოქმედების არსს, რომ მასში არ იგრძნობოდეს ამ ცხოვრების გაგარგებისა და განათების იმელი. აღ. ყანუგისაღმა გაგზავნილი წერილში გაბუნე-ლი დავითი (მანში 22 წლისა იყო!) აღატყვევა გამოსატყვევას „გაწვალის“ გამო, რადგან ნაწარმოებში იძლევა ბოროტებისაგან განწმენდის იმედს. „თქვენი მარი, — წერს იგი, — ძლიერია სულით, ის იბრძვის, რამდენადც ძალა შესწევს, თუმცა ყველა ბრძოლაში მარცხდება, მაგრამ მასში არის სულიერი ძალა, შეურყენებელი, ვერ დამტყვევ იმ ვიწრო ჩარჩოში, რომელიც სურთ მოამწყვეთონ ის.“² დავითი აქვე მიანიშნებს, რომ შემოქმედებამ მთავარი „მწავგრელობა და ხასიათის სისწორით ასახავა“, რომლის გარეშეც არაფერად არ გარტა ნაწარმოები. მანში და კლდიაშვილს არც ერთი მოთხრობა არ ჰქონდა დაწერილი, მაგრამ, ის პრინციპი, რომელსაც იგი მოითხოვდა სხვებისგან, შემდეგ სახეებით გაამართლა თავის შემოქმედებამ.

ცხოვრების უკუღმართობის ჩვენება სენსაზე და კლდიაშვილისათვის თვითმხიანი რომელი იყო. იგი ხსნიდა ადამიანთა ურთიერთობაში წარმოქმნილი ახალი ნორმების საფუძველს, გვიჩვენებდა მორალისა და ეთიკის სფეროში მომხდარ ცვლილებებს, ამ ცვლილებათა შედეგად წარმოქმნილი დისპარონიისა.

თეატრი მოვალე იყო გამოეხატა ფორმები ადამიანთა ამ ახალი ურთიერთობის გამოსახატავად.

ქართულმა მწერლებმა (გ. ტაბიძე, ვ. ბარნოვი, ვ. კოტეტიშვილი, კ. მავაშვილი, შ. დადიანი, ვ. ქუჩიშვილი და სხვ.) და კლდიაშვილი 1920 წელს მის იუბილეზე ადრესით ასე მიმართეს: „პირველი ღმირით, გულში სევდით, მაგრამ უმუდამ გამამხნეველით შეძახილით მიიღოდა მტკიცე ნაბიჯით.“³ და მართლაც, განუმორებელია და კლდიაშვილისათვის ღმირით, სევდა და გამამხნეველი შეძახილი. ეს არის მთელი კიდევ-განი მწერლის შემოქმედებისა. ამიტომ იგი თეატრში მოითხოვდა თამაშის განსხვავებულ მანერას, ამ სტილს მწერალმა შემდეგ „მოსიყვარულე გამომსახველი“ უწოდა, ხოლო თვით სპექტაკლს „სიყვარულიანი დრამა“.

ამრიგად, წამოიჭრა და კლდიაშვილის თეატრალური ესთეტიკის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი.

მეორე. საკითხი ეხება ისეთი მსახიობის შერჩევას და „გაწვალის“, რომელიც სენსაზე მსხვერპლად მწერალური ადამიანების „მოსიყვარულე შემსრულებელი“ იქნება იმის გამო, რომ დ. კლდიაშვილის გმირების კონფლიქტი და „მწერლის პროტესტი სოციალური გარემოს წინააღმდეგ დატანჯილითა ფსიქოლოგიურ სფეროში“⁴ ბუნებრივად ჩნდება ახალი განხრობილი სახეობის პიესის წარმოქმნის აუცილებლობა და იგი იქმნება კიდევ. ამ სახეობას სჭირდება ახალი ტიპის შემსრულებელი. პირველი ყოვლია ფსიქოლოგიური განხრობის მსახიობი, რომელიც თავისი გმირისადმი დამოკიდებულებაში გამოიჩინევა ადამიანისადმი განსაკუთრებული სიყვარულით. თუ, მაგალითად, გ. ერისთავის სკოლის დრამატურგიისათვის მთავარი იყო „პირვეტიანი ვეალი“ (ი. ჭავჭავაძე), კლდიაშვილის „სიყვარულიანი დრამისა“ და „მოსიყვარულე გამომსახველის“ იარღს წარმოადგენდა „ცრემლიანი სიცილი“.

პირველი სტილის კორიფე ვ. ამაშიძე იყო, ახალი დრამისა კი ვ. შალიკაშვილი, რომელიც თავის მხრივ დაკავშირებულია ლ. მესხიშვილის სკოლასთან.⁵

მესამე. დ. კლდიაშვილი არ იცავს ადამიანების

ბორტებად და კეთილგამდ დაყოფის პრინციპს. იგი აქაც ემიჯნება გ. ერისთავის სულის. მისი გმირების ა მ თ-ო უ ტ უ რ ვ ნ ე ბ ა (ენგელსი) არ არის ერთი რომელიმე თვისება, როგორც ესაა, მაგალითად, მოლიერის ტუნწი (სიუზუქი), თვით ისეთი მკვეთრად გარკვეული უარყოფითი ტიპიც კი, როგორც ახალაღობა, არსებითად მსგავსლად ეწირება თავისი კლასის მიერვე გამოგონილ სიონურს. მასშიც არის გაორება და წინააღმდეგობა, რომლის ფესვებიც იმ დროის თავისებურებაშია საძიებელი და არა და კლდიაშვილის „მხატვრულ შეცდომაში“. როგორც ეს მიჩნდა „ივერიის“ ერთ უსახელო რეცენზენტს (1902 წ., № 223).

მ ე თ ბ ხ ე. დ. კლდიაშვილი პიესის თეატრალურ ანუ სცენურ მხარეს რომ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა, ეს მის პიესებშიც კარგად ჩანს, მაგრამ „შერისთავის“ გაგზავნილ წერილში არის ასეთი ფრაზა „ერადეთ გრძელ მონოლოგებს“. აქ, პირველ რიგში, მწერალი ინსცენირებისათვის დამახასიათებელ ნაკლებ მიაჩნებოდა. ამასთანავე ნაგრძნობა მოქმედების ინტენსიობა, როგორც აუცილებლობა თეატრალური ნაწარმოებისათვის.

დ. კლდიაშვილის თეატრალური შეხედულება და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა ილიასა და აკაკის დღეებით არის შთაბრუნებული. იგი ისევე სიყვარულითა და თავდადებით, მაღალი ეროვნული შეგნებით ემსახურებოდა თეატრს, როგორც ეს ეკადრებოდა ქართული მწერლობის დიდებულ ტრადიციას. დაეთი მსგავსად ილიასა და აკაკისა, დიდი გულისხმიერებით ესარგებებოდა და ეხმარებოდა ქართული თეატრის ქურუშთა დგავს. მისი გამამხნეველი, თბილი, „ენერჯის გამაღვიძებელი სიტყვა“ (კლდიაშვილი) სწორად ისმობა პრესის ფურცლებზე.

1919 წელს ნ. ჩხეიძის შემოქმედებით ცხოვრების 25 წლისთავზე დ. კლდიაშვილს მსახიობის ალბომში შეტად საყურადღებო სტრატეგიები ჩაუყრია:

„ნინო ჩხეიძე ერთი იმთავანიაა, რომელნიც თავგანწირულებით ემსახურებოდნენ ქართველ ერს სამიწელ მონობაში მყოფობის დროს მისი სულიერი გალონიერებისათვის. ოცდახუთი წლის განაჯალბობაში იგი მიმე პიროვნებაში მოქცეული შრომობდა და თავის მომხიბლავი ნიჭის ძალით უამრავ ტკივილებს გულდაჩაგრულ მონაზღეს გადაჯვარებისაკენ მიიქანებულ ქართველობას აფონებდა მის ვინაობას, აყვარებდა თავის სახეს, ამხნევედა მას, უღვივებდა თავის რწმენას და პატრიისკვებას, მოსავდა იმდეთ და მის დაცემულ სულს მალა წვედა.“

შრომს უწყაყოფოდ არ ჩაუვლია. მისიმ შრომის გარდამხდელი მშრომელი ბედნიერია, თავის თვლით რომ ხედავს რეპრინტულ ნაყოფს გაქველ შრომისა და ნინო ჩხეიძის ოცდა ხუთი წლის მოღვაწეობის თავი, მისთვის სასიხარულო ჩვენთვისაც სასიხარულოა, ეს დღე — მისი დღე-სასწაული — დღესასწაულია მისთვისაც, ვისაც ქართული ერისათვის სიკეთე სურს; ამიტომაც გულით ვეგებებით ამ დღესასწაულს და შევსახებთ აღტკვებით ძვირფასს მოღვაწეს ვაშას და ვუსურვებთ დღეგრძობობას.“

რასაკვირვებია, წერილის ადრესტატი მარტო ნ. ჩხეიძე არ არის. იგი შეეხება საერთოდ ქართული თეატრის სხვა მოღვაწეებს, რომლებიც ნ. ჩხეიძესთან ერთად „გადაგვარებისაკენ მიქანებულ ქართველობას აფონებდა მის ვინაობას, აყვარებდა თავის სახეს, ამხნევედა მას“ და უწერდავად მომავლის რწმენას. ეს იყო სულისა და გონების გამომავხიზრებელი ძალა, რომელმაც უდიდესი როლი შეასრულა ქართველი ხალხის ცხოვრებაში.

დ. კლდიაშვილისათვის თეატრი დიდი ზნეობრივი კათედრაა. თეატრის ვალია სიმხნევე შემტატის მაყურებელს, ამაღლოს სულით და გაუღვიძოს ეროვნული თვითშეგნება. იგი აქაც ერთგულად მისდევს ილიასა და აკაკის ნაწა-

რვეს. „სცენა, — ამბობდა აკაკი, — სარგე უნდა იყოს ცხოვრების, ავკარიანობის უტყუარად მარეგულირებელი დამხვე დროს ხალხის გამწვითელი უმალესი სკოლა“. აკაკისათვის თეატრი იყო ის ასპარეზი, „საიდანაც შეგვიძლია გავიგოთ რჩევი დედა-ენა. ის ენა, რომელზედაც შესივობდა რუსთაველი, ბრძანებლობდნენ თამარები, რომელსუდაც შეგვიძლიან გავისხეთი წარსული, დავინახოთ აწმყო და წარმოვიდგინოთ მომავალი“. 8

ი. ჭავჭავაძე ილია ოქრომჭელიძისთვისადმი გაგზავნილ წერილში თეატრისადმი დამხარება შესთხოვდა და ამოხნებად, რომ გარდა თეატრისა, „მეტე ნაციონალიზმის სინაწყალი ჯერჯერობით ჩვენ არა გვაქვს რა. ეგ ერთი ადგილია, სადაც ჩვენი ენა საჯაროდ ისმის და საჯაროდ მიქმედებს“. 9

ილიასა და აკაკის ეს სტრატეგიები დაიწყო მე-19 საუკუნის 80-იან წლებში. მას შემდეგ ბევრი რამ შეიძლება ცხოვრებაშიც და თეატრშიც, მაგრამ არ შეცვლილა თეატრის დიდი ეროვნული მნიშვნელობა. დღის წესრიგიდან არ მოხსნილა ის ტკივილები, რომელსაც ასე მწკვედ ვანიცდიდნენ ილია და აკაკი. ბუნებრივია, არც დ. კლდიაშვილს შეეძლო გულგრილი მაყურებელი ყოფილიყო თეატრის ბედობა.

ქართული სცენის მსახიობებისადმი მიძღვნილ წერილებში და აგრეთვე პრაქტიკულ თეატრალურ საქმიანობაში ჩანს დ. კლდიაშვილის თეატრალური იდეალები. ამ იდეალებში კი უმთავრესი იყო თეატრისა და სინამდვილის ურთიერთობის პრობლემა.

„მხოლოდ სინამდვილე, სინამდვილე“ იყო დ. კლდიაშვილის მწერლობის გზა, ამ გზას იგი „გადაუხრებდა“ მიყვებოდა მთელი ცხოვრების მანძილზე. სინამდვილისადმი ერთგულება ნიბოვდა მას თეატრშიც.

1914 წელს ქართული სცენის მოღვაწეთა პირველ ყრილობაში „სახალხო ფურცლები“ (№ 7) გამოაქვეყნა რამდენიმე მოღვაწის ანექდა შეკითხვით, თუ რას უსურვებდნენ ქართულ თეატრს. დ. კლდიაშვილმა უპასუხა: „რომ იგი იყოს რაც შეიძლება ახლოს ჩვენს ცხოვრებასთან, რომ იგი უამრავი უპირველესად ქართველთა ეროვნული სულისკვეთების რაც შეიძლება უტყუარი საჩუქი, რომ მას სწორად ხედებოდეს ისეთი ბედნიერი დღეები, როგორც მას შეახვედრა „სინათლე“.“

ხელოვნების ცხოვრებასთან გავერის ეს პოლოცია ბუნებრივი გარემოლებაა იმ იდეალებთან, რომელი ილიამ და აკაკიმ დაუხასა თეატრს. შემთხვევითი არ იყო, რომ დ. კლდიაშვილმა ა. წერილის ოუბლოზე იმდეთ მისიანს ასე მიმართა: „შენი სულიერი შვილი, შენი დიდი ნიჭის გამათბობელ სხივებქვეშ აღზრდილი შვილი მოგილოცავს შენ დიდებულ დღესასწაულს.“ 10

დ. კლდიაშვილს მიანდა, რომ თეატრის ვალი იყო ხალხში ნაციონარების შეტება, იგი უნდა დამხარებოდა ქვეყანას უმეცრებასთან ბრძოლაში. შემთხვევითი არ არის ის ფაქტიც, რომ დავითი სწორად ხელმძღვანელობდა წარმოდგენებს, მისი მკვადინუობითა და რეჟისორობით იტვირთიდა საშქრებელი გაცხ. „კვალის“ ცნობით ბათუმში სტუდენტტ. მანაზაძის სასარგებლოდ წარმოდგენილი პიესის „ს. ნუშას“ (რომელშიც ნ. გაბუია მონაწილეობდა) ინიციატორი და კლდიაშვილი ყოფილა. ამის შესახებ „კვალში“ წერს: „კიდე მადლობის ღირსია ჩვენი ბელტრისობი და კლდიაშვილი, რომელმაც დიდი შრომა გასწია, რომ წარმოდგენას რიგაინად ჩაყარა, მას არც ერთი რეპეტიცია არ გამოუტოვებია, მისი დარჩევებით, მისი რეჟისორობით წარმოდგენამაც ჩაიარა ისე კარგად. ისე უსტეობით.“ 11

დავითი იყო თავკაცი რომტილის ქარხნის დრამატუ-

(გაგრძელება 54-ე გვერდზე)

მ. გაბუნია

ბასვი.

საქართველოს

ახალგაზრდა

მხატვართა

ნამუშევრების

გამოფენიდან

მ. შნიძე
ქალიშვილის პორტრეტი.

გ. ენაგელი

პეიზაჟი.

გ. ენაგელი

პორტრეტი.

ჟ. ბარათაშვილი
ასე იქნება.

ლი დასისაც. „მემუარებში“ ვკითხულობთ: „როტმოდის ქარხნის მუშებმა გადაწყვიტეს დრამატული დასი შეედიხაო მუშებისაგან და კიდევაც სისურველი მოიყვანეს ეს გუნზარეა. მათ სურდათ ერთგვარი პიუჟენი მიეწვინათ მუშებისათვის. მომმართველ მე მეიკისრა ამ საქმის ხელმძღვანელია. ამ მომართვემ დიდად გამახარა და თავკამოდეგულად შედეგები მუშობას. საჭირო იყო ყოველმხრივი გაცნობა პიუჟის, მასში ასახული პიროვნებების გაგება, გათვალისწინება — და ეს იწვევდა ერთგვარ მსჯელობას, ერთგვარ მზადად საინტერესოს და საეკოლომოსს. ამ-ვეგვარი მზადად ისე იტყებოდა მოთამაშეთ, რომ გვიან დამედი რჩებოდნენ რეპეტაციებზე... დიდადა სხვათაშორის ამისთვის „ხალხის მტერი“ ანუ „დოქტორი შტეკმანი“, „ცემბირელი“ ცაგარელის, მისივე „ქართველი დედა“, „ქოხნი“ ივ. გომართლის და სხვა...“ (გვ. 155).

ამ რეპეტაციის მიხედვით თითქმის შეუძლებელია კლდაიშვილის, როგორც ხელმძღვანელის ერთ მთლიან მზაგერულ პოზიციასზე მსჯელობა. არსებითად ეს არეულებელიც იყო დრამატული წრის პირობებში და მას არც თითოებრივად ამგვარი რამ, მაგრამ პიუჟის შერჩევამ მისცა იგრძნობა მუშათა განწყობილების თანახმიური აქცენტები.

აქ მინც მთავარი უფრო სხვაა: დ. კლდაიშვილის რეპეტაციებზე იმართებოდა კამათი, სცენისმოყვარე მუშების მსჯელობის ობიექტი, რასაკვირველია, პიუჟის იდეურ-მზა-ტურული მზარე და მისი სცენური განსახიერება იქნებოდა, ამგვარი საღამოები თურმე ისე იტყებოდა მოთამაშეებს, რომ გვიან დამედი მუშაობდნენ. აქ ღრმად იჭრებოდა თეატრი მუშათა ცხოვრებაში, ადვიტბად მათ გინებას, ეს-მართოდ სინამდვილის შენიშობაში, მისი შრომისა და ბირობის მიზნის გარკვევაში.

ეს იყო ერთადერთი ადგილი ბათუმის ცხოვრებისა, რომელიც ავიხსოვებდა და ახალისებდა დუნე მინაველ დღეებს. ბათუმში ქართული მსახიობების მუშობას დავითი ასე იკითხებ: „უნუთ მინაველ ცხოვრებას აცოცხლებდნენ ანგახანს ქართული არტისტები. ისინი ჩამოდოდნენ უფრო ზაზუსულობით; თეატრი არ იყო მათში ბათუმში; წარმოდგენები იმართებოდა სამოქალაქო სასწავლებლის წინომ მდგარ ერთ პატარა შენობაში, სადაც იყო მოწყობილი სცენა. ასიოდ მაყურებელი თუ დაეტივდა. ამ დასის ერთ-ერთი ჩამოხვლისას მე გავეცანი ქართულ არტისტებს: — მარია ამფაროვ-ამაშიძისას, ქეთო ანდრონიკაშვილი-ვას, ვასო ამაშიძეს, სანდრო ყაზბეგს და ლაოდ მესხი-შვილს. ჩემს სიზარულს, ამათი ცაცხობის გამო, საზღვარი არ ჰქონებია.“¹²

დ. კლდაიშვილი თავადაც მიუღია წარმოდგენებში მონაწილეობა. იგი გოგია დიაკონს როლს ასრულებდა დ. ერისთავის „სამშობლოში“, მაგრამ პირველმა წარმოდგენებმა ხელი აადებინა არტისტობაზე. უფრო ადრეც გამოსულა ვ. ერისთავის „გაყარაში“ გაბრიელის როლის შესასრულებლად. მინაველ მწერლის თეატრი ქართული ენის შესწავლაშიაც დასმარბოა. „ენის გასატყება, ცალკე რეპეტაციები მქონდა“ ხოლო, იგონებს „მემუარებში“ (გვ. 30).

1903 წელს „ცნობის ფურცელმა“ დაბეჭდა თეატრალური კორესპონდენცია პეტერბურგთან. წერილის ხელს აწერს „დ. კ.“ ინიციალების ქვეშ დ. კლდაიშვილი უნდა იგულისხმებოდეს.¹³

წერილი ეხება პეტერბურგში ქართველების მიერ გამართულ საღამოს. „7 თებერვლი მცდად საინტერესო დღე იყო ქართველებისათვის, — წერს რეცენზიტი — ამ დღეს საზოგადოების „პალმას“ დარბაზში გამართა ქართული წარმოდგენა, საღამოს 9 საათზე დარბაზი სასეს იყო ხალხით, სჩანს პეტერბურგში მრავალი ქართველობა ყოფი-

ლა — ქალიც და კაციც. ამ საღამოს ინიციატორებად იყვნენ უნდალეს სასწავლებელში მოსწავლე ჩვენი ახალგაზრდობა. ჯერ წარმოდგინეს ვ. გუნიას ვოდევილი „არც იქით, არც აქეთ“. სიმართლე მოითხოვს ვთქვათ, რომ ვოდევილი ვერ იყო შესაფერისი წარმოდგენილი. სამაგიეროდ, შემდეგ წარმოდგენილმა აზიანის კომედიამ „გაცრუებულმა მიმედგინა“ მშვენიერი ანამბოლი და სიცოცხელი ჩაიარა. არ მოველოდ, თუ აქ კარგად შეასრულებდნენ პიუჟის. გვეგონებოდა კომედიის გამოცდილი არტისტები ასრულებდნენ.“¹⁴

„მემუარებში“ წერია, რომ ამ პერიოდში დავითი ათი თვით მივლინებოდა იყო პეტერბურგში, სწორედ მაშინ დასწრებია ქართულ საღამოსაც. „ჩემი მისვლის რამდენიმე დღის შემდეგ, — იგონებს დავითი, — პეტერბურგში, საზოგადოების „პალმას“ დარბაზში ქართული წარმოდგენა იყო გამოცხადებული. რასაკვირველია, მე გავექნე აქეთ. დიდი დარბაზი სასეს იყო ხალხით. წარმოდგენამ ჩინებულად მიჩაიარა.“¹⁵ ამდენად ჰქვს არ უნდა იწვევდეს ის ფაქტი, რომ წერილის აქამდე უცნობი ავტორი დ. კლდაიშვილია.

პეტერბურგიდან მოსკოვში გზად მომავალი კლდაიშვილი სამხატვრო თეატრში დასწრებია მ. გორკის პიუჟის „ფსუკურზე“. წარმოდგენას გამაოგნებელი შთაბეჭდილება მოხვედნიდა მასზე. „მთელი წარმოდგენა ისე გაგატარე, თითქოს სიზმარში ვიყავი, — იგონებს „მემუარებში“ (გვ. 144). ადვილი წარმოსადგენია, თუ რატომ მოახდინა მწერალიც სამხატვრო თეატრის სპექტაკლმა ასე დიდი შთაბეჭდილება. ამ ქართულ მსრულებს და დადგენის ხარისხი როდი ანეცოდებოდა მწერალს, მან სპექტაკლში იგრძნობ ფსიქოლოგიური რეალიზმის ის ძალა, რომელიც მას იტყებოდა.

დ. კლდაიშვილი საუბრობდა სტრიქონები უძენდა ე. აბაშიძესა და მაკო სუთოვას. ამ წერილებში, რომლებიც რევილუციის შედეგადაა დაწერილი, იმის დ. კლდაიშვილის გულისკვირვითი, მწერალი იგონებს წარსულის იმ მიმე დღეებს, ქართული თეატრი რომ განიცდიდა. „ვასო ამაშიძე — რეინგუზის აგენტა“ — ასეთია ერთ-ერთი წერილის სათაური; „დიახ, — წერს დავითი, — იყო შემთხვევა, რომ ჩვენი საყვარელი ვასო რეინგუზის აგენტად იყო. აუტანელმა გატორვებამ აიძულა თავისი დაშორებოდა და რეინგუზით შეენახა თავისი თავი, სცენის ცოლი ჩვენი თეატრის ძვირფასი საუხუე მაკო და თავისი პატარა ქალიშვილი — მომავალი ქართული თეატრისა — ტასო.“

წერილი ასე მთავრდება: „დიახ, ბევრის უცხვაზობის ამტანს იყვნენ ჩვენი თეატრის ქურუმები, რომლებმაც თავისი მალად სულიერი გამძლეობით შექმნეს ის დღებელი ტოტანი, რომელსაც ქვია ქართული თეატრი და რომლის აყავებებს შემხარის აღტაცებული იყო.“¹⁶

მიმეც ეკონომიური პირობები აიძულებოდა ქართული თეატრის მსახიობებს ხშირად კომპრომიზებზე წასულიყვნენ. თუმცა დაიმბობა რაა, როცა ზოგჯერ დამამცირებელ მდგომარეობაზედაც არ ამბობდნენ უარს. სახალხო საქმისათვის ფული რომ ეშვებოდა, ირთვულ თურმე ვასოს კითხა დავითმა: „— ვასო, რას ეიწწწრო ქართული თეატრი? რა დღეშია?“

— მაშა, მაშა! — სთქვა მან, — ჩვენ სულ წავალეგში ვიყავით! რამდენი გატორვება არ გადაგიტანეთ, რომ პიუჟა რეინგუზად დაგვეტანათ.

ამის შემდეგ მან უამბო, თუ როგორ წავიდა იგი ი. მუხრანელთან 500 მანეთის სათხოვნელად. იგივე ხშირად ესწრებოდა თურმე სპექტაკლებს. დაინახა თუ არა ვასო, პიუჟისა — „ეს მითხარა, სად იმსწავლე, ბიჭო, ისეთი ხტუნვა, შენ რომ ამასწრის იმ პიუჟაში შეხტე?“ — მოხუკმა დაიწყო გულიანი ხიზითანი. ვასო იძულებული გახდა მოხუცის

წინ კვლავ შემხტარიყო, რათა 500 მანეთი მიეღო მის-
ვან...

ეს ტრაგიკომიკური ამბავი დავითმა მოგვითხრო თავის
წერილში — „გუშინ და დღეს“.

მართლაც და დიდი სულიერი გამძლეობა სჭირდებოდა
ძველ ქართულ თეატრში მოღვაწეობას. გასაგებია, თუ რა-
ტომ იყო, რომ ქართველი ერის თავგადასავლით თავიანთ სიტყ-
ვეებში და წერილებში მუდამ ხაზგასმით აღნიშნავდნენ მსა-
ხიობა პირად გაუკაცობას. უფრო მეტიც, ზოგჯერ ამ მო-
მენტს თეატრის შემოქმედების ტოლფასიანი მნიშვნელო-
ვად ენიჭება მათ ნაწარვეები. ვ. აბაშიძის მოღვაწეობის ათი
წლისთავზე ა. წერეთელმა სიტყვა: „მძიმე უღელისა და მწა-
რე ტვირთი არტისტის ხვედრი“, განსაკუთრებით ჩვენშიო.
ეს განსაკუთრებულობა გამოწვეული იყო საქართველოს პი-
რობების თავისებურებით. ქართულმა მწერლებმა გრძნობდ-
ნენ, თუ რადღაც დიდი იყო მათი გამამხვეველი სიტყვის
ძალა ქართული თეატრის წარმატებამ, ამიტომ ბრძანებდა
ილია: „ჩვენმა თეატრმა, მისმა ზრდამ და გამძლეობამ
ცნადი მკაცრადი ვიკრევა იმისა, თუ რა შესძლებდა მხენ-
ობას, საქმიანობის თავდადებას. ტყუილად კი არ უთქვამთ
ჩვენთა წინათბობა მხენი იყავ და ძალიერება“.¹⁷

დ. კლდიაშვილი ამ საკითხშიაც ილიასა და აკაკის
ერთგული დარჩა. მან ამაღლებული წერილი უძღვნა მაკო
საფაროვას, როცა მსახიობი სცენას ჩამოშორდა. მწერალმა
საგანგებო წერილით მიმართა საზოგადოებას: „არ დავი-
წყებია მოყვარულთა მოვალეობა ყოველი შეგვრეული ქართვე-
ლისა“, მაკო საფაროვა ყურთასმენის დაღვებამ ჩამოაშო-
რა თეატრს, მაგრამ ეს „გაერმოება საბუთს არ აძლევს ქარ-
თველობას დაიწყებას მისცემს მისი მოღვაწეობა“.

მაკო საფაროვამ ისტორიულად დიდი საქმე გააკეთა
იმითაც, რომ მან ერთ-ერთმა პირველთაგანმა დაიწყო ქარ-
თული თეატრის დირსება. სწორედ მან აღადგინა ქართვე-
ლი მსახიობის ავტორიტეტი. იგი იყო პირველთაგანი, რომ-
ელმაც ქართველ ქალს გზა გაუხსნა სათეატრო ხელოვნო-
ბისაკენ. ეს მომენტიც კარგად აქვს შენიშნული დ. კლდია-
შვილს: „თავისი მაღალიანი ნიჭით მან შეაყვარა თეატრი
საზოგადოებას“ — წერს იგი.

დ. კლდიაშვილის წერილით იგრძნობა ნერვული ინტო-
ნაცია და რაღაც შინაგანი დაბნეულობა. ეს გამოწვეული
უნდა იყოს ერთგვარი შიშით იმისა, რომ შეიძლება საზო-
გადოებამ მიივიწყოს სცენას ჩამოშორებული მსახიობი.
ზოგჯერ ამას ხელს უწყობს მსახიობი, პროფესიის თავისებ-
ურებაც. როცა სცენიდან მიდის მსუხევი მსახიობი, მისთან
ერთად მიდის მისი აუდიტორიაც. დროთა მანძილზე მო-
დის ახალი თაობა, ახალი მაყურებელი, რომლის ყურად-
ღების ცენტრშიაც მხოლოდ ის ემყვება, რასაც იგი უშუ-
ლად ხედავს და განიცდის.

დ. კლდიაშვილი გრძნობს ყოველივე ამას და საგანგე-
ბო წერილით აფრთხილებს საზოგადოებას, რომ არ დაი-
ვიწყოს მოყვასი. იგი მ. საფაროვას შემოქმედებას სხვა-
დასხვა საშუალებით იხილავს, აღნიშნავს მსახიობის მეტყვე-
ლებას, ქართული ენის ღრმა ცოდნას, კითხვის ოსტატობას,
რეჟისორულ მოღვაწეობას...

ბუნებრივია, რომ მწერლისათვის განსაკუთრებით შე-
საძინევი იქნებოდა. თუ როგორ ფლობდა მსახიობი ქართუ-
ლი ენის სტილიან. ამასთანავე, ეს მწერლის მართკ პრო-
ფესიული ინტერესი როდი იყო. დიდმა ილიამ საფაროვას
ქალს პირველსავე გამოსვლაში შენიშნა, რომ მას „ყოველი
სიტყვითავე ერთად ის სიტყვით სჭირს, რომ მშვენიერი
ქართული გამოთქმა აქვს და ეს სიტყვით ელანა-
დელს დროში, როცა ქართული აღარავის ასსუსს, მეტად
ძვირფასი რამ არის“.¹⁸ მაშინ მ. საფაროვა 19 წლის
იყო. ილიას სიტყვების შემდეგ გავიდა ნახევარი საუკუნე
და კლდიაშვილმა თქვა, რომ საფაროვას ჰქონდა „საოცა-

რი ცოდნა ქართული ენისა, რომლითაც ის ხიბლავდა მსმე-
ნებს“.

მ. საფაროვა მხატვრული კითხვის ოსტატიც ყოფილა.
არც ეს მომენტზე გამორჩინა ყურადღებისგან დ. კლდია-
შვილს. „მასხვარ, — იგრძნობს იგი, — როცა აკაკიმ დასწე-
რა თავისი „სამეფარი სიყვარული“, ჩვენ საგანგებოდ
ვისთხოვეთ საფაროვა-ამაშიძისას წაყვიტა ჩვენთვის პირვე-
ლი ნოველა. მან ეს თხოვნა აგვიანსრულა და პირდაპირ გა-
გვავიყა — დღესაც უკრები მესმის მისი მომზობლავი ხმა,
უსწავლი გამოთქმა“.

სულ სხვაგვარი პირობებში დაიწყო ახალი ქართული
თეატრის ცხოვრება. წარსულს ჩაბარდა დ. კლდიაშვილის
სცემა ქართული თეატრის ბედზე. მწერალი აღტაცებული
შეხვდა ქართული თეატრის სრულ განახლებას და ჩვენს
სცენის იმ რევოლუციურ გარდაქმნებს, რომელსაც სათა-
ვეში ქ. მარჯანიშვილი ედგა. სამჭობო საქართველოს თე-
ატრის წინაშე წამოიჭრა ახალი ესთეტიკური პრინციპები.
დაიწყო ბრძოლა ახალი თეატრალური ნორმების დასა-
მკვიდრებლად.

დ. კლდიაშვილმა ახალი საქართველოს პირველსავე
წლებში გამოხატა თავისი დამოკიდებულება იმისადმი, რაც
ქართულ თეატრში ხდებოდა. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს
მისი წერილი, რომელიც 1923 წელს უკრნა „სახიობი“
გამოსცემდა. წერილი ექვსი დეკემბრით არის დათარიღე-
ბული. ამ პერიოდში დავითი დღედაღამ გახერხებული იყო, რომ
პიესების დადგმას (რეჟისორი ა. ფლავა) წარმატება ხვდა.
ეს ხალისიანი აქტისფერო იგრძნობა წერილშიც. დავითი
სწერს: „ხარბო და უსაზღვრო სიხარულს ეძლევი, როცა
ხვდა, თუ რა წარმატებამა დაღეს ქართული თეატრალუ-
რი ხელოვნება. მწერალი აღტაცებული მოიხიბას ამ წარმა-
ტებით და ენერჯიკ ვამატებს ახალი შრომისათვის; გული
რწმუნით იცხება, რომ შენს ნაწარმოებში წარუდგება საზო-
გადოებას სასუბითი აღსრულებული, როგორც გარეგნული,
ისე შინაარსის მხრივ. ამას რომ მიაღწია ქართულმა სცე-
ნამ. აი სწორედ აქ არს მიზნები, რომ საზოგადოება გან-
საკუთრებული ხალისით ეტანება თეატრს და მისადმი სიმა-
ტია, სიყვარული და ნდობა თანდათან მძლავრდება. გამარ-
თლებული გახდა მუშაობა თეილი რიგი მიმუშავეთა, რომ-
ელნიც თავიანთი ძალითა და ღონით ემსახურებოდნენ და
ემსახურებინან ქართული სცენის წარმატებას. დაილოცა მათი
მუშაობა, დაილოცა მათი სახელი. მათი წყალობით გა-
ცოცხლდნენ და თავისი დიდებულობით წარმოადგნენ იაე-
თი ნაწარმოებები, რომელიც უსამართლოდ დაივიწყებას ექ-
ლედნენ“.

როგორი გახარებული და იმედლიანი შესცქერის მწერა-
ლი ქართულ თეატრს! ამ სიხარულში ისიც ჩანს, რომ და-
ვითი კმაყოფილი იყო მისი ნაწარმოებების რეჟისორული
ინტერპრეტაციით. „გული რწმუნით იცხება, რომ შენი ნა-
წარმოები წარუდგება საზოგადოებას სასუბითი აღსრუ-
ლებული, როგორც გარეგნული, ისე შინაარსის მხრივ“. მის
ამ სიტყვებში, მასაკორეულია, იგულისხმება მისივე პიესე-
ბის დადგმა, რასაკარგად აქ სხვა, უფრო მნიშვნელოვანი სა-
კითხიობა, რომელიც პირდაპირ უკავშირდება რეალისტუ-
რი თეატრის პრინციპებს.

დ. კლდიაშვილს ქართული სცენის მთავარ მიღწევად
მიანჩნა მისი თეატრალური მდგომარეობის შესაბამისობა შინაარს-
თა. ე. ი. ოსტატკალის დადებითი, სანახაობრივი, ანუ
როგორც მას დავითი უწოდებს, „გარეგნული“ მხარე ბუ-
ნებრივი გამოსახულება ნაწარმოების შინაგანი მდგომარე-
ობისა. სწორედ ესაა მიზნები, რომ მაყურებელი განსწავ-
ლებული ხალისით ეტანება თეატრს — შენიშნავს ავტორი.

იმით შორის, ვინც ვეკლავ მეტი წინადაც მითტან
ახალი ქართული თეატრის წარმატებაში, დავითი ქ. მარჯა-
ნიშვილს ასახელებს. იგი მაღლობას უძღვს იმ რეჟისო-

რეზიდაც, რომლებმაც დიდი ღვაწლი დასდეს განახლებულ ქართულ თეატრს. დავითი წერს: „სხვას არას ვიტყვი ამ ხანად: თუ ვინ რა ღვაწლი დასდო ქართული სცენის წარმატებას. მხოლოდ ვიტყვი ჩემს, მწერლის მადლობას იმ რეჟისორთა ჯგუფს — ძვირფას კოტე მარჯანიშვილის მეთაურობით რომ მოღვაწეობს, რომელმაც უნახავი დადგმებით გააბრწყინა ქართული სცენა, იმ ნიჭიერ მხატვარს, იმ შეხალისებულ, მუშაობაში გატაცებულ მსახიობთ, რომელთა ახეთ თვალსაჩინო წარმატებაში შეიყვანა ქართული სცენა, თეატრალური ხელოვნება“.

დ. კლდიაშვილმა შემდეგ წლებშიაც არა ერთხელ გამოხატა თავისი აღფრთოვანება ქართული საბჭოთა თეატრის მიღწევების გამო. მან როცა ს. ანმეტელის სპექტაკლი „რღვევა“ ნახა, ასე დასწერა: „გულგახარებული იმის დანახვით, რაც ვხილევ დასი მიერ წარმოდგენილ „რღვე-“

ვაზელ“ — ვაშას შევძახებ სასიქადლო ახალი თეატრის დიდებულ მოღვაწეებს“.

დ. კლდიაშვილი მთელი სიცოცხლის მანძილზე აქტიურად მონაწილეობდა თეატრალურ ცხოვრებაში. მისი წერილები, სიტყვები, ჩანაწერები დღე პრაქტიკული თეატრალური მოღვაწეობა შთაგონებულია ქართული კლასიკური მწერლობის დიდი თეატრალური ტრადიციებით. მან დაიცვა და განავითარა იგი, შექმნა ახალი ტიპის დრამატურგია, მისი განსახიერების გზებიც გვიჩვენა.

დ. კლდიაშვილის თეატრალურ-რესტავრაციურ შეხედულებებში უფრო ფართოდაც გამოჩნდა ქართული სასცენო რეალიზმის შესაძლებლობანი. მისი „სიყვარულიანი დრამის“ „მოსიყვარულე გამომსახველის“ ძიება, არსებითად ეს იყო ძიება ახალი ტიპის თეატრისა, რომელსაც დ. კლდიაშვილის სახელი უნდა რქმეოდა.

ლისერტაციის ნახევარსაუკუნოვანი იუბილე

ნელი ჩაჩავა

წრმომცაბამი წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პირველ აუდიტორიაში (ამჟამად სამეცნიერო ბიბლიოთეკის დიდი დარბაზი) 33 წლის აკაკი შანიძემ დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე „სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირისა ქართულ ზმნებში“. ეს იყო ჩვენს უნივერსიტეტში ქართულ ენაზე დაცული პირველი დისერტაცია.

და აი ამ ღირსშესანიშნავი მოვლენის აღსანიშნავად უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის დიდი დარბაზში კვლავ შეიკრიბნენ აკადემიკოსები, პროფესორ-მასწავლებლები-

ბი, ბიბლიოთეკის თანამშრომლები და სტუდენტები.

სალამო შესავალი სიტყვით გახსნა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტმა, პროფესორმა შოთა ძიძიგურმა. მან ილაპარაკა პირველი დისერტაციის დიდ მნიშვნელობაზე, რომელმაც გააღწიეს ძველი ფაზისის, გელოთისა და იყალთოს აკადემიების მდიდარი ტრადიციები. აკაკი შანიძის ნაშრომი, — დასძინა შ. ძიძიგურმა, — მოასწავებდა ახალ ეტაპს ქართული ზმნის შესწავლაში, რომელსაც მოჰყვა აკადემიკოს აკ. შანიძის მიერ ზმნის სხვა კატეგორიების გამოვლენა და დადგენა...

ვრცელი და შინაარსიანი მოხსენება გააკეთა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პრორექტორმა, სერგო ჯორბენაძემ.

თვით დისერტაცია კი 1920 წლის 9 მაისს (ძველი სტილით), კვირას, დაიცვა აკაკი შანიძემ. მაშინ სამეცნიერო საბჭოს სხდომა გახსნა სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის დეკანმა, პროფესორმა კორნელი კეკელიძემ. ამავე ფაკულტეტის მდივანმა, პროფესორმა გიორგი ახვლედიანმა დამსწრეთ გააცნო დისერტატის ბიოგრაფია, შემდეგ კი თვით დისერტანტი მიიწვიეს კათედრაზე და დაიწყო დისკუსია.

ახალგაზრდა აკაკი შანიძეს, უნი-

შენიშვნები:

- 1 აღ. წილ უქიქე. „თხზულებანი“, გვ. 28. წერილი „საუბარი მითხველთან“.
- 2 ვახ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1962 წ., № 114, გვ. 2.
- 3 „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1962 წ. 25 სექტემბერი, № 114, გვ. 3.
- 4 ლიტერატურული მუზეუმის ფონდი, 14650-53.
- 5 ლ. დოლონაძე. „პართული ფსიქოლოგიური დრამის სათვევებთან“, „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1967 წ., გვ. 10.
- 6 საიტიხად სპეციალურად იქნება ცალკე განხილული.
- 7 ნ. ჩხეიძის ალბომში ჩანაწერი პირველად ჩვენს მიერ იქნა გამოქვეყნებული ვახ. „სოფლის ცხოვრებაში“ დ. კლდიაშვილის დაბადების 100 წლისთავის საიუბილეო დღეებში.
- 8 კრებული „აკაკი წერეთელი თეატრის შესახებ“, ხელოვნება, 1955 წ., გვ. 70.
- 9 კრებული „ი. პავლევიძე თეატრის შესახებ“, ხელოვნება, 1955 წ., გვ. 133.
- 10 „ღრთა“, 1962 წ., № 8, გვ. 6.
- 11 „ქველი“, 1898 წ., № 40, გვ. 663.
- 12 დ. კლიაშვილი, „საბჭოთა საქართველო“, 1961 წ., გვ. 30-31.
- 13 ამ საიტისზე ჩვენი ყურადღება პირველად მიიქცია თ. გავაიანიანმა, რისთვისაც მადლობას მოვასრუნებთ.
- 14 „სენობის ფურცელი“, 1903 წ. 19 თებერვალი, № 20730.
- 15 დ. კლიაშვილი, „საბჭოთა საქართველო“, 1961 წ., გვ. 145.
- 16 ჟურ. „ხელოვნება“, 1925 წ., № 1, გვ. 13.
- 17 კრებული „ი. პავლევიძე თეატრის შესახებ“, გვ. 142.
- 18 იქვე, გვ. 60.

ვერსიტეტებში მიღებული ტრადიციისამებრ, ფრაკი ეცვება და თეორიულ თემატიკაზე ეკეთა. მოხდა ისე, რომ დისერტანტს შინ დარჩენილი დაწერილი შესავალი სიტყვა, მაგრამ განსაკუთრებული მუხსიერების წყალობით უსუსტად აღადგინა და ყველაფერი შესანიშნავად წარმოამართა. მომავალმა დოქტორმა ასე მიმართა აუდიტორიას: „დიდად ბედნიერი ვარ, რომ საქართველოს პირველ უმაღლეს სასწავლებელში დისერტაციის დაცვა სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად ბედმა მე მარტუნა. ბედნიერი ვარ მით უმეტეს, რომ ჩემი დისერტაციის საგანია ერთი მოვლენა ქართული ენისა და სად, თუ არა საქართველოში, სად, თუ არა ჩვენს დედაქალაქში, სად, თუ არა ქართულ სამეცნიერო ტაძარში უნდა იყოს დატანილი ასეთი დისერტაცია?“

აკ. შანიძის ნაშრომს, რომელიც იმ დროს უკვე გამოქვეყნებული იყო წიგნის სახით, მაღალი შეფასება მიესცა მეორე ოპონენტმა ივანე ჯავახიშვილმა. ეს თხზულება, — თქვა მან, — პირველი, მრავალი ძეგლის შესწავლაზე დამყარებული შრომაა ქართული ზმნის ბუნებისა და აგებულების გამოსარკვევად გამოქვეყნებული. ა. შანიძის ნაშრომში კვლევადი-ძიების ისტორიული გზა არჩეული.

პირველმა ოპონენტმა გიორგი ახვლედიანმა აღნიშნა: „ა. შანიძის

შრომა ისტორიული მნიშვნელობისაა, ამით ქართული ენის შესწავლის ახალი ხანა დაიწყო. ამ წიგნის გამოხვედრის ისტორიული მნიშვნელობა აქვს, რომ მასთან გაეცნობოდნენ ჩვენში ენის ისტორიულად და დიალექტოლოგიურად შესწავლა, ანგვარად განაწილდნენ შრომა მკვლევართა შორის და მხოლოდ ერთი-ორი კაცის საკუთრებად არ იქნება ის, რაც მეცნიერთა მთელმა არმიამ უნდა გააუკეთოს“.

პაექრობაში მონაწილეობა მიიღეს არაოფიციალურმა ოპონენტებმა პროფ. კორნელი კეკელიძემ და პეტრე მირიანაშვილმა. გამოთქვეს რა აღფრთოვანება ამ ნაშრომის გამო, მათ განსაკუთრებით გაუსვეს ხაზი დიდი უნარის დისერტანტისა, რომელმაც ნაშრომში შეძლო ახალი პრობლემების წამოყენება. მათ აღნიშნეს, რომ ეს ნაშრომი მეცნიერულ ინტერესს აღუძრავს და ქართული ენის შესასწავლად მიიზიდავს მეცნიერული უნარის დაჯილდოებულ ახალ ძალებს.

ჭეშმარიტად ბედნიერი იყო დისერტანტი. და არა მარტო ის, არამედ ყოველი ქართველი ინტელიგენტი.

მამინდელი პრესა ფართოდ გამოუმხარა ამ ისტორიულ ფაქტს, რადგან იგი იძლეოდა ეროვნული მეცნიერების გაფურცლების იმედს. ასეც მოხდა. რამდენიმე თვის შემდეგ მე-

დიცინის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხის მოსაპოვებლად უნივერსიტეტშივე დაიცვა დისერტაცია მიხეილ წინამძღვრის მიხედვით. და აი, პირველი დისერტაციის 50 წლისთავე უნივერსიტეტში უკვე 2 470 დასერტაციაა დაცული.

ქართული დისერტაციის ნახევარსაუკუნოვანი იუბილესამდე მიძღვნილი ღონისძიება გაიმართა თბილისის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის დირექციის თაოსნობით. საღამოზე მოკრებებში გამოვიდნენ აკადემიკოსები გიორგი ახვლედიანი, სიმონ ყაუხჩიშვილი, შალვა ამირანაშვილი, პროფესორი მიხეილ ნოდია.

ბიბლიოთეკის თანამშრომელთა სახელით აკაკი შანიძეს ადრესი მიართვა დაკომპლექტების განყოფილების გამგებ ანგელინა რაკიანმა, ხოლო სტუდენტთა ბიბლიოთეკარმა ნიკო ტარსაიძემ საზოგადოებას ამცნო, რომ სადოქტორო დისერტაცია დაცულია უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის უძვირფასეს ფონდში — გოთფრედის დისერტაციის თუხისების გვერდით.

დასასრულ გამოვიდა აკადემიკოსი აკაკი შანიძე, რომელმაც მადლობა უძღვნა უნივერსიტეტის რექტორატს, ბიბლიოთეკის დირექციას, მის თანამშრომლებსა და დამსწრე საზოგადოებას.

რუსეთ-საპარტიველოს კულტურული ურთიერთობის ისტორიიდან

გამორჩენილი ქართველი ხელოვანი

ბენიამინ ტოგონიძე

საინჟინრო და მუსიკალური ხელოვნების ისტორიაში ღრმა პატივისცემით მოიგონებენ დეაწლშოსილ ინჟინერ-მშენებელსა და მუსიკალური ხელოვნების მოამბეს იოსებ ზაქარიას ძე ანდრონიკაშვილს.

იოსებ ანდრონიკაშვილი დაიბადა 1855 წლის 22 ივლისს თბილისში, განათლებული სამხედრო პირის ოჯახში. პირველადწყებითი განათლება მშობლიურ სოფელ მელაანში მიიღო და იქვე, ქართულთან ერთად, ფრანგულ და ინგლისურ ენებსაც დაეუფლა. მშობლებმა 12 წლის იოსები თბილისში ჩამოიყვანეს და 1867 წელს ცნობილი საზოგადო მოღვაწის ი. ყიფიანის პანსიონატში მიაბარეს. მან აქ რუსული ენის შესწავლა დაიწყო. ხოლო ერთი წლის შემდეგ რეალური სასწავლებლის მეორე კლასში ჩაირიცხა. აღსანიშნავია, რომ მისაღები გამოცდები ფრანგულ ენაზე ჩა-

აბარა. 1867 წელს საშუალო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ ი. ანდრონიკაშვილი სახელოვანი ქართველი ინჟინრისა და მეცნიერის მიხეილ ნიკოლოზის ძე გარსევანიშვილის რჩევითა და რეკომენდაციით უმაღლესი განათლების მისაღებად მიემგზავრება პეტერბურგის გზათა მიმოსვლის საინჟინრო ინსტიტუტში, რომელსაც 1861 წელს პირველი ხარისხის დიპლომით ამთავრებს.

სტუდენტობის წლებში, ი. ანდრონიკაშვილი გაიტაცა პეტერბურგის მუსიკალურ-თეატრალურმა ცხოვრებამ. 1879 წელს იგი საზაფხულო არდადეგებს თბილისში ატარებს, სადაც აწყობს სპექტაკლებს, რომელთა შემოსავალიც განკუთვნილი იყო პეტერბურგში მცხოვრებ ღარიბ ქართველ სტუდენტთა დასახმარებლად. აღსანიშნავია, რომ მის სპექტაკლებში პირველად მიიღეს მონაწილეობა შემდგომში გა-

ქართული კლუბის სსლომას თავმჯდომარეობს ანდრონიკაშვილი.

და ინჟინერი

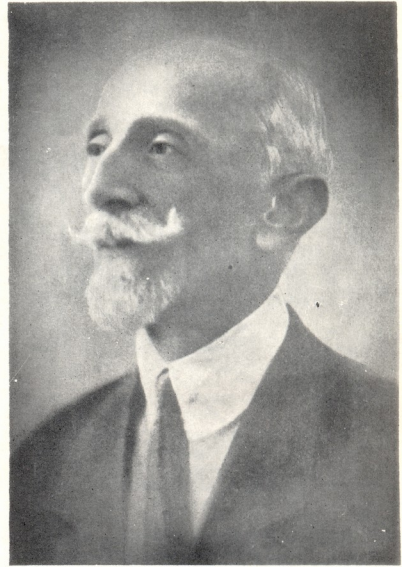
მოქნილმა ქართველმა მსახიობმა მარიამ საფაროვა-აბა-შაისამ და ნატო გაბუნია.

გასული საუკუნის 80-იან წლებში ი. ანდრონიკაშვილი უკვე ფართო სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოდის. პატრიოტული სულისკვეთებით გამსჭვალული იოსები პეტერბურგში აარსებს პირველ ქართულ არალეგალურ სათვისტომოს, რომელმაც დიდი როლი შეასრულა იქ მცხოვრები ქართველი სტუდენტების სულიერი და მატერიალური დონის ამაღლებაში. ქართველთა სათვისტომომ გამართა რამდენიმე სპექტაკლი, რომლის შემოსავალიც (6 000 მანეთი) ღარიბ სტუდენტთა ფონდს გადაეცა.

1881 წელს ინსტიტუტის დასაფარების შემდეგ ი. ანდრონიკაშვილი საქართველოში ბრუნდება. იგი კვლავ ხვდება მიხეილ გარსევანიშვილს, რომელსაც კავკასიის სამოქალაქო ნაგებობათა ხელმძღვანელობასთან ერთად სატრანზიტო გზების მშენებლობის უფროსის პოსტიც ეჭირა. მ. გარსევანიშვილის ბრძანებით ახალგაზრდა ინჟინერი ი. ანდრონიკაშვილი საქართველოს გზების კვლევა-ძიებისა და ავტომობილის სამუშაოების ხელმძღვანელად ინიშნება. თითქმის 20 წლის მანძილზე ი. ანდრონიკაშვილი რთულ საინჟინრო, გეოლოგიურსა და ტოპოგრაფიულ პირობებში ხელმძღვანელობდა საგზაო-სახიდო მშენებლობას. 1882-1901 წლებში იგი გახატვნილია: სოჭი-ტრაფსეს, თბილის-მანგლის-ახალქალაქის, თბილის-თიანეთის, თბილის-განჯის, თბილის-თელავისა და სხვა მნიშვნელოვანი გზების დადგენარებისა და მშენებლობის საქმეს. სამუშაოების მაღალ საინჟინრო-ტექნიკურ დონეზე შესრულებისათვის მან რამდენჯერღვე დამიხასურა მაღლობა და წარჩინება.

1902 წელს ი. ანდრონიკაშვილი ჭიათურის რკინიგზის კვლევა-ძიებისა და დაგეგმარების სამუშაოების ხელმძღვანელად მიიწვიეს, მაგრამ აღინშნული გზის მშენებლობა შეჩერდა რუსეთ-იაპონიის ომის დაწყებისთან დაკავშირებით.

1906 წელს სახელმწიფო ინჟინერი — ი. ანდრონიკაშვილი მიიწვიეს კავკასიის ოლქში გზათა მიმოსვლის ტექნიკური კონტროლის უფროსად, ხოლო ერთი წლის შემდეგ ამავე ოლქის ხელფონურ ნაგებობათა ნაწილის უფროსად, სადაც 1916 წლამდე დაჰყო. 1917 წლიდან კი მოღვაწეობს საქართველოს გზატკეცილების სამმართველოში — ჯერ სამუშაოთა ინსპექტორად, უფროსის მოადგილედ, ხოლო შემდეგ ამ სამმართველოს უფროსად.

იოსებ ანდრონიკაშვილი.

1904 წელს ი. ანდრონიკაშვილი კახეთის რკინიგზის მშენებლობის ერთ-ერთი ინიციატორთაგანი იყო. მან ადგილობრივი გეოგრაფიული პირობების გათვალისწინებით შეადგინა ამ გზის მშენებლობის რამდენიმე ვარიანტი. გამორჩეულ ინჟინერ ი. თუმანიშვილთან ერთად უარყო კახეთის რკინიგზის მშენებლობის უცხოეთის კონცესიისათვის გადაცემის პროექტს. მალე ი. ანდრონიკაშვილი თავისი პროექტის დასაცავად მივლინებით გამგზავრა პეტროგრადში. ამ საკითხის შესახებ მან ვრცელი მოხსენება წაიკითხა კავკასიის სოფლის მეურნეობისა და ტექნიკური საზოგადოების გაერთიანებულ სხდომაზე, ფინანსთა სამინისტროსთან არსებულ რკინიგზის დეპარტამენტში და თბილისის საუწყებო-თავმჯდომარის თათბირზე, სადაც ესწრებოდნენ თითქმის ყველა ტექნიკური დაწესებულების წარმომადგენლები — კავკასიის ყოფილი მთავარმართებლობის ვორონცოვ-დაშკოვის თავმჯდომარეობით. ინჟინერები — რომანოვი, ბურცულოვ და სამბერგი მოითხოვდნენ კახეთის რკინიგზის მშენებლობის გადაცემას უცხოეთის კონცესიისათვის. თათბირმა მხარი დაუჭირა ი. ანდრონიკაშვილის წინადადებას, რკინიგზის დეპარტამენტმა მიიღო საბოლოო გადაწყვეტილება და კახეთის გზის მშენებლობის ხელმძღვანელობა თბილისის გუბერნიის თავადნაწარმოებას გადაეცა. ი. ანდრონიკაშვილი კახეთის რკინიგზის მშენებლობის საკითხებს პრესაშიც აშუქებდა. მან ვრცელი პოეზი-

კვარტეტი: ი. ანდრონიკაშვილი (მარცხნიდან პირველი), პ. ჩაიკოვსკი (მარჯვნიდან პირველი).

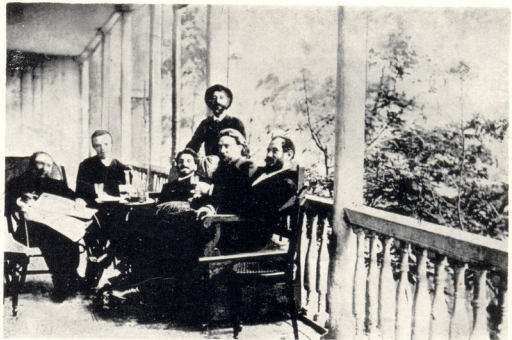
კური სტატიები მოათავსა გავზე „კავკასკაია რჩის“ 1911 წლის აპრილისა და მაისის ნომრებში. მისმა პროექტმა მნიშვნელოვანი ტექნიკური გაუმჯობესება შეიტანა და ეკონომია გასწვია ამ რკინიგზის ტრასის მშენებლობაში და საუღელტეხილო გადასასვლელების ხარჯების შემცირებაში.

ამ პერიოდში სახელმწიფო ქართველი ინჟინერი — ი. ანდრონიკაშვილი გამოჩენილ ქართველ სპეციალისტებთან ერთად მიიწვიეს სპარსეთში, სადაც ხელმძღვანელობდა ენზელინის რკინიგზის პროექტის შედგენას (ხე-ტყის დიდი მარაგის გამოზიდვასთან დაკავშირებით). სამუშაოების მაღალ დონეზე ჩატარებისათვის მან ადგილობრივი ხელმძღვანელობის მაღლობა და ჯილდო დაიმსახურა.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ი. ანდრონიკაშვილი განახლებული ენერჯით შეუდგა რესპუბლიკაში დიდი მასშტაბით გაშლილი სავაზო მშენებლობის ხელმძღვანელობას. მას, როგორც ფართო დიპლომისა და

დიდი გამოცდილების სპეციალისტის ნიშნავენ უმაღლეს სამეურნეო საბჭოში გზათა მშენებლობის სამმართველოს უფროსად, ხოლო 1923-26 წლებში იგი საქართველოს გზატკეცილების სამმართველოს ხელმძღვანელობს.

ი. ანდრონიკაშვილი საქართველოში ჩამოსვლისთანავე ეწევა დაუღალავ საზოგადოებრივ მოღვაწეობასაც. მან მონაწილეობა მიიღო რუსეთის მუსიკალური საზოგადოების თბილისის განყოფილების დაარსებაში. ასევე მისი უშუალო დახმარებით თბილისში გაიხსნა ქართული კლუბი, რომელიც ქართული ინტელიგენციის კულტურულ ცენტრს წარმოადგენდა. აქ სხვადასხვა ენაზე ეწყობოდა ლექციები, გამოფენები, კონცერტები, სექტაკლები, მისი ხელმძღვანელობით შეიქმნა ბიბლიოთეკა. ქართული კლუბი დიდ საზოგადოებრივ და საჭეკლომოქმედო ღონისძიებებს აწარმოებდა. იგი ქალაქის კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებებს აძლევდა სუბსიდიებს, ჰყავდა სტაჟინერ-ანტიბი თითქმის ყველა უმაღლეს, საშუალო და დაწყებით

მარჯვნიდან მარცხნივ — შ. იბოლიტოვი-ივანოვი და პირველი კვარტეტის მონაწილენი.

სასწავლებელში. ი. ანდრონიკაშვილმა შეძლო ქართულ კლუბისათვის ახალი შენობის აგება.

ი. ანდრონიკაშვილი იყო რუსეთის ტექნიკური და გეოგრაფიული საზოგადოების, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების აქტიური წევრი. იგი არჩეულ იქნა საქართველოს ტექნიკური საზოგადოების საპატიო წევრად.

ი. ანდრონიკაშვილი მხატვრის ნიჭითაც იყო დაჯილდოებული. ვატკაციები სატავდა პეიზაჟებსა და გამორჩენილ ადამიანთა პორტრეტებს, თვითონვე ასრულებდა სპექტაკლებისათვის დეკორაციებს.

ი. ანდრონიკაშვილი დახმარებას უწევდა საქართველოში მუსიკალური კადრების აღზრდის საქმეს. მისი ინიციატივით და ხელისშეწყობით 80-იან პეტერბურგიდან მოიწვიეს სპეციალისტი-მუსიკოსები, მათ შორის კომპოზიტორი მ. იპოლიტოვ-ივანოვი (პირველი ქართული მუსიკალური სასწავლებლის დირექტორი), მისი მეუღლე ვ. ზარუნდია (სიმღერის მასწავლებელი). ვიოლონჩლისტი ი. ვეიბრიკი, ვენის საფორტეპიანო სკოლის წარმომადგენელი ლ. ბეკინგი. თვით ი. ანდრონიკაშვილი 8 წლის მანძილზე მუშაობდა პირველ ქართულ მუსიკალურ სასწავლებელში. იგი საუცხოოდ უკრავდა ვიოლინოზე.

ი. ანდრონიკაშვილი სამშობლოში ჩამოსვლისთანავე მჭიდრო ურთიერთობას ამყარებს მ. გარსევანიშვილის ოჯახთან, მ. გარსევანიშვილის მეუღლე, ლამაზი გარეგნობის, ელისაბედ ვასილის ასული თვალსაჩინო პიანისტი გახლდათ. იგი ცნობილი ხელოვანისა და პედაგოგის ე. კუშტეინის ნაიწაფარი იყო და მუსიკალური სასწავლებლის მმართველობის საქმიან წევრად ითვლებოდა.

გარსევანიშვილების ოჯახში თავს იყრიდნენ თბილისის მუსიკოსები. ი. ანდრონიკაშვილის მხურვალე მონაწილეობით იკრიბებოდნენ ხელოვნების ცნობილი წარმომადგენლები. აი რას იკონებეს სახელოვანი კომპოზიტორი მ. იპოლიტოვ-ივანოვი, რომელსაც ამ ოჯახთან ნათესაური ურთიერთობაც აკავშირებდა:

„პირველად თბილისში ჩამოვედი 1882 წლის ოქტომბრის მეორე ნახევარში იხიენერ ი. ანდრონიკაშვილის მოწვევით. დიდი მძღელვარებით ველოდებოდი კავკასიონის უღელტეხილის თვლიანი შოების ხილვას, რომელიც პირველად დაინახე სადგურ მინერალურ წყლებთან მიახლოებისას. პეტერბურგის შემდეგ თბილისმა ჩემზე არასანა-

მეგნო შთაბეჭდილება დატოვა — მოუწყობელი, გიჟო ქუჩები, ძველი, ნახევრადნაგრეული სახლებით, მთავრობის დაწესებულებათა შენობების გამოკლებით. საშხრეთის მზე რომ არა, მაიღრება მალე დამეტოვებინა თბილისი. ამ ქალაქში ჩემს დირიჟებას დიდად შეუწყო ხელი აგრეთვე მ. გარსევანიშვილის ყოფნამ თბილისში. მისმა დიდებულმა ოჯახმა, რომელიც ქალაქის კულტურული ძალების ერთერთ თავსუცაყრ ცენტრს წარმოადგენდა.

1882 წლის ნოემბერში გათვალისწინებული იყო ვენის კონსერვატორიის წარმომადგენლის ვ. კუშტეინის მოღვაწეობის 25 წლის აღსანიშნავი იუბილეს მოწყობა ოპერის თეატრში. ამ საიუბილეო კონცერტზე ჩემი დირიჟორობით შუშანის კონცერტით უნდა გამოსულიყო ელისაბედ გარსევანოვა. ამ მდგომარეობამ — რეპეტიციებისათვის მომზადებამ, განაპირობა შშირი სტუმრობა ამ უაღრესად სტუმართმოყვარე ოჯახში, მე მათთან თავს კარგად ვგრძობდი, თბილმა ნათესაურმა გარემოცვამ მარტოლმა გადამატანინა.

მართლაც, საიუბილეო სიმფონიურმა კონცერტმა, რომელიც ჩემი პირველი დირიჟორობით ჩატარდა, საზოგადოების მაღალი შეფასება დაიმსახურა. ამგვარად, 1882 წლის 5 ნოემბერი შეიძლება ჩაითვალოს ქ. თბილისში ჩემი სადირიჟორო მოღვაწეობის საწყის თარიღად. თბილისის საზოგადოებამ და თეატრის დირექციამ გამიცნეს როგორც მუსიკოსი. დღებურტმა მაღალ დონეზე ჩაიარა და ჩემი ავტორიტეტი საბოლოოდ განმტკიცდა.

ამ პერიოდში მიხეილ გარსევანიშვილი კავკასიაში 15 წლის მოღვაწეობის შემდეგ დაინიშნა პეტერბურგის გზათა მინისტრის საინჟინრო ინსტიტუტის ინტენქტორის პოსტზე. პეტერბურგში გამგზავრება დანიშნული იყო 1882 წლის დეკემბრის ბოლოს. მ. გარსევანოვმა თავის კარტეში ადგილი შემომთავაზა. ჩვენი მგზავრობა მეტად სასიამოვნო აღმოჩნდა და იანვრის დასაწყისში ჩვენ უკვე პეტერბურგში ვიყავით.“

ი. ანდრონიკაშვილს თბილისში ახლო ურთიერთობა ჰქონდა აგრეთვე ანატოლი ჩაიკოვსკისთან, რომელიც თბილისში 1885 წლის 5 სექტემბერს ჩამოვიდა. იგი თბილისის საოლქო სასამართლოს პროკურორად მსახურობდა, შემდეგ მას ვიცე-გუბერნატორის პოსტი ეჭირა. ანატოლი ამავე დროს ხელოვნების დიდი მოყვარული იყო და თეატრალური საზოგადოების წევრად ითვლებოდა.

ანატოლი ჩაიკოვსკის საშუალებით ი. ანდრონიკაშვილმა გაიცნო და მოიწვია მისი ძმა — სახელოვანი კომპო-

მარცხნიდან მარჯვნივ: კ. გორსკი — I ვიოლინო, ი. ანდრონიკაშვილი — II ვიოლინო, ი. კოლჩინი — ალტო, სარაჯიშვილი — ვიოლონჩლო.

პ. ჩაიკოვსკის გაცილება. თეორი დუქანი. სხედან: ი. ანდრონიკაშვილი (მარცხნიდან მეორე), მ. იპოლიტოვი-ვანოვი (მარჯვნიდან მეორე), ცენტრში — პ. ჩაიკოვსკი (დგას).

ი. ანდრონიკაშვილი (მარჯვნიდან მეორე) სპარსეთში ქართულ მოღვაწეთა შორის.

ზიტორი პეტრე ჩაიკოვსკი, რომელიც თბილისში პირველად 1886 წლის აპრილში ჩამოვიდა. ი. ანდრონიკაშვილმა დიდ კომპოზიტორს გააცნო საქართველო და მისი მუსიკალური სელოფენება. პეტრე ჩაიკოვსკი მოიხიბლა წარმტაცი ბუნებითა და ნიჭიერი ქართველი ხალხით. ამიტომაც იგი ზედიზედ ჩამოდიდა თბილისში და საქართველოსთან კავშირს არ სწყვეტდა. თბილისის ოპერის თეატრმა და მუსიკალურმა წრეებმა სახელოვან სტუმარს ღირსეული შეხვედრა მოუწყვეს. 1886 წლის 9 აპრილს ოპერის თეატრში სიმფონიური მუსიკის დიდი კონცერტი გაიმართა. პროგრამაში იყო პ. ჩაიკოვსკის ნაწარმოებები. ანატოლი ჩაიკოვსკი ისე დაუახლოვდა ი. ანდრონიკაშვილს, რომ მისი სწორი სტუმარი იყო და მონაწილეობდა იმ სამუსიკო საღამოებში, რომელსაც ი. ანდრონიკაშვილი შაბათ-კვირას თავის ბინაზე მართავდა. ანატოლის სამუალებით იოსების ოჯახში პ. ჩაიკოვსკიც ყოფილა. ი. ანდრონიკაშვილის სახლში იმართებოდა საკვარტეტო მუსიკის საღამოები, რომელშიც მონაწილეობდნენ: პ. გორსკი (პირველი ვიოლინი), ი. ანდრონიკაშვილი (ჩელო). ერთ-ერთ საღამოზე პ. ჩაიკოვსკისაც მიუღია მონაწილეობა, ამ კვარტეტთან ერთად იგი ფორტეპიანოს პარტიას ასრულებდა.

ი. ანდრონიკაშვილმა მეტად საინტერესო მოგონება შემოგვინახა თბილისში პ. ჩაიკოვსკის ყოფნასთან დაკავშირებით:⁴

„ერთხელ პ. ი. ჩაიკოვსკი თბილისის ოპერის თეატრში „ტრაჯედიას“ დაესწრო. ი. ანდრონიკაშვილთან ერთად სპექტაკლს ესწრებოდა კომპოზიტორი და ფორტეპიანოზე დამკვრელი გენარო ყორღანოვი, რომელიც უცხოეთიდან ახალი დაბრუნებული იყო. ყორღანოვმა, რომელიც პ. ჩაიკოვსკის დიდი თაყვანისმცემელი იყო, ღიმილით უთხრა დიდ კომპოზიტორს: განა ღირს ასეთი ოპერის მოსმენაო?“

ა. ანდრონიკაშვილის გამოთხოვება
პ. ჩაიკოვსკისთან (მცხეთა).

რეპეტიცია ა. ანდრონიკაშვილის ბინაზე. ი. ანდრონიკაშვილი
(წინა პლანზე) ხტავს დეკორაციებს.

ჩაიკოვსკიმ ხელი მოჰხვია ყორღანოვს და უპასუხა: ამისთანა ოპერას მე და თქვენ მაინც ვერ დავწერთ“.

ი. ანდრონიკაშვილი ორმა პატივისცემით სვდებოდა დიდი რუსი კომპოზიტორის ყოველ ჩამოსვლას საქართველოში. 1890 წლის 20 ოქტომბერს პ. ჩაიკოვსკი კვლავ ჩამოვიდა თბილისში. ამასთან დაკავშირებით ოპერაში ისევე გაიმართა სიმფონიური კონცერტი პ. ჩაიკოვსკის ნაწარმოებებიდან. სადირიჟორო პულტთან ავტორი იდგა. ორკესტრში ჩელოს პარტიას ი. სარაჯიშვილი ასრულებდა, პირველი ვიოლინოსას — პესტელი, მ. იპოლიტოვ-ივანოვი კი ზანზალაგებს უკრავდა. პ. ჩაიკოვსკის გამოსვლას ესტრადაზე ორკესტრი ტუმით შეეგება, დარბაზში კი მქუსარე ოფიცია გაისმა. მუსიკის დიდად მოყვარულმა და საზოგადო მოღვაწემ ისაი ფითოვიმა პ. ჩაიკოვსკის ოქროთი შემკული სპილოს ძეღის სადირიჟორო ჯოხი მიართვა. სცენაზე ყვავილებისა და გვირგვინების ზეინი აღიმართა. ჩაიკოვსკის სიტყვით მიმართეს ი. ანდრონიკაშვილმა, ცნობილმა კომპოზიტორმა მ. იპოლიტოვ-ივანოვმა, ფრანგული ოპერის დასის წარმომადგენელმა ლასალმა და სხვებმა. ი. ანდრონიკაშვილმა სტუმარს მიართვა დიპლომი „თბილისის სამუსიკო წრის“ საპატიო წევრად არჩევის შესახებ.⁵ ეს იყო პ. ჩაიკოვსკის უკანასკნელი ჩამოსვლა თბილისში.

ქალაქის მუსიკალურმა საზოგადოებამ, მათ შორის ი. ანდრონიკაშვილმა და მ. იპოლიტოვ-ივანოვმა, 23 ოქტომბერს საქართველოს სამხედრო გზით პ. ჩაიკოვსკი მცხეთამდე ზეინით გააცილეს, ხოლო „თეთრ დუქანში“ ქართული პურ-მარილით დაულოცეს გზა.

ი. ანდრონიკაშვილმა ოთხ ათეულ წელზე მეტი შვალთა საინჟინრო საქმის აღმავლობასა და მშობლიური ხელოვნების აყვავებას. მისი ღვაწლი სათანადოდ დაფასდა — 1926 წლის 7 თებერვალს საქართველოს საინჟინრო-ტექნიკურმა

საზოგადოებამ ი. ანდრონიკაშვილის დაბადებიდან 70 და მოღვაწეობის 45 წლისთავის აღსანიშნავი იუბილე გადაუხადა. იმ დროის ახალგაზრდადამული პირველი ქართული ტექნიკური ქრნალი „ტექნიკა და ცხოვრება“, რომლის დარსებობის ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე თვით იუბილარის იყო, ფართოდ გამოიშვებოდა ამ ღირსშესანიშნავ თარიღს.⁶

„დაუსრულებელი ძიებისა და საკუთარი მეობის განმტკიცებისათვის ბრძოლა — წერდა ქურნალი, — ყოველი ცხოვრებაყოფილი ხალხის სპეციფიკური თვისებაა. ცხოვრების მათიანე შეტაცდა სახტიკაია; აფასებს და იყვარებს მას, ვინც მისი შინაგანი დულიდობის იწვის და ენთება, რომ შემდგომი მოდგმის თვალში ძვირფასი სამკაულებით დაამშვენოს საუკუნის მოლოლი სულის მწვერვალები.

ის, რაც მე-19 საუკუნემ მოგვცა მონაბალი მოდგმისათვის, ძვირფასი და სახეკვარია. პირველი შეხედვით თუმცა უფროდ გვეჩვენება, მაგრამ თუ ღრმად დავაყვირდებით, დავინახავთ, რომ აქ ყურებს საფუძველი ახალ ძიებისა და იძიების ბრძოლის ხალხის აცხოველებს მომავლის მიწვინაველ პერსპექტივებში. სწორედ ასეთ პირობების კეთილეს ჩვენს სახელოვან იუბილარი დავაწირობთ ინტენიტი და კულტურის დიდი მოამავე ოსებ ზაქარაის ძე ანდრონიკაშვილი“.

საიუბილეო საბამოს, რომელიც საქართველოს პროფ-ბაბტოს (ახლადელი სასტუმრო თბილისი) შენობის მთავარ დარბაზში გაიმართა, დიდძალი ხალხი დაესწრო და მგზნებარ სიტყვებით მიმართეს იუბილარს მუშებმა და ინჟინერ-ტექნიკურმა პერსონალმა. თითქმის ყველა საგზაო უბნიდან იუბილარს მისი ნამოღვაწარი გზის მაკეტებში მიართვა. საქართველოს ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა ხანგრძლივი, ნაყოფიერი და უპიკველო მუშაობისათვის საპატიო სიგელით დააჯილდოვა, ხოლო რესპუბლიკის ზატყვიცილების სამმართველომ იუბილარის თავის შენობაში ბინა მიუწია და „ბუკერის“ ფორმის როალიდი უსახსოვრა.

დასასრულა იუბილარის პატივსაცემად გაიმართა კონცერტი ოპერის თეატრის საუკეთესო ძალების მონაწილეობით. სიმებიან ორკესტრის სახელოვანი დირიჟორი ივანე ფალიაშვილი დირიჟორობდა. გამორჩეულმა მსახიობმა მარიაიმ საფაროვა-აბაშიძისამ წრეობით მიმართავი პატროტული და მაღლიერი გარნობით ი. ანდრონიკაშვილს სახელოვანი იუბილე მიულოცა.⁷

„ოსებ ზაქარაის-ძე ანდრონიკაშვილის საიუბილეო კომიტეტს!

გთხოვთ კეთილინებით და გადასცეთ პატივცემულ იუბილარს შემდეგი: „ავამყოფებამ ხელი შემიშალა პირიანად გზლებობით და ქედნობრით სალამი მომეძღვნა თქვენთვის.

მართალია, დღეს თქვენი სამსახურებრივი მოღვაწეობის იუბილეს იხდიან თქვენი პატივისმცემელი, მაგრამ ვინც იცის თქვენი საზოგადოებრივი ღვაწლიც, მოვალეა ცხურავდეს ღირსწილობა მიიღოს ამ დღესასწაულში.

მე ცოცხალი მოწმე ვარ თქვენი დიდი გარჯისა ქართული მუდმივი თეატრის აღორძინებისათვის და უმაღურება იქნებოდა ჩემის მხრით, რომ გავრუმებულყავ.

თამამად შემომძალა ვიქვამ, რომ ქართული მუდმივი თეატრის აკავნი პირველად თქვენს ოჯახში დაირწა. მიელი სასზადისი პირველი ქართული წარმოდგენის გამართვისათვის 1879 წელს და შემდეგ წლებში თქვენი მხურავლე და აფტიორიტული მონაწილეობით სწარმობდა.

იმ დღესვე უღრმა გამხნეებამ და აღერსმა, რაც ჩვენ, ახლად ფტანდგემო თეატრის მუშაკებმა ვიგვეთ პირადთ

თქვენსა და საერთოდ ქართული კულტურის წიაღში ქართული თეატრი საუკეთესო ყვევლოთავანია, — ამას ქართული საზოგადოება უნდა უმაღლდეს თქვენისთანა იშვიათ თანამგზობობელ და სამშობლო ქვეყნის წარმატებისათვის თავადღებით მიმომავე მოღვაწეად.

მიიღეთ ჩემი გულწრფელი უაღრესი პატივისცემა და უმდაბლესი სალამი.

რესპუბლიკის სახლხო არტისტი
მარიაიმ საფაროვა-აბაშიძისა.

1926 წ. თებერვალი 8.
დიდაქალაქი“.

ი. ანდრონიკაშვილი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული მოწინავე საზოგადოებათან, გამორჩენილ მოღვაწეებთან. მას პირადი მგობრული ურთიერთობა ჰქონდა ილია ჭავჭავაძისთან.

ი. ანდრონიკაშვილი ნაყოფიერ სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობასაც ეწეოდა ახალ ჩამოყალიბებულ მოლოტიკური ინსტიტუტში. მან დიდი ღვაწლი დასდო მშობლიურ ენაზე სახელომდგანელოების შეადგენისა და გამოცემის საქმეს. იგი სამართელოში ტექნიკური ოლტრატურის ფუძემდებელია. მან, როგორც ფართო დიპლომის ინჟინერმა და მეცნიერმა, 1926-1932 წლებში გამოსცა 8 სახელომდგანელო სამშენებლო მეცნიერების ხაზით. სახელომდგ, საგზაო მშენებლობისა და ნაგებობათა ფუძესაპირკვლების დარგში. მისი წიგნი „სამშენებლო ხელოვნება — ფუძე-საძირკველი“ 1932 წელს გამოიცა, იგი წარმოადგენს პირველ ორიგინალურ ნაშრომს მიწისყველა ნაგებობათა დარგში. მის საფუძველზე შეიქმნა პროფესორ დ. მუციენის რაბის, დოცენტების დ. კერესელიძისა და ამ სტრიქონების აფგორის სახელომდგანელოები.

ფასდაუდებელია ი. ანდრონიკაშვილის ღვაწლი პირველი სამშენებლო ქართულ-რუსული და რუსულ-ქართული ლექსიკონის შეადგენის საქმეში. მანვე დიდი მუშაობა გასწია პირველი „საგაკვეთილო დეპულების“ შემოწმებისში, რომელიც 1926 წელს გამოიცა.

ღვაწლიწინა ქართველი ინჟინერი და საზოგადო მოღვაწე ოსებ ანდრონიკაშვილი 1940 წლის 5 ივლისს გარდაიცვალა 85 წლის ასაკში.

მისმა მოღვაწეობამ წარუშლელი კვალი დასტოვა სამართელო მეცნიერების, ტექნიკისა და ხელოვნების განვითარებაში. ი. ანდრონიკაშვილის ცხოვრება მისაბადი მაგალითია ქართველ მოღვაწეთა მიმდგენო თაობებისათვის.

შ ე ნ ე ვ ე ბ ა :

1 მ. ნ. გარსევანიშვილი მეფე ვახტანგ მეექვსის ამაღალი მყოფი იყუ და გიორგი გარსევანიშვილების სახელოვანი შობაშობა-ლია. იგი გასული საუკუნის 70-იან წლებში კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს უფროსმა ბარონ ა. პ. ნიკოლომ მიიწვიო კავკაში სამოქალაქო თაბოპობათა ინსპექტორის თანადეობაზე.

2 მიხელო გარსევანიშვილი თბილისში ცხოვრობდა აღ. კვეკვიძის ქუჩაზე, № 10 სახლში.

3 М. М. Ипполитов-Иванов. 50 лет русской музыки в моих воспоминаниях, 1934 г.

4 ე. ურუ. „საბჭოთა ხელოვნება“, № 3, 1932 წ.

5 მელე კაშხაძე, თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრის ისტორიისათვის, ნაწილი 1, 1851-1921 წლები, 1950 წ.

6 „ტექნიკა და ცხოვრება“, № 6, 1926 წ.

7 წერილი იმეძღვნა პირველად. დედანი ინახება ი. ანდრონიკაშვილის შვილის სახელოვანი ინჟინრის კ. ანდრონიკაშვილის ოჯახში.

ხუროთმოძღვარი მიხეილ გუგოლი

ვახტანგ ბერიძე

ქართულ ხუროთმოძღვრებას მნიშვნელოვანი მონაპოვარი აქვს, რის გაუთვალისწინებლადაც შეუძლებელია ქართული საბჭოთა კულტურისა და ხელოვნების ნამდვილი შეფასება. მეტიც: ხუროთმოძღვრება, მრავალი თვალსაზრისით, ერთი უმთავრესი მაჩვენებელთაგანი იყო იმ არსებითი გარდატეხისა, რომელიც მოახდინა ოქტომბრის რევოლუციამ ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებასა და განვითარებაში. ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ნახევარ საუკუნეზე მეტად დრომ განვლო. ახლა საინტერესოა განვლილი გზისთვის თვალის გადავლება, ქართული საბჭოთა ხუროთმოძღვრების პირველი ნაბიჯების შესწავლა, იმ ოსტატების დეაქლის გამოკვლევა და დაფასება, რომელთაც საფუძველი ჩაუყარეს მას.

რა გეჟონდა რევოლუციამდელ საქართველოში ხუროთმოძღვრების მხრივ? კეთილმოწყობილი ქალაქები, ჩამორჩენილი კომუნალური მეურნეობა. მხატვრული თვალსაზრისით — სრული ეკლექტიზმი, რომელიც საერთოდ დამახასიათებელი იყო კაპიტალისტური ქალაქებისათვის XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან. ეროვნული არქიტექტურის ტრადიცია კარგა ხნის გაწყვეტილი იყო, მაგრამ XIX-X X საუკუნეთა მიჯნიდან, საზოგადოებრივი და ეროვნული მოძრაობის გამოღვივებასთან ერთად, მშენებლობაში გაჩნდა პირველი ცდები ქართული ფორმებისა და სამკაულის გამოყენების, თუნდაც სტილიზაციის სახით. ამ ცდებს დიდი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა, მაგრამ, რა თქმა უნდა, ეროვნული ხუროთმოძღვრების აღორძინებისთვის ეს არ კმაროდა — სამხრეთ ნიადაგი მაშინ არ არსებობდა. ფაქტურად, არ იყო არქიტექტურითა ეროვნული კადრები — სულ თითო-ორიოლა ქართველი ხუროთმოძღვარი და რამდენიმე მშენებელი ინჟინერი თუ დიპლომატი.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, ქართუ-

ლი ხუროთმოძღვრების წინაშე დიდი ამოცანები დაისახა: ეს იყო ძველი ქალაქების კომუნალური მოწყობილობა და რეკონსტრუქცია, ახალი უბნებისა და დასახლებული ადგილების შექმნა, საბინაო მშენებლობა, უამრავი ახალი, საზოგადოებრივი დანიშნულების სახლის აშენება, ინდუსტრიული და, განსაკუთრებით, საკურორტო მშენებლობა. საქართველოს კურორტები წინათ მხოლოდ შეძლებულთათვის იყო მისაწვდომი. ზორჯომში, აბასთუმანში, შავი ზღვის სანაპიროზე რუსეთის მეფის საგვარეულოსა და უმაღლესი არისტოკრატის წარმომადგენლებს თავიანთი სასახლეები ჰქონდათ, მაგრამ არ არსებობდა მშრომელი ხალხისთვის განკუთვნილი სანატორიუმები, დასასვენებელი სახლები. ოცდაათი წლებში, კურორტების გენერალური პროექტების შედგენა, სანატორიუმების, სპეციალური საკურორტო-სამკურნალო დაწესებულებისა და დასასვენებელი სახლების მშენებლობა ქართული ხუროთმოძღვრების ერთი უმთავრესი უბანთაგანია. სამისოდ იქნებოდა საგანგებო საპროექტო და სამშენებლო ორგანიზაციები. რთული იყო, რა თქმა უნდა, ახლად წამოჭრილი მხატვრულ-იდეური ამოცანებიც.

ვის უნდა ეტვირთა საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში დაპროექტებისა და მშენებლობის მთელი ეს სიმძიმე? სამისოდ აუცილებელი იყო ხუროთმოძღვართა ახალი ეროვნული კადრების მომზადება — სხვაგვარად ქართული არქიტექტურის აღორძინებასა და ნორმალურ განვითარებაზე ფიქრიც არ შეიძლებოდა. სწორედ ამ მიზნით 1922 წელს თბილისში ახლადარსებულ სამხატვრო აკადემიასა და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში შეიქმნა არქიტექტურული ფაკულტეტები. თიანეთის წლების მიწურულში და, განსაკუთრებით, ოცდაათიანი წლებიდან აქ

აღზრდილი ქართველი არქიტექტორები გამოვიდნენ ასპარეზზე და აქტიურად ჩაებნენ კიდევ შემოქმედებითს მოღვაწეობაში. მაგრამ პირველი ნაბიჯების გადადგმა, გზის გაკვლევა, ბუნებრივია, უფროსი თათბირი არქიტექტორებსა და მშენებლებს მოუხდათ, რომლებსაც ჯერ კიდევ რევოლუციამდე კჭონდათ მიღებული სპეციალური განათლება და საქართველოში მუშაობდნენ. აქ შეუძლებელი არ გავიხსენოთ არქიტექტორები და ინჟინრები: ივანე თულაშვილი (რომელიც რუსეთიდან დაბრუნების შემდეგ მთლიანად პედაგოგიური მუშაობით შემოღფარგლა), მიხეილ მაჭავარიანი, გრიგოლ ქურდიანი, ანატოლ კალგინი და ნიკოლოზ სვეტიცი (რომელთა შემოქმედებამ თვალსაჩინო როლი შეასრულა ქართული საბჭოთა ხუროთმოძღვრების ჩამოყალიბების პროცესში), გ. ტერ-მიქელიანი, მ. კალანოვი და სხვ. მათ შორის საპატიო ადგილი უჭირავს არქიტექტორ მ. ი. ხ. ე. ლ. ვ. ა. რ. ა. ნ. ს. მ. ბ. უ. ზ. ო. ლ. ი. ს., რომელიც რამდენიმე ათეული წლის მანძილზე უანგაროდ იღვწოდა ქართული ხუროთმოძღვრების ასპარეზზე. შეიძლება ვადაუჭარბებლად ითქვას, რომ მშენებლობის ზოგ დარგში მიხედვით ბუზოლი პიონერია და ამ საქმეში თვალსაჩინო კვალიც დატოვა.

მ. ბუზოლი 1879 წელს დაიბადა სოხუმში და იქვე მიიღო პირველდაწყებითი განათლება, შემდეგ კი სწავლა გაანგრძობა ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში, რომელიც 1899 წელს დაამთავრა. იმავე წელს იგი მიემგზავრება პეტერბურგს. პეტერბურგის უნივერსიტეტში ბევრ ქართველ სასლგარდას მიუღია განათლება. მიხეილიც შევიდა მათემატიკის ფაკულტეტზე, მაგრამ მესამე კურსიდან გადავიდა სამოქალაქო ინჟინერთა ინსტიტუტში, არქიტექტურის დარგზე, რომელიც 1909 წელს დაამთავრა.

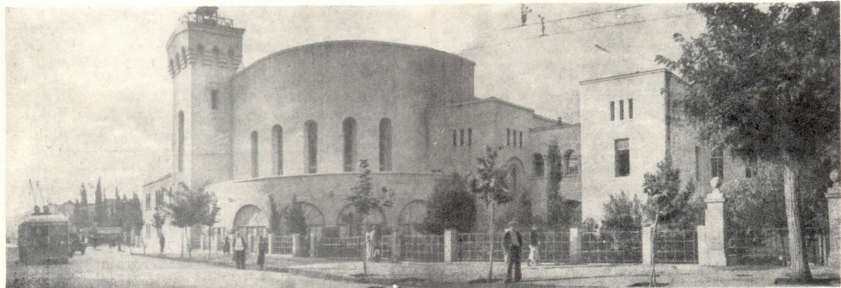
ამის შემდეგ მიხეილ ბუზოლი ბრუნდება საქართველოში და იწყებს მუშაობას როგორც ინჟინერ-მშენებელი და ხუროთმოძღვარი. მან მშენებლისა და დამაპოეტებლის ხანგრძლივი და მრავალფეროვანი გზა განელო, ბევრი პროექტი შეადგინა, უამრავი ნაგებობა ააგო, მაგრამ უმოვარგლად (თუმცა, არა მთლიანად) მისი მოღვაწეობა ორ დარგთან იყო დაკავშირებული — ეს იყო საქარხნო-საფაბრიკო და საკურორტო მშენებლობანი. ამ უკანასკნელს მან განსაკუთრებით დიდი ენერგია შეაღია. მაგრამ მ. ბუზოლი, როგორც ფართო პროფილის ინჟინერი, მართკ სახლებში დამაპოეტება-მშენებით არ შემოღფარგულა. მან ბევრი რამ გააკეთა, როგორც საგზაო ინჟინერმაც.

საქართველოში დაბრუნების შემდეგ მიხეილი პირველსავე წელიწადს ქუთაისში ცხოვრობდა და სამუშაოთა მწარმოებლად მუშაობდა, შემდეგ რვა წლის განმავლობაში ბათუმის ნავთობის ქალაქის უფროსი და ოლქის ინჟინერი იყო. ამ ხანებში, ე. ი. უშუალოდ რევოლუციის წინა წლებში და პირველი მსოფლიო ომის დროს მ. ბუზოლის ხელმძღვანელობით გაყვანილი იქნა გზები ქუთაისიდან წყალტუბოში, ალაზანიდან ცაგერამდე (ირბელის გაყოლი). მანვე ააწინა მისე ჩაქვიდან ქობულეთამდე, რკინა-ბეტონის ყველა ხილი — ბათუმ-ქობულეთის გზაზე, მისე ბათუმიდან ზოფამდე — ყველა საჭირო საინჟინრო ნაგებობითურთ, ცხრა ხილი — ზუგდიდთან-ნაკვასის გზაზე და ბევრი სხვა.

1911-1915 წლებს მიეკუთვნება მის მიერ დაპროექტებული და აშენებული რამდენიმე სამრეწველო ობიექტი — ბენზინსაცავი 3300 ტონისათვის (მასში მძიმე ნივთიერებს ეკუთვნება), კასრების ქარხანა ბათუმში მინერალური წყლის ექსპორტისათვის, ოთხსართულიანი თანამაქის ფოთლის საწყობი სოხუმში (შემდეგ ამ შენობაში საფერმენტაციო ქარხანა მოთავსდა). 1916 წელს მან შეადგინა დიდი ქიმიური ლაბორატორიის პროექტი ნობელის ფერმისათვის ბათუმში. გარდა ამისა, 1915 წელს ბათუმში ააგო ორი საველე ქორუკი ოქსაბიკალი, ერთი — ხუროთმოძღვრებისა, მეორე — მცირე ზომისა. ამგვარად, თავისი მუშაობის პირველი ათი წლის განმავლობაში სამრეწველო არქიტექტურისა და სამოქალაქო-საგზაო მშენებლობის დარგში მ. ბუზოლიმ დიდი გამოცდილება მიიღო.

ოციანი წლების დასაწყისიდან მ. ბუზოლი თბილისში გადმოსიდა და საბოლოოდ აქ მკვიდრდება. ამიერიდან მისი მოღვაწეობა უფრო ფართოდ იშლება. იგი კვლავ განაგრძობს მუშაობას საფაბრიკო-საქარხნო მშენებლობის სახით. განსაკუთრებით საყურადღებოა ის, რომ მ. ბუზოლი არის ერთი პირველთაგანი, ვინც საქართველოში დაიწყო ჩაის ფაბრიკების დამაპოეტება და მშენებლობა. მის ღვაწლს უკეთ დაეფასებთ, თუ გაეიხსენებთ, რომ ოციანი წლებში არქიტექტორის ხელში ძალიან მცირე მასალა იყო ამგვარი ფაბრიკების მშენებლობის მეთოდისაზე. 1927 წელს მ. ბუზოლიმ აშენებს ჩაქვის ჩაის ფაბრიკას, 1931 წელს — ზუგდიდისას. ჩაის ნახვეარფაბრიკების წარმოებისათვის აშენებს აგრეთვე რამდენიმე ტაობრივ ფაბრიკას. 1932 წელს მიხეილიმ შეადგინა საექსპორტო ლივის საწყობის მრავალსართულიანი შენობის პროექტი ფოთის ნავსადგურისთვის.

თბილისის კინოსტუდიის შენობა

ბოტანიკის სამეცნიერო წყლების შენობა.

მაგრამ ყველაზე მნიშვნელოვანი ფურცელი მიხილ ბუ-
ზოლის, როგორც არქიტექტორის, მოღვაწეობაში მაინც
საქართველოს კურორტებისა და კავშირებულის, როგორც
უკვე აღვნიშნეთ, საბჭოთა ხელისუფლების პირველ ორ
ათეულ წელიწადში საქართველოში ფართოდ გაიშალა კუ-
რორტთა დაპროექტებისა და მშენებლობის საქმე. მუშაობა
ორი ხაზით მიმდინარეობდა: კურორტთა გენერალური პრო-
ექტების შედგენა (ეს სრულიად ახალი საქმე იყო მაშინ)
და ცალკეული ობიექტების — სანატორიუმების, სამკურნა-
ლო დაწესებულებათა და სხვ. დაპროექტება. მ. ბუზოლიმ
ორივე მიმართულებით თვალსაჩინო წვლილი შეიტანა სა-
ქართველოს კურორტების მშენებლობის საქმეში.

1933 წელს მას დაევალა კურორტოლოგიის სახელმწიფო
სამეცნიერო-საკვლევ ინსტიტუტში შექმნა არქიტექ-
ტურული დაგეგმარების სექტორი, რომელიც სათავეში ჩა-
უდგინდა კურორტთა გენერალური პროექტების შედგენას
ეს მხელი საქმე იყო, რადგან ამ დარგში არაერთი გამოც-
დილება არ არსებობდა, და არც მეთოდოლოგია იყო შემუშავე-
ბული. აგვარად, მ. ბუზოლიმ და მის თანამშრომლებს
გაუკვალავი გზით უზღებოდათ სიარული. მიხილს ძალიან
დიდი და დაბაბული მუშაობის ჩატარება მოუხდა საჭირო
მასალისა და მონაცემების შესაგრობ-მისაწარმოებლად,
გენერალური პროექტების შედგენისათვის სათანადო მკვიდ-
რი საფუძვლის მისამართებლად.

არქიტექტორ ზაღდასტანიშვილთან ერთად 1935 წელს
მან შეადგინა ქობულეთის გენერალური დაგეგმარების პრო-
ექტი. 1940 წელს კი შექმნა კურორტ ბორჯომის გენერალური
დაგეგმარებისა და ბორჯომის ჯგუფის კურორტთა რა-
იონული დაგეგმარების პროექტები. მ. ბუზოლიმ ავტორისა ავ-
რეთვე კურორტ ბახმარის გენერალური პროექტისა.

დიდი მის მიერ დაპროექტებული ცალკეული ხუროთ-
მოდერული ობიექტების რაოდენობა: ბევრ კურორტზე შეს-
დგენილი მისი შრომის კვალს — ბორჯომში, წყალტუბოში,
ახტალაში, მენჯში. 1946 წლის ერთ საბუთში, სადაც მი-
ხილ ბუზოლის დავაწესა ყურადღება გამახვილებული
და ხელმოწერილია საქართველოს სსრ ჯანმრთელობის სა-
მინისტროს სამეცნიერო სამედიცინო საბჭოს თავმჯდომარ-
ის მიერ, აღნიშნულია, რომ მის მიერ „დაპროექტებულა
და აშენებულია კურორტ წყალტუბოს კაპიტალურ ნაგებო-
ბათა 50 პროცენტზე მეტი, ხოლო კურორტ მენჯში შენობა-
თა 100%“, ე. ი. ფაქტობრივად, ახალი კურორტი მენჯი
მთლიანად მ. ბუზოლის შექმნილი იყო. საკმარისია მხო-

ლოდ ჩამოვთვალოთ მის მიერ დაპროექტებული და აშენე-
ბული კურორტები, რომ ნათელი გახდეს მ. ბუზოლის
წვლილი ამ დიდ საქმეში. აი ეს უმთავრესი ობიექტები:
წყალტუბოში — სანატორიუმი, პოლიკლინიკა, სააბაზანო
შენობა № 7 (სამივე — 1930 წ.), სასტუმრო (1935 წ.).
600-ადგილიანი კინოთეატრი (იყო სამედიცინო-საზღვაო
ფლოტის სუბსადგილიანი სანატორიუმის პროექტის მთა-
ვარი კონსულტანტიც); ბორჯომში — ფიზიო-თერაპიული
ინსტიტუტი (1930 წ.); გულრიფშისა და სოხუმისთვის —
სანატორიუმების პროექტები; თბილისში — ფიზიოთერაპი-
ული ინსტიტუტი (1926 წ.); ასეთივე ინსტიტუტების პრო-
ექტები ქუთაისის, ზესტაფონის, ბათუმისა და სოხუმისთვის,
ახტალაში — სასტუმრო და ტალახით სამკურნალო; თბი-
ლისში — სამედიცინო ტექნიკუმი (1928 წ.) და ფარმაკო-
ქიმიური სამეცნიერო-საკვლევ ინსტიტუტის პროექტი
(1936 წ.). ანაკლიისათვის — 500-ადგილიანი დასასვენე-
ბელი სახლის პროექტი, ცალკეული საკონორტები
და დასასვენებელი სახლები კურორტებზე და მრავალი იყო.
მ. ბუზოლის რამდენიმე პროექტის თანაავტორი მის
მისი უფროსი ვაჟი, მაშინ ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზ-
რდა არქიტექტორი, მიხილი.

როდესაც ამ პროექტებს, ან განხორციელებულ შენო-
ბებს ეყვებით, უნდა გვახსოვდეს, რომ არსებითად, ეს იყო
საკურორტო მშენებლობის პირველი ცდები ქართულ საბ-
ჭოთა არქიტექტურაში. მაშინ არ არსებობდა ის ნივთიერი
შესაძლებლობა, რომელიც უფრო გვიან გაჩნდა, ხუროთმოძ-
ღარები და მშენებლები შეზღუდული იყვნენ მასშტაბისა
და საშენი მასალის მხრივაც. მათ არ შეეძლოთ მოსაპირკე-
თებლად თლილი ქვის, ინტერირებისთვის კი მარმარილოს
გამოყენება. მაგრამ მ. ბუზოლი, როგორც დიდად გამოც-
დილი მშენებელ-არქიტექტორი, ყოველთვის ცდილობდა
რაც შეიძლება უფრო მიზანშეწონილი, პრაქტიკული და მო-
ხერხებული შენობები შექმნა. იმავე დროს, საერთო კომ-
პოზიცია და იერი მ. ბუზოლის საუკეთესო შენობებში
მართლაც „საკურორტო“ — საზეიმო, ხალისიანი, გაშლი-
ლი დერეფნებით, ვერანდებით, კოლონადებით, პერგოლ-
ებით, ფართო სარკმლებით. ამ მხრივ განსაკუთრებით დამა-
სახსიათებელია ანაკლიის დასასვენებელი სახლის პროექტი.

არსებითად, რევოლუციამყვანი მ. ბუზოლი ძირითადად
მუშაობდა როგორც გზათა გამყვანი და წმინდა ჯგულისობა-
რული შენობების ავტორი და ავტები, ასე რომ, საკუთრივ
შემოქმედებითი, ყოველ შემთხვევაში, მხატვრული მხარე,

მის ნამუშევრებში მაინც ნაკლებ როლს თამაშობდა. როგორც შემოქმედელი არქიტექტორი, მ. ბუზოლი ასაპრავსზე გამოდის საბჭოთა წლებში. მას ისევე, როგორც სხვა მის კოლეგებს, რთული ამოცანები ჰქონდა ამოსახსნელი. ზემოთ ჩვენ ზოგადად აღვნიშნეთ, რომ XX საუკუნის პირველ ათწლეულ წლებში არქიტექტურაში ჯერ კიდევ გვლექტებში ფეხ ფობდა, თუმცა უკვე სრულიად აშკარად იკვირება მისი ახალი მიმართულებებიც, რომელთაც შემდეგ დიდი ადგილი დაიკვიდრეს მსოფლიო არქიტექტურის განვითარებაში — ფუნქციონალიზმი და კონსტრუქტივიზმი. ოციანი წლების რუსეთში კონსტრუქტივისტთა და ფუნქციონალისტთა ძლიერი და საინტერესო სკოლაც შეიქმნა. საქართველოში რაიმე დამოუკიდებელი მიმართულება არ ჩამოყალიბებულა. რევოლუციამდელ თბილისში ბუნებრივად ტრადიციულ ფსევდორენესანსულ, ფსევდო-პარიკულსა და ფსევდო-აბონტსაულურ სახლებს, საკმაოდ ძლიერი იყო „მოდერნის“ ნაკადიც (ქართული მოტივების გამოყენება, როგორც ეთნიკით, მხოლოდ სპორადული იყო). არქიტექტურების უმეტესობას შემუშავებული ჰქონდა გარკვეული შტაბშეები და სტანდარტები ფასადებისთვის, მათ ხელთ იყო „კლასიკური“ ფორმებისა და პროფილების რეპერტუარი (კარნაზები, ფრინველები, მედალიონები, კონსტირუქციები, ბალუსტრადები, კარ-ნარკმელოთა „კლასიკური“ საპირფარეოები, კედლის სვეტები და კოლონები, რომლებიც, რა თქმა უნდა, დიდად იყო უკვე დაცილებული კლასიკურ პროტოტიპებს და სხვ.). შედეგი დამოიდებელი იყო ავტორის ნიჭსა და დახელოვნებაზე, მაგრამ რაიმე ქვეშაობილ შემოქმედებაზე, ცნადა, უმეტესწილად, ლაბრაჟიკ უხედილი იყო.

და აი, საბჭოთა ხელოვნების ჩამოყალიბების პირველი ხანებიდანვე, ერთბაშად სწორად არქიტექტურაში იფეთქა ერთგულ ენაზე აღაპარაგების სურვილი. სწორად არქიტექტორებმა გადაადგეს ნაბიჯები ერთგული ფორმების გამოყენებისათვის.

რა თქმა უნდა, დღეს ჩვენ სხვანაირად გვემის „ეროვნული ფორმა“; თანამედროვე ერთგული ფორმა თავისუფალი უნდა იყოს სამუშეო სტილითისაგან, ძველი ფორმების უშუალო „კოტირებისაგან“, დღევანდელი გაცემები, ხუროთმოძღვრების ერთგული ენა ბევრად უფრო რიგანულად უნდა იქმნებოდეს, იგი, უპირველეს ყოვლისა, თანამედროვე უნდა იყოს.

მაგრამ ოციანი წლების დასაწყისში ჩვენი არ იყო არავითარი ნიადაგი და საშუალება, რომ ეს ამოცანა მაშინვე საკვებთა ორგანოდ, თანამედროვე დონეზე“ ამოხსნილიყო. ძველ ქართულ ხუროთმოძღვრებაშიაც არ არსებობდა შეუაფგრისი ობიექტები. რომლებიც თანამედროვე საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი შენობებისათვის გამოდგებოდნენ თუნდაც შორეულ ნიშნულზეც. როგორც ცნობილია, ძველმა საქართველომ უმეტესად საეკლესიო და ციხესიმაგრეთა არქიტექტურა დაგვიტოვა და არა საქალაქო საცხოვრებელი.

ასეთ პირობებში საკვებთა კანონზომიერი და გასაცემა იყო, რომ არქიტექტორებმა „ქართული სტილის“ ასაღორძინებლად ძველი ქართული ეკლესიებისა და ციხე-კოშკების ფორმებს მიმართეს და ეს ფორმები, უმეტეს შემთხვევაში, მექანიკურად მორაგეს თავიანთ ახალ ობიექტებს. ამის ნიშნები იყო თბილისში ტრამვაელთა საცხოვრებელი სახლები პლენანოვის პროსპექტზე „დინამოს“ სტადიონთან, აწაღარასბუღის საცხოვრებელი სახლი ლენინისა და მილიჩიშვილის ქუჩების კუთხეში და ზოგიერთი სხვა. იყო ისეთი მკვლავითიც, სადაც „ქართული სახის“ ძიება, ტრადიციული ფორმების გამოყენება, უფრო ორგანოდ ხსათათ ატარებდა, უკეთ შეესაბამებოდა შენობის შინაარსს, მასტერულიდურ სახეს — ასეთია, მაგალითად, საქართველოს მუზეუმის ფასადი, აგრეთვე ზაქაძის საგენერატორო სადგურის შენობა. დღეს ყველა ეს შენობა (უკეთესებიც და უარესებიც) უკვე ისტორიისა, ყველა საინტერესოა, როგორც ქართული საბჭოთა არქიტექტურის გარკვეული ეტაპის ნიმუშები.

მ. ბუზოლი ერთი იმ არქიტექტორთაგანი იყო, რომელიც გამოქმენდა ამ ახალ მიმდინარებას. მართალია, მისი საქართველო შენობების დიდი ნაწილი კლასიკული ფორმებისა და რეპროდუქციული, ზოგჯერ მათ უმეტესიწილად სიმბოლური იერზე დაბრუნდა, მაგრამ მას აქვს რამდენიმე ნაწარმოები, რომლებშიაც აშკარად ჩანს „ქართული სახის“ ძიების სურვილი იმხანად გარკვეულბოლო მთოდებთა და მხატვრული ხერხებით. ამოთავს უფრო დამახასიათებელია უმთავრესი ორი ბიოგრაფიის ფიზიკ-ფორმული ინსტიტუტის (დამთავრდა 1930 წ.) და თბილისელთათვის კარგად ცნობილი, კინოსტუდია „ქართული ფილმის“ შენობის პლენანოვის პროსპექტზე, რომელიც აგებდა 1929-1931 წლებში (მაშინ „ქართული ფილმის“ სასტუდიო იყო „ერქა“).

ბიოგრაფიის ფიზიკ-ფორმის ინსტიტუტი მდებარეობს მდინარის მარცხენა ნაპირას, ეს დაბალი, გრძელი, მიწაზე და-გუნთხებული შენობა, ტყიანა მთის ძირშია. კომპოზიციური ბუნებრივი და ტრადიციული სააბაზანო შენობებისთვის (მ. ბუზოლის აპგარი კომპოზიციის სხვაგანაც აქვს გამოყენებული). შუაში შენობის მალე ნაწილი მკაფიოდ არის გამოყოფილი და წინ გამოშვებული, აქვე თალღოვანი ლოჯია ფასადის მხარეს შუაში მთავარსებელი შესასვლელით. სიღრმეში კი კოლი. მის ორივე მხარეს თითოთაბოლოვანი ფორმები, რომლებშიც კაბინეტები და აბაზანები განლაგებული. ეს ფორმები წინ გამოშვებული ფორმებისაგან ნაწილებით მთავრდება. ფასადის მთავარი ელემენტია, რომლის გამოყენება და რიტმული განაწილებით იქმნება მთელი კომპოზიციისა — თალია; ცენტრალურ ნაწილში ხუთი თალია — შუა სვეტზე მალაია, ისრული; ორ-ორი თალი მის ორსვე მხარეს ნახევარწრიულია. თალიები დაბალი, მასპირ სვეტებს ეყრდნობა, სვეტისათვისაც მასპირია, გადამბრუნებული წაკეთილი პირამიდის სახისა. პირველი რეგისტრის ზემოთ შეწყვილებული წრილი თალივანი სარკმლია — მათი რიტმი ხაზს უსვამს ქვემოთ თალიების მასპირობას. შენობის ფრთებშიაც თალივანი შეწყვილებული სარკმლია — ყოველი წყვილი სარკმლი თალივანი მარჩო-შეა ჩამსული. მე გონია, ამ ფასადის შუა ნაწილის აღნაგობა — მრგვალი სვეტებზე დაყრდნობილი მძიმე თალიები, ერთი მალე შეისრული თალი და თეთი ლოჯიის იდეა — ამტკიცებს თბილისის საჯარო ბიბლიოთეკის მთავარი ფასადის ერთგარი გაკენის: როგორც ცნობილია, ეს შენობა დღემდე რჩება ქართული ხუროთმოძღვრული ფორმის ძიების ერთ-ერთ ყველაზე საინტერესო მაგალითად; ამიტომ, ბუნებრივია, რომ მას შევძლებ მივცეთა ოც-მთავრათიანი წლების ქართველ ხუროთმოძღვრათა ყურადღება. ფასადის ფორმები სვეტოვითაა ჩქის არქიტექტურისათვის და ბუნებრივი იქნებოდა, რომ შენობა, მსგავსად ძველი ქართული შენობებისა, თლილი ქვით ყოფილიყო მოპირკეთებული. სამწუხაროდ, იგი შელსილია რუხ-მოთირვი ფერად და მხოლოდ შუა ნაწილის ზედაპირია დამუშავებული, როგორც ჩქის წყობის იმიტაცია — ერთობა, სხვა საშუალება მაშინ არ იყო, ეს კი ვინმეს ავტორის ჩანაფიქრის განხორციელებას.

კინოსტუდია „ქართული ფილმის“ ძველი შენობა ამავე პირობით კიდევ უფრო დამახასიათებელი ძველია. აგების უნდა შექმნა საწარმო დანიშნულების შენობა — კონფაბრიკა დიდი პავლიოვლისა და სათანადი დანიშნული სადგომებით. მაგრამ მან სამართლიანად მიიჩნია, რომ აქ მხოლოდ წმინდა უტილიტარული მხარით დაკმაყოფილება

წავალტუბოს სასტუმრო.

და კინოსტუდიისთვის ჩვეულებრივი სამრეწველო ნაგებობის სახის მინიჭება არ იქნებოდა სწორი. უკეთ რომ ვთქვათ, ეს ამოცანის ცალმხრივი ამოხსნა იქნებოდა. ხუროთმოძღვარმა მიზნად დაისახა ეჭვგეგინა, რომ კინოსტუდია კულტურულ-საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობაა და ამიტომ ერთგვარ სასწიშისა და დეკორაციულ ფორმებს მიმართა.

მთავარი ფასადი პლენხანოვის პროსპექტისაკენაა მიმართული (ჩელუსკინელების ქუჩის ფასადი მაშინ ჩვეულებრივი „უკანა“ ფასადი იყო, აქეთ გამოიხატა პავლიოვის დიდი ჭიშკარი, მაშინ აქ ეს ქუჩაც არ არსებობდა). უმთავრესა ხუროთმოძღვრული მახვილია „სვანური კოშკი“ — მაფიოვერტიკალი, დეკორაციული „მაშკულუბიანი“ გადმოძვადარი კარნიზთა და ფრონტონით. კოშკის მარჯვნივ შენობა ნახევარწრიულად უხვევს — პირველ საართულზე ერთიანი ნახევარწრიული თაღების მწკრივია, მათ თავზე კი ღია ტეხასა, რომლის სიღრმეშიც აღმართულია მაღალი კედელი (ისიც პირველი საართულის მსგავსად ნახევარწრიულად უხვევს), წვრილი, თაღოვანი სარკმლების რიტმით. თაღოვანი სარკმლები — ორ-ორად ან სამ-სამად შეჯგუფებული, ზოგან ცალკე ზოგან ძალიან დიდი, ან სულ მცირე — რიტმულად ანაწევრებს შენობის სხვა ნაწილებსაც. — კოშკიც, თაღებიც, ისევე, როგორც ბორჯომის ფიზიო-თერაპიულ ინსტიტუტშია, იმისთვის არის გამოყენებული, რომ შენობას ერთნეულ სახე მიენიჭოს, ეს ამოცანა აქ სავსებით შეგნებულად არის დასმული. დამახასიათებელია, რომ მ. ბუზოლი ნაკლებად მიმართავს ქართულ ორნამენტულ მოტივებს, რომლებიც სხვა „ქართულ“ შენობებში მაშინ, განსაკუთრებით კი 30-40-იან წლებში, არსებით როლს თამაშობდა. ამავე დროს, ნაკლებად ანაწევრებს ფორმებს, შეძლიერებადგარად ინარჩუნებს ფართო სიბრტყეებს. კეთილმოწყობება არც აქ მოხერხდა, კინოსტუდიის ფასადებიც შელესილია, მაშინ, როდესაც ფორმები, ამ შემთხვევაშიც, ქვის არქიტექტურისა არის.

მ. ბუზოლის მიერ აშენებული „სახკინმრეწვი“ უკვე ორმოცი წელია მიმართავს ემსახურება ქართულ კინოხელოვნებას და დღესაც, როცა ახალი კინოქალაქი აშენდა, არ დაუკარგავს მნიშვნელობა.

მ. ბუზოლის მოღვაწეობა არ იფარგლებოდა მხოლოდ დაპროექტებითა და შენებით. 1927 წლიდან მან დაიწყო ლექციების კითხვა პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში, 1930 წლიდან კი რკინიგზის ტრანსპორტის ინჟინერთა ინსტიტუტშიც, სადაც დოცენტის მოვალეობას ასრულებდა. ცხადია, აქ მას დიდად გამოადგა ხანგრძლივი პრაქტიკული გამოცდილება. იგი ასწავლიდა რამდენიმე დისციპლინას: საშენ მასალებს, შენობათა ნაწილებს, სასოფლო-სამეურნეო არქიტექტურას (საგანგებოდ სუბტროპიკული პირობებისათვის), საფარბიკო-საქარბნო არქიტექტურას. ამას გარდა, დიპლომანტებთან იყო კონსულტანტად. მის დიდ ცოდნასა და გამოცდილებას მიმართავენ სხვა დაწესებულებებიც — იგი სხვადასხვა სამინისტროებისა და უწყებების საქსპერტო-ტექნიკური ბიუროების წევრი იყო; დასასრულს, ის არჩინეს საქართველოს არქიტექტორთა კავშირის გამგეობის წევრადაც. იგი ყოველთვის მოხაწილობდა ქართველ არქიტექტორთა ყრბობებში.

მ. ბუზოლი თავმდაბალი ადამიანი იყო, იგი სრული პასუხისმგებლობის გრძობით, საქმის დიდი სიყვარულითა და ერთგულებით მუშაობდა რამდენიმე ათეული წლის განმავლობაში, სანამ მხედველობამ არ უშტყუნა — მხოლოდ მაშინ ჩამოშორდა აქტიურ შემოქმედებითსა და პრაქტიკულ საქმიანობას.

მისი ცხოვრებისა და შრომის ეს მოკლე მიმოხილვაც გეჩივნება, რომ მიხელო ბუზოლიმ დასაფასებელი წლის განმავლობაში საქართულო საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მისი ეს ღვაწლი მაღლობითა და პატივისცემითა მოსახსენებელი.

მიხელო ბუზოლი გარდაიცვალა 1959 წელს.

ორნამენტული და გლუხუნააიკიანი სარტყლები

სამთავროს ნაქროპოლიდან

ნინო ურუშაძე

სამთავროს მთელ რიგ სამარხებში, რომლებიც გვიანი ბრინჯაოსა და ადრეული რკინის ეპოქას განეკუთვნებიან, კერძოდ № 96 (გ), 112, 131, 208, 77, 1254, 7139, 272, 324 ნაპოვნია სარტყლები, რომლებზეც არაფერი არ არის გამოსახული. ეს ფირფიტები თავისი გაბარიტებით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ მათ კონკრეტული მიზანდასახულობით ამაზღებდნენ და არა მასობრივად. ასე მაგალითად, № 272 სამარხში ნაპოვნია ბრინჯაოს ფირფიტის ფორმატი იყო 80 სმ X 16,5 სმ, ხოლო № 152 სამარხის ფირფიტა — 90 სმ X 10 სმ.

ფირფიტებს ირგვლივ ერთმანეთისაგან თანაბრად დაშორებული მრგვალი ხვრელები აქვს, რაც იმაზე მიგვითითებს, რომ სარტყლებს სარჩული სწორედ მათზე იყო დამკრებელი. ამას გარდა ფირფიტაზე გვხვდება დიდი ხვრელიც, რომელიც შესაძლოა საგნების ჩამოსაყიდებლად იყო ამოჭრილი. ასეთ საგანად შეიძლება მივიჩნიოთ ბრინჯაოსგან ჩამოსხმული ირმის ფიგურა, რომელიც № 156 (დ) და 208 (ნახ. 22) სამარხებში გვხვდება. ეს ფიგურები, როგორც ჩანს, სარტყლებზე ეკიდა, რადგან სხვა ადგილზე დაკარგავდა ახსნს. არქეოლოგიურ და ხელნაწერ წყაროებში ფიქსირებულია ამიერკავკასიაში სარტყლების სამეურნეო, ნადირობისა და სამხარეო მიზნით გამოყენების პრაქტიკა.

საგულისხმოა, რომ ასეთი ირმის სკულპტურები სხვადასხვა რაოდენობით გვხვდება (ერთიდან სამამდე და უფრო მეტიც). ამ ფიგურებით ერთგვარად ანახლებულია სარტყლებზე გამოსახულებათა უქონლობა. შესაძლებელია, რომ ისინი სხვადასხვა პირთა სოციალურ მდგომარეობას უკავშირდნენ ხაზს, ანდა რაღაც მაგიური მნიშვნელობა ჰქონდათ.

ერთი რამ მაინც ნათელია — არ შეიძლება უყურადღებოდ დავტოვოთ უგამოსახულებო სარტყლები და ვიჩუმუნით, თითქოს მათ მხოლოდ გამოყენებითი მნიშვნელობა ჰქონდათ.

ამ საკითხზე კიდევ ერთხელ გვიმახვილებს ყურადღებას ის გარემოება, რომ გვხვდება ისეთი სარტყლებიც, რომლებზეც გამოსახულებების ნაცვლად მარტო ორნამენტი და გეომეტრიული ფიგურებია. საქართველოს მუსეუმის ფონდში დაცული 26 სარტყლიდან მხოლოდ შეიძლება მონატყლი ორნამენტითა და გეომეტრიული ფიგურებით. ამათგან ხუთ სარტყელზე გვხვდება სპირალური ქარგა. ხო-

ლო ორ დანარჩენზე გამოსახულია პუანსონური ტექნიკით შესრულებული გეომეტრიული ფიგურები, წერტილებითა და ოვალებით შედგენილი ორნამენტული შეგველი სარტყელი ითხია, ერთ-ერთი მათგანი, რომლის სიგრძე 84 სმ-ია და სიგანე 10 სმ, № 55 სამარხიდან არის (ნახ. 23). მას რომისებური ორნამენტი აქვს, ეს ფიგურა სარტყელზე ოთხჯერ მეორდება. სარტყლის კიდევზე მტრისებია, ხოლო ზედაპირი წერტილებით არის დაფარული, ორივე ნაპირზე. ზემოთ და ქვემოთ, ასევე პუანსონური ტექნიკით შესრულებული პატარა წრეებია გამოსახული. ასეთივე წრეები გვხვდება რომის ზემოთ და ქვემოთ. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ პუანსონური ტექნიკით შესრულებული სარტყლები უფრო ადრეულია, ან უფრო ადრეული ხერხებით არის შექმნილი და იგი თავთავების ორნამენტის თავისებურ იმიტაციას წარმოადგენს, დანარჩენი სამი სარტყელი გარშემო წერტილებით არის დაფარული. უნდა აღინიშნოს ამ სარტყლების ერთი დამახასიათებელი თვისება. აქ ძირითადი ელემენტი არის სპირალი, მაგრამ სპირალი ისეთი ვარიაციებითა და კომბინაციებით არის მიმოფანტული სარტყლებზე, რომ თითოეული ნახატი დამოუკიდებელ კომპოზიციას წარმოადგენს. ასე მაგალითად, თუ № 166 სამარხის სარტყელზე (ნახ. 11) ნახატი შედგენილია ვერტიკალური, ერთმეორის მონაცვლე სპირალებით, № 289 სამარხის სარტყელზე ასეთივე სპირალები ცენტრ-დან იღებენ სათავეს და პარალელურად გასდევნენ მთელ სარტყელს. ხოლო № 119 (ნახ. 12) სამარხის სარტყლებზე და № 262 (ნახ. 9) ჩვენ გვხვავთ ასეთივე პარალელურ სპირალებს, რომელთაც გარს არტყლით დახრილი მტრისებია, ხოლო მეორის ზედაპირზე პარალელურად არის განფენილი მჭიდრო ნახევარწრეები.

სხვა სურათი გვაქვს № 225 სამარხის სარტყელზე. აქ მთელი ზედაპირი პორიზონტალურად და ვერტიკალურად სპირალებით არის დაფარული, რომლებიც ბოლოს მრგვალი კუთხუბთან რომის ფიგურას ქმნიან. ოსტატი სწორედ ამ ფიგურების შექმნით იყო დაინტერესებული, რაზეც მივიჩნითებს წერტილობირთვი ზოლები, ეს ზოლები გვეხმარება იმ ფიგურის რომადა აღქმში.

ამრიგად, როგორც ვნახეთ, ორნამენტირებული სარტყლების შემქმნელი გარკვეული გამომსახველობით ელემენტებით ხელმძღვანელობდნენ. მართალია, გვხვდება ისეთი სარტყლებიც, მაგალითად № 289 სამარხში, რომელთა

ქამრის რეკონსტრუქცია სამთავროს სამარხიდან № 168.

ზედაპირი დახრილი კუთხეებით არის დაფარული, მაგრამ ეს გამონაკლისია, თუმცა, დამახასიათებელია საქართველოსა და კავკასიის სხვა სარტყლებისთვის. რით იყო გაპირობებული ის გარემოება, რომ სარტყლების შემქმნელნი მიმართავენ სწორედ ამ გეომეტრიულ თუ ორნამენტულ ფორმებს? თითქოს პასუხი უბრალოა. მათ მხატვრული მიზნები ამოძრავებდათ. მაგრამ რით აიხსნება ის ფაქტი, რომ მაღალი მხატვრული გემოვნების მიუხედავად, რაზეც მიგვიტოებს თუნდაც № 225 სამარხის სარტყელი, ისინი მაინც ერთი და იგივე ფორმების ერთგულნი რჩებიდნენ?

ალბათ, არ ესაჭიროება მტკიცება იმას, რომ გამოსახვით სისტემაში ეს გეომეტრიული ფორმები უველესია, ჯერ კიდევ პალეოლითის ხანიდან გამოძინარეობს და მათ ყოველთვის აზრობრივ-სიმბოლური მნიშვნელობა ჰქონდათ.

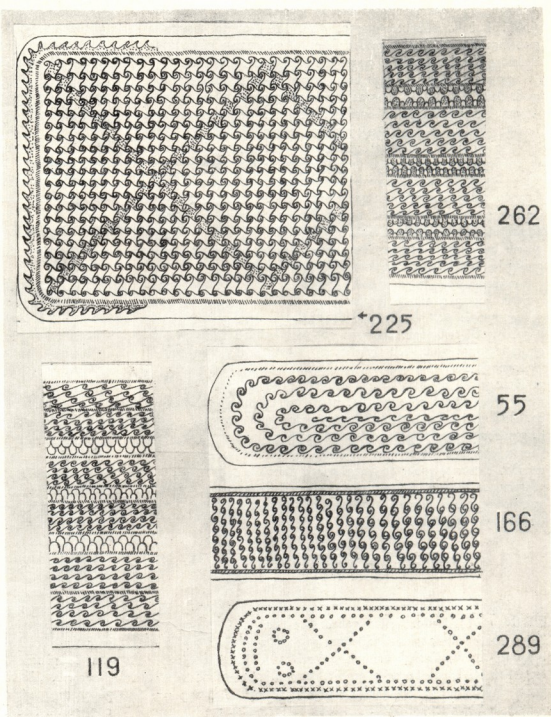
„ძველი რელიგიური სიმბოლიკის შესწავლას, — წერს ა. კ. ამბროზი, — დიდი ტრადიციები აქვს. უკვე დიდი ხნის წინ დადგინდა ძველი სიმბოლოების — წრე, ჯვარი, სვასტიკა, სამკუთხედი, — მნიშვნელობა, ეს ფორმები გავრცელებულია მთელ მსოფლიოში და მათ ერთი და იგივე

მნიშვნელობა აქვთ: ცეცხლის, მზის, ცხოვრების, სოლო უკანასკელი მიწას, ნიღაჯს განასახიერებს.² იგივე უნდა ითქვას სპარსის, მანდოკის შესახებ, რომელიც, როგორც დადგინდა, სიმბოლურად წყალს განასახიერებს. როგორც ჩანს, სამთავროს სარტყლების შემქმნელმა ისტატივმა დეკორატიულის გარდა, აქ მეურნეობის ამსახველი მოტივებიც ჩააქსოვა.

მიწაიშოქმედთა ცხოვრების ინტერესები ყოველთვის იყო დაკავშირებული მიწის ნაყოფიერებასთან, ხოლო იმისათვის, რომ მიწა ნაყოფიერი იყოს, აუცილებელია წყალი და მზე. ჩვენ ვხედავთ, რომ № 289 სამარხის სარტყელზე, სპირალი (ცენტრიდან იწყება და მერე ვრცელდება მთელ ზედაპირზე. ეს, შესაძლოა, მზის გამოსახულება იყოს, ხოლო პარალელურად მაგალი სპირალები კი — მდინარის. შესაძლოა, ასეთივე სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს № 166 სამარხის სარტყელზე გამოსახულ ვერტიკალურ სპირალებს. ისინი, როგორც ჩანს, წვიმას განასახიერებენ.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს № 225 სამარხის სარტყელი (ნახ. 13), სადაც სპირალური შეერთება შტრიხებითან კვადრატებისა და რომბების შთაბეჭდილებ

ორნამენტურებული ქაზრები სამთავროს
სამარხიდან № 225, 262, 119, 55, 166
289.

ბას ტრეპის: ისინი ისე არიან განლაგებული, როგორც ეს იყო № 55 სამარხის სარტყელზე. ეს უკრები „დასამუშავებელი ჯიჟის“ შთაბეჭდილებას გვიქმნის. ამგვარი ნახტი გვხვდება № 211 და № 281 სამარხების სარტყელზე, ხოლო მთორავლი გომეტრიული ფიგურები, რომლებიც სარტყლების კიდევზეა მოთავსებული, როგორც ჩანს, პირდაპირ კავშირშია იმ ორნამენტთან, რომელიც სიმბოლურად გამარჯობის იდეას გამოხატავს.

რამდენადაც უჩვეულო შთაბეჭდილება ტრეპი № 262 სამარხების სარტყლის გამოხატულება. აქ ერთმანეთს ცვლიან ნახევარწრები, რომლებიც ეკვრის არა ოთხ, არამედ ხუთრივად მიზავალ სპირალს (ნახ. 9) შესაძლებელია, რომ ამ სარტყლის შემქმნელმა, როცა მუხუთე რივს უმატებდა, დეკორატიული მიზნების გარდა, სხვა მიზნებსაც ისახავდა. ალბათ, მას სურდა ნახატში აღებეჭდა თემში მომხდარი რაღაც მნიშვნელოვანი მოვლენა.

უნდა ვიყარაოთ, რომ სპირალური ორნამენტი, სხვა სიუჟეტური ორნამენტულ ფიგურებთან შეერთების მიუხედავად, მანაც დამოუკიდებელ მნიშვნელობას ატარებს, ამას შეტყვევებენ № 281, 276, 211 სამარხების სარტყლები.

ნახევარწრისებური ორნამენტი ხშირად სხვა ორნამენტებთან და გამოსახულებებთან შეერთებაში გვხვდება (№ 168 სამარხის სარტყელი. ტაბ. III) ისევე, როგორც დასრულ მტრისებრიან ორნამენტს, რომელიც უმრავლეს შემთხვევაში სიუჟეტური დაყოფის ფუნქცია აკისრიათ.

იღი ინტერესს იწვევს სარტყელი № 225 სამაროვანიდან. მისი ზედაპირი მთლიანად სპირალებით არის დაფარული, რომლებიც ერთმანეთში ჩაწულია როგორც პირი-ზონტალურად, ისე ვერტიკალურად. ამით ექმნება რომბისებური ფიგურები მომრგვალებული კუთხვებით, რომელიც ძველ მიკროს ორნამენტულ მოვლენებს. ასეთი ორნამენტი უკვე შეგვხდა თრიალეთის სარტყელზე. ამ ფიგურების რიგები დიაგონალური გადაკვეთით ქმნიან მხატვრულ გამომსახველობით სურათს. აღსანიშნავია, რომ გადაკვეთის ადგილას ეს ზოლები რომბის ფიგურებს ქმნიან. ამვე დროს სარტყლის ბოლოებში ასეთი რომბი ითვისება, როგორც სწორი სამკუთხედების შეერთება (ნახ. 13).

ორნამენტრებული სარტყლების შესწავლა-გამოკვლევამ, კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნა იმაში, რომ ძველი ქართული ოსტატები მართკ მხატვრული პრინციპებით არ სტელმდებულენდნენ. ნათელი გახდა, რომ ამ სარტყლების დეკორატიულ-გამომსახველობითი სტრუქტურა გააჩნია, რომელიც, როგორც დამოუკიდებლად, ასევე სხვადასხვა კომბინაციურ შეერთებაშიც, კონკრეტული აზრის სიმბოლურ გამოხატვას ემსახურება. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ეს სტრუქტურები ენათესავება და უფრო კი, მიუღი მსოფლიოში ფართოდ გავრცელებული არქიტექტონიკაში ფაშიომქმედების საკულტო სიმბოლოების პირდაპირ გამეორებას წარმოადგენს. ამ გარემოებათ თამაშა ძალზე მნიშვნელოვანი როლი, რადგან მან მისცა გამოკვლევა განსაკუთრებული მნიშვნელობა და აზრი, რითაც მას ახალი პერსპექტივები დაუსაბა.

სარტყელი № 168 სამარხიდან (ტაბ. III)

სარტყლის მთელი გამოსახულება მოთავსებულია ორნამენტულ ჩარჩოში. ორი განაპირა ზოლი შექმნილია მსხვილი, ერთრივად ჩაწყობილი სამკუთხედებისაგან, რომლებიც შუაზე ყოფს მთელს, ხაზობრივი მტრისებრი ქვემოთ მას ესახვრება ორი ვიწრო ზოლი. ერთ-ერთი მათგანი შექმნილია ნახევარწრებისაგან, ხოლო მეორე — კვლევი სამკუთხედებისაგან.

სარტყელზე ვხედავთ ცხოველებს. მოძრაობაში გამოსხული 9 ცხოველის ფიგურას, რომლებიც ოთხნი ერთი ტიპისანი არიან და მათი სახე სტილიზებულია, ძნელი არ არის „ძაღლისმაგვარი“ ცხოველების ამოცნობა. მათი გარეგნობა მიგვაგონებს სახელგანთქმულ მეცხვარეთა ძაღლებს. მსგავსებას განაპირობებს გამოსახულების გადმოჭმის თავისებურება. კერძოდ, მათ შუბლზე აშკარად შეიმჩნევა ღრმა იარის ნაკალები, რომელიც, როგორც ცნობილია, დამახასიათებელია მეცხვარეთა კავასკების ძაღლებისათვის. შთაბეჭდილებას აძლერებს „ჯავშანი“, რომელიც მათ ტანს ფარავს და ერთმანეთთან პირშეკვეთით მომრეხებული ორი ძაღლის გამოსახულებას წარმოადგენს. „ძაღლისმაგვარებს“ ვხვდებით სარტყლის კიდევზე და შუაში. ამ „მედიდური“ ძაღლების გვერდით მოჩანს სხვა ცხოველებიც: ერთ-ერთ მათგანს წაგრძელებული პროპორციები აქვს, ხოლო „ჯავშანი“ მრგვალი ლაქებით არის დაფარული. ცხოველი აქვს ფაფარი და ბუწვიანი კული. იგი ვარკაბითი ელასტიური და დინამიურია. ამ ცხოველის გამოსახულებას ვხვდებით მარცხნივ, მარჯვნივ და შუაში. ამ სარტყელზე გვხვდება შესაბამისი ტიპის ცხოველიც: ესაა ირე-ნი. მისი ტანიც „ჯავშნითაა“ დაფარული და ჭაღრაკულად არის მოხატული.

პირველ ცხოველში ყურადღებას იპყრობს თვალის, ცხვირის და მისი გაზვიადებული მოხაზულობა. თითქმის ვე ვადმოვლიდა, მაგრამ ენას ვარს ისეთი მტრისებრი არტყეა, რომ იგი ენას აღარ ჰკავს. ამ მგელ-ძაღლის თავი ხაზობრივად დახვეწილად არის შეერთებული ტანთან. კული დაწინწკლულ ფართო ქანარს მოვლავლივს. ეს კული კონფორმაციით ჰკავს „დიდი“ მგელ-ძაღლის კულს (№ 281 სამარხის სარტყელთან). ამ ცხოველის სხვა ნაკვეთები № 281 სამარხის სარტყელზე გამოსახული ძაღლისმაგვარის ნაკვეთს ჰკავს. მათ საერთო ნიშნები გააჩნიათ, რომლითაც ამ არხეთა განსაკუთრებული ფუნქცია დგინდებდა. კერძოდ, მათი ინტერირი კავშირი წყლის ტანქიასთან, მასზე შემოქმედების უმნიშვნელო სურვილის თანახმად. ვარდა უნა, ბეჭერი რამ მიგვანიშნებს, რომ ამჟამად ჩვენს მიერ განსახილველი ძაღლისმაგვარის გამოსახულება სხვა სარტყელზე გამოსახული „ძაღლისმაგვარების“ თავისებურ ნაერის წარმოადგენს, რადგან აქ შეერთებულია ყველა სხვა მგელ-ძაღლის სპეციფიზებული ფუნქციის ამსახველი ნაკვეთები. ამ მხრივ ყურადღებას იპყრობს ამ „ძაღლისმაგვარის“ ცხვირზე მარცხლისებრი მრგვალი ამონაზარი. სწორედ ეს დეტალი განასხვავებდა „მოხუცელს“ „მხენულისაგან“ 281 სამარხის სარტყელზე გამოსახული ძაღლისმაგვარ ცხოველებში. აქ ვხვდებით 276 და 211 სამარხების სარტყლების „მხენულის“ დეტალებსაც. ესე უფრო მთლიან, მას კულის დაბოლოება სანისის მიუკავს. ვფერ მტრები, ამ „ძაღლისმაგვარის“ შულისა და, განსაკუთრებით, ყურების მოხაზულობაში შეიმჩნევა მეცხვარეთა მსგავსება. ვაგისნებით, რომ რეალური ფორმების ამგვარი მოდელირება ჩვენ ადრევე შეგვეხვედრია. კერძოდ, „ხარის — მოსავლის ანდების“ სახის ნაკვეთრეტაციის დროს. № 121 სამარხის სარტყელში. ეს გვარტყლის საფუძველს, ვიფიქროთ, რომ ამჟამად ჩვენს წინაშეა უფრო მალული რაზნის „ძაღლისმაგვარის“ სახე, კიდევ ეს იყო № 281 სამარხში. ამ ვარაულის სიმართლე მტკიცდება მთელი ამ სახის ამაყი და სასწიერ გამოთქვევლებითაც. ეს არსებდა, როგორც ჩანს, აბრტალურ სამყაროსთან არის დაკავშირებული, რაზეც მიგვითვებს მისი პირიდან გამომდინარე მზისმაგვარი სხეული, სიმბოლური, სხვიების მსგავსი ხაზები. შესაძლოა, აქ წარსულში გავრცელებული მოტივის, „მზის გადაყლაპვის“ ამ პირიქით „მზის განთავისუფლების“ იდეაც იყოს განმორცილებული. ასეა თუ ისე, ერთი რამ მაინც არის, რომ „ძაღლისმაგვარმა“ 168 სა-

მარხიდან ჩვენამდე მოიტანა ერთ-ერთი მთავარი სამიწათ-
მოქმედო ღვთაების სახე, რომელიც წარმართავს ბუნების
ძალეს.

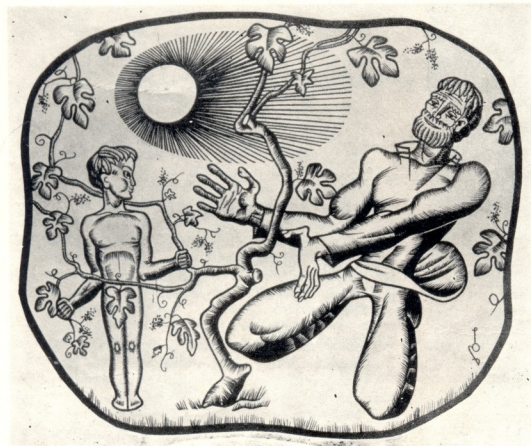
ორი სხვა დანარჩენი ცხოველი, აშკარად დაქვემდებარებულია „ძალისმაგვართან“; თუმცა, მათაც კონკრეტული ფუნქცია აქვთ. ერთ-ერთი მათგანი, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, აშკარად კატისმაგვარი ჯიშისაა. მისი ჯავშანი დაფარულია მრგვალი ლაქებით. საფარულია, რომ ამ ცხოველის პირველსახედ აღებული იყო ავაზა, საქართველოს ფაუნაში გავრცელებული ცხოველი. მაგრამ ეს, როგორც იტყვიან, მხოლოდ გარეგნული მხარეა, მაგრამ ამ სახეს აქვს სიმბოლური გააზრებაც. უნდა ვიფიქროთ, რომ ძველ ოსტატს არ უღალატია წესისათვის, როდესაც „ჯავშანზე“ უნდა მომთოებოდა მრგვალი ლაქები. № 276 სამარხის სარტყელზე გამოსახულ ღორის სიმბოლურ სახეში, ანალოგიურ მომენტებს ჰქონდა ადგილი. ღორის ტანი დაფარული იყო აგრეთვე მსხვილი, მრგვალი ლაქებით. მრავალი სხვა მაგალითის მოყვანაც შეიძლება, მაგრამ ყველა ისინი ერთხმად გვიდასტურებენ იმ ფაქტს, რომ ეს ლაქები ძველ მიწათმოქმედთა სიმბოლოა და იგი განასახიერებს მარცვლის, ან ხორბლის დაცვა-მოვლას.

შესაგე გამოსახულებაში ჩვენ ვხვდებით ადრეც ცნობილ ირმის სახეს. თუ სხვაგან ირემი სანადირო სიუჟეტშია ჩართული, აქ იგი სხვა იდეურ-აზრობრივ დატვირთვას ატარებს. ამაზე მეტყველებს ჭადრაკისებური „ჯავშანი“, რომელიც ფარავს ირმის ტანს. აქ ჩვენს წინაშეა ის ტოპოგრაფიული სიმბოლიკა, რომელიც ყველა სხვა სარტყლის კომპოზიციაშიც გვხვდება იმ ადგილას, სადაც ძველი ოსტატი მონიდომებდა დამუშავებული მიწისთვის ლანდშაფტის ასაგავს. ირემი ტალონისებური ფორმა აქვს, ხოლო კუდის ნაცვლად მრჩევი ხორბლის მარცვალა აღბეჭდილი. ცხადია, ეს მოსავლის აღების თავისებური ალგორითაა.

ჩვენს მიერ განხილული გამოსახულების კომპოზიციური სტრუქტურა მჭიდროდ ენათესავება № 121 სამარხის სარტყელს და ბევრ რამეში მის ანალოგიას წარმოადგენს, მაგრამ მათ შორის არსობრივი განსხვავებაცაა, რადგან ამ კომპოზიციებში სხვადასხვა შინაარსია ჩადებული. № 121 სამარხის სარტყელზე ადგილი ჰქონდა ერთი და იმავე სახის სტერეოტიპურ გამეორებას. აქ ცვლილებები მხოლოდ ვარიანტებსა და დეტალებში იყო შეტანილი; ხოლო ამჟამად ჩვენს მიერ განხილული № 168 სამარხის სარტყელში კი გამოსახულებათა სრულიად ახალ ინტერპრეტაციას ვხვდებით. ეს მოვლენა ფრიალ მნიშვნელოვანია, რადგან, პირველ ყოვლისა, იგი იმაში გვარწმუნებს, რომ ბრინჯაოს თითოეულ სარტყელზე გამოსახულებების შემქმნელს კონკრეტული მიზნდასახულებები ჰქონდა. აქედან გამომდინარე, იქნებოდა აზრობრივად განსხვავებული კომპოზიციები. სწორედ ამან განაპირობა სამთავროს სარტყლების კულტურის მრავალფეროვნება. ამასთანავე დგინდება შინაგანი, შინაარსობრივი კავშირი ყველა სტრუქტურის გამოსახულებათა შორის და იქმნება ერთიანი იდეური ჯაჭვი, რომელიც ნათლად გამოხატავს ძველ ქართულ მიწათმოქმედთა ფანტასტიკურ შესხედულებებს ბუნების მწარმოებლური ძალების შესახებ.

ამ დებულების სისწორეს დამაჯერებლად ნათელყოფს სხვა სარტყლების გამოსახულებათა მხატვრულ-სამეცნიერო ანალიზი.

1 Б. А. Рыбаков. Религия и мифология первых земледельцев по II. Европы (IV—III в. до н. э.). Уп. п. международ. конгрессе доисториков и протонисториков. Доклады и сообщения. Харьков, изд. «Наука», М., 1966; стр. 107-108.
2 А. К. Амброз. Раннеземледельческий культовый символ («рамб с хрычом»), С. А. № 3, М., 1965, стр. 14.
3 Б. А. Рыбаков, указ. соч., стр. 109.
4 А. К. Амброз, указ., соч., стр. 21.

მ. ბაშელიშვილი
შენ ხარ ევანია.

საქართველოს
ახალგაზრდა
მხატვართა
ნამუშევრების
გამოფენიდან

თურქეთის კულტურის მოღვაწეები ქართველ მწერლებთან.

მობზაურობა საქართველოში

ჰაიათი ასილიაზიჯი

შოთა რუსთაველის სახელობის თეატრის მიწვევით მე და რეჟისორი ბექლან ილგანი საქართველოში ვიყავით. ქართული თეატრისა და კულტურის ახლოს გაცნობის მიზნით საქართველოში რამდენიმე ხანს დავრჩით. გავეცანით რუსთაველის აკადემიური თეატრის სპექტაკლებს. ამ თეატრის შემოქმედებითი მუშაობის ახლოს გაცნობა ჩვენთვის უაღრესად საინტერესო აღმოჩნდა.

აგერ თითქმის ორი წელია, რაც საბჭოთა თეატრის საკითხებზე ვმუშაობ. საბჭოთა თეატრის უშუალო გაცნობით ჩემთვის ბევრი რამ გახდა თვალსაჩინო. მე არ შეგჩერებულვარ საბჭოთა თეატრის სახელოვნო პოლიტიკაზე,

უმთავრესად ყურადღება გავამახვილე თვით სცენური ნაწარმოების შერჩევის, სპექტაკლებსა და კრიტიკის საკითხებზე.

ამ პრობლემისადმი მიძღვნილი სხვადასხვა ხასიათის ლიტერატურის გაცნობამ შესაძლებლობა მომცა მზად ვყოფილიყავი სათანადო ანალიზებისათვის.

საქართველოში, განსაკუთრებით, რუსთაველისა და მარჯანიშვილის თეატრებში ჩემს მიერ ნანახი სპექტაკლებიდან მნიშვნელოვანი დასკვნა გამოვიტანე. საქართველოს კულტურას შორეულ წარსულში აქვს ფესვები გადგებული — ორი წლის მანძილზე მეორედ შემოვიარე ამ ქვეყნის ყო-

ველი კუთხე და ყველგან შეგამჩნიე დაუკლებელი წყურვილი ძველი კულტურით დახტურებისა. აქ არქეოლოგიური გათხრებისას ქრისტეს წინადროინდელი ხელოვნების ნიმუშებსაც კი პოულობენ.

საჭიროდ მიმაჩნია ჩვენში, თურქეთში, შუქი მოფინვის ქართული ხელოვნებას, ქართული კულტურა უღრესად ეროვნული და მრავალმხრივია, ამ ქვეყანაში 1917 წლის შემდეგ ეკონომიკის გაფართოებასთან ერთად მნიშვნელოვან და საყოველთაო საქმედ იქცა კულტურის საკითხებზე ზრუნვა. დღეს საქართველოში კვლავ გასაივრო მასშტაბით გრძელდება თავისთავადი კულტურის ზრდა.

ამის გამო მე მინდა ყურადღება გავამახვილო ერთ მიმართულებას — მას შემდეგ, რაც ქართული ხელოვნების, ქართული კულტურის ახლის გაცნობის საშუალება მომცა, უფრო დაგრწმუნდი, თუ ჩვენში როგორი დეგრადაციის გზით მიდის თანხმობის შემდეგ ევროპაშიც გახსნილი ფანჯრის შედეგად წამოწყებული დიდი საქმე. ჩვენ ძველი კულტურის თანამედროვედ ვივლით თავს. სინამდვილეში კი დასავლეთის გზაზე, ყოველ საქმეში მის ასუს ვიღებთ, ზურგს ვაქცევთ იმ საშუალებებს, რომლითაც ეროვნული კულტურა იქმნება. ჩვენს ყოველ საქმეს კლოუნადა დავეყურებით. ამ დროს კი, რაოდენ სასიამოვნოა სამჭიკოთა საქართველოს გაცნობა, როცა ხედავ, რომ დასავლეთის გასართვლი და, აქ, ამ 4-5 მილიონიანი მოსახლეობისათვის უკვე გადაწყვეტილია ეროვნული კულტურის პრობლემა.

სამჭიკოთა კავშირის რომელ ქალაქსა თუ სოფელში არ ჩავიდე, ყველგან უდიდეს სტუმარმოყვარეობას წაგაწყვედი. ხოლო რაც შეეხება თვით საქართველოს, იგი ჩანჩქერითაა გახშირებული, მაგრამ არა მომქანცველი სტუმრანობა ახარებს ქართველთა გულს, ისინი მუდამ წრფელი სიტყვით მოგმართავენ, სასოოდ მიგიღებენ.

აღამიანის ასეთ თვისებებს უფრო მეტი აღვარება ენიჭება, როცა იგი კულტურითაც დაჯილდოებულია.

უკრაინის დედაქალაქ კიევში საღამო ხანს ჩავედით. ექსპრესმა „სოფია-მოსკოვი“, თავის დროზე ჩავიყვანა სადგურში. რამდენადაც ვიცოდი და პროგრამითაც ასე იყო გათვალისწინებული, კიევში უნდა შეგხვედროდნენ. მატარებელში გაცნობილ თანამგზავრებს დავემშვიდობეთ და ორნი დავრჩით.

კიევის სადგური ძალიან ჰგავს სხვა დიდი ქალაქების სადგურებს, ჩვეული ხალხმრავლობაა.

კიევი მოსკოვისა და ლენინგრადის შემდეგ სამჭიკოთის დიდი და ხალხმრავალი ქალაქია. ერთხანს უსაქმოდ ვიდექი და ქალაქს შევკურნედი. ათი წუთის შემდეგ მატარებელი დაიძრა და სადგურს გაშორდა. ახლა ჩემი საქმე თითოთხეულ უნდა გამეკეთებინა. ცნობათა ბიუროში მივედი და „ინტურისტის“ მეშვეობით სასტუმროში მოწყობა ვითხოვე. ცნობათა ბიუროში მომისმინეს, ჩემი მდგომარეობა გაიკვს და მთხოვეს ცოტა ხანი დაგვიცადეთო, მეც ველოდი. რამდენიმე წუთი რომ გავიდა, გავიგონე, რომ პატარა ფანჯრიდან ვიდაც ჩემს სახელს იძახდა. შემოვხტრი-ალდი და იქით გავიხდე. კაცი მომიახლოვდა და თავი გამაცნო — ვახტანგ გომეშვილი ვარო. მე როგორ მივანითმეთქი უნდა მეკითხა, მაგრამ მან არ დააყოვნა და თქვა: „მარშან ბილიოსში (ქართველები ასე ეძახიან თიფლისს) რომ ბრძანდებოდით, ტელევიზორში განახეთო. ჩემს გაოცებას სასულარი არა აქონდა. მე ვიცოდი, თუ როგორი გონებაგახსნილი და ჭკვიანი არიან ქართველები, მაგრამ ვახტანგმა მი ერთი ციკვა ფანჯრიდან რომ მიცნო, გავოცდი.

ასე დაიწყო ჩემი ნაცნობობა რუსთაველის სახელობა

აკადემიური თეატრის დირექტორის მოადგილე ვახტანგ გომეშვილთან.

ის ღამე კიევის ერთ-ერთ უახლეს სასტუმროში გავატარეთ, ის სასტუმრო ზედ ღნებრის პირასაა — ქალაქი ლტომების რევილუციის 51-ე წლისთავისათვის ემზადებოდა. მეორე დღეს თბილისის გავფრინდით. თბილისის აეროდრომზე ადრე გაცნობილი, ჩემი კარგი მეგობრები შემხვდნენ. გარდა რუსთაველის თეატრის მთავარი რეჟისორის, სამჭიკოთა კავშირის სახალხო არტისტის არჩილ ჩხარტიშვილისა, აქ იყვნენ აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის თურქოლოგის განყოფილების გამგე, ისტორიკოსი და ამავე დროს სახელმწიფოელი ალპინისტი თთარ გიგინევილი და რუსთაველის თეატრის დირექტორი დორიან კიტია.

კიევსა და გზაში ვახტანგ გომეშვილთან ისე ვგრძნობდი თავს, როგორც ორმოცი წლის მეგობართან, არჩილ ჩხარტიშვილსა და თთარ გიგინევილს გასული წლის მოგზაურობიდან ვიკნობდი, მაგრამ დორიან კიტია გაციანს თუ არა, რატომღაც იმ წუთში დავეუმეგობრდი. მე ახლა თამამად შემიძლია ვთქვა, რომ საქართველოში ბევრი მეგობარი მაყავს, ზოგს საქართველოში მოგზაურობისას დავეუმეგობრდი, ზოგსაც მარშან, აპრილი, როცა ისინი სტამბოლს ეწვევნენ ტურისტებად. ჩსენი არიან პოეტი იოსებ ნონეშვილი, პროზაიკოსი ნოდარ დუმბაძე, თურქოლოგი გურამ ბათიაშვილი, პოეტი ალექსი გომიაშვილი, პროზაიკოსი არჩილ სულაკაური, მეგადა ნონეშვილი, ნანული დუმბაძე, ეთერ გომიაშვილი, მერი სულაკაური, პოეტი კარლო კალაძე, გივი გოგიანიშვილი, გულნარა ჯაფარიძე, ფრიდონ ხალვაში, კრიტიკოსები ეთერ გუგუშვილი და ბესარიონ აქლბატი, რომელიც ღრმად ჩამჩნა მესსიერებამი.

ბ. ილვანი, ნ. დუმბაძე და პ. ასილოზიჭიყ.

რა ბედნიერი ვიყავი, საქართველოს, თბილისს და იქ მცხოვრებ ჩემს მეგობრებს ხელახლა ენახავდი! მე მივდიო- დი იმ ქვეყანაში, იმ ქალაქში, სადა აღმკვეთი უყვარს ადამიანი და ეს საიათი მივსებდა გულს.

კავკასია ჩვენი ზღაპრებიან ქვეყანაა. ჩემის აზრით, თურქეთისა და საქართველოს შორის მეზობლური ურთიერთობა სხვა წმინდე წარმართა.

ახლა კი, ვიდრე რუსთაველის თეატრის მამართლებაც- ზე, მსახიობებსა და სპექტაკლებზე ვილაპარაკებდ, მინდა თეატრის მთავარი რეჟისორი, სამჭოთა კავშირის სახალხო არტისტი ბაბა არჩილ ჩხარტიშვილი გაგაცნოთ...

არჩილ ჩხარტიშვილი 1905 წელს დაბადებულია, იგი ქართული და, საერთოდ, სამჭოთა თეატრალური ხელოვნების ცნობილი მოღვაწეა. მეტად გულთბილი, ტემპერამენტით აღსავსე და მოღიმიარის სახის ადამიანი. თქვენამეტი წლის ასაკიდან მყოფლებული სულ თეატრშია. სასცენო ხელოვნების ყოველი დეტალი შეისწავლა. ასე გაზარდა თეატრის საქმის უდიდესი ოსტატი. არჩილ ჭკვიანი, ძლიერი და საუკეთესო მთარბობელია. სამართლიანად იმსახურებს ქებას.

საკუთარი თავის შესახებ კი ერთ სიტყვასაც არ იტყვის. თავის მიერ გაკეთებულ საქმეზე არაფერს ამბობს. მანვე რომ გაიგო, კვლავ მეტადვე მუშაობის შესახებ უნდა ჩამოვადო სიტყვა. მას ყველა იცნობს, უყვართ და საპატივცემული ადამიანად მიაჩნობს. ამდენი ხანი თეატრალური ხელოვნებაში მუშაობს, მაგრამ მისგან ნაწყენი არაინება, არაისთვის ცუდი არ გაუკეთებია. მუდამ ყურადღებით მოვისმენს, თვალს მოვაკებობს, გულწრფელია და სინამდვილის მოყვარული, თუ რამეს აკითხავენ, გულახდილად დასასუბობს.

მარჯანიშვილისა და ახმეტელის შემდეგ დღემდე ცოცხალ რეჟისორთა შორის საქართველოს დიდი რეჟისორია. ახალგაზრდებს ხშირად აცნობს ამ დიდ რეჟისორთა ხელოვნების სხვადასხვა მხარეს.

ხელოვნების მოღვაწეთა ოჯახშია აღზრდილი, ჩინებულად იცის მუსიკა, მისი და თბილისის კონსერვატორიის პროფესორია. სანადიროდ დადის, ფოტოსაქმე იტყავებს, თავისუფალ დროს მოკლემეტრეტიან ფილმს იღებს. მისი მეუღლე მეტად ჩხარტიშვილს სცენის მასხურია. ამ რამდენიმე წლის წინ დაუნებებია თავი სცენისათვის. იგივე პროფესიისა მეუღლისა და. ისიც ახლანან წასულა სცენიდას.

არჩილ ჩხარტიშვილის ქველი სერგო ზაქარიაძე სახელგანთქმული მსახიობი, სამჭოთა კავშირის სახალხო არტისტი და ხალხის დეპუტატია. ამ დიდი მსახიობის შესახებ სხვა დროს ვიამბობთ. ახლა კი თურქ კინომატორების მსოფლიო კინოთომში „ჯარისკაცის სიმღერის“ (თურქულში „ჯარისკაცის მამა“ ასე მოწოდებს, გ. ბ.) გავახსენებ. ამ ფილმში ზაქარიაძე ჯარისკაცის მამას თამაშობდა. თეატრის მოღვაწე ამ ოჯახს თითო ვაჟი ჰყავთ. ისინი ხელოვნებას არ ემსახურებიან — გეოლოგიები არიან. ჩვენი ოჯახი ხელოვნებას ემსახურება, მოდი, ჩვენ სულ სხვა პარაფსია ავიჩიოთ! — უთქვამთ. უთქვამთ და გაუკეთებიათ კიდევ, მაგრამ ახლა გულვი სწყდებათ თურქეთ. უკან დაბრუნება კი აღარ შეიძლება. ორივეს თავიანთი პროფესიის მეუღლები უურთავენ. ახლა მეცნიერებათა აკადემიაში ვმუშაობდი. ბაბა არჩილის შვილს თამაშს დავეუქმებოდი. ჩემი ხნისა იქნება. „დროდადრო ხელოვნების სიყვარულით ვიწვიო“ — ამბობდა.

არჩილ ჩხარტიშვილმა თქვენამეტი წლისამ დაიწყო თეატრში მუშაობა კოტე მარჯანიშვილთან და სადრო ამბეტელთან. მარჯანიშვილი და ახმეტელი კი განახლებული

ქართული თეატრის ფუძემდებელი არიან. მათი საქმის გამგრძობლებელია არჩილ ჩხარტიშვილი.

1931 წელს 26 წლის არჩილ ჩხარტიშვილი ქალაქ ქუთაისში მიდის და იაროსლავ ჰაშვეის „ყოყნად ჩარბასკას შვიკის“ ანბორციელებს სცენაზე. თოხი წყლი რჩება იგი ქუთაისში. ამ დროს მარჯანიშვილის თეატრში თავს იჩენს რადაც გაუგებრობა და მარჯანიშვილი მოსკოვში მიდის. ცოტა ხნის შემდეგ ჩხარტიშვილი ქალაქ გორხნში ვხვდებათ. 1934 წელს ჩრქვეუბისა და ჩრქნების ეროვნული თეატრის უყრის საფუძველს, პროფესიული თეატრის შემქმნის შემდეგ მის კადრებზე ზრუნავს და რუსთაველის თეატრში პროფესიის დასუფლებლად გაზავის ახალგაზრდობას. ჩრქნებისათვის თეატრში ცალკე განყოფილება იქმნება. 1937 წელს ჩხარტიშვილი საქართველოს ზღვისპირა ქალაქ ბათუმში მიდის, აქვე უპირველესად პროფესიული თეატრის უყრის საფუძველს, ბათუმში მ წყლი რჩება, სცენაზედ ხორცს შეასხანს თიფიბოსს, შემდეგ კი ქართული მაქრობის კლასიკოსის ვაგა-ფშაველას ნაწარმიდან გამომავლს რამისი შექმნა. ბათუმთან კულტურის სამინისტროში გადმოდის, ამ თეატრის განყოფილება სცენმდებელობს. ამ თანამდებობაზე ორი წელი იმდებდა, რის შემდეგაც მარჯანიშვილის თეატრში მთავარი რეჟისორია, მიღებული აქვს სახელმწიფოებრივი ჯილდოები. აგერ უკვე ოთხი წელია რუსთაველის თეატრის მთავარი რეჟისორია. იგი არის საქართველოს სახალხო არტისტი, რუსეთის ფედერაციის სახალხო არტისტი და ბოლოს კი სამჭოთა ხელოვნებაში დიდი ღვაწლისათვის სამჭოთა კავშირის სახალხო არტისტის წოდება მიიღო.

რუსთაველის თეატრში ჩემს მიერ ნანახი სპექტაკლიდან ერთ-ერთი — „ბებერი მეზურნეები“ არჩილ ჩხარტიშვილის მიერ არის დადგმული. ამიტომ ახლა არ შეგერდებით ამ სპექტაკლის შემოქმედებით ღირსებებზე, შემდეგ დაეწერ.

სერგო ზაქარიაძე

1967 წელს, საქართველოდან დაბრუნების შემდეგ, ერთმა ჩემმა ქართველმა მეგობრმა საქართველოს თეატრებზე ჩამომიხდო სიტყვა... მე ვუთხარი, რომ ბევრი რამ მომეწონა, „თუ თბილისში იყავი და სერგო ზაქარიაძე გინახავს, საბრალო ხარ!“ — მითხრა მან. მართალიც იყო!

თუ გაკვირბოდათ ჩახვალ და სერგო ზაქარიაძე — სსრ კავშირის სახალხო არტისტი, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი, ფილმ „ჯარისკაცის მამაში“ მთავარი როლის შესრულებელს, ლენინბურს და სახელმწიფო პრემიების ლაურეატს, სცენის გამორჩეულ ოსტატს არ გაეცნობით, უღებოდ უნდა ჩათვალით თავი. პირველად მეუახე მომიხდო, ხოლო მეორედ ჩახვლისას, ბედმა გაზიარა და სერგო ზაქარიაძე გავიცანი. კარგა ხანს ვისაუბრეთ.

ჩვენი პირველი გაგნება, ჩვენი შესხვედრა შედგა არა თეატრში, არამედ არჩილ ჩხარტიშვილის სახლში — მე და ბექლანას სწორედ აქ გავიცანი სერგო ზაქარიაძე. ეს იყო ჩვენი ჩახვლის პირველსავე დღეს. შემდეგ რუსთაველის თეატრში მე ვხსენებ მიხელო თმანისშვილის მიერ დადგმულაქან ანუქის „ანტიკონი“. საშუალება მომეცა უფრო ახლოს გავცნობოდი სერგო ზაქარიაძეს, როგორც მსახიობს, მეგობარს მისი არტისტიზმი, რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ კინოფილმებშია ვიციდი. სპექტაკლში იგი კერძონ თამაშობდა. მე ვხსენებ დიდი მსახიობი, რომელმაც დამატყვევა თავისი თამაში.

სერგო ზაქარიაძის გვერდით „ანტიკონიში“ ვხსენებ ახალგაზრდა ხელოვანი კვერფინშილაძე. რა უნდა ვთქვა ამ ქალაქზე — მომეწონა? ეს ძალიან ცოტაა, ძალიან მომეწონა?

ესეც ცოცხა. მე ახლაც ვივლი მიდგა ზინა კვერენჩინოლის ხან აკახაყანებუელი და გაქვეყნებუელი, ხან ვანჭირული და შებაზრხენი, დროდარო კი ნერვიულობისაგან უკიდურესად დაბნეული სახე. ზაქარია და კვერენჩინოლემ განაწვევებენ ამ ტრაგედიის ბედს სცენაზე. ვნახე კარგი თამაში გურამ საღარაძისა, მგალობლიშვილისა, ლილიასა, ბოცაძისა, წიფურაძისა, ზაუტაშვილისა და იშხენლისა. მე მინდა განსაკუთრებით ხაზი გავუსვა გურამ საღარაძის თამაშს — იგი ქმნის შესანიშნავ ხასიათს, ფერადვანა და თვალს ხიბვლას.

სპექტაკლის მსატკრობის ავტორია გოგი გუნია, მუსიკალური გაფორმება ეკუთვნის ქიშიშიძეს.

თ ე ა ტ რ შ ი

მაღე საღამოც დადგა. თბილისში სპექტაკლები, კონცერტები, საბალეტო და საოპერო წარმოდგენები საღამოს 8 საათიდან იწყება. ამ დროს ხალხი ნახანაობით ადგლებს მიაშურებს. აგერ უკვე 51 წელია, 1917 წლიდან, სამტოთა კავშირში არსებული ორდღობა თეატრისადმი ინტერესი. თუმცა, დროდარო მაყურებელი ნაკლებად ეტანებოდა ხოლმე თეატრს.

თეატრში მისვლა ოდნავ შეუვაგვიანდა. დროანი კიტია კარგით გველოდა. ძმურად გადავგვხვია და თეატრში შევდივარ. ახლა ჩვენ შოთა რუსთაველის სახელობის აკადემიური თეატრის დარბაზში ვართ. ამ თეატრს მე-12 საუკუნეში მოღვაწე დიდი ქართველი პოეტის სახელი აქვს მიწაჭებული. თვით რუსთაველის სახელობის თეატრი 1921 წელს დაარსებულა, თუმცა ქართულ თეატრს შორეულ წარსულში აქვს ფესვები გადგმული.

პირველი სპექტაკლი, რომელიც ჩვენ ამ თეატრში ვნახეთ, იყო „ხანუშა“. სპექტაკლი თეატრის ყველაზე ახალ-ზრდა რეჟისორმა რობერტ სტურუამ დადგა. ეს პიესა რეჟისორადმდე განხორციელებოდა ამ სცენაზე. ახლანდელი დადგმა სრულიად სხვაა. განახლებული სახისაა. ხალხს ძალიან უყვარს „ხანუშას“ ავტორი ა. ცაგარელი. ეთვრება რასაკვირველია, ძალიან ართულდა დადგმის საქმეში, მაგრამ რობერტ სტურუამ მიუხედავად ახალგაზრდობისა, ჩინებულად სძლია მის წინაშე მუშაობილი დიღმე და ერთხელ კიდევ განიმტკიცა კარგი რეჟისორის რეპუტაცია. ამ სპექტაკლისათვის მუსიკა დაწერა გია ყანჩელმა, დეკორაციები შექმნა მამია მნალაშვილმა, ქორეოგრაფია: იური ზარეცკი, სპექტაკლს 30-კაციანი ორქესტრი ემსახურება. სპექტაკლის წარმატებას, თუ სპექტაკლისაგან გამოვევლე უკმაობის გრძნობასაც კავითვალისწინებთ, მისი მუსიკალური განაპირობებთ. ალბათ, ამიტომაცაა, რომ „ხანუშას“ მიხედვით თეატრს შეუქმნიათ და ამ თეატრს ახლაც ხშირად დგამენ. ჩავიანმა და ერუდირებულმა რეჟისორმა რ. სტურუამ წარმოდგინის დახვეწის მიზნით ერთჯერ კი კომენტარული ხასიათის ნაწილი წაშლდებოდა. ეს კომენტარი მოდერნიზებულ ელფრის აძლევს სპექტაკლს. მომხიბლავია სპექტაკლი, მისაგანად დახვეწილია და იოლად აღსაქმელი. ჩინებულად ჩაწვდებით მოქმედ პირთა ხასიათებსა და ნაწარმოების არსს.

ხანუშას როლს სალომე ყანჩელი ასრულებს — ძალზე ადამიანური, ნათელი ნიჭის მსახიობი. მას ძალუძს ღრმად ჩაწვდეს განსასახიერებელი პერსონაჟის სულის სიღრმეს, ეს უნარი მსახიობის მინაჯა სიფხიზლის გამახვილებული გრძნობადი მომდინარეობს. ჩვენ ვნახეთ თუ როგორ შესანიშნავად მღეროდნენ მსახიობები გ. ყანჩელის მუსიკაზე. ზოგიერთის სახელი ღრმად ჩაგვრჩა მესხიერებაში ამბავან პირველნი არიან: ეროსი მანჯგალაძე და რამაზ ჩხეკვიძე, რომლებიც ჩინებულ ხასიათებს წარმოგივდიდნენ.

ამ მსახიობებს ისეთი ხმა აქვთ, რომ მე გვონია, მათ თეატრშიაც კი შეუძლიათ სიმღერა. კოლექტივის სახე უფრო სრულყოფილი გახადეს მსახიობებმა ჯემალ ლაღანიძემ, თამარ თარნიშვილმა, ლილია ძიგრაშვილმა, ტრისტან ყველაძემ, ვაკატრინე ვანიძემ, ბელა მირიანაშვილმა, სოლო, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, გია ყანჩელის მუსიკა ეფექტური და საამო მოსასმენია. ჩემში დიდი ინტერესი აღმა სპექტაკლის დეკორაციებმა, კოსტიუმებმა და ქორეოგრაფიამ. ქართული კლასიკური ნაწარმოების ახალი სახით წარმოდგენაში გაიმარჯვა.

რუსთაველის თეატრის ჩამოყალიბებისა და შემდგომი განვითარების საქმეში უდიდესი როლი შეასრულეს დიდმა ქართველმა რეჟისორმა კოტე მარჯანიშვილმა და მისმა მოწაფემ სანდრო ამბეცოვლამ. ამ ორი დიდოსტატის საქმე სხვებმა განაგრძეს, მათ შორის შესანიშნავად ადამიანმა, ჩემმა მეგობარმა, სსრკ სახალხო არტისტმა არჩილ ჩხარტიშვილმა.

ფართოა რუსთაველის თეატრის რეპერტუარი. მის სცენაზე დაუდგამთ შექსპირის, ჩეხოვის, ბრეჰტის, შილერის, გორკის, ვიშნევსკის, ლოპე დე ვეგას, სოფოკლის, პოლიონის, აფიოგენოსის, მილერისა და კიდევ ბევრი სხვა სახელმანათელ დრამატურის პიესებს. ამ თეატრის სცენაზე მუშაობს ნახევარ კართავლი მწერლები — კლასიკიკებისა და ახალგაზრდების — კოსტანტინე კამასპურდისა, ლეო ქიანელის, გიგა ნახუციშვილის, მერაბ კლითინიშვილის და თანამედროვე სამტოთა მწერლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წარმომადგენლის, ჩემი მეგობრის, ნოდარ დუმბაძის ნაწარმოებებმა.

ნოდარის ნაწარმოებებმა ლენინური კომპაგვირის სახელობის პრემია მოიპოვეს.

ნოდარ დუმბაძე დაბადებულია 1928 წელს. დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიური ფაკულტეტი. 1959 წლიდან მოყოლებული წერს სატირულ თხზულებებს. გარდა იმისა, რომ ასე წარმატებით მოისხე ჩინებული მწერლის მანტა, იგი არის აგრეთვე მთავარი რედაქტორი სატირულ-იუმორისტული ჟურნალისა, რომელიც თბილისში გამოდის. ნოდარ დუმბაძის ნაწარმოებების მიხედვით გადაღებულია კინოფილმები.

ახლა რუსთაველის სახელობის თეატრში დგამენ ნოდარ დუმბაძის „მზიან ღამეს“. ეს სპექტაკლი 1967 წელს ვნახე, როცა პირველად ვიყავი თბილისში. მაშინ გავიცანი ქართული თეატრი, მაშინ დაიწყო ჩემი მეგობრობა არჩილ ჩხარტიშვილთან. ნოდარ დუმბაძის „მზიანმა ღამემ“ სახელი გაითქვა. გარდა რუსულისა იგი თარგმნილია ინგლისურ და ფრანგულ ენებზე.

მინდა ვაგუწოთ, რომ ეს ძალზე ძლიერი, გონებასხვილური რომანია. ნაწარმოებში სიყვარულისა და ოპტიმიზმის თემასთან ერთად წამოჭრილია თანამედროვე ადამიანის პასუხისმგებლობის პრობლემა. სპექტაკლი დადგა რობერტ სტურუამ, დეკორაციები ეკუთვნის ლევა ქორაიძეს, ალექსანდრე სლონიანსკისა და იური ზარეცკის, მუსიკა — გია ყანჩელს, ქორეოგრაფია იური ზარეცკის. მსატკრობა ერთხელად ფორმისაა, დეკორაციები კი ისეა ჩაფიქრებული, რომ იგი დაჭამილურად გამოსაყენებელი იყოს. ასეთივე ხასიათისაა კოსტიუმებიც.

დამახასიათებელია ეროსი მანჯგალაძის პროფაგა, გოგი ქავთარაძის თემური, რამაზ ჩხეკვიძის ართფესხორი, ბელა მირიანაშვილის გულიკო, კახი კაცაძის გურამი, ნანა ფარეაშვილის დიო, გიორგი საღარაძის რექტორი, გიორგი გეგეჭკორის შალვა, ბორის ვაფურია, გურამ ხარაბაძე, გურამ გოგავა, დავით ფაჩუაშვილი, ჯემალ ლაღანიძე, ნუზარ ჯუღელი, დავით ჩხეკვიძე და ზეინაზ ბოცაძე.

რუსთაველის თეატრი რომ კარგად გაგაცნოთ, საჭიროა

ცოტა უკან დავიხიოთ (აქ პაიათი ასილიაზიჯი რამდენიმე სტრეიონთი მკითხველს მიუთხრობს მარჯანიშვილისა და ახმეტელის შესახებ, მაგრამ ამ რამდენიმე სტრეიონში ბევრი შეცდომაა. მაგალითად, მარჯანიშვილის თეატრის შექმნის თარიღად მიჩნეულია 1934 წელი, ხოლო მარჯანიშვილის გარდაცვალების თარიღად 1937 წელი, გ. ბ.). როცა ეს ორი რეჟისორი (მარჯანიშვილი და ახმეტელი, გ. ბ.) ცოცხალი იყო, ყველაფერს ისინი განაგებდნენ. აქვე უნდა მოვისხეიოთ ამა იმედველი, რომელიც თეატრის ლიტერატურულ საქმეებს ღირსეულად განაგებს და თვითონაც გემოვნით დაკვირვებით ლიტერატორია.

თეატრში 300 კაცი მუშაობს. ამთვან უმეტესობა მსახობები არიან. ყოველი მსახობი თეატრში ცხადდება 11 საათზე და რეჟისორისაზე 14 საათზე. მსახობები ეკონომიურად უზრუნველყოფილი არიან. ქალებს 55 წლიდან, ხოლო მამაკაცებს 60 წლიდან, პენსიაზე გასვლის უფლება აქვთ.

„სილიმის პროცესი“

თბილისში არტურ მილერის „სილიმის პროცესი“ ვახებ, იგი რობერტ სტურუაქ დადა. მასში მონაწილეობდნენ ბადრი კობახიძე, ლეილა ღამბაშიძე, ლილა აბაშიძე, კურამ საღარაძე, მერაბ გიგეიჭორი, ედიშერ მალაღაშვილი, ნათელა გოდერძიშვილი, ირა გიგოშვილი, ლია კაპანაძე, ეკატერინე ვანსაძე, ნოდარ მარგალიაშვილი, გიგოლა თაღლიაძე, შინა მალაგელიძე, ლამიზონა ჩხეიძე, თინა ჩარკიანი, შინა ჩიკაიჩიანიძე, თათარ ლომიძე, ჯემალ ლაღიძე, დავით ჩიკაიძე, დათო პაპუაშვილი, შაჰა მალაღაშვილი. საერთოდ საბჭოთა აკადემიკოსი მილერის ძალიან უყვარს ამერიკული დრამატურგის ეს სპექტაკლი უნახავს და იმყოფილი დარჩენილა. რუსთავილის თეატრმა ეს სპექტაკლი თავის რეპერტუარში შეატანა, როცა რუმინეთში საგასტროლოდ ემზადებოდა.

სტუმრად ნონეშვილიან

„ბაბა არჩილი“ შემდეგ ჩემი ძვილი მეგობრის, ცნობილი ქართველი პოეტის იოსებ ნონეშვილის თახანი ჩავეშვილი ლუხა. იოსებ ნონეშვილი ნამდვილი პოეტი და ხელოვანი. მისი ლექსები ხელდან ხელში გადადის. იგი ხალხს უყვარს და მღერის კიდევ, ამიტომაცაა, რომ ქართულ პოეზიაში, და, საერთოდ, ქართულ ლიტერატურაში იოსებ ნონეშვილი თავისი ადგილი გააჩნია. იმ დამეს ჩველთან ერთად იყენებ მისი სტუმრები: არჩილ ჩხარტიანი, დორიან კიკია, თათარ ვიგინეშვილი, ვახტანგ ფალოშვილი. ვახტანგი საქართველოში ერთ-ერთი წამყვანი ღირიერთია, იგი წარმტკბებით გამოსულა მსოფლიოს მრავალი თეატრის სცენაზე.

ვახტანგი მოსკოვის კონსერვატორიის აღზრდილია, მისი მასწავლებელი საბჭოთა აკადემიკოსი ცნობილი ღირიერი ალექსანდრე გუკი იყო, ახლა თბილისის კონსერვატორიის პროფესორი და ოპერისა და ბალეტის თეატრის ღირიერთია.

ქართველებს ძალიან უყვარს მუსიკა. უფრო მეტიც, მუსიკა მათი ცხოვრების ნაწილია. უსიმღეროდ სიცოცხლეც კი ვერ წარმოუდგენიათ.

ხოლო რაც შეეხება თვითონ ნონეშვილს, მშვენიერი პოეტი და მისი ლექსები ძალიან კარგად ითხრობა. იგი შარშან ქართველ და აზერბაიჯანულ მწერლებთან ერთად თურქეთს ეწვია. სკამბოლოს შთაბეჭდილებებმა მას რამდენიმე ოქსიონ დაწავრინა. ერთხელ, როცა ქართველმა მწერლებმა მიგვიწვიეს, ეს ლექსი წავკვიითხა, კითხვის დროს პოეტს თვალები უელავდა.

მერაბ ელიოშიშვილის „ბებერი მესურნეები“ ერთ-ერთი წამყვანი სპექტაკლია რუსთავილის თეატრის რეპერტუარში. იგი ფერწერულ ტილოს მოგვგონებთ. მასში მოლიანად შევივრძინით არჩილ ჩხარტიანიშვილის რეჟისორული ოსტატობა. ჩვენს მიერ ნახას სპექტაკლებს შორის „ბებერი მესურნეები“ გამორჩეულად თემის მკვეთრი გამოხატვით, თანმიმდევრებით. იგი უნაკლოდ ავლენს რამაჰ ჩხიკაძის, კარლო საკანდელიანისა და ბუხუტლ შაქარიანის დიდ შემოქმედებით შესაძლებლობებს. ამ მასობების მიმოხილვებთან თანდათან იზრდება ჩვენს თვალში. ბებერი მესურნეების ანსამბლთან ჩინებულ პარონიაში არიან მათი მკვლევები, რომელთა როლებს ეკატერინე ვანსაძე, სალომე ყანჩელი და თამარ თარნიშვილი ასრულებენ.

სამი მოხუცი მესურნე ახალგაზრდობაზე დარდს შეუპყრია. ცხადად ხედავენ, რომ მათი დრო გააუსულა. რეჟისორული თვალსაზრისით მათი სპექტაკლი ისეა აწყობილი, რომ მისი სცენები ახლაც თვალწინ მიდგას. სამი მოხუცი მესურნის ურთიერთობაში სიყვარული და პატივისცემა იმერნად ამაღლებულია. რომ ისინი სულიერად დანათესაებულად ადამიანებად წარმოგვიდგებიან.

ამ სპექტაკლში მე ვივრძინებ სკანდინავიის სისტემის სურნელი, ვივრძინებ თუ როგორ აძლევს სპექტაკლი იერს რეჟისორს სამი მოხუცის ურთიერთობას. ამ სპექტაკლში მისაწონი იყენებ მერაბ გიგეიჭორი, ჯემალ ლაღანიძე, გივი ზუბაშვილი, ვიგოლა თაღლიაძე; აქ კვლავ მშვენილ მხატვართა სამეულს ჭირაქიძის, სლაიანისკისა და ჩიკაიძის. სპექტაკლისათვის დაწერილი მუსიკის ავტორია ხალხისათვის საყვარელი კომპოზიტორი, ჩემი მეგობარი რუსო ლაღიძე, რომლის მგლოდებიც უმეტესად უნდა გიყვარდეთ.

ამბტორი თანამედროვე ტრავმადინა

ოტია იოსელიანი თანამედროვე ქართველი მწერალია. იგი ახლახან რაიციონ ქართველს მკითხველს. მას საცხოვრებლად სპარტოლოს ერთი პატარა სოფელი აურჩევია. ბეჟანს და მე დრო აღარ გვეყო, თორემ ამ სოფელში წასვლა და ოტია იოსელიანის გაჩინება გვექონდა განზრახული. მათი რუსთავილის თეატრში წარმოადგინებ მის ახალ პიესას. მისი თემა ამჟამად თურქეთი ლიტერატურისთვისაც მტკიანია. ეს არის სოფლის მკითხველის პრობლემა, ეს არის უსუსლად დარჩენილი მიწის ტრაგიკული მწკვი. მაგრამ პიესა ტრაგედია არ არის, მასში ბევრი კომიკური ელემენტია. თუშეა არც კომედიანია იგი. სპექტაკლს მიხედვით ნონეშვილი და გივი ქაიარაძე განახორციელებენ.

თანამედროვე ტრაგედია შექმნა ახალგაზრდა ქართველი მწერალმა რუსო თაბუაშვილმა. მე მინდა ორიოდე სიტყვა გითხროთ ამ ნაწარმოებზე. იგი ექნება პოლანდელიან დაწვეულ ქართველ ტრაგედებს. მთავრ მსოფლიო ომის დროს გერმანიამ დაიწყო მისი 800 ქართველი გადასვლის პოლიტიკა. ქართველებმა ვერ აიტანეს ტრაგედია და აჯანყდნენ. ფაშისტებმა უმოწყალოდ გაათიკეს ისინი. აჯანყებულთაგან მხოლოდ 80 კაცი გადაშინა. დღეს უკვე ქართველთა მოსახლენად პოლანდის რეჟიმს რეპრესიები ხშირად ეწყობა ხოლმე საზოგადოებრივ შეხვედრებში. ეს ტრაგიკული ამბავი დაუფო თავის პიესას საფუძვლად რ. თაბუაშვილმა.

ბამსახურლია და შორდანი

1967 წელს თბილისში რომ ვიყავი, რუსთავილის თეატრში ჩემი მეგობრის, ნიჭიერი ახალგაზრდა რეჟისორის გიორგი შორდანიას სპექტაკლი „სოვანს მინდია“ ვახებ,

ა. ჩხარტიშვილი და თურქი რეჟისორი
ბ. ილგანი

ენახე და გაეიხარე კიდევ. ნაწარმოებში მოთხრობილია ქართველებსა და ჩერქეზებს შორის ბრძოლებზე. თბილისში ახლა რომ ჩამოვედი, გიზო ჟორდანიას აღარ დამხვებდა. კვალფიკაციის ასამაღლებლად მოსკოვის თეატრებში მივუკლინებიათ.

თარგმნა თურქულადან
გურამ ბათიაშვილმა

მთარგმნელის კომენტარი

1967 წლის ივნისი იდგა. საქართველოს მწერალთა კავშირში ქართველ მწერლებთან შესახვედრად მთვიადა საშუალოზე მაღალი, ხორბლისფერი პირისახის, ფაქიზად ჩაცმული შუა ხნის კაცი. პირზე ღიმილი გადაკვროდა, ღიმილიც ღიმილს გაანჩნია, მისი ღიმილი შინაურული იყო. აი, ისეთი, უცნობს, რომ გაამხნევეს და დაახლოების საშუალებას მისცემს. ეს კაცი გახლდათ თურქეთის თეატრალურ კრიტიკოსთა ასოციაციის თავმჯდომარე, კრიტიკოსი ჰაიათი ასილიაზიჯი.

ქართველ მწერლებთან საუბარში ჰაიათი ასილიაზიჯი ალტაცებით ლაპარაკობდა რუსთაველის თეატრზე და გამოთქვამდა მისი თურქეთში მიწვევის სურვილს. ლაპარაკობდა ქართულ პოეზიაზე და დასძინდა, უახლოეს ხანში თურქულენახეზე უნდა ვთარგმნო ქართული პოეტიკით. რასაკვირველია, ეს ყველა სიამოვნებდა, მაგრამ ცოცხა გამხელილი ჯობია, გვეგონა, რომ ამას ჩვენნი მომხიბლავი ქვეყნით აღტაცებულ სტუმარი ლაპარაკობდა. სტუმარი, რომელმაც ნამა-პაპათა მიწა-წყალი იხილა და საქართველოში გატარებული დღეები საშობლოში ჩასვლისთანავე ტკბილ მოგონებად დარჩებოდა.

დრო გადიოდა. ჰაიათი ასილიაზიჯისგან დროდარდრო მოკითხვის ბარათებს ვიღებდი, ამ ბარათებში იგი კვლავ იმეორებდა თავის სურვილს. იგივეს წერდა არჩილ ჩხარტიშვილსა და დორიან კიტიას.

და აი, რამდენიმე თვის შემდეგ ქართველ მწერალთა ჯგუფი თურქეთს ეწვია. ჰაიათი ასილიაზიჯი „იემილ კო-

ის“ აეროპორტში დაგვიხვდა. ყველას — ნაცნობსა თუ უცნობს — დიდი ხნის უნახავ ძმასაიტი შეხვდა.

თურქეთში გატარებულმა დღეებმა, ჰაიათის გულმოდგინებამ — არ გავცინია არც ერთი წამი და ყოველი ქართველისაგან რუსთაველის თეატრზე თუნდაც მცირე, მაგრამ ახალი რამ გავიგო, დაგვარწმუნა, თუ რაოდენ ძლიერი იყო მისი სურვილი.

1968 წელს მან საქართველოში გამოგზავნა ლიტერატურულ-სახელოვნო ჟურნალი „მაი“. ამ ჟურნალის მეშვეობით თურქი მკითხველი პირველად გაეცნო ქართულ ლექსს, დაიწერა ვრცელი მიმოხილვა ქართულ პოეზიაზე, დაიბეჭდა იოსებ გრიშაშვილის, ირაკლი აბაშიძის, იოსებ სონეშვილისა და ანა კალანდაძის ლექსები.

გავიდა ცოცხა დროც და ჰაიათი კვლავ ჩამოვიდა საქართველოში, ახლა მას მეგობარაც ჩამოჰყვა თან — სტამბოლის მუნიციპალიტეტის თეატრის რეჟისორი ბექლან ალგანი. ჰაიათი განსაკუთრებული მისიით ჩამოვიდა საქართველოში — სურდა რეალური გაეხადა რუსთაველის თეატრის თურქეთში მიწვევის საკითხი, წინ წაეწია ეს საქმე. ჰაიათი არც აქ კარგავდა დროს, ღრმად სწავლობდა საქართველოს, მის წარსულსა და აწმყოს. თურქეთში ჩასულა იგი იგივე „მასის“ მეშვეობით თურქ მკითხველს მოუთხრობს რუსთაველის თეატრზე და, საერთოდ, საქართველოზე.

ზემოთ მკითხველი გაეცნო ჰაიათი ასილიაზიჯის სტატეიების სერიას, რომელიც მცირეოდენი შეყოყმებით შევთავაზებ მკითხველს.

ჰაიათი ასილიაზიჯის მიზნად არ დაუსახავს საქართველოში ნაზამი სპექტაკლების პროფესიული ან შემოქმედებითი ანალიზი. ეს მოულოდნელიც იქნებოდა. იგი თურქეთში მივიღს რუსთაველის თეატრს და თურქ მკითხველს ანოტირებული სახით, პოპულარული ენით წარუდგინა ჩვენი თეატრი, მკითხველს ზოგადად გააცნო პრობლემები, რომლითაც დღეს ქართული თეატრია დაინტერესებული.

იქნებ მკითხველის გაკვირვება გამოიწვიოს იმან, რომ ზოგიერთ სპექტაკლზე წერისას ჰაიათი ასილიაზიჯი სწორად ჩამოთვლის სპექტაკლის შეგქმნელს და მასში მო-

ნაწილედ მსახიობთა გვარებს. აქ ჰაიათი ასილიაზიკის ერთი მოსაზრება ამოძრავებს — თურქული ინტელიგენცია და ფართო მასურებელი დაარწმუნის საქართველოს რესპუბლიკის სუვერენიტეტსა და უფლებამოსილებებში. აქვე უნდა დავძინო ისიც, რომ გარდა ზელოვნებისადმი ესოდენ დიდი თავყანასცემისა, ჰაიათი ასილიაზიკი კომერსანტიცაა. თუ აუხდება ოცნება და რუსთაველის თეატრს თურქეთს ეწვევა, სურს მოგვბაც ნახოს. ამ მიზნით წინასწარ ეწვევა თეატრის რეკლამას, იკრებს მასურებელს.

მის სტატიებს თან ახლავს ქართველ მოღვაწეთა ფოტოსურათები; ჟურნალის ფურცლებზე რამდენჯერმე და-

ბეჭდა არჩილ ჩხარტიშვილის სურათი, ასევე ნოდარ დუმბაძისა და დორიან კიტიას პორტრეტები, სცენები რუსთაველის თეატრის სპექტაკლებიდან.

ჰაიათი ასილიაზიკი მეტად მნიშვნელოვანი საქმე გააკეთა. მისი სტატიების სერია ჩვენი კულტურის დიდი დესპანია მგზობელ სახელმწიფოში და უნდა ვივარაუდოთ, რომ ამ ქვეყანაში ერთიორად გაიზრდება საქართველოს მოყვარულთა და მეგობართა რიცხვი.

ჰაიათი ასილიაზიკი კიდევ გვპირდება წერილებს საქართველოზე. ჩვენ ამ წერილებსაც გავაცნობთ ქართველ მკითხველს.

ო. ჩუბინიძე

გაცილები.

ღვანულადი ქორეოგრაფი

კოწო მანუკვალაძე

რუსეთის იმპერიაში წვლილი, რაც შემოქმედებით სარბიელზე იღვწის ქორეოგრაფი შოთა სოლომონის ძე ჩახავა. იგი დაიბადა 1912 წელს ფოთში, მოსამსახურის ოჯახში. ხუთ დამძაში ყველაზე უმცროსს — შოთას ცვეკის ნიჭი აღმოაჩნდა. ოჯახმა ხელი შეუწყო ბავშვის მისწავლებას და იგი მიიბარეს ამ დროისათვის განთქმულ ხალხურ მოცეკვავეს გ. შამელაშვილს. სწორედ აქედან იწყება შოთას სერიოზული დამკვიდრებულება ცვეკისადმი, რადგან გრძნობდა, რომ ქორეოგრაფია უნდა გამხდარიყო მისი ცხოვრების აუცილებელი თანამგზავი. და აი, ცვეკა იქა 22 წლის ასაკგარდას პროფესიად. ეს მოხდა 1934 წელს, როცა შ. ჩახავა შევიდა ფოთის ორწლიან ქორეოგრაფიულ სტუდიაში, რომელსაც ბ. აირაპეტოვი ხელმძღვანელობდა. შოთამ ეს სტუდია წარმატებით დამთავრა. აქედან იწყება ქორეოგრაფის შემოქმედებითი გზა.

1936 წელს შოთა მოცეკვავედ მიიღეს ქ. ფოთის სახელმწიფო ანსამბლში (მხატვრული ხელმძღვანელი და ლიტბარი იროდი კალანდია), სადაც იგი თვლემოდა წამყვან სოლისტად. ნიჭი და საქმისადმი სიყვარულმა განაპირობა ის, რომ 1939 წელს შ. ჩახავა დაინიშნა ამავე ანსამბლის ქორეოგრაფად. ამავე წლებში მას იწყებენ ცეკვების დასადგმელად ცხაკაიას, გვეგუკორის, აბაშის, ოჩამჩირის სახელმწიფო ანსამბლებში.

სამართლო ომმა შეწყვიტა ხელო-

ვანის ნაყოფიერი მუშაობა მშობლიურ ქალაქში. შოთა გაიწვიეს საბჭოთა არმიის რიგებში.

მაგრამ მას არც იქ უღალატნია საყვარელი საქმისათვის. შოთა სათავაშო ჩაუდგა ბათუმის ოფიცერთა სახლთან არსებულ წითელარმიელთა ქორეოგრაფიულ ანსამბლს. სამხედრო ომის მიძიმე წლებში ეს ანსამბლი ემსახურებოდა ჯარის ნაწილებს. შემდეგ კი შ. ჩახავა იარაღით ხელში იბრძოდა კავკასიის დასაცავად, რისთვისაც დაჯილდოვდა მედლებით.

იმ ბოხოქარ წლებში შოთა ჩახავა შედის საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის რიგებში. 1946 წელს უბრუნდება მშობლიურ კუთხეს და კვლავ სათავეში უდგება ქალაქის ქორეოგრაფიულ ცხოვრებას, როგორც სახელმწიფო ანსამბლის ქორეოგრაფი. ანსამბლი ხშირად მოგზაურობს რაიონებში და ემსახურება დასავლეთ საქართველოს ქალაქებსა და სოფლებს.

მუყაითი და დაუზარელი ხელოვანი მუდამ ახლის ძიებაშია, რითაც მაყურებელთა სიყვარულსა და პატივისცემას იმსახურებს; მისი მუშაობის შესახებ არავითხელ იყო აღნიშნულ როგორც ადგილობრივ, ისე რესპუბლიკურ პრესაში. შ. ჩახავას მიღებულ იქნეს I ხარისხის დიპლომები, სიგელები და მედლები.

1953 წლიდან შ. ჩახავა მუშაობს ფოთის კულტურის სახლში თვით-მოქმედი ანსამბლის ქორეოგრაფად, რომელსაც თვითონ აყალიბებს.

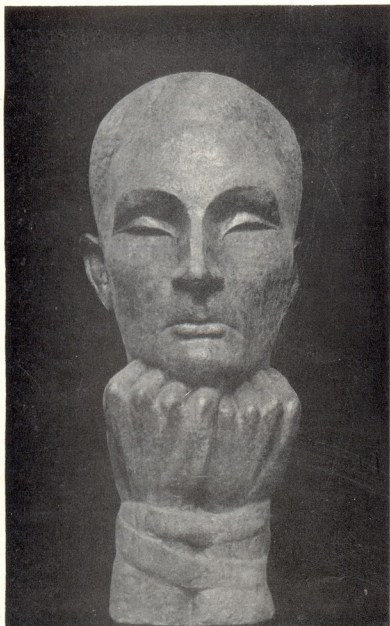
12 წელზე მეტია, რაც შოთა ჩახავა პარალელურად მუშაობს მოზარდთაობასთან პიონერთა სახლში. არაერთი კარგი მოცეკვავე და ქორეოგრაფი აღუზრდია მას. მისი აღზრდილებიდან ბევრმა დამთავრა თბილისის მხატვრული თეატრობქმედების სასწავლებლის ქორეოგრაფიული განყოფილება.

შოთა ჩახავამ თავის ოჯახშიც დანერგა ხელოვნებისადმი სიყვარული. მისი მეუღლე წლების მანძილზე მჩინგურეთა წრის წევრი იყო სახელმწიფო ანსამბლში.

უფროსმა შვილმა წარმატებით დამთავრა თბილისის მხატვრული თეატრობქმედების კულტსაგანმანათლებლო სასწავლებლის ქორეოგრაფიული განყოფილება და ამავე სასწავლებელში დანიშნეს პედაგოგ-ქორეოგრაფად. იგი მონაწილეობდა აგრეთვე საქართველოს სახელმწიფო ცეკვის დამსახურებულ ანსამბლში. უმცროსმა კი დამთავრა იმავე სასწავლებლის თეატრული განყოფილება, მასიზობი გახდა. ამ თვითმეტყველ წლის წინ მშობლიურმა ქალაქმა შ. ჩახავას მოუწყო შემოქმედებითი საღამო, რომელიც მისი ქორეოგრაფიული მოღვაწეობის 20 წლისთავს მიეძღვნა.

1963 წელს შავი ზღვის აუზის თეატრობქმედი კოლექტივების დათვალთვინებაზე ტუფსესში შ. ჩახავას ასაკგაზრდულმა კოლექტივმა I ხარისხის დიპლომი დაიმსახურა, ხოლო მიმდევრო წელს ოფისაში, შავი ზღვის აუზის ხელოვნათა ოლიმპიადაზე — I ხარისხის დიპლომი და ფასილია საჩუქრები. 1968 წელს მოსწავლეთა მე-9 რესპუბლიკურ ოლიმპიადაზე ქ. თბილისში — პირველი ხარისხის დიპლომი და ოქროს მედალი მიიღო. ვ. ი. ლენინის დაბადების 100 წლისთავთან დაკავშირებით შ. ჩახავა დაჯილდოვდა საიუბილეო მედალით.

შ. ჩახავას შემოქმედებითი გზაკვლავ გრძელდება. ქორეოგრაფი დღესაც ანაკგაზრდული ენერგიით ემსახურება თავის საყვარელ საქმეს.

საქართველოს

ახალგაზრდა

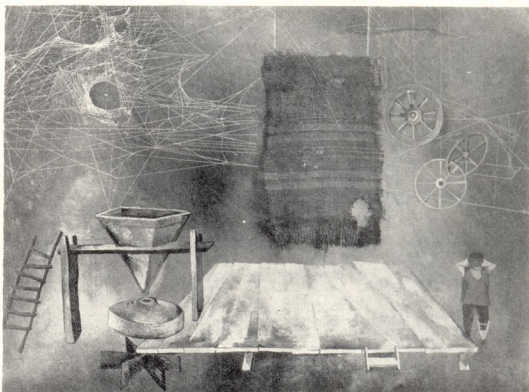
მხატვართა

ნამუშევრების

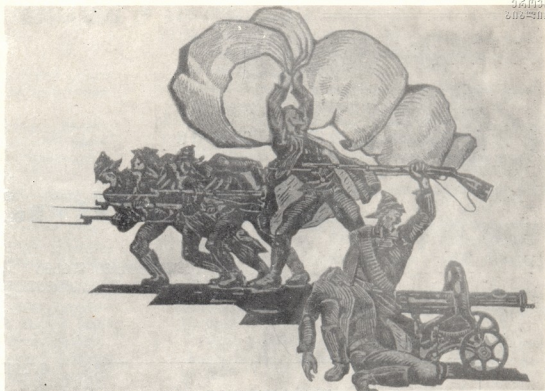
გამოფენიდან

რ. ნაროშვილი
შეზოქილი აზრი.

მ. შელიძე
ესკიზი ბ. კაკაბაძის მიქსისათვის
„უცარყვარე თუთაბერი“.

ნ. მუმლაძე
მათი ტაიმაზაჩვეს.

ა. შიხიაშვილი
ბერზაეი.

ოთხარ მგზავნი

გარდასული

დოკუმენტური ღრამა
სამ მოკმედიბად, 17 სურათად

წინათქმა

ამ ღრამაში გამოწავონი არაფერია, გარდა რამდენიმე მოკმედი პირისა. ავტორმა შეკრიბა დიდი ლენინისა და მისი თანამედროვეების ნაშრომები ნაფიქრალი საქართველოზე და დოკუმენტურ პიესად შეადგა.

* * *

ავტორი დიდად ემადლიერება ისტორიულ მეცნიერებათა დოკუმენტებს: ვ. შერკვილაძეს, ი. შირკულავას, ვ. ვაჩიას, ა. კეკელიძეს, მ. ცერცვაძეს, ი. კეკელიძეს, ნ. შაბრაძეს, ნ. სტურუას, ვ. ესაიშვილს, ა. სურგულაძეს, ლ. გორგოლაძეს, ლ. ებანოიძეს, ე. ბურჯულაძეს, ვ. ონიანს, დ. შალვაშვილს, ი. მელქაძეს, გ. ბრეგვაძეს, ნ. ჩახვაშვილს, ქ. წერეთელს, ვ. ახობაძეს, დ. ენუქიძეს, ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატებს: დ. გოგობიას, ა. კინწურაშვილს, ს. ბერიძეს, ზ. გეგეშიძეს, გ. ფირცხალავას, მ. ავაქანოვს, უ. სიღამონიძეს, ფ. ლომაშვილს, თ. ცხეველიანს, მ. ნატყლაძეს, ს. კვციანს, კ. ივანიძეს, ქ. შელიავას, შ. ხაჩიაძეს, ა. ალაძეს, ვ. მაჭავარიანს, ა. ირემაძეს, ა. კელენჭერიძეს, რომელთა რჩევით თუ მეცნიერულმა შრომებმა ხორცი შეახსნეს პიესას; მადლობით აღნიშნავს მარტისებ-ლენინის მის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის ბიბლიოთეკის მუშაკების ნ. სტეფანიშვილისა და ნ. ნიერაძის ხელის შეწყობას.

მოკმედიანი:

- ლენინი
- ბრუსსკაია
- გორკი
- ანდრეივა — გორკის მეუღლე
- კარინსკი
- ორგანიზაცი
- კიროვი
- სტალინი
- სხაპაია
- მხარბაძე
- ორბეწლაშვილი
- სტალინი
- სტურა
- სამო
- ლაკობა
- მინსკი
- ნარკომი
- ალაშინი
- ალაშაი-ოღლი
- კომპანი
- განადაძე
- ჩინაძე
- ვილოლინი
- ლონინის სტენოგრაფისტი
- ფორტივა — ლენინის მდივანი
- ლაზინი — კომისარი
- ბროდსკი — მხატვარი
- არმანი — სტუდენტი ქალი
- დობროვინი — პიანისტი
- ჩინოვი
- სამონი
- მინიანი
- ლორთქიანი — მენშევიკი პოლკოვნიკი
- ბარაბაძე-ვახუ — ქეშისტი პოლკოვნიკი

მოკმედიბის ღრამი

1920 წლის 23 აპრილიდან 1924 წლის 21 იანვარამდე

მოკმედიბის აღმზრდელი

მოსკოვი საქართველოს საზღვარი ფილიოს ვილი ბაკო კომილი თბილისი იუზრბათი გორაკი ფითელი მომადნი

მეხთხული იმრსახეები:

- ინო ერისთავი — მოწყალეების და რუსი გუზანი
- კრემლის კარსანტი
- მომ საზღვარი
- კართივი მხვარავი
- პირველი მთხრობელი — ქალი შავებში
- მომ მთხრობელი — ქალი შავებში

ცნობა: ბრძალეებში მოკმედილი ტექსტი-დოკუმენტი („—“) დოკუმენტური სიხუსტითაა მოტანილი. ბრძალეების გოლოს დასმული ციფრი („—“) დოკუმენტურ წყაროს მიანიშნებს, ხოლო თავისუფალი ტექსტის გოლოს დასმული ციფრი — კერიფრაზირებულ დოკუმენტურ წყაროს.

პირველი მოქმედება

პირველი სკაიტი

1920 წელი. 23 აპრილი. მოსკოვი. მაქსიმ გორკის ბინა. ლენინის დაბადების 50 წლისთავის აღმნიშვნელი ოჯახური საღამო.

ფართო დარბაზში არიან გორკი, ანდრეევა, ცხაკაია, ცხაო, ზინოვიევი, კამენევი, ბროდსკი, დობროვიცინი. ეკლარ, ლენინისა და კრუცსკისა. შემდეგ შემოემატებთ სტასოვა, არხანდი, ძერენსკი, სტალინი.

მხატვარი ბროდსკი მოხლებრტს ხსნის, ავღლეს არჩევს, ერთადერთ მაღალ სავარძელს გამოსწევს. მისი აზრით, ლენინი მასში ჩაჯდება. დროდადრო გორკის და ანდრეევას უყურებს თიხების ეკიობება — „მოვა, თუ არ მოვა?“ გორკი კედელს მიყრდნობია... მისი მეუღლე სუფრას აწყობს...

გორკი. (გვიდის ტელეფონთან მიდის, ხელით დაატრიალებს). კრემლი!.. პეშკოვი ვარ... დიან, მაქსიმ გორკი!.. შემიკრებო, თუ ღმერთი გწამო, ლენინის ბინას... (პაუზა) არა პასუხობს?... აპა! დიდებულის! გამოსულან! (სტუმრებისაკენ) მოსკოვის კომბიტეტის საიუმბოლო სხდომიდან ცოტა ხნით სახლში შეიარა. რვისთვის დამპირდა. აუცილოლად გვეწვევა. ახლა რადენინია? უკ? მოვლენ!..

ბროდსკი. რომ არ მოვიდეს? წარმოგიდგინათ?... რაც მთავრობა პეტროგრადიდან მოსკოვში გადმოვიდა, თან დავედგე... ორი წელიწადია შეხვედრა ვერ მოვახერხე, სხვებმა ორ-ორჯერაც ნახეს, დახატეს კიდეც.

კამო. ვინ დახატა? (ბროდსკის თითქოს არ ესმის).
გორკი. ა. ლუქაშევიცა, შემდეგ მალიაივინა, ანდრეევიცა.
ბროდსკი. მანიცდამანიც ემაცხოვინი არა ვარ მათი ნაშეშვერებით.

გორკი. ანდრეევს ვერ დაემდურებით!..
ბროდსკი. შეხედულად ხატავს, ლენინის პორტრეტი განსზოადებს მითითოვს. ამა წარმიდგინეთ, ორი წელიწადია მსოფლიოს საზნარებს.

ზინოვიევი. ოცა!..
კამო. ამავე ი. თაყვანს სცემეს!

გორკი. მთლად ასე არაა! ჩემის აზრით, ლენინს, როგორც უდიდეს პიროვნებას, ორი გრძნობით უღვებთან. ერთნი მოკრძალებული აღიარებთ წერენ მასზე, მეორენი აშკარა ზიზღით იხსენიებენ. მაგრამ იცით რა საინტერესო? უცხოური ბურჟუაზიული პრესა დაუფარაკი გაკვირვებით ლაპარაკობს ულიანოვზე. „რუსულ ემიგრანტულ პრესას კი არ ვყო არც ტაქტი და არც ნებისყოფა ის მცირე ყურადღება მაინც გამოუღონის, რაც არ დაიშურეს ლენინის პიროვნებისადმი ბურჟუაზიულმა გახუთებმა“!

ანდრეევა. რუსი თუ ევროპული სიამაყის გრძნობას დაკარგავს, სამხელეო ხდება.
კამო. ლენინი ჯემშიარტი რუსია!.. ნამდვილი ინტერნაციონალისტი. იგი საკუთარ ერს არახდრის არ გაეცვლის სხვისაზე და არც სხვას დააყენებს თავისაზე დობლა.

გორკი. „მე ხშირად შემინინმანს მასში სიამაყის ნიშანი რუსეთით, რუსებით, რუსული ხელოვნებით. ზოგჯერ მისთვისება მერეებობდა საოცრად უცხო ლენინისათვის და გულბურჯილობდაც, მაგრამ მერე ვისწავლე მომესმინა მასში მშრომელი ხალხისადმი ღრმად დაფორული დიდი სიყვარულის გამოხიბლი“.

ცხაკაია. მეც ვიგრძენი. ემიგრაციაში...
გორკი. „კარგზე მეთუფრებო ზვიგინისაგან დაგლოჯილ და დაწყოლი ბაღეს ფრთხილად ასწორებდნენ, ლენინმა შეინინა: — „ჩვენები უფრო მარჯვედ მუშაობენ!“ მე

ეჭვი გამოეთქვი ამის შესახებ, მან გულნატკუნად მითხრა: — „მე — ამ, ამ მაღალ კოპზე ცხოვრებით რუსეთი ზომ არ გავიწყდებო!“.

ცხაკაია. საკუთარი ერთი ამაყოფს, სხვა ერების გამანათავისუფლებელ იდეასაც ქსადგებს.

კამენევი. ბუხარინმა სხვაგვარად თქვა: „ერი, — ეს ნიშნავს ბურჟუაზიას პროლეტარიატთან ერთად და განაღრს ასეთი ერისათვის თვითგამორკვევის უფლების მიეცემა!“.

ცხაკაია. ლენინმაც გარკვევით უპასუხა ბუხარინს, რომ ღირს!

გორკი. თუ ბოლშევიკები ერებს არ მივცემთ თვითგამორკვევის უფლებას, პროლეტარიატს ჩამოვიცილებთ. იგი მაშინ ერების თვითგამომორკვევის ცრუ მოქალაქე ბურჟუაზიას მიუვლდება.

ზინოვიევი. მამასადამე, ერებიც უნდა დავემორჩილოთ სოციალისტური შეგნების გარედან შეტანის დაწოლას.

ცხაკაია. „კომუნისში არ დაშვიდრდება დაწოლის გზით“, — ასე უპასუხა ლენინმა საკითხის ამგვარ დაწენებას.

კამენევი. თქვენ სწორად ვერ გაუგეთ ზინოვიევის. იგი სიტყვეს „დაწოლაში“ სამხედრო კომუნისში მეთოდებს არ გულისხმობს.

ზინოვიევი. რა თქმა უნდა!.. ეს განვლილი ეტაპია, მაგრამ, როგორც დიალექტიკოსმა, უნდა შევიწინოთ: რამდენადღაც წინა ეტაპი წარმოშობს მომდევნოს, იმდენად მომდევნო არ გამოითმავს წინას.

კამო. სოფისტკაია!

ზინოვიევი. თქვენ, გონი, თეორიაში გიჭირდათ, კამო!..

კამენევი. არა, რატომ! რუსული გრამატიკა არ ეხერხებოდა. „კამუ-ჩემუს“ ვერ იხვიებოდა. ამის გამო სპინინმა „კამო“ შეარქვა.

კამო. მე ნათლიას არ ვუწიბო!

კამენევი. კარგად გველოთ! ასევე განაგრძეთ... თეორიაშიც გაიჭრაუფებით...

კამო. თეორიებზე სხვებმა იმტკობთ თავი. (მრავალმნიშვნელოვანად) მე პრაქტიკოსი გახალავართ!

ზინოვიევი. ფიზიკური ტერორის დრო წავიდა, კამო!

კამენევი. მორალურისაც!..

კამო. მაღამ კაპლანის? ვლადიმერ ილიჩს სამი წაჭრილი ტყვია ესროლა და სამივე მოარტყვა... რა სახისა ეხერხების ეს ტერორი?

ზინოვიევი. პათოლოგიური... ჭკუაზე შეშლია...

კამო. მეც გაბითამაშებია, ჭკუაზე შეშლია! მეფის ცხენში, დამიჯერეთ, კარგად მესმობდა, ვის და რას ეკუთვნებოდა.

კამენევი. გინდათ თქვით, რომ თქვენსა და კაპლანს შორის მხოლოდ პარტიული განსხვავებაა?

კამო. ისეთი, რაც ჩემსა და თქვენს შორის!..

ზინოვიევი. შორს იჭრებით, კამო!.. (საერთო დაძაბულობით).

გორკი. ერთმანეთს სიშორე დაგახლოვით, თუ ისევ დაშორდებით, საქმეს წაახდენთ.

კამენევი. კარგია, თუ ყველას ესმის!..

ცხაკაია. არც მინდა მესმოდეს. დასაცილებლეთ, რაც მალე დავეცილებით, მით უკეთესია!

ზინოვიევი. საბედნიეროდ, ლენინი ასე არა სჯის.

ცხაკაია. მასჯის!..

კამენევი. სანამ კარგადაა, — ეს არ მოხდება.

ცხაკაია. ლენინი დღესაც კარგად ხვდება იმას, რასაც ზოგი ხვალ ჩაიდენს.

გორკი. „სმინად და შეუცდომოდ ხვდება ვინ რა იქნება რამდენიმე წლის შემდეგ. ყოველი კომუნის არ მინდოდა მის

შორსმჭვრეტელობაში დარწმუნება, ზოგჯერ საწყენიც იყო, მაგრამ, სამწუხაროდ, ბევრმა ადამიანმა გამართლ-
და მისი ასეთი სკეპტიკური დასასათბება“ 7.

ზ ი ნ ვ ი ე რ . ოქვენც მწვავედ მოგხვდით, ალექსეი მაქ-
სიმოვიჩი!

გ ო რ კ ი . ღმერთმამიძებლად გამომცხადა. ლუნარსკი კი
ღმერთმამიძებლად. კარგი არტელი შეგვიქმნა.

ც ხ ა კ ა ი ა . თქვენი რა გასასწავლებელია? წერსულის სიმე-
დრეს აწმყის სისწორე არჩენს... სხვებისა საფიქრე-
ბელი... იარა იზრდება... — თქვენ რა აზრისა ხართ, ალექ-
სეი მაქსიმოვიჩი?

გ ო რ კ ი . ლენინს აფიქრებს პარტიაში განხეთქილების შა-
ვი ეჭვი... საჭირო აღარ არის უფრო მეტად განაგება.

ც ხ ა კ ა ი ა . სიმავე — თვისება! დამატება-დაკლებით
ფრის არ იცვლის. ერთი კოფეა, თუ ერთი კასრი, —
ერთნაირად მავია.

ზ ი ნ ვ ი ე რ . (ირონიულად) რას ირჩევთ?..

კ ა მ ო (ირონიულადვე) როცა დარბაზში წყვილიც წვება,
ელექტრონის ჭიკატირის (მრავალმნიშვნელოვნად აქერს)
„ჭიქი“ — და წყვილიც ნათდება.

გ ო რ კ ი . (აღუვებულად) ჩემს სახლში დიდი ჰუმანისტის
დაბადების დღეს ვხეივობთ. ვთხოვთ, ნუ გაერთობით
უსიამოვნო აღვევლივით. იცით, რას ნიშნავს 1920
წლის 23 აპრილი?! 50 წლის მანიფესტე ადამიანი სა-
ქართველო ცხოვრებას სხვების სიკეთეს ანაცვალავს, და-
ქიანების გულსებს აერთებს, შუასაბოლო ისეთებაც, რომ-
ლებიც მძიმე სოციალური ცხოვრების შუამთ მოწამ-
ლულან, მაგრამ რა მათი ბრალია?! გულსებს ნუ გა-
ყოფთ, გაამთელიეთ!..

ან დ რ ე ე ვ ა . ალექსეი, სტუმრებს შენი გულისყური აკ-
ლიათ...

კ ა მ ო . თქვენი ოჯახის ალერსი გვიწარჩუნებს სიმშვიდესა
და სიხალისეს, მადა!..

ან დ რ ე ე ვ ა . ო, ჭეჩქარე ხართ, კამო! მე მინახავს
თქვენი ფოტოგრაფია, — მგონი წარმოშობით ბრწყინ-
ვალ თაყად დაღვექულიანი ბრძანებელია.

კ ა მ ო . პარტიისა! — გორელი მდაბით ტერ-პეტროვიანი.

ან დ რ ე ე ვ ა . საქართველო მოგეყონ?

კ ა მ ო . მიყვარს!..

ან დ რ ე ე ვ ა . ჩვენც ძალიან გვიყვარდა ერთი თქვენბური
ახალგაზრდა, ვლასი მეგლაძე.

გ ო რ კ ი . აა ვაჟკაცი! — ლაზარე, ახოვანი, ბობოქარი სუ-
ლისა... 8

ან დ რ ე ე ვ ა . „საერთოდ გორკის თვალის დასახაზავად
საქლის მენშევიკები. გამოთაკლის იყო მხოლოდ მარ-
ტოვი, რომელსაც „გზაბანეულ სულს“ უწოდებდა და
ვიღვე ვლასი მეგლაძე, ზედმეტხაზავად ტრიამე. შემ-
დედ, როცა ეს ვლასი კაპარზე ჩამოვიდა და ძალიან
დიდხანს იცხოვრა ჩვენთან, ალექსეის მკვითრად შევიცა-
და მასზე აზრი“ 9

გ ო რ კ ი . არა, დიდი დღოთი კარგი ყმაწვილიც კი, თუ
იგი მენშევიკია, აუტანელია!.. 10

ბ ო რ დ ს კ ი . ალექსეი მაქსიმოვიჩი, თქვენ ხომ გჯერათ,
რომ მენშევიკი არა ვარ?.. (სიცილი)

ან დ რ ე ე ვ ა . (ეკლუყად) არც ვლასი მეგლაძე ხართ!..
(იციანის, ფანჯარაში იხედავს). მანქანა მოვიდა!..

ბ ო რ დ ს კ ი . სავარძელი ჩასვით! (ანდრეევსა — კამოს)
თქვენ გვერდით მიუსხდით. აი, ასე! მე აქედან დავხა-
ტავ (სურათის კომპოზიციის ქმნის)

ან დ რ ე ე ვ ა . დიდხანს დავტოვებთ ასეთ სასიამოვნო
პოზაში?

ბ ო რ დ ს კ ი . უფრო მცირე ხანს, ვინც მეგლაძე კაპარზე და-
ტოვით!..

გ ო რ კ ი . ტაქტიკი!.. (სტუმრებს) მეგრე მართა ფეოდო-
როვნას სუფრე შეგამოწმეთ.

ან დ რ ე ე ვ ა . გულშეობით თას ვერ მოგაწონებთ, —
ორი ბოლით არაყი და სახლში გამომცხვარი თეთრი
პური, ათიოდე კარტოფილიც.

ც ხ ა კ ა ი ა . ვგუ გავუხებთ... ყველა ნასადილვე გვახე-
ლო.

კ ა მ ო . მე გამომტოვებს!..

გ ო რ კ ი . ყველა გვეყვება. მესმის, თქვენბური ღვინო არა
გვაქვს... მუა და მიწის წვენი!..

კ ა მ ო . საქართველოშიც ჭირს.

ც ხ ა კ ა ი ა . მენშევიკებმა ხელი შეუშვეს მეურნეობას, პო-
ლიტიკანობას გადაწყვიტეს.

გ ო რ კ ი . დიდებულია ქართული ღვინო.

ც ხ ა კ ა ი ა . მოსიყვარულე ღარიბი კაცის ხელით არის ნა-
წერი. მიმე ოფლით მიწვეული.

გ ო რ კ ი . ღარიბი ადამიანის პატიოსნებას სუფრის სილა-
რბიც აბიღრბებს.

კ ა მ ო . შიმშილობაც გვაკავებს. მოგა დრო, კიდევ გადავიც-
ნოთ ღვინის დაბეჭდვას. იქნებ ასი წლისთავაც მო-
ვესწროთ. მაშინ ყველაფერი გვექმნება. პურიც ბევრი, —
თუთრი, შავიც, გამაღილი სუფრა, ჩვენბური ღვინოც...
ღვინი ყველას ეწვევა, ყველასთან მივა... (ზარი).

ან დ რ ე ე ვ ა . მოვიდა!..

გ ო რ კ ი . მე გავუღებ... მიყვარს ობიექტივით აღსაყვ სა-
ხის შეგებება. მაშინ ცხოვრების სინთეზებიც მავიწყ-
დება!.. 11 (გაღის).

ლ ე ნ ი ნ ი . (შემოდიან კრუპსკაია, არმანდი და ლენინი).
გამარჯობათ მეგობრებო! მგონი წუთი-წუთზე მოე-
დით. თქვენს საათზე რომელია?..

ზ ი ნ ვ ი ე რ . რვას უკლია წუთი.

ლ ე ნ ი ნ ი . მამ, ადრეც მოგსულვართ, მძღოლის ბრალია!
არანაგველოდოვად გამოგაგაქროლათ!..

გ ო რ კ ი . მობრძანდით, ნადეჟდა კონსტანტინოვნა!.. აქეთ,
მვენიერო არმანდი. ეს თქველარის საგანძღვია... და-
ბრძანდით. პირველად ხართ ჩვენს ბინაში.

კ რ უ პ ს კ ა ი ა . სამწუხაროდ, ვერ გამოვლოვართ.

ლ ე ნ ი ნ ი . აი, ახლა კი რუსული წესის მოსაკითხიც გა-
მოვიყოლიეთ... ნადეჟდა! — გასხენი, გეთაყვა.

ან დ რ ე ე ვ ა . რატომ შეუხდით?! ყველაფერი გვაქვს.
თითქმის ყველაფერი.

ლ ე ნ ი ნ ი . ეს არ გექნებათ. „დაშაშხულ თევზზე დაგაბატი-
კებთ... — ასტრახანიდან გამომიგზავნეს: (მოჭმუხვითი,
გობრაზებით) გამომიგზავნეს, თითქმის ბატონი ვიყი!
როგორ გადავიჩივო? უარი უთხრა, არ მიიღო — აწვე-
ნინებ, ვარშემო კი ყველა მიმშლილობს“ 12 (ზარი, შემო-
დიან ძურუნენი და სტალინი).

ან დ რ ე ე ვ ა . მობრძანდით, ჩვენსკენ..

ვ ო რ კ ი . ოლითან ახლოს... (აგრძელებს) დაიას, შიმშილი
გონებას უკარგავს ადამიანებს.

ლ ე ნ ი ნ ი . სუსტობით თავს იცლავენ, ლარჩები კი...

ს ტ ა ლ ი ნ ი . ტყვიას ისჯრან ავტომობილს.

ლ ე ნ ი ნ ი . უკვე გაივით?!

ძ ე რ შ ი ნ ს კ ა ი ა . საუბედურად, უსიამოვნება თვითონ გვაგ-
ნებს.

გ ო რ კ ი . რა მოხდა?

კ რ უ პ ს კ ა ი ა . დიდი არაფერი, ცოტაოდინად შეგვაფიქ-
რიავენს.

ლ ე ნ ი ნ ი . იმდენად ცოტა, რომ ჩვენმა მძღოლმა წარმოუ-
დგენელი სისწრაფე განავითარა.

კ რ უ პ ს კ ა ი ა . ვალოდამ კი მოთხოვა ავტოს გაჩერება
და შემოქმედება... — ნამდვილად ჩვენ გვესროლეს თუ
მოგვეჩვენა.

ლენინი. კატეგორიულად არ ვადასტურებ, მაგრამ გამო-
რიცხვლი არაა, რომ მოგვეჩვენა.
სტალინი. ავტომობილის შუშა გახვრტვლია, ორი
ტყვიან ძარას მისვდა.
ლენინი. მუხედი იმათ! მარჯვ სრულა სცოდნიათ!.. მა-
გრამ არ დიხს ლაპარაკი, ცხოვერებაა!..
გორკი. ლარული ცხოვერება!
ლენინი. „ჩუხბია! რას იზამთ? თვითეული ისე მოქმე-
დებს, როგორც შეუძლია“¹³. რას მიითხოვთ?
გორკი. სოლიდარობას, ჰუმანობას!..
ლენინი. (კავიერებით. წეროლით). „განა შესაძლებ-
ლია ჰუმანურობა ასეთ არნახულ დაუნდობ ჩუხბში? სად
არის აქ ადგილი გულწილობისა და სულდიდობისათ-
ვის? ჩვენ ალყა შემოგარტყა გეროპამ, ჩვენ ევროპული
პროლეტარიატის დახმარების იმედი წყვედრებებს, ჩვენ-
ზე ყოველი მხრიდან დათვებით მიზობილავს კონტრე-
ვოლუციას...“¹⁴
გორკი. სწორედ ამ დროსაა საშოში უაზრო უღომობობა,
სიანხზღე.
ლენინი. „ჩვენ რაღა? — არ უნდა ვუბასუხოთ. არა
გვაქვს უფლება გებრძოლო, წინააღმდეგობა გავუ-
წიოთ, დიდად უკაცრავად! იცით რა, სულელები არა
ვართ!“¹⁵
გორკი. ვინც დღეს თქვენ გესროლათ, — ის რუსეთს არ
წარმოადგენს.
ლენინი. „გვიც ჩვეინან არაა, ის ჩვენს წინააღმდეგაა.
ადამიანივე დამოუკიდებელი ისტორიისაგან — ფასტა-
შიაა. კიდევ რომ დავუშვათ, რომ ასეთი ადამიანები
ოღასაც არსებობდნენ, ახლა ისინი აღარ არიან, არც
შეიძლება იყვნენ, ისინი არავის არ უნდა ყველა, უკა-
ნასხველ კაცამდე ჩათრეულია სინამდვილის ორბიტრი-
ალში, ისეთიარად დახლართული, როგორც ის ჯერ
არავადროს ამ დახლართულა“¹⁶
ანდრეევი. ა. ვიხოვო, ჰიქები აიღოთ! ეს დღე ჩვენს ოჯა-
ხში სიამებრილობით აღვინშნოთ.
გორკი. თანახმა ვართ, დისკუსია მილოცვით შეიცვალოს.
ნება მიბოძეთ, შემოგაპროთ ძვირფასი ლინინის სა-
დღვერძელთა... და უკვებ დაღვეით კი არა, ერთგვარი
შესავლითაც...
ლენინი. ალექსეი მაქსიმოვიჩ! თქვენ დიდი მხატვარი
ხართ. მე პირადად გეთაყვანებით: მოუხედავად ამისა,
უნდა ვიხოვოთ გამანათავისუფლოთ მიმდენების მოსმე-
ნისაგან. და საერთოდ, ყოველგვარი მილოცვებისაგანაც.
სიამრთელ გეხსრათა, — მასეფერებს კიდევ, რატომ,
რისთვის, — ვის სჭირდება?!
გორკი. უბრალოდ, თქვენად დღვერძელობა გეწყობია, დღვეს
ხომ თქვენს დაბადების 50 წლისთავია (ძერწოვს კი-
ქას აიღებს).
ცხაკაია. (ძერწისსკის) ასეთი პატარა ჰიქები!..
ძერწისსკი. სიამოვნებით შეეცვლი (დღვეს ვებებს).
ლენინი. თუ ღმერთი გწამთ, არ გინდათ (მიუბრუნდება
ცხაკაიას). ძერწისსკის არ დღველა. ჯანმრთელია არ
თქვარა. უნდა გავუფრთხილდეთ!.. არც გორგის არგებს.
ნავაგდმეფერავია... მე სულ არ ვსვამ! მანდილოსნიც
არ არიან შეწყველი კარტფილის არაყს, — არ მოგვი-
წიოებენ. გამოდის, რომ დასმევი არავინაა, მამასადა-
მე, სათქმელიც აღარაფერია.
კამო. მწარესაც აღარ გვასმევენ და ვგ არის?!
სტალინი. კარგი ადამიანის სადღვერძელ მოწარე არა-
ყითაც ტკბილად იქცევა.
გორკი. ეს კი მართალია! (ჰიქებს აიღებენ).
კამო. მე ჰიქა არა მაქვს!..
ანდრეევი. ა. მამაკეთი, ცუდი დიასახლისის ბრალია. (მი-
აწვდის გამორჩეულ ჰიქას).

კამო. უპ, როგორ გეკადრებათ!.. დიდად გამადლობთ! შე-
რამ, დიდა! განსხვავებული. თეორიით თუ არა (წინო-
ვადე-კამენევისაკენ), პრაქტიკით მაინც გამორჩეული.
გამოჩნდები.
ლენინი. ასეც უნდა იყოს. კამო ევროლეთის გამორჩე-
ული სიმაგები, პრაქტიკოსის დიდი უნარით და, აი
ჰიქაც ასეთივე!.. დიდი, განუმეორებელი.
გორკი. სადღვერძელთაგან გამეორებები არ იყოს... სი-
ტყვას მივცემ ყველას.
ლენინი. სამხნაღმდეგო ხომ არ გექნებათ სადღვერძე-
ლეთის მისწინისაგან განვთავისუფლდე?.. გვერდით
ოთახში გავალთ.
ცხაკაია. ოვ, ვინგარიცაიში?
ლენინი. ისე! კარგი ნათქვამია. ძნელი იყო ჩვენი ცხო-
ვერება, მაინც გვერდით, რომ მოვეწრობოდით რევო-
ლუციას.
ცხაკაია. მიზანი იმედია... იმედი კი უნარი.
ლენინი. რამდენი წლისა ხართ, მისა?
ცხაკაია. ოთქვენი ხუთი თუფროსი, მაგრამ როცა სა-
ქართველოში რევოლუცია გაინაჩვევებს, ათი წლით
გავსალაგზარდავდები.
კამო. ღიდი ხნით არ გადავწევი!
ცხაკაია. თუ მენშევიკებმა არ გადაგაწევიენს. მაინც
გავიწარვებები. საქართველოს საკითხიც გადაწყდება.
ლენინი. „ძალიან მიხარია, რომ ასეთ ვითარებაში ასე
კარგად გრწინობთ თავს, ეს ძალიან ჯანსაღი, სწორი ოპ-
ტიმიზმი“¹⁷
ცხაკაია. ოპტიმიზმი რევოლუციურმა რუსეებმა ჩაგვი-
ნერგა.
ლენინი. რევოლუციურ რუსეთს კი თქვენებური სერგო
ორჯონიძეც მატებს ძალებს. საშხრეთის ფრონტიდან
კარგი ცნობები მოდის.
სტალინი. გამარჯვებით მიიწევს ამიერკავკასიისაკენ,
მაღე ჩამოტარავს საქართველოს საკისაც. (ზარბ).
ანდრეევი. (წარადგენს სტასოვას). სტასოვა გვეწკია.
მანდილოსანთა სასოფლოებო იზრდება: უნდა ვიფიქ-
როთ, ყველას გესიამოვნებათ!
კამო. რა თქმა უნდა!
სტასოვი. საერთო სალაში... (ლენინისკენ) „როგორ
ბრძანდებით ვლადიმერ ილიჩ? თუმიც, საკითხავიც
არაა: ალბათ, კარგად!.. თვალები ეშმაკურად იცქირე-
ბიანა“¹⁸
ლენინი. (გულმან სცილოთ). „გესმით, რას ამბობს
სტასოვი, მან თქვა, რომ მე ეშმაკი თვალები მაქვს“¹⁹
ანდრეევი. ძალიან კარგია, მე მომიწონს.
სტასოვი. კიდევ ერთ მოსაწონს გინეგნებთ!
გორკი. თაფელს ვერ ვხედავთ ალბათ დაკარგებთ?..
სტასოვი. სხვა ვიპოვე... „ცნობით მხატვრის კარიეს
კარიკატურა, რომელზედაც გამოსხატულია ნაროდნიკ
მიხაილოვსკის იუზილი“²⁰ (პორტფელს ხსნის).
ლენინი. ღმერთი ჩემო, ისე იუზილი?
სტასოვი. აი, შეხედეთ, — „მავლდადაფარებულ მაგი-
დასთან გულრეყებელი მიხაილოვსკი დგას. ერთ ხელ-
ში უქნსუ უჭირავს, მეორეში — ცვირსახოცი, რომლი-
თაც ეს-ეს არის ცრემლი მოიწმინდა. მიხაილოვსკის შე-
მოხვედის იუჯაკოვი, მიაკოტინი, სტრუვე, კალმიოვა,
მაგიდის წინ ორი ბავშვი დგას, — ბიჭუნა და გოგონა...
ეს პატარა მარქსელებია, ნაროდნიკების მოსალოცად
მოსულან“²¹ ვლადიმერ ილიჩ (შთამბეჭდავი სეროთ-
შულციას). „როცა მიხაილოვსკის იუზილი იყო, ჩვენ
ჯერ კიდევ ბავშვურ წილოვნებაში ვიყავით. ახლა კი დი-
დი პარტია ვართ, და ყველაფერი ეს თქვენი მუშაობისა
და ტალანტის წყალობით“²² (საერთო მოწონება). ნა-
ხატკ ლენინს ვადასცემს).

ლენინი. გეყოფათ, გეყოფათ, მოდით, მუსიკა მოვისმინოთ.

ან დრევევა. გამიგონია, კარგი მუსიკოსი ბრძანდებით, მომღერლებიც, ხომ ასეა, ნადეჟდა კონსტანტინოვა?

კრუპსკაია. წარსულში კი!

ლენინი. ჩემი მუსიკალური განათლება საბავშვო პიესების დაკრავზე შეწყდა. გიმნაზიაში მუსიკას თავი დავანებე. მივხვდი. ფორტაქიანი რევოლუციას ვერ მოახლავდა. საზოგადოებრივი მოვლენების პოლიტიკური კამპერტონის ადგმა ვარჩიე. მეოთხე შევეძელი კიდევ... თუმცა, ეწინააღმდეგება, რომ მუსიკას თავი მივახებე.²³

კრუპსკაია. მრავალი საოპერო არია იცის. კარგად შეუძლია განსაკუთრებით ვალენტინის არიას გუნოს „ფაუსტთან“.

ან დრევევა. (იხსენებს) მშვენიერია:
„იქ სისხლიან ბროძოლაში შეტაკების ვაჟს,
ვიყვავ ვიქვე პირველი, ვიქვე წინა რიგებში“.²⁴

გორკი. ახლა, — მისი ბავშვობის თხარობა? სანარაში ასასულა მეფის კომისია დასმულთა ვითომდა დასასმარებოდა. ულიანოვი და ბელიაკოვი ნავით შუა ვოლგაში შეუკრუნენ, აი, იქ, სადაც დიდი სალი ცლდა. — სტეჟა რაზნიხი რომ ასულა. ვოლოდა ულიანოვმა ნავი გააჩერა და თავემოდებით გასწულა სიმფერა. მაღალი, კლდანიანი ნაპირი ექოს აძლევდა, რეგრენივით იმეორებდა ყოველი სტრიქონის ბოლო სიტყვას, გახსოვთ, ვლადიმერ ილიჩ?..

ლენინი. მასსოვს: (იმეორებს) «К вам министры приезжали?»

გორკი. (გეისებურად) Жали...

ლენინი. Ваши нужды рассмотрели?

გორკი. Ели

ლენინი. Как же с ними поступили?

გორკი. Пили

ლენინი. Все вопросы разобрали?

გორკი. Брალი

ლენინი. Чем кончали разговоры?

გორკი. Вору.²⁵ ასეთი სატირა კომისიას კი არა, ქორწილსაც ჩაშლიდა.

კრუპსკაია. ჭორწილი? (იღუშალად).

ლენინი. (კრუპსკაიასაკენ) დარგომიქისის რომანსი გიყვარდა. კარგი სიმფერაა. „იკლესიაში არ დაგვიწერეს ჯვარი ზეიმიო!“ (ხელს ჩაიჭნევს).

ან დრევევა. (გახსენებით, მელოდიის ფონზე),
„იკლესიაში არ დაგვიწერეს ჯვარი ზეიმიო!..
თუსა არ დაგვადგეს გვირგვინები, საწითლები წმინდა,
ჯვარი დაგვიწერა შუაღამე, ტყემ დაბურულმა,
სამთვრა გვითხრა ყოვანამ და მყინავმა ქარმა.
ციხლიანი მოგვეგვია ხელის მომიჯღეფი.
მგორივარ ვარსკვლავი მასარბოლად ცაში დაგვიგდო.
და მაინც ვმღერობ, — სიცივეს ღვირცა“.²⁶

ლენინი. იქნებ დღესაც ასე მღერობ: ოზია, სიცივე, შიმშილი, შიმში. ომი აღარ იქნება! მშვიდობა მოვა. ახალ საოცრადობებს ავაშენებთ. დედოფლები თვითონ ქალღაღადებით შევლენ საქორწინო სასაღვთოებში. ნეფეებაც მათ ჯარის დასწერენ. ცას აღარ დაბურავს ნისლი, და არც მიჭუტავი ვარსკვლავი იციმციმებს, — დიდი მზე იღისაფებს, — ვეებერთელა მზე... (დუქილი). მაგრამ ამ დღის ზარი თავისით არ დაერკავს (ზარი).

ან დრევევა. (გადის, დეკამა შემოაქვს), მილოცვის დეკამა. (გადასცემს ლენინს).

გორკი. ვისაგან?

ლენინი. (კითხულობს) დემიან ბენდო მოგვაცნო.

ან დრევევა. რა ხანია აღარ გამოჩნდია „პრავდაში“.

ლენინი. დაივიწყეთ!.. მერე და რატომ?! სასარგებლო

ლექსები აქვს.
გორკი. კარგად წერს.

ლენინი. „მთუხუშავია. მკითხველს მისდევს. საკირო კია წინ წაუდრევა“.²⁷

ან დრევევა. როგორც მაიაოვსკი, — არა? «150 000.000 мастера этой поэмы имеют, 150 000.000 говорят губами моими».

ლენინი. „გამოწოლია... ყვირის. იგონებს რაღაც დაბრუნებულ სიტყვებს. ყველაფერს ეს ჩემის აზრით, — ის არაა, და ნაკლებდაც გასაკები. დაფანტულია ყველაფერი, ძნელად იკითხება. სხვაა მისი ფელეტონი ვოლოკიტაზე, სასაცილოა... ისეთი სხდომა როდის დადგება, რომ ყოველგვარი მან მოშობის სხდომა“.²⁸

გორკი. „ტალანტია“.²⁹

ლენინი. „მართლა“.³⁰

გორკი. „ძალუვ დიდიც“.³¹

ლენინი. „არ მიგანჩიათ, რომ ძალიან ბევრი ლექსები იწერება?! გურნალების მთელი ფურცლები ლექსებითაა სასესე, წარუღებელიც თითქმის ყოველდღე გამოდის“.³²

გორკი. დღეს ახალგაზრდობის ლტოლვა სიმფერისადმი ბუნებრივია. და, საფიქროდ, ჩემი აზრით, საშუალო ლექსების წერა უფრო ადვილია, ვიდრე კარგი პროზის“.³³

ლენინი. „არა, ლექსი, რომ პროზაზე ადვილია — მე არ შეგება! ვერ წარმომიდგენია, თავდაყირაც რომ დამკიდდით, ორ სტრიქონს ვერ დაგიწერთ“.³⁴

ლენინი. ტოლსტოივ ვერ წერდა.

ლენინი. „რა ვეებერთელაა, პა? რა უზარმაზარი ადამიანია! აი, ეს არის, მძობლო მზატვარი... და — იცით რაა კიდევ საინტერესო? ამ გარამდე ნამდვილი გლეხი ლიტერატურაში არ არსებობდა“.³⁵

გორკი. მართლაც!

ლენინი. „ეგვრობაში ვინ შეიძლება მის გვერდით დაეყვინოთ?.. არავინ“.³⁶ (ხელს იფშენებს, სიამეზებით იღიმება).

ან დრევევა. გრაფობა უშლის!.. ახალგაზრდობამ ათივალისწუნა, მემამულეაო...
გორკი. არც მაიაოვსკის წყალობენ!..

ლენინი. დიდად ცდებიან. აქ ცოტას პროლეტკულტელემი სტოდავენ. უნდა შეგანებინოთ სოციალურად გაღიზიანებულ მასებს, რომ ფეოდალურ-ბურჟუაზიული ეპოქის მზატვრული შემოქმედება მათს კუთვნილებას წარმოადგენს. „ეგვნი ონგეიხი“, მარტო წარსულის ორთია, — მომავლისაცაა. ხომ ასეა, არმანდ?

არმანდი. „იმეზინი ონგეიხი“ პირდაპირ კბილებში გვეჩხრება“.³⁷

ლენინი. (სიცილისაგან ღამის გული წაუედებს) „იბერანში თუ დადიხართ“.³⁸

არმანდი. „იქ ჩემთვის სრულებით არაფერია საინტერესო“.³⁹

ლენინი. „როგორ თუ არაფერი! აი ლუნაჩარსკი კი ძალიან ცდილობს, რომ თქვა შეინარჩუნოს“.⁴⁰

გორკი. „ძველის ცოდნა აუცლებელია. ამ ცოდნის გარეშე ცხოვრებაში გვა აგვერება“.⁴¹

არმანდი. რის მაქნისია „ეგვნი ონგეიხი“. ჩვენ ახალს შეგვტერება.

ლენინი. „აი, თქვენ თვითონ ხომ ახალ არაფერზე მიგვითვითებთ, მაშ როგორ მოვიტყუოთ“.⁴²

არმანდი. „ახალი ჯერ ცოტაა, მაგრამ ჩვენ ვსწავლობთ, გამოვიმუშავებთ. ჩვენ სხვადასხვანაირად გვეხმობს ეს ახალი, მაგრამ, სამაგიეროდ, ჩვენ ყველაში ერთსულოვნად წინააღმდეგი ვართ „ეგვნი ონგეიხისა“.⁴³

ლენინი. „მამს ასე, თქვენ „ეგვნი ონგეიხის“ წინააღმდეგი ხართ. რასან ასეა, მე მომიხლება მისი მომხრე ვიყო“.⁴⁴

არ მან დ... ვლადიმერ ილიჩ, ჩვენ იმედოვნებთ, რომ
თქვენ ჩვენი იქნებით ამგვარი წუწუნის წინააღმდეგ.
ახლა ამისათვის უბრალოდ დრო აღარ გვაყოფის!..⁴³
ლ ე ნ ი ნ ი... „ი, შეგვადგებით მეორედ და ამაზე მაშინ ვიკა-
სათით“!⁴⁶

ან დ რ ე ვ ა... არ მანდი უმაღლეს კურსებზე სწავლობს, —
გვიხიბონ მშვენიერო, — სხვებიც თქვენი აზრის არიან?
არ მ ა ნ დ ი... რა თქმა უნდა?!

გ ო რ კ ი... ლურჯი სისხლი წითლდება.
გ ო რ კ ი... ვიცი თქვენი!... ძალით გავაყოფითე!...
გ ო რ კ ი... (დამაფიქრებლად) „შარშან პეტერბურგის სა-
მხარეთულოებში დადიოდა ქალი, — ძალიან ლამაზი,
და მედიდურად მოითხოვდა:
მე თავიანთ ქალი ვარ! მომიცით ძალი ჩემი ძალღებ-
სათვის“!⁴⁷

ზ ი ნ ო ვ ი ვ ე ი... იკარდა თავის დამცირება?!
გ ო რ კ ი... (ზინოვიენისადმი უკმაყოფილოდ) „ამბობენ,
როცა ვეღარ გაუძლო დამცირებას და შიმშლობს, გადა-
წყვეტა ნივთი თავის დახრჩობა, მაგრამ, მფარველის
მოსალოდნელი უბედურება იგრძნეს და მიუი თოხნეს
ძალით უკან აედევნა ყიფა-კნუტებით, გული აუჩუქუნა
და აიძულეს ლამაზი ქალი თავი არ დაეხრჩო!..“⁴⁸

ლ ე ნ ი ნ ი... „თუ ეს მოგონილია, მოგონილია კარგად (წა-
მოდგება) დაახ, ამ ადამიანებს გაუჭირდათ, ისტორია
მრისხანე დღეიკოა, შურისძიებაში არ ერიდება, ეს
ადამიანები ცუდად არიან. მათაც ჭკვიანებს, რასაკვირ-
ველია, ესნით, რომ ძირფეხიანად ამოიძირკნენ და
სიყვარულს ვეღარ დაეყვინობინ... ტრანსალპინკაცია, ვერ-
რამაში გადარგვა ექ ჭკვიანებს არ კმაყოფილებთ, ვერ
გახსარებენ იქ, როგორ ფიქრობთ?“⁴⁹

გ ო რ კ ი... „ფეფტობო — ვერ გახსარებენ“!⁵⁰
ლ ე ნ ი ნ ი... „მასხადადე, არ ჩვენ მოგვეყვინა, ან ისე ინ-
ტერვიუებისათვის იცოდეთ“!⁵¹

გ ო რ კ ი... „მეჩვენება, თუ თქვენ მართლაც გეცოდებთ ადა-
მიანები“?⁵²

ლ ე ნ ი ნ ი... „ჭკვიანები მეცოდებიან, ჭკვიანები ცოტა
გვაყავს, ჩვენ უმთავრესად ნიჭიერები ვართ, მაგრამ ზან-
ტი გონების“!⁵³

ან დ რ ე ვ ა... ხალხს უჭირს, ვლადიმერ ილიჩ. ადამიანები
დღღადლებ მუშაობენ, არც თქვენი წუთით დასვენება, ში-
მშილი, ავადმყოფობა. ომი, თქვენც გადაიქანცეთ.

ლ ე ნ ი ნ ი... „რას იხამთ, სანტა-მარია? უნდა გიბრძო-
ლოთ. მიმივა ჩვენითვისაც. რასაკვირველია! თქვენ გეო-
ნიათ, მე არ მიმიძის. თ, კიდევ როგორ! მაგრამ, შეზე-
დით ძირფეხის, — რას დაემგვანა! ვერაფერს გააწყობ!
ჯობია ჩვენ გვიმიძიდეს, მხოლოდ როგორმე დაე-
ძალიათ“!⁵⁴

ც ხ ა კ ი ა... შვილობისათვის.

ლ ე ნ ი ნ ი... „აი ისინი უკვე ჩვენზე კარგად იცხოვრებენ,
ზევრ იმას, რითაც ჩვენ ცხოვრობებით, აღარ განიც-
დიან. მათი ცხოვრება უფრო ხალხებულად სასტიკი იქნე-
და“!⁵⁵

გ ო რ კ ი... მშვილი!

ლ ე ნ ი ნ ი... „არ მინდა არ შეენატრი მათ. ჩვენმა თათამ შეს-
ძლო უფროსებიანა სამუშაო, განსაკვირვებელი თავი-
ნი ისტორიული დიდმნიშვნელობით. პირობებით ნაიუ-
ლევი ჩვენი ცხოვრების მრისხანება გაგებოთ და გა-
მართლებული იქნება. ყველაფერში გაგივიგებენ, ყოვე-
ლითვის“!⁵⁶

ან დ რ ე ვ ა... (პაუზა) ისაი, დავიკარბო რამე?
ლ ე ნ ი ნ ი... ბეთობენი!... (ურავს, უხმერს)

ს ტ ა ს ო ვ ა... „კმაყოფილი ხართ სონატის შესრულე-
ბით“?⁵⁷

ლ ე ნ ი ნ ი... „ამ რატომ მგვიტოხებით, რა მნიშვნელობა აქვს

ჩემს აზრს? მე მხოლოდ მუსიკის მოყვარული ვარ“!⁵⁸
გ ო რ კ ი... ამაღლებულად უკრავს.

ლ ე ნ ი ნ ი... „აპასიონატაზე“ უკეთესი სხვა არა ვიცი რა,
მზად ვარ უკუსმინო ყოველთვის“!⁵⁹ ვისვენებს.

ძ ე რ ე ნ ს კ ი... (ნერვიოზად) ყველა ისვენებს! ჯოჯოხე-
ბით სიმძიმისაგან ვისვენებთ!! (ყველა თანაგრძობ-
ბით მოსიყვარულს თვალს).

გ ო რ კ ი... (დამაშვილებლად) „ჩემი ძველი ნაცნობი, სკო-
რობოდენი, ისიც სრმოველია, რბილი გულის ადამი-
ანი, ჩვენში მუშაობის სიმძიმეს უჩიოდა. მე ვუთხარი
მას: — მეც მგონია, რომ ეს თქვენი საქმე არაა, თქვე-
ნი ხასიათისა არაა.“

იგი სუფიანად დამუთხანს:
— სურულიდ სხვა ხასიათისა!
მერმე დაფიქრდა და თქვა:

— მაგრამ გამასვენებდა ხოლმე, რომ ლენინსაც უმ-
ძინს, ალბათ სული კბილით უჭირავს, და მრცხენია ჩე-
მი სისუსტისა. (ძირფეხისკავს) — ძნელია თქვე-
ნი მუსიკა, ძალიან ძნელი“!⁶⁰

ან დ რ ე ვ ა... (ძირფეხისკავს, მოფრენით) ცოტა მოისვენ-
ებთ... ვგვირდით თოხში... იქ მუსიკა არ ისმის.

ძ ე რ ე ნ ს კ ი... მათაქეთი!... მე როგორღაც... (ორივენი გა-
დინს. მათ მიყვება სტალინი, დობროვენი აგრძელებს
„მთვარის სონატის“ დაკრებს).

ლ ე ნ ი ნ ი... „რასაკვირველია, ძალიან სასიამოვნო მუსი-
კის მოსმენა, მაგრამ წარმოიდგინეთ, იგი მე მაღეს-
ვებს, მე მას როგორღაც მძიმედ ვაგვიციდი“⁶¹.

გ ო რ კ ი... ღვთაებრივი!..

ლ ე ნ ი ნ ი... „განსაკვირვებელია, ზედადამიანური მუსიკა-
ნი ყოველთვის სასიამო, შესაძლოა, გულუბრყვილო-
ვად ვფიქრობ: აი, რა სასწაულები მოხდება შეუძ-
ლიათ ადამიანებს“!⁶²

ც ხ ა კ ი ა... ბრძოლაში იმდურა!..

ლ ე ნ ი ნ ი... „მაგრამ მუსიკის ხშირად მოსმენა არ შემო-
ძლია, ძირფეხზე მოქმედებს, გინდა საამბო სისულელები
ილიანარბად და თავზე ხელი უსვა ადამიანებს, რომლე-
ბიც ჭკვიანს ჯოჯოხეთში ცხოვრობენ და შეუძლიათ
ასეთი სილამაზე შექმნას“!⁶³ (შემოდის ანდრეევა).

გ ო რ კ ი... ადამიანი ალერსს ითხოვს. (ანდრეევა თანხმობის
ნიშნად თავს უქნევს).

ლ ე ნ ი ნ ი... „დღეს ეს თავზე ხელი არავის არ უნდა დაუ-
სვა — ხელს წაგავკეტავებ. თავი ჩარტყმა გინდება.
მეუბრუნებლად ჩარტყმა, თუმცა ჩვენ, იდეალში ადა-
მიანების მიმართ ყოველგვარი ძალადობის წინააღმდე-
გით. მმ-მმ! რა ჯოჯოხეთური, მიმიმე თანამდებო-
ბა“!⁶⁴

გ ო რ კ ი... „ამხანაგი მუშები გაანჩხლებულ და გალიზიანე-
ბულ მდგომარეობაში არიან. ხშირად ძალზე მუშაებენ
და, უჭრამოდ“ კვირებიან ძვირფასი ადამიანების სი-
ციცხლებს: ჩემის აზრით, ეს არა მარტო სახელს უტებს
რევოლუციის წმინდა, მიმიმე საქმეს ზოგჯერ უხედვით და
უაზრო სისასტიკით, არამედ ობიექტურადც ვენებს ამ
საქმეს, მასში მონაწილეობისაგან ხელს ადენიანებს ინ-
ტელიგენციის დიდ ძალბებს“!⁶⁵ მისმის დიქტატურა,
მაგრამ შეშუთა კლასის ბელადებსა და მხრეველებსაც
უნდა ესმოდეს, რომ... (ლენინი აწყვეტინებს).

ლ ე ნ ი ნ ი... მმ!.. მეც მესმის... მაგრამ... „დიქტატურა გუ-
ლისხმობს დაუნდობელი, მკაცრი, ჩქარი და გაზედელი
ძალდობრივების გამოყენებას ექსპლუატატორების, კა-
პიტალისტების, მემამულეების და მათი მჩანჩალების
წინააღმდეგობის დასაბრუნებლად. ისინი, ვინც ეს ვერ
გაიგო, (შემოდის სტალინი) რევოლუციონერები არ
არიან და უნდა გადაეყვინებთ ბელადების ან პროლე-
ტრიატის მრჩეველთა პოსტებიდან“!⁶⁶

ზი ნო ვ ი ვ ე ვ ი. გეთანხმებით. პროლეტარიატის ბელადე-
ბი ზედმეტად ვაგამდალობითი!.. რა საკითრია?
ს ტ ა ლ ი ნ ი. (ზინოვიევის) ბელადები არ მდიდურებენ.
კ ა მ ე ე ვ ე ვ ი. ზევიცი?..
ს ტ ა ლ ი ნ ი. არ არსებობს.
ზ ი ნო ვ ე ვ ე ვ ი. გაჩნდება.
ს ტ ა ლ ი ნ ი. მაშ, იარსებებს!..
კ ა მ ე ე ვ ე ვ ი. (სასწაული აღარ მოხდება).
ან დ რ ე ვ ე ვ ა. (მუსიკაზე, ექსტაზით) სასწაულები მეორ-
ლებიან!..
ს ტ ა ს ო ვ ა. რა ძალის სასწაული შეეძრება იმას, რაც
ლენინმა მოიმიქმედა.
კ ა მ ე ე ვ ე ვ ი. ერთადერთმა დირიჟორმა...
ზ ი ნო ვ ე ვ ე ვ ი. გენია!
ლ ე ნ ი ნ ი. გეყოფათ გეთაყვა... ასეთი ქათინაურებით მარ-
ტოვს მასხანებით. (ციხებზე). „რუსეთში მხოლოდ ორი
ომონებისტა: ლენინი და კოლონტაიო!..⁶⁷ დიდად დღე-
მოდია!.. სიყვარულით მოყვება...“
ზ ი ნო ვ ე ვ ე ვ ი. (სიტყვაგადაკრებით). ელადიშერ ილიჩ,
თქვენმა შვირად ვაგახანებთ მარტოვს.
კ ა მ ე ე ვ ე ვ ი. (ასევე ნათესაულად) ადვილი არაა იმ კაცის
გვარის დევიწყება, ვინც წესდების ერთ პუნქტში გა-
ჯიუტებით განხეთქილება შეიტანა მიუღს პარტიაში.
ლ ე ნ ი ნ ი. (უპასუხივით) „ვეუსეგარ, რომ მარტო-
ვი ჩვენთან არაა, ძალიან ვეუსეგარ! რა გასათავარი ამ-
ხანავი, რა სუფთა ადამიანი!.. რა ჭკუა იყო!..“⁶⁸
ზ ი ნო ვ ე ვ ე ვ ი. (შეკებით). ამას თქვენ ამბობთ, გენიო-
სი?..
ლ ე ნ ი ნ ი. (კამენევი-ზინოვიევისკენ). თქვენმა ეპიპოტე-
ბა დამაბოლებს!.. (დგება). გორკისთან ერთად მეორე
ოთახში ვალდის!..
ს ტ ა ლ ი ნ ი. (თვალს გააყოფებს, თავისთვის წარმო-
თქვამს). „მთის არწივი!..“⁶⁹
ც ხ ა კ ა ი. არწივთა ბუღლანა.
ს ტ ა ლ ი ნ ი. „ლენინის სახით ჩვენ გვეყვან ჩვენი პარტიის
მთის არწივი!..“⁷⁰
ს ტ ა ს ო ვ ა. დიდი ადამიანი! მიუწვდომი!..
ს ტ ა ლ ი ნ ი. „მიღებულია, რომ „დიდა ადამიანმა“ ჩვე-
ულებრივ უნდა დივივიანოს კრებაზე, რათა კრების წვე-
რები დულისფანქალით უკვდინდნ მის გამოჩენას, თა-
ნაც „დიდი ადამიანის“ გამოჩენისას კრების წვერები
აფთხილდებიან ხოლმე დამაწერეთ: „სსს... წყნარად... ის
მინდა“... ეს სასეილო ჩვეულება მე ზედმეტად არ მიმა-
ჩნდა, რადგან ის შთაბეჭდილებას ახდენს, პატარისეც-
მა გინერგავს. ჭაოვრ გამიძერწავდა იმდენ, როდესაც
გავივი, რომ ლენინი დელეგატებზე ადრე მოსულა კრე-
ბაზე, და სადაც კუთხეში მიმდგარი, უზარალოდ საუბ-
რობს, სრულიად უზარალოდ საუბრობს კონფერენციის
სრულიად ჩვეულებრივ დელეგატებთან. არ დავფარავ,
რომ ეს მე მაშინ ზოგიერთი აუცილებელი წესის ერთ-
გვარ დარღვევად მეჩვენება. მხოლოდ შემდგომ მიხვდი,
რომ ლენინის ეს უზარალოება და თავმდაბლობა, ეს
მისწრაფება — შეუშინველი დარჩენილიყო ანდა, ყო-
ველ შემთხვევაში, თვალში არ მოხვედროდა ყველას და
ამით ხაზი არ გაესვა თავისი მაღალი მდგომარეობისა-
თვის. — ეს თვისება ლენინის, როგორც ახალი მასე-
ბის, კაცობრიობის უფრმესი „ქვედაფენების“ უზარალო
და ჩვეულებრივი მასების ახალი ბეზალის ერთ-ერთ
უფიერების მხარეს წარმოადგენს!..“⁷¹
ძ ე რ ე ნ ს კ ი. დარწმუნების არაჩვეულებრივი ძალა გა-
მოარჩევს ლენინს სხვებისაგან.
ზ ი ნო ვ ე ვ ე ვ ი. (ორატორული ექსტაზით) ჩვენი ბოქვის
ციკლოზია, — პროლეტარული ტრიბუნა!..
ს ტ ა ლ ი ნ ი. (ზინოვიევის პოზიტივობით უკმაყოფილო)

„არავითარი პრანჭვა-გრეხა, არავითარი თავბრუსმე-
ხვედ ქსტები და ევემეტლინი ფრანგები... არეუმენტაციის
სიმარტოები და სიხვადე... ლოკია ლენინის სიტყვებში
— ეს რაღაც ისეთი ყოვლად ძლიერი იარაღა, რომე-
ლი ყოველი მხრით მარწმუნად შემოგვეტობა და რო-
მელსაც ვეღარ გაუსტლები: ან დანებდი, ანდა იცოდე,
რომ სრული მარცხი მოგია!..“⁷²
კ ა მ ე ე ვ ე ვ ი. (თანხმობით) ლენინი ყოველთვის გამარჯ-
ვებულის როლია..
ს ტ ა ლ ი ნ ი. „მე პირველად ვნახე მაშინ ლენინი დამარ-
ცხებულის როლიში. ის იოტისოდენადაც არ ჰგავდა იმ
ბელადებს, რომლებიც წუწუნებდნ და გულის იტებენ და-
მარცხების შემდეგ. პირქით, დამარცხებამ ლენინი
კუმულუ ენერგიად გადააქცია, თავის მომხრეებს რომ
ახალი ბრძოლებისათვის, მომავალი გამარჯვებისათვის
აზარუნებს... მასსოვს, თუ ჩვენი, დელეგატი ბოლშევი-
კები, შეუწრული, როგორ მიეჩერებოდით ლენინს და
ციხიხიხით მას რჩევას. ზოგიერთი დელეგატის სიტყ-
ვებში დადღობობა, გულგატხილობა გამოსტკიოდა...
ლენინმა ასეთ სიტყვებზე მკაცრად გვიასახა: „ნუ წუ-
წუნებთ, ამხანაგო, ჩვენ უმეტველად ვაგიმარჯვებთ,
ვიანიდან ჩვენ მართალინი ვართ!..“⁷³
ზ ი ნო ვ ე ვ ე ვ ი. გამარჯვება აღუწვდნ ადამიანს.
ს ტ ა ლ ი ნ ი. „მე პირველად ვნახე მაშინ ლენინი გამარჯ-
ვებულის როლიში... ჩვეულებრივ, გამარჯვება თავბრუს
ახვევს ზოგიერთ ბელადს, ამდიდურებს და აყოფრებს
მას. უფორ ხშირად ასეთ შემთხვევაში გამარჯვების
ზედის იწყებენ, განცხობას ძელვიან. მაგრამ ლენინი
იოტისოდენადაც არ ჰგავდა ასეთ ბელადებს. პირქით,
სწორედ გამარჯვების შემდეგ ხდებოდა ის განსაკუთრე-
ბით ფინსული და ფრთხილი. მასსოვს როგორ დაეინე-
ბით არწმუნებდა მაშინ ლენინი დელეგატებს: „პირვე-
ლი საქმეა — არ გაეიტყვოთ გამარჯვებამ და არ იყო-
ყიროთ, მეორე საქმეა — განამტკიცოთ გამარჯვება; მე-
სამე — საბოლოოდ გაანადგუროთ მოწინააღმდეგე, ვი-
ანიდან ის მხოლოდ დამარცხებულია და ჯერ კიდევ არ
არის განადგურებული!..“⁷⁴ (შემოდინ ლენინი და გორ-
კი).
გ ო რ კ ი. სტალინის სადღეგრძელოს მოვუსწართო. განა-
გრძობთ გეთაყვა.
ლ ე ნ ი ნ ი. თუ ლეერთი გწამთ, საკმარისია, გამოვიტყდე-
ბით, მოსაწყენი პროცედურაა ქება-მლოცვების მის-
მენა.
ს ტ ა ლ ი ნ ი. „წარმოთქმული სიტყვებისა და მოგონებების
შემდეგ ცოტა რამ დამარჩნია სათქმელი!..“⁷⁵
გ ო რ კ ი. და მერე იუბილეების მოლოცვით.
ს ტ ა ლ ი ნ ი. „მე მუსრს მხოლოდ აღენიშნო ერთი თვისე-
ბა, რომელსაც ვერ კიდევ არავის უღამარჩავია!..“⁷⁶
ზ ი ნო ვ ე ვ ე ვ ი. ეს რა ახალი აღმოჩენაა?..
ს ტ ა ლ ი ნ ი. „ეს არის ლენინის თავმდაბლობა!..“⁷⁷
კ ა მ ე ე ვ ე ვ ი. ომი?..
ს ტ ა ლ ი ნ ი. მასხენდება ტამერფორსი 1905 წელს, დეკე-
მბერიში. „სრულიად რუსეთის ბოლშევიკურ კონფერენ-
ციაზე ვიტყვს საათობრივ ბოიკოტის საკითხი იდგა.
ლენინის მახლობელი ადამიანები, — შემდეგული, რომ-
მელსაც ჩვენ, პროვინციული დელეგატები, ყოველგვარი
ეპითეტივით ვამბობდით, ირწმუნებოდნენ, — ოთხი
ბოიკოტის წინააღმდეგოდა და საათობრივს არჩევნებს
უჭერს მხარს. ეს, როგორც შემდეგ გამოირკვა, მართ-
ლაც ასე იყო. მაგრამ დაიწყო კამათი, იერში მიიტა-
ნეს პროვინციელმა ბოიკოტისტებმა, და როგორც იყო
ჩვენი ვაკვირვება, მოკვ ჩვენი სიტყვების დასასრუ-
ლებად ლენინი და განაცხადა, რომ იგი არჩევნებში
მონაწილეობის მომხრე იყო, მაგრამ ახლა... უერთდებამ

ადგილებთან ჩამოსულ დილეგატებს.

ჩვენ გავაგრძელოთ!.. ამან ელექტრონის დარტყმის შთაბეჭდილება მოახდინა. ჩვენ მას ოვაცია გავუმართეთ!..⁷⁶

ხ ი ნ ო ვ ი ე ვ ი. ეპიზოდია!..

ს ტ ა ლ ი ნ ი. კიდევ ასეთი ეპიზოდი: „1917 წელს, სექტემბერში, კარენსკის დროს, მოწვეული იყო დემოკრატიული თათბირი. მენშევიკები და ესერები ქმნიდნენ ახალ დემოკრატებს — სიპარადაშენებს, რომელსაც უნდა შეესაბამებინა საბჭოებიდან დაშვებული კრებაზე გადასვლა. აი, ამ მომენტში ჩვენ ცენტრალურ კომიტეტში პეტროგრადში გადაწყვეტილი გვექონდა არ გაგვერკვნა დემოკრატიული თათბირი და წაგსულიყავით წინ საბჭოების განმტკიცების გზით. მოგვეწვია საბჭოების ყროლობა, დავეწყო აჯანყება და სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოდ გამოგვეცხადებინა საბჭოების ყროლობა.“

ილიჩი, რომელიც იმ დროს პეტროგრადს გარეთ არაღივლურად ცხოვრობდა, არ ეთანხმებოდა ცენტრალურ კომიტეტს და გავწერდა, ეს ერთმანეთი — დემოკრატიული თათბირი ახლავე უნდა გაერყოთ და დაეპატიმროთ“.⁷⁸

კ ა მ ე ნ ე ვ ი. ბუნებრივია!

ხ ი ნ ო ვ ი ე ვ ი. მეც ასე ვფიქრობდი!..

ს ტ ა ლ ი ნ ი. „ჩვენ ვი ვფიქრობდით, რომ საქმის ვითარება არც ისე მარტივი იყო, ვინაიდან ვიცოდით, რომ დემოკრატიული თათბირის ნახევარი, ან ყოველ შემთხვევაში, შესაძელი ნაწილი ფრონტის დილეგატებისაგან შესდებოდა, რომ დაპატიმრებითა და გარკვეით შევიძლია მხოლოდ გავაფუჭოთ საქმი და გავაჯარაღოთ ფრონტთან დამოკიდებულება. ჩვენ ვფიქრობდით, რომ ჩვენს გზაზე არსებული ყველა ხრამი, ორმო და ოღრი-ჩვენი ადგილები ჩვენთვის, პრაქტიკოსებისათვის, უფრო შესაძინებელია... ილიჩი მაშინ უკვე პეტროგრადში იყო. ვაირობა, ეშმაკურად გამოფიქვდა და გეთხარა: „აი, გიგონი, თქვენ მართალი იყავით!.. ამან კვლავ გავგვიოცა... ასეთი თავმდაბლობა და გამმეღობა განსაკუთრებით გვიხიბლავდა.“⁷⁹ (ტაში).

აი, ამისი მინდა შევსვა!

ხ ი ნ ო ვ ი ე ვ ი. როგორ გავხეილი გას, ბელადის თავმდაბლობად, თუ მოწაფის კამბეღობა?! (უხერხულაა, პაუზა).

ს ტ ა ლ ი ნ ი. (ზინოვიევისკენ). ამას საქმი გვიჩვენებს... „ბელადი საქმით მოწმდება... ისტორია იცნობს პროლეტარულ ბელადებს, პრაქტიკოს ბელადებს, თავდადებულ და გაბედულთ, მაგრამ თეთრთა თაყვანს. მასები რიდი ივიწყებენ ასეთი ბელადების სახელებს. ასეთნი არიან, მაგალითად, ლასალი გერმანიაში, ბლანიკი საფრანგეთში.“

არიან სხვაგვარი ბელადებიც, მწვიდობიანი დროის ბელადები, თეორიაში ძლიერნი, მაგრამ ორგანიზაციონსა და პრაქტიკული მუშაობის საქმეში სუსტნი. მაგალითად, პლანხაივი რუსეთში, კაუკავ გერმანიაში.

აღმანიან რომ... ბელადის პოსტს შერჩეს, მასში თეორიული ძლიერება შესაძებული უნდა იყოს პრაქტიკულ-ორგანიზაციულ გამოცდილებასთან... ეს თვისება სასენით შერჩა ლენინს... ამით უნდა აიხსნას ის... რომ ბელადი და სწორედ ის არის ამგამად მსოფლიოში ყველაზე ძლიერი და ყველაზე გამოწრთობილი პროლეტარული პარტიის ბელადი!..⁸⁰

აი, ამისი მინდა შევსვა!.. და თქვენც შემოვთავაზოთ. (ტაში).

ლ ე ნ ი ნ ი. სტურებმა მასპინძლები წარმოუდგენლად დავლაღეთ, ნება მიბოძეთ გამოთხოვების მერც ვოქვა:

„...უწინარეს ყოვლისა, ბუნებრივია, მადლობა მოგახსენით ორი რამისათვის: ჯერ-ერთი, იმ მისაღებებში საიერის, რომლებიც დღეს ჩემი მისამართით იყო გამოგზავნილი, მეორე, თუ უფრო მეტად იმისათვის, რომ თქვენც მე გამათავისუფლოთ საბუთებში სიტყვის მოსმენისაგან.“⁸¹ (ტაში).

გ ო რ კ ი. მხოლოდ და მხოლოდ ძალმომრეობის გამო!..
ლ ე ნ ი ნ ი. „მე ვფიქრობ, რომ, შესაძლებელია ამ სახით ჩვენ თანდათანობით, არა ერთბაშად, რასაკარგვლია, შევექმნით იუბილესათვის უფრო შესაფერის წესი, ვიდრე ის, რომელსაც პრაქტიკაში აქამდე მისდევდნენ და რომელიც ხანდახან საბაბს ქმნიდა გასაოცრად კარგი კარიკატურებისათვის. აი ერთ-ერთი ასეთი კარიკატურა, რომელიც დახატა გამოჩენილი მხატვარმა ამაგვარ იუბილეს მიუძღვნა, მე დღეს მივიღე მატისმეტყვეობრულ წერილთან ერთად...“ ამ კარიკატურაზე იმიტომ მივანხვნივთ, რომ ამიერიდან სასოგადოდ გავტავიავსუფონ ამგვარი საიუბილეო დღესასწაულებისაგან!⁸² (მხიარული დაუთანხმებლობა).

ა ნ ლ რ ე ვ ე ა. ახლა პროდსიც ვგვტავს?!
ლ ე ნ ი ნ ი. კარგსაც იზამს, თუ კარიკის კარიკატურაზე უფრო ზუსტად მივავსავსებ.

„შემდეგ მე მინდოდა რამდენიმე სიტყვა მეთქვა ბოლშევიკური პარტიის ახლანდელი მდგომარეობის გამო. ეს აზრები აღმიძრა ერთი მწერლის სტრიქონებში. ეს მწერალია კარლ კაუცი... აი, რას წერდა 1902 წელს ეს მწერალი:

„ამხატვ... არა მარტო სლავები ჩაუდგნენ რევოლუციურ ხალხთა რიგებში, არამედ რევოლუციური აზრისა და რევოლუციური საქმის სიმძიმის ცენტრიც სულ უფრო და უფრო გადაის სლავებში. რევოლუციური ცენტრი დასავლეთიდან აღმოსავლეთში გადაინდა. XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ეს ცენტრი დასავლეთში იყო, ზოგჯერ ინგლისში. 1948 წელს გერმანიაც ჩადა რევოლუციური ერების რიგებში... ახალი საუკუნე იწყება ისეთი მოღუფებით, რომლებიც გავაფიქრებენ, რომ მოხდნა რევოლუციური ცენტრის შემდგომი ადგილისდასაცვლა, სახელდობრ: მისი გადასვლა რუსეთში... რუსეთი უკვე დიდი ხანია აღარ არის დასავლეთ ევროპისათვის რეაქციისა და ამბოლუტიზმის უბრალო დასაყენი. ახლა საქმის ვითარება, თითქმის, სწორედ საწინააღმდეგოა. დასავლეთი ევროპა სხვაბა რუსეთში რეაქციისა და ამბოლუტიზმის დამოარდენი...“

1848 წელს სლავები სუსხიანი ყინვა იყვნენ, რომელმაც ახალბო ხალხთა გაზაფხულის ყვარობები, შესაძლოა ახლა წილად ხვდეთ იცხენს ქარიშხლად, რომელიც დაამსხვრევს რეაქციის ყინულს და აუცილებლად მოიყვანს ახალ ბედნიერ გაზაფხულს ხალხებისათვის!..⁸³

ს ტ ა ლ ი ნ ი. ამჯერად ამ საკითხში სასენით ვეთანხმებით კარლ კაუცივს!

ლ ე ნ ი ნ ი. ის სიტყვები მაფიქრებინებს, რომ ჩვენი პარტია ახლა შეიძლება ძალიან სახიფათო მდგომარეობაში ჩავარდეს, — სახელდობრ — იმ ადამიანის მდგომარეობაში, რომელიც გაამპარტავნდა. ეს საკმაოდ სულელური, სამარცხვინო და სასაცილო მდგომარეობაა!..⁸⁴

ს ტ ა ლ ი ნ ი. თავმდაბლობიდან ამპარტავნობამდე დიდი მანძილია. მარცხამდე — პატარა.

ლ ე ნ ი ნ ი. „პოლიტიკური პარტიების მარცხსა და დიქემას ძალიან ხშირად წინ უსწრებდა ისეთი მდგომარეობა, რომელშიც ამ პარტიებს შესაძლებლობა ჰქონდათ გაამპარტავნებულიყვნენ.“⁸⁵

ხ ი ნ ო ვ ი ე ვ ი. ამის საშიშროება ჩვენიან არაა.

ლენინი. „ის მოლოდინი რუსეთის რევოლუციისაგან, რომელიც მე მოვიყვანე ჩვენი ახლანდელი უპროლეტარიატის სიტყვებით, ეს მოლოდინი განუხრამლად დიდია. ეს ბრწყინვალე წარმატებები და ბრწყინვალე გამარჯვებები, რომლებიც ჩვენ აქამდე გვქონდა, ისეთ პირობებში შეგვრდა, როდესაც ჩვენ ჯერ კიდევ არ შეგვეძლო მთავარი სინდრომების გადაჭრა... ამიტომ ის საფრთხე, რომელსაც მოვავლობდებნ მოყვანილი სიტყვებით, განსაკუთრებით მსუბღვრობაში უნდა მიიღოს ყველა ბოლშევიკმა ცალ-ცალკე და ბოლშევიკებმა ერთად, როგორც მთელმა პოლტიკურმა პარტიამ. ჩვენ უნდა შევიგნოთ, რომ ჩვენი პარტიის უკანასკნელი ყრილობის გადაწყვეტილებანი უნდა გატარდეს ცხოვრებაში, რადაც უნდა დაჯდეს. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ჩვენ უხარმანხარი მუშაობა მოგვეცივოს და დაგვიჩრდებოს იმაზე მეტი შრომის გაწევა, ვიდრე აქამდე იყო საჭირო“⁸⁶ (ტაში).

„უნდა მიმოძიეთ დავამთავრო იმ სურვილით, რომ ჩვენი პარტია არავითარ შემთხვევაში არ ჩაგვეყნოს ტამპარტგუნებულ პარტიის მდგომარეობაში“⁸⁷ (ტაში).

გორკი. გამაპარტავნება!.. დიდად დამაფიქრეთ!..
კამენევი. თვითელმა გონებაში უნდა აღვიბეძლოთ.
სინოტივი. ბულშევიკები.
ბროდსკი. მეც აღვიბეძლე!.. (ნაბატს მოლობრტიდან ხსნის).

კამო. რა?!
ბროდსკი. ვლადიმერ ილიჩი...
გორკი. ნახოთ ერთი, როგორ აღბეჭდეთ?!
ბროდსკი. (გმოცირად, აპლომბით) აღვიბეძე მაქსიმოვი! — მე დავხატე დინამიკაში... როცა ლაპარაკობდა, — მოძრაობაში, ასე ვთქვათ, ექსტაზში... ესე იგი!..

გორკი. აპა!.. გასაგებია...
ბროდსკი. (ლენინს) „გთხვებთ წამიწეროთ ვლადიმერ ილიჩი“⁸⁸

ლენინი. მომოთიწიეთ, გეთაყვა, — ვისი ფიზიონომია დადიანტურია?! ეს ხომ მე არ ვარ! ან, მე არ გვევარ მას, ან ეს არა შეგავს მე?⁸⁹

გორკი. ღმერთმანი, მე ვერაფრით დავამგვანებე...
კამენევი. რასა ბრძანებთ, აბსოლუტური მსაპარაკობა!..
გორკი. (წინოვრებსა და კამენევს) ჩანს, თქვენ კარგად არ იცნობთ ლენინს!..

სტალინი. ლენინის პორტრეტის შესაქმნელად არა კმაზარ ხატვის ცოდნა, საჭიროა მისი საკმის გაგებაც.
გორკი. საესებოთ გეთანხმებით. მაგრამ, რაკი უნარგლეობას სჯერა, — დავუდასტუროთ!..

ლენინი. „ჩემს სიცოცხლეში პირველად ვაწერ ხელს იმაზე, რასაც არ ვეთანხმებო“⁹⁰
(ქრება)

მეორე სერატი

1920 წელი. გაზაფხული. საქართველოს მოსაზღვრე ზონა. მთავორიანი ადგილი. ქვის სახლი. მეთერთმეტე არმიის საიდუმლო განყოფილების სავეშაგო. რუსი გუშაგი, კომისარი ლაზარე, კართველი მწვერავი.

რუსი გუშაგი. სდექ!.. პაროლი...
ლაზარე. რა გაყვირებს?!
რუსი გუშაგი. კომისარი!..
ლაზარე. სხვები სად არიან?
რუსი გუშაგი. სიძინათ.
ლაზარე. ნებვირბობ?.. აღარ მომბოთ!
რუსი გუშაგი. ვის ვეომით? — მთუბა და ტრამალებს?!

ლაზარე. ძილს!.. საქართველოს საზღვარს ასი თვალი აქვს და ამდენივე კვალი. ინგლისელები ყურის ძირში გვისხედან.

რუსი გუშაგი. ვილაც მოდის, კომისარო...
ლაზარე. თოვი დაუბეჭე!
მხვერავი. გამარჯობა!..
ლაზარე. ხიფას ხომ არას შეეყარეთ?!
მხვერავი. საზღვრებს სიწყნარება. იქ კი, რა მოგახსენიოთ, — წრიალენი...
ლაზარე. რა მოიტანე?
მხვერავი. რასაც არ ველოდი! გუშინ მენშევიკური პარტიის ცკ-ს სხდომაზე საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარემ საიდუმლო განცხადება გააკეთა.
მხვერავი. სანდო წყაროს...
ლაზარე. რა სურს?
მხვერავი. მისი სიტყვით — საქართველოს გადარჩენა...
ლაზარე. ანტანტის ჯარების შემოყვანით?!
მხვერავი. ყივილი უცხოელი ჯარისკაცის გაყვანით.
ლაზარე. აჰ!.. და იმედი აქვს, რამ იმპერიალისტების მადონის ქვეშ საქართველოს დამოუკიდებლობას შეინარჩუნებს! რა რეალურ ძალას ეყრდნობა?
მხვერავი. საბჭოურს!
ლაზარე. ვერ გამოვიტა?
მხვერავი. ვერც მე. მთავრობის თავმჯდომარემ თავის პარტიას ურჩია ხელი აიღოს დასავლეთის ორიენტაციაზე და შეადგინოს კოალიციური მთავრობა. ჩანს გერმანია-საფრანგეთის ცრუ დაპირებებმა გული აუყარა. „ქვეყნის მართვა-გამგეობის პასუხისმგებლობა მენშევიკებმა ბოლშევიკებთან ერთად უნდა გაეინაწილოთ, — იღონდ ერთი პირობით“⁹¹
ლაზარე. რა პირობაა?
მხვერავი. „მენშევიკური პარტიის დამოუკიდებლობის შენარჩუნება“⁹²
ლაზარე. კარგად მოხშილი ფანდია!.. უკან დახეული დენივინის შეფარვა სურს.
მხვერავი. თქვენ უკეთ გეცოდინებთ.
ლაზარე. სხვას რაღას გვეტყვი?..
მხვერავი. ლორის გლეხობა აჯანყებას ამზადებს.
ლაზარე. ბორჩლო-ყარაიაზი?
მხვერავი. ქართველები ვებმარებთ.
ლაზარე. ჩერვიკულად იწმქმედეთ, ორჯონიკიძე მოგეშველეთ. მენშევიკების წინააღმდეგ აჯანყებით და დადგინდეთ ბოლშევიკებს დავაგმარებით. სომეთსა და აზერბაიჯანსაც შეგვეშველეთ.
მხვერავი. ჩვენც ასე ვფიქრობთ.
ლაზარე. კი, კი, მოხდა, მოხვრით კიდევ!..
მხვერავი. როცა დრო მოვა!
ლაზარე. დრო მაჯაზეა გამოზმული.
მხვერავი. გაგვიანება!.. ბიბლისშიც შეგვედროდეთ.
ლაზარე. ურიგო არ იქნება. რა ხანია ჩემიანები არ მიხანავს.
მხვერავი. ხუთიოდე დღეც არ დაგვიჩრდებდა სოლოლაკმდე.
ლაზარე. მეთერთმეტე არმია ცხენოსანია, — ორიც გვეყოფა.
მხვერავი. კეთილად მენახო!
ლაზარე. ნახავდის. (შენთაში შედის).
რუსი გუშაგი. თუთუნი დამიტოვებ!..
მხვერავი. (აძლევს) ინგლისურია.
რუსი გუშაგი. ცეცხლიც გექნება.
მხვერავი. (აყვლის) გერმანულია...

რუსი გუშაგო. ქართული რა გაქვს?
 მწვერავი. ინტერნაციონალისმი იდეა!
 რუსი გუშაგო. მერე ვის ურიგებ მაგ შენ იდეას?
 მწვერავი. ყველას, ვისაც შენი მოზიანე არ უნდა.
 რუსი გუშაგო. გამოდის, რომ ჩვენ ერთი მტერი
 გვყავს?!

მწვერავი. შეგობარცი!..
 (ქრება).

მისამი სურათი

ფოილის ველი. მეთერთმეტე არმიის სამხედრო
 საბჭოს კარავი. ტელეგრაფისტი კობახიძე, კიროვი, ორ-
 ჯონიკიძე, მიახნიკოვი.

კობახიძე. დეპეშა ორჯონიკიძეს!..
 კიროვი. სასწრაფოა?
 კობახიძე. უნდა ჩაბარდეს პასუხისმგებელი პირების
 მემუგობით, ჩაბარების შემდეგ ეცნობოს რევოლუციური
 სამხედრო საბჭოს.⁹³

კიროვი. გამოფრეთ (კობახიძე შეფრავს).
 კობახიძე. ცენტრალური კომიტეტი გავალზეთ გაიყ-
 ვანთი ნაწილები საქართველოს ფარგლებიდან საზღვ-
 რზე და თავი შეიკავეთ საქართველოს შეტევისაგან.
 თბილისთან მოლაპარაკების შემდეგ ცხადია, რომ სა-
 ქართველოსთან შავი გამორიცხვლი არ არის.

ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს დავალები
 ლენინი, სტალინი.

მისკოვი, 1920 წელი, 5 მაისი.⁹⁴
 კიროვი. დაუბატურეთ ლენინს: ორჯონიკიძეს დეპეშას
 ჩააბარებთ კიროვი. (შემოდიან ორჯონიკიძე, მიახნიკო-
 ვი. კობახიძე დეპეშის ტექსტს გადმოიწერს და გადის).

ორჯონიკიძე. — სალამი, სერგეი!.. არ გეღიშება...
 ჩანს საწყენს მეტყევი...

კიროვი. პერსპექტივის თვალსაზრისით უკვეწლად
 კარგა... თუქვა მოულოდნელს... ლენინის შორისჭერიტას
 გამაზრვება მოაქვს.

ორჯონიკიძე. მაჩვენე!.. (კითხულობს ლენინის დე-
 პეშას). ერთი დღე ეცლიაფ. პირდაპირ თბილისში და-
 მადეგუნდენს..

კიროვი. მეც მე გავიფიქრე.
 მიახნიკოვი. ჩანს პოლიტიბიუროს მიელი ყურადღება
 ასლა კოლონიეთის ფრონტისკენ არის მიმართული.

კიროვი. საქართველოს მთავრობის ლიდერებს თბილი
 ურთიერთობა აქვთ მეორე ინტერნაციონალის მეთაუ-
 რებთან.

მიახნიკოვი. უკვეწლად ასეა... ჟორდანიას თანხმობა
 რუსეთთან ზავზე, გარკვეული პირობებით, ეშმაკურად
 ჩაფიქრებული მანევრია. კაპიტალიზმური მთავრობების
 სიაშიაზიებით აიტაცებენ.

კიროვი. რა თქმა უნდა!..
 ორჯონიკიძე. მაგრამ იძულებითმა შეყენებამ არმიის
 შემეტიყე ენთუზიაზში არ უნდა ჩააქრის...

კიროვი. პირიქით!..
 ორჯონიკიძე. დრო გაქვებუელი რამია... უნდა შეეხ-
 ტეთ, როგორც კი ჩამოგვიქრულდეს.

კიროვი. მთავარი სინდელი გადალახულია. ბაქო რევო-
 ლუციური რუსეთისას.

ორჯონიკიძე. მთავარი მანიც წინა! წამებულ სომ-
 ხეთს შევლა სჭირდება. უნდა მივალწოთ, რომ თბი-
 ლისმა ვაატაროს სომხეთისათვის გამოვზავნილი რუსე-
 თის პური. შიმშილობენ. მერე კი... საქართველოს მი-
 ეცხმარებით. (შემოდის ტელეგრაფისტი კობახიძე).

კობახიძე. ლენინს დეპეშა!
 ორჯონიკიძე. მომეცი (კითხულობს).
 კიროვი. გეღიშება, — საწყენს არ მეტყევი!..

ორჯონიკიძე. პერსპექტივის თვალსაზრისით, უნდა
 ლად კარგს.

კიროვი. იხვე მოულოდნელს?
 ორჯონიკიძე. სერგეი მირნონიჩი!.. რევოლუციური რუ-
 სეთის სრულუფლებიან ელჩად ინიშნებთ საქართვე-
 ლოში.

მიახნიკოვი. მოვილოცავ დიპლომატობას.
 კიროვი. შენ კი ლევალობას.

მიახნიკოვი. დიდი ხნით?
 ორჯონიკიძე. სანამ მენშევიკურ მთავრობას ხასაში არ
 გაეგჩხირებთ.

(ქრება).

მიოთხე სურათი

1920 წელი. ბაქო. კავბიუროს ხდლომა. ორჯონიკი-
 ძე, სტურუა, მიახნიკოვი, მახარაძე, ცხაკაია, მენშევი-
 ცური მთავრობის წარმომადგენლები — პოლკოვნიკი
 ლორთქიფანიძე და მოწუალების და ნინო ერისთავი.

ორჯონიკიძე. კავკასიის ბიუროს წევრები და ქართველი
 კომუნისტები თავისუფალი აზურბაიჯანის დედაქა-
 ლაქ ბაქოში შევიკრიბეთ, რათა თავისუფალ ვითარებაში
 მოვისმინოთ საქართველოს მენშევიკური მთავრობის
 წარმომადგენლების პოლკოვნიკ ლორთქიფანიძის და
 ნინო ერისთავის მომართვა თანაერთი მთავრობის სახე-
 ლითი. გისმენთ, სოლოკონიკო!

ლორთქიფანიძე. ვმადლობთ თავაზიანობისათვის...
 მე ვფიქრობ, ქართველ მოღუშევიებს ასეთსავე თავი-
 სუფალ ვითარებაში შეეძლოთ მოესმინათ თავისი რეს-
 პუბლიკის მთავრობის ეს განცხადება თავისსავე დედა-
 ქალაქ თავისუფალ თბილისში: მოგესვენებთ, კომუ-
 ნისტური პარტია ლევალებად არსებობს და თავისუფ-
 ლად მიღავწუობს საქართველოში.

ორჯონიკიძე. ქალაღლეს!..
 ლორთქიფანიძე. ქალაღლეს იმეტება ქართველი
 ბოლშევიკების ზავითი „კომუნისტი“, საკმაოდ დიდი ტი-
 რაჟით.

ორჯონიკიძე. საკმაოდ დიდად შეერგეილი!
 ლორთქიფანიძე. ისეთ დღეებში, როცა გავუთის რე-
 ლაქია მთავრობის საწინააღმდეგო აჯანყების მომზა-
 ღებას მოუწოდებს!.. მოგესვენებთ, — რუსეთ-საქარ-
 თველის საზავო ხელშეკრულება ასეთ გამონაკლისს არ
 ითვალისწინებს არც ერთი მონასათვის.

ორჯონიკიძე. გამონაკლისს მაინც არ იკლებთ. ყველა
 საშუალებებით მფარველობთ ვრანგელის უკანდასვლი
 ჯარის ნარჩენებს. საზავო ხელშეკრულებას იყენებთ, რა-
 თა რევოლუციური რუსეთის ზურგში ხნჯალი ჩასცეთ.

ლორთქიფანიძე. საქართველოს საკუთარი ზურგი იწ-
 ვის. სხვისთვის აღარ სცადია. ერთს ფიქრობს, თვითონ
 მას სად ჩასცენენ — გულში, ვერდში, თუ ზურგში.

ერისთავი. ჩვენ ყოველმხრივ გარემომორტყმული ვართ
 მოწინააღმდეგეებით, იდეებსა და გეგუნების ცეცხლთ:
 ჩრდილოეთით — ბოლშევიკური რუსეთი, აღმოსავლეთ-
 ეთ — წითელი აზურბაიჯანი, სამხრეთით — საბჭოთა
 სომხეთი და ქემალისტური თურქეთი.

ლორთქიფანიძე. ერთილა დაგვჩრა თავისუფალი —
 შავი ზღვა.

ორჯონიკიძე. დასახრობადა?.. შავად არის თქვენი
 საქმე.

ლორთქიფანიძე. უმიდოდ პერსპექტივამ მოგვიყენა-
 ნა აქ. საქართველოს მთავრობას ჩიხში მოიწყეცდა. მიხე-
 ვა, კატასტროფა გარდუღალია.⁹⁵

ორჯონიკიძე. გამოსავალი?
 ლორთქიფანიძე. ვიფიქრეთ!.. ყველაფერზე თანახმა

ვართ. სისხლის დაღვრას საბჭოთა ხელისუფლებას ვარ-
ჩევთ.⁹¹

ორჯონიკიძე. ერთი ნოე გვიმღერის, მეორე ნოე
გვეწყობის, არ გამოვა დუტკი!..

სტურუა. ნოე რამიშვილი ამბობს: „ვისაც გინდათ გავ-
ყენებით, მაგრამ ბოლშევიკებს არაა!“⁹⁶

ლორთქიფანიძე. დიას, საქართველოს მთავრობის
წევრთა უმრავლესობა წინააღმდეგია ჩვენი ამ წინა-
დადების. მაგრამ უმცირესობის აზრი გაიმარჯვებს, თუ
თქვენნი ჯარის შემთავლის სამხმროება მოახსენებთ.

ორჯონიკიძე. წითელი ჯარები არაის ირჩიან... მშვი-
დად არიან ვახლავებული საქართველოს სახლების გა-
წევრიც. საკუთარ ჯარს მიხედეთ! უკმაყოფილოა... უკ-
მაყოფილოა ქართველი ხალხი! ინტერნაციონალური
სლოიდარობა მოითხოვს დაგეხმართო, თუ ამას გვხოვ-
ვენ.

ლორთქიფანიძე. ხალხი არა გვხოვთ!..

ორჯონიკიძე. უკვე როჯერ, ამის საფუძველზე აჯანყე-
ბულთათვის დანაშაულის დასტური ვითხოვთ მოსკოვს,
წითელ რუსეთს, რომლის შიშშიც კი მოვიყვანათ, მაგ-
რამ, თქვენად განსაკვირვებლად, — ლენინსა თანხმობა
არ მოგვცა. იგი განუხრვლად იცავს რუსეთ-საქართვე-
ლოს სახელ პირობებს... თქვენზე ამას ვერ ვიტყვით.

მიანნიკოვი. ყოველ ნაბიჯზე არღვევთ.

სტურუა. ჭორდანიას მთავრობის წინადადებათაბამ თქვე-
ნი რუსუბოლია მარიონეტება აქცია.

ერისთავი. მარიონეტობა ტრაგედიაა ჩვენი ერის!..

ლორთქიფანიძე. ვარდუღალიც, ძლიერ სახელმწი-
ფოებს შუა მოქცეული პატარა, სუსტი ქვეყნისათვის.

მასხარაძე. საქართველოც პატარა და სუსტია და სწო-
რად ამიტომ მის გამაგებლებს ჭკვიანი თავები უნდა
ეშაბათ.

ლორთქიფანიძე. ჩვენ თავს დავეუბნოთ ასეთ თავს...
ორჯონიკიძე. თქვენებური თავი დაბრის პოლიტიკით
დადალებს კარამდე მივიყვანთ ქვეყანა.

ცხაკაია. ვარემუ მტრებს თავს უჩვენეთ, მაგრამ შინაურ
მკობობებს, საკუთარ ხალხს, ქართველ ბოლშევიკებს თა-
ვეებს სჭირთ... გემინიათ, რომ ძალაუფლებას წაგართუ-
ვენ!..

ლორთქიფანიძე. მე დავალებული მქონდა მიუქება და
ვიმოერებ: ჩვენ თანახმა ვართ ბოლშევიკებმა აიღოთ ძა-
ლაუფლება... მაგრამ აიღეთ პასუხისმგებლობაც.

ორჯონიკიძე. ბოლშევიკებს პასუხისმგებლობა გვეცმის
ხალხის თავისუფლებად და არა სახურების ჩაკედად!

ლორთქიფანიძე. ჩვენ სხვა აზრისა ვართ, — ავტო-
ნომიის სახლავრს მესაზღვრე იცავს.

ორჯონიკიძე. ნება მიბოძეთ, შევასწავნოთ: „რატომ არ
მოითხოვდა ჭორდანიას საქართველოს ავტონომიას რუ-
სეთის მონარქიის დროს? რატომ არ დააყენა ავტო-
ნომიის მოთხოვნა თებერვლის რევოლუციის შემდეგ?“⁹⁷

ერისთავი. ეს იყო ჩვენი დიდი შეცდომა მაშინ... არ
დავსაბუძო — ახლა თქვენიც.

ორჯონიკიძე. თქვენ ახლაც ცდებით!..

ლორთქიფანიძე. ქართველი ხალხი დიდალა. მივი-
ღობიანი ცხოვრებას სწყურია.

ორჯონიკიძე. კმაყოფილი ცხოვრება! შესძლებთ კმა-
ყოფილი გკავდით?

ლორთქიფანიძე. შეუძლებლებს მოითხოვთ.

ორჯონიკიძე. მაშნუ იწყებთ, თუ უკმაყოფილოთა —
აჯანყებული ხალხის დასანაშარებლად, არაფერს დაე-
წოვავთ.

ერისთავი. თქვენი სიტყვები როგორ გაგივით, — შე-
წყნარებად თუ შერისხვად?!

ორჯონიკიძე. ჩაგრულთა შეწყნარება მჩაგვრელთა შე-
რისხვაა.

ლორთქიფანიძე. მე ისე გავიგე, რომ უახლოეს ხანში
ჯარებს შემოვიყვანთ.

ორჯონიკიძე. ვაივით, როგორც ცხოვრება გინგნებთ.
ერისთავი. სიკვითთ გემოქმედით... ქართველებო!
(დგება)

ლორთქიფანიძე. ეწუხვართ... (გადიან).

ორჯონიკიძე. მათი განცხადება ადსტურებს, რომ
საქართველოში უკვე შეიქმნა რევოლუციური სიტუაცია.
მასხარაძე. „შუშათა კლასის განწყობილობა ბოლშევი-
კურია. მუშა-მენშევიკებიც კი ბოლშევიკშით არიან შე-
პრობობლინი, თვითონ ჭორდანიამ განაცხადა. ხალხმა არ
მიიღო მიწა, არ გადაწყდა აგრარული საკითხი, ანარ-
ქია გრძელდება და ეს ანარქია ბოლოს და ბოლოს წა-
გვლევავსო!“⁹⁸

ორჯონიკიძე. მივთვლებს განვიხარება ამას დასა-
ტურებს. წინააღმდეგ შემთხვევა: ბრძანება მიიციეს მე-
თერთმეტე არმიას „განათიანის გადაღობის საქარ-
თველოს სახლავრსო!“⁹⁹ დაუყოვნებლივ დაბმარის აჯან-
ყებულებს საქართველოში!.. ვინ არის მომხრე? (ხელს
სწევს) მიღებულთ!

სასწრაფოდ ვაცხოვთ მოსკოვს, ლენინსა და სტა-
ლინს ჩვენი ეს გადაწყვეტილობა.¹⁰⁰ მოუხმეთ კოხახიძეს
(წერს დღემის ტექსტს. კობახიძე შემოდის).

მასხარაძე. პასუხს დავულოდოთ?

ცხაკაია. რა თქმა უნდა!..

(მორხევი აპარტის კაკენი. თათბირის მონაწილე-
ნი ლიანა საპასუხე შიშინი, შორიდან მოღწეული
ლენინის ხმა. ყველანი ფეხზე დგებიან. უსმენენ
რადიომიკროფონს).

ლენინის ხმა. „ამ წუთს წაიციებთ მიფირებელი
დებუბა. ნომერი პირველი. აი პასუხი: ...ცენტრალური
კომიტეტი გავალებთ... თავი შეიკავით საქართველოზე
შეტეხილავან... დაუყოვნებლივ გაცხდობთ მივლო უშუ-
ატემი ცნობებში აჯანყებულთა შესახებ.
ცენტრალური კომიტეტის დავალებით ლენინი,
სტალინი.“¹⁰¹

ორჯონიკიძე. (რადიომიკროფონთან) „საჯანყებო
რიონებია: სახმრეთ ოსეთი, დუშეთის მარა, ლაგოდე-
ნი, აფხაზეთი და ფოთი, მოვლი ქუთაისის გუბერნია.
საზღვრებთან ჩვენი მიახლოვებისა აჯანყება აღნიშნულ
რაიონებში ვარდუღალია. რას გვიბრძანებთ გაგაკე-
თით, — დაუკეროთ მას მხარი თუ არა!“¹⁰²

ლენინი. (მიკროფონის იმის ლენინის ხმა) „ეს ძირ-
შევი წინააღმდეგობა ცენტრალური კომიტეტის გადა-
წყვეტილებას, შეიძლება დამღებელი შედეგი ჰქონ-
დეს, ცეკა არავითარ შემთხვევაში არ იძლევა უფლებას.
კატეგორიულად მოვითხოვთ შესრულების შეჩერებას და
გადაწყვეტილების შეცვლას.“¹⁰³

სტალინი. „სურგო!. ცეკა გავალებს შენ მიიღო ყველა
ზომს ნაწილებს გასაყვანად რუსეთისა და აზერბაიჯან-
ის საზღვრებთან და უარი თქვა, როგორც არ უნდა
იყოს, საქართველოს წინააღმდეგ შემტევით მოქმედება-
ზე. კი მოვიდა აპარტობა. რომ გაგივლოთ ცენტრალური
კომიტეტის ეს მოთხოვნა, მამეველოთ მიიღო,
რომ ცენტრალური კომიტეტის ეს მოთხოვნა ნაკარნახე-
ვია საერთაშორისო მასშტაბის ანალანდელი ვითარე-
ბითი.“¹⁰⁴

ორჯონიკიძე. (რადიომიკროფონთან) „ნათელი და გა-
საგებია. გვხოვთ გადასცემო ლენინს, რომ ყველაფერი
შესრულებული იქნება.“¹⁰⁵

(ქრება)

მისხუთი სურათი

1921 წელი, თებერვალი, მოსკოვი, კრემლი, ლენინის სამუშაო კაბინეტი. კედელზე გაკრულია საქართველოს რუკა, ლენინი, მახარაძე, სტალინი, ფოტოკოპია.

ლენინი. „ჩვენ საქართველოს კომუნისტებისაგან მოვითხოვთ არჩინიზუტებით განახორციელონ ცკ-ს ხაზი რუსეთის სამშენებლო პოლიტიკის გასატარებლად საქართველოში... მაქსიმალურად შეთანხმებული პოლიტიკა, ე. ი. მიმართული უმთავრესად იქით, რომ თავიდან ავიცილოთ ომი. არ დაგაყენით ჩვენს ამოცანად შეტევა საქართველოზე“.¹⁰⁶

მახარაძე. მსოფლიო ასე ვმოქმედებთ. დიდი ხანია თავს ვიკავებთ საერთო-სახალხო აჯანყებისაგან. მაგრამ მათი დაწოლა გვაძალად... (აწვევტირებს).

ლენინი. „თავი უნდა შევიკავებო საქართველოს მთავრობის წინააღმდეგ აჯანყების მოწყობაში. იმ ელიტებებს, რომლებიც გადატრიალებისაკენ ისწრაფებოდნენ, უნდა განუმარტოთ, რომ საერთო პოლიტიკური მისხარებით, ასევე უნდა დაეწიონ კონინუიტეტის გამო, ისინი ამჟამად არ უნდა შევადგინებ თავიანთი მიზნის განხორციელებას“.¹⁰⁷

მახარაძე. მენშევიკური მთავრობის რებრესიები გვაძალადებენ მზად ვიყოთ სამოქმედოდ. ზაკაიურის გადაწყვეტილებით უკვე შეიქმნა საქართველოს რევოლუციური კომიტეტი.

ლენინი. ამის შესახებ უკვე მაცნობებს... (ფოტოკოპიას შემოაქვს ჩინური წერილი. გადის. ლენინი წერილს კითხულობს. ორმად უფიქრდება. შემოდის სტალინი).

კარგია, რომ მოხვდებით, რამდენი დღე გავიდა ცკ-ს პლენუმის გადაწყვეტილების შემდეგ, ირომლითაც დაეცა ორთხობიძისა და კიროსის თავი შეიკავონ... საქართველოს საკითხის“ თვითნებურ მოგვარებაზე“.¹⁰⁸

სტალინი. ზუსტად 12 დღე...

ლენინი. მაგრამ შენებულ ვარ, ცკ-ს ხაზი უწყობდა გაატარებს... დიდიმ არც ვახსულ 12 დღე და, აი, იხედა, — ჩინურების მოხსენებით ბარათი. აქ დეტალურად არის ჩამოთვლილი ფაქტები, რომლითაც მტკიცდება, — მენშევიკურმა მთავრობამ ვერაფერად დაარღვია რუსეთ-საქართველოს საზოგადოებრივი ურთიერთობები.¹⁰⁹

სტალინი. მენშევიკურ მთავრობას შეექმნა მძიმე საერთაშორისო და კატასტროფული საშინაო მდგომარეობა“.¹¹⁰

ლენინი. (პაუზა. ენერგიულად) „საგარეო საქმეთა კომისიარმა არ უნდა გაუყვიტოს კავშირი საქართველოსთან, რათა კიდევ ერთხელ ზუსტად შემოვიძვროს მისალის მენშევიკური მთავრობის მიერ საზოგადოებრივი ურთიერთობის დარღვევის შესახებ. ამასთან საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარიატმა დაიკვირებთ მოსთხოვის მთავრობას გაატაროს ჩვენი სურსათი სომხეთში... (შემოდს) საქართველოს შემხმევი უნდა გაეთივალისწინოს სამხედრო დანხარება საქართველოს მშრომელებისათვის“¹¹¹ (შემოდის ფოტოკოპია).

ფოტიკოპია. ორჯონიძის დეკლარაცია. (გადის).

ლენინი. (კითხულობს) „საქართველო საბოლოოდ გადაიქცა საერთაშორისო კონტრევოლუციის შტაბად ანთო ალმოსავლითში, აქ მოქმედებენ ქაიხინი და მთიულეთის მთავრობის წარმომადგენლები“.¹¹² (პაუზა. სტალინისადმი). ორჯონიძივე კატეგორიულად მოითხოვს შეიარაღებული აჯანყების დაწყებას საქართველოში.

სტალინი. „უკვლავური მზადა რევოლუციური ქარიშხლისათვის“.¹¹³

ლენინი. განვიხილოთ პოლიტიკური რეზიუმე (შემოდის ფოტოკოპია).

ფოტიკოპია. საქართველოს რევოლუციური კომიტეტის სასწრაფო დეკლარაცია. (გადის).

ლენინი. (კითხულობს დეკლარაციას). „საქართველოს რევოლუციური კომიტეტი მენშევიკების კონტრევოლუციური მთავრობის წინააღმდეგ ხალხის მასების ცეცხლოვდა და კავალნი იწვა. ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ არა მარტო დიდი პროლეტარული რევოლუციისა, არამედ დიდი მატერიალური შესაძლებლობის ქვეყანა, არ დაგეტოვებს ჩვენ უთანასწორო ბრძოლაში და დანხარებას აღმოუტოს ახალშობილ საქართველოს სოციალისტური რევოლუციის რესპუბლიკას“.¹¹⁴

მახარაძე. დაყენება ადარ შეიძლება.

ლენინი. ამხანაგო ფილიპე! თქვენი და ქართველი კომუნისტები სამშობლოში (მიანიშნებს კედელზე გაკრულ საქართველოს რუკაზე) დაბრუნდით! (სტალინისაკენ) „საბჭოთა ხელისუფლება და რუსეთის კომუნისტური პარტია გადავადგინდა სთალინი მეთერთმეტე არმიის ენერგიულ და სასწრაფო მოქმედებას, თვით თბილისის აღებაზე, თუ ამას მოითხოვს აჯანყებულთა ინტერესები, საქართველოს მშრომელთა ინტერესები“.¹¹⁵ მაგრამ ეს საკითხი ცკ-ს პლენუმმა უნდა გადასწყვიტოს. (ქრება)

მეოცეა სურათი

1921 წლის 11 მარტი. ოზურგეთი. სერგო ორჯონიძე, მენშევიკების მთავრობის წარმომადგენელი პოლიციური ლორთქიფანად, თურქეთის საოკუპაციო ქარების სარდალი კარაბეკირ-ფაშა.

ორჯონიძე. „თქვენ კარგად მოგვხსენებთ ჩვენი თოივე ერისალების ძმური სოლიდარობის მინიშნელობა იმპერიალიზმის საწინააღმდეგო“.¹¹⁶

კარაბეკირ-ფაშა. ამას ქეჰალ-ფაშა და ყველა ჩვენ დიდად ვაფასებთ.

ორჯონიძე. „მოსკოვის ხელშეკრულების ხელმოწერა ითვალისწინებს ხალხთა უფლებას, ერთა თვითგამორკვევას, ერთმანეთს შორის გულითადად ურთიერთობისა და განუყოფელი ამოზის დამყარებას. ურქმდება ყველა ის წინა ხელშეკრულება, სადაც თვითველი მხარის ინტერესები შელახული იყო, ხელშეკრულების ძალით ბაჟუმი საქართველოს განუყოფელ ნაწილად რჩება“.¹¹⁷

კარაბეკირ-ფაშა. თურქეთსა და რუსეთს შორის მძობა-მეგობრობის ხელშეკრულებაზე ხელი ჯერ არ მოწერია. ეს მომავლის საქმეა, მაგრამ გჯეროდვით, მასაკ ზუსტად დავიცავთ. ამჟამად კი საქართველოს მთავრობამ თანხმობა მოგვცა შემოვიყვანოთ ჩვენი ჯარები ბაჟუმსა და ახალციხეში.

ორჯონიძე. „თქვენ აღბათ ვესმით რ მიზნის ისახავს ასეთი თავგანთობა თქვენს მიმართ. მენშევიკები და მათი არასამიჯნო მფარველი ანტანტა კარებს უსახარად თურქეთის ჯარებას და ვარაუდობენ, რომ თქვენს მიერ ბაჟუმის, ახალციხისა და ოზურგეთის მახრობის ოკუპაცია გამოიწვევს საბჭოთა არმიის ნაწილების შეკახებას თურქეთის არმიისათვის. დაიწყება საბჭოთა რუსეთის და თურქეთის ომი. მაშინ ანტანტაც ჩაეროდს ომში და მენშევიკური საქართველო თავს ხსინდება“.¹¹⁸

კარაბეკირ-ფაშა. უნდა ვეცადოთ, რომ ჩვენი ჯარების ნაწილები ერთმანეთს არ შეეკახონ.

ორჯონიძე. ერთსა და იმავე ქალაქში ორი სახელმწიფოს ჯარის შესვლა გარდუვალი შეუახება.

ლორთქიფანოძე. „ეს ყველაფერი ტყუილია. ბაჟუმი იმყოფება ანგოლოვი ჯარების პატარა ჯგუფში, რომელიც შემოვიჭებულა ჩვენი თანხმობით, მაგრამ როგორც ქალაქში, ისე სიმაგრეებში და ოლქებში ჩვენი

სრული დომინაცია როგორც სამხედრო, ისე სამოქალაქო მხრივ. ანგორელთა ნაწილები აქ დარჩებიან მინამ, ვიდრე ჩვენი თანხმობა იქნება.¹¹⁹

ორჯონიკიძე. „ასეთ შემთხვევაში რა მიზანი აქვს ჩვენს შეხვედრას და რასდღე უნდა მოვიფიქროთ, თუ ბათუმის ოკუპაცია, თუნდაც ნებაყოფლობით, თქვენის მხრივ უკვე ფაქტია.“¹²⁰

ლოთქიფანიძე. „კვლავ ვიმეორებ, რომ არავითარი ოკუპაციის შესახებ ლაპარაკი არ შეიძლება. იგი შესაძლებელია... შესაძლებელია კარაბეჩიძის სურვილი... ჯარების ეს ჯგუფი სრულიადაც არ არის საოკუპაციო, ოკუპაცია არ ყოფილა.“¹²¹

ორჯონიკიძე. „რამდენად თქვენს თავს მთავრობას უწოდებთ, მაშინ თქვენს მასობრივად, თუნდაც იგი შეიარაღებული ანგორელი ასკერის ყოფნა იმაზე მიუთითებს, რომ ისინი ან ოკუპანტები, ან თქვენი მოკავშირეები არიან. ტერიტორიის მთლიანობის საკითხი, უმნიშვნელოვანესი საკითხია, მაგრამ თქვენ უკვე ჩაფიქრებთ ამ კუთხის სასურველად მოგვარება ბათუმში უცხოური შეიარაღებული ძალების მემკვიდრეობა, მით უფრო, რომ მთავრობი რუსეთ-თურქეთის კონფერენციებზე დაედგინათა გადაწყვეტილი საკითხი ბათუმის, ახალციხის და ახალქალაქის საქართველოს სასაზღვროში დატოვების შესახებ. შეთანხმება ხელმოწერილია სამტრია საქართველოს წარმომადგენლის მიხა ცხაკაიას მიერ.“¹²²

კარაბეჩიძე-ფაშა. მე, ჩემი მთავრობის რაიმე აზგავრის მითითება არ მიმიღია. დაველოდო!

ორჯონიკიძე. „ლოდინი დაყოვნებას ნიშნავს. რესპუბლიკის ტერიტორიის მთლიანობისა და კვირძღა ბათუმის გადაჩრჩინის მიზნით ჩვენ ბათუმის მიმართულენებით ჩვენი წინსვლის დაყოვნებას მისი დაკარგვის თანაბარწინაშეულოვნად ვეყოლო, რაც გვაძიებულებს დავიწყებთ დაუყოვნებლივ შეტევა ბათუმზე. ერთივე კიდევ შეეჩინოს და მთელი მთხოვლის წინაშე ვაცხადებთ, რომ ჩვენს წინსვლას აქვს მხოლოდ ერთი მიზანი, ბათუმის შენარჩუნება საქართველოსავე.“¹²³

კარაბეჩიძე-ფაშა. ეს ნიშნავს ჩვენი კავშირის დარღვევას!

ორჯონიკიძე. „ჩრები რა რუსეთ-თურქეთის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის გულწრფელ მომხრედ, მე აზგარად უნდა განაცხადო, რომ უკანასკნელი მოვლენები ყველა მიღწეულ შეთანხმებას უდიდესი საშიშროების ქვეშ აყენებენ. რას ნიშნავს მართლაც ისეთი შეთანხმება, რომელიც ირღვევა ყოველ ფუნის ნაბიჯზე... თუ ესურთ ჩვენთან გულწრფელი მეგობრული კავშირი, ნუ გადააქვნი ჩვენს სამოქალაქო ხელშეკრულებას ქალაქის ხაგლეჯად, ჩვენ გავსურს დავიცვათ იგი ჩვენი საერთო ინტერესებისათვის.“¹²⁴

კარაბეჩიძე-ფაშა. მაგრამ ამ შემთხვევაში ის, რაც წარმოადგენს საქართველოს მთავრობის კომპენტენციას, ოდნავდაც არ ლანაგს თურქეთ-რუსეთის საერთო ინტერესებს.

ორჯონიკიძე. „მემშვეკიკური მთავრობა აღარ არსებობს. მან თავისი თავი დამარცხებულად სცნო და იპარატი დაქარა. ჩვენი ჯარები შევიდნენ ბათუმში და იწყებენ ამ საზღვრების დაცვებს, რომელთა შესახებ თქვენ ანარაში უკვე ვიცნობათ. ამიერიდან ბათუმს ვერაინ ვერ შევივლიცოდა. ყოველგვარი გაუკებრობისა და არავისიყვის, გარდა ჩვენი მტრების, საქარო შეხლა-შემოხლის თავიდან ასაცილებლად, თქვენ გაგაკავთ თქვენი ჯარები ბათუმთან და მისი რაიონებთან. ამით ჩვენ მთელი მთხოვლის წინაშე ცხადყოფენ ჩვენი შეთანხმებების ურღვევობასა და მისდამი ჩვენს თანხმობას.“¹²⁵

კარაბეჩიძე-ფაშა. (პაუზა) ჩავთვალთ კონფლიქტს აკვილებულად. ნახვამდის!..
ორჯონიკიძე. კვილიო მგზავრობა!.. (პაუზა)
„დედაბაბა დიდმ გახანაისყოფლა სამტრია ხელი-სუფლბა კაკასიაში მუდელიო მოსაგან.“¹²⁶
დღეს დაიწყო საქართველოს შვიდობიანი მშენებლობის პირველი დღე.

(ქრება)

მიორე მომხმდება

მიოვილი სარათი

მოსოვი, კრემლი, ლენინის კაბინეტი. ფოტოევა, ორკონიკიძე, მისანიკოვი, ლენინი, ისევე, როგორც მანამდე, კომლენე გავრულია საქართველოს რუკა.

ფოტიკევა. (შემოუძღვება). მოზრძანდით. გელოდებით. სხდომათა დარბაზშია, აქვე, ვგვირდით.

ორჯონიკიძე. გაბაღლობო! (რუკასთან მიდის).
მისანიკოვი. დიდი ხანია დაიწყო?
ფოტიკევა. წესი-წესზე დაბთავრებს. მტკიცე რეგლამენტია აქ. შედმეტეს არავის აღაპარაგებს.

მისანიკოვი. წარმოუდგენლად ბევრს მუშაობს... დაიღლება. არ შეიძლება ასე.

ფოტიკევა. გახსენებაც არ სურს, აგვიკრძალა. სხვას თუ დატენცვა შეიძლება — ბრძანებით ასევენებს. თვითონ კი: — ვიფთ მისი ხასიათი და გვედილობთ ენერგიულად გამოვიყურებოდეთ.

ორჯონიკიძე. ეს რუკა ახლა დაკიდეთ?
ფოტიკევა. 1918 წელს, როგორც კი სმოლიდან კრემლში გადმოვიდეთ. დიდ ინტერესს იჩენს საქართველოსადმი (გაიღის).

ორჯონიკიძე. (რუკას უყურებს) რა პატარაა და რა დიდი ბრძოლა დაგვიკრძალა!

მისანიკოვი. გახსენებს ფილიპეს; საქართველო — პატარა და სუსტიცა და სწორედ ამიტომ მის გაგვეღლებს ჭკვიანთა თავები უნდა ეღვათ.

ორჯონიკიძე. ქართველებში ბევრი თავია ჭკვიანი. ეს მაინცდობს... თანაც მადარდებს: ზოგიერთი ჭკუა, ჭკუას ცილებდა.

ლენინი. გამაჯრობათ! მსაპტიეთ, გალოდინეთ, მითხრეს, მატარებელზე გაგვიანდებათ, თბილისში ბრუნდებით.

ორჯონიკიძე. დიას, ვლადიმერ ილიჩ! მოვეცნებებით, პირველ ნაბიჯებს ვვდამთ.

მისანიკოვი. მძიმე მუშაობა გველის.

ლენინი. „თქვენ ბევრად უფრო გაგიადვილებათ მუშაობა, ვიდრე ჩვენ მოვიგბა.“¹²⁷

მისანიკოვი. რა თქმა უნდა.

ლენინი. „რუსეთის საბჭოთა რესპუბლიკას არსად არ ქქონია პოლიტიკური და სამხედრო დანხარება. პირიქით, იგი მთელი წლობით იბრძოდა ანტანტის სამხედრო თავდასხმებისა და ბლოკადის წინააღმდეგ.“¹²⁸

ორჯონიკიძე. კავკასიის რესპუბლიკებს სასიმელო დახმარება გაგვიანია.

ლენინი. „ახლა აღარ უნდა გემინოდეთ იმისა, რომ ანტანტს თავს დაგვისხმით.“¹²⁹

ორჯონიკიძე. „ხელები მოიწევა რუსეთზე.“¹³⁰

ლენინი. „ეს ათბულებს მას ერთხანს, ალბათ, უფრო ფრთხილი იქნება.“¹³¹

ორჯონიკიძე. ძალა აღმართის ხნავს!..

ლენინი. ამიტომ ძალა უნდა მოიპოვოთ! „საქართველო და უსოფრებელი შევიარაღეთ მუშები და ულარბრები გლეხები და ანპირად შეგქმნათ საქართველოს მტკიცე წითელი არმია.“¹³²

ორჯონიკიძე. „მუშები და უღარიბესი გლეხები იარაღდებიან“.¹³³

ლენინი. „იმის გამო, რომ მეორეთმეტე არმიის ჯარის ნაწილები საქართველოს ტერიტორიაზე იმყოფებიან, წინადადება გაძლიერებული კონტაქტი დაამყაროთ საქართველოს რევკომთან და უსტაქედ შეუფარდოთ ჯარების მოქმედება რევკომის დირექტივებს. საქართველოს რევკომთან შეუთანხმებლად არ მიიღოთ არავითარი ღონისძიებანი, რომლებსაც შეუძლიათ შელახონ ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესები, განსაკუთრებული პატივსაცემით მოთხოვით საქართველოს სურვილებსა და ინტერესებს, განსაკუთრებული ყურადღება და სიფრთხილე გამოიჩინეთ ქართველი მოსახლეობის მიმართ“.¹³⁴

ორჯონიკიძე. ყველაფერი შესრულდება, ვლადიმერ ილინი!

ლენინი. „დაუყოვნებლივ მივიცით სათანადო დირექტივები არმიის ყველა დაწესებულებას, მათ შორის განსაკუთრებულ განყოფილებებსაც. პასუხსაცემად მივიცით ყველა, ვინც ამ დირექტივებს დაარღვევს. გავაცნობთ ხელში არდრდევის ყოველი შემთხვევის, ან ავღორბერიე მოსახლეობასთან თუნდაც უმცირესი უთანხმოებისა და გაუკუბრძობის შესახებ“.¹³⁵

ორჯონიკიძე. ყველა ამ საკითხზე „ქართველ კომუნისტებს“ სულელი ერთხელად აქვთ ჩვენი თქმა.¹³⁶

ლენინი. „აუცილებელია ქართველი ინტელიგენციის მიმართ დათმობა განსაკუთრებული პოლიტიკა“.¹³⁷

ორჯონიკიძე. „საქართველო არქონფრანკობურგუზი-ული ქვეყანაა, რომელსაც ძალიან ძლიერი ინტელიგენცია აკავებს. თუ აზერბაიჯანში და სომხეთში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება არც გამოუწვივია დიდი ხნაური ევროპაში, სხვანაირი მდგომარეობა შეიქმნა საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადების შემდეგ. ამიტომ, რომ შენსევეს ბელადებს ვაგონებ აქვთ მეორე ინტერნაციონალში და ისინი ანტანტის აგენტები არიან“.¹³⁸

ლენინი. „უარესად დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ გამოიჩინოს მისიველი კომპრომისი ბოლშევიკების მხარესთან, ან მის მსგავს ქართველ მენშევიკებთან, რომლებიც ჯერ კიდევ აჯანყებამდე აბსოლუტურად მტრულად არ იყვნენ განწყობილი, გარკვეული პირობებით, საქართველოში საბჭოთა წყობილების დამყარების პირობებში“.¹³⁹

მიასნიკოვი. საესებთი საწინააღმდეგოდ მოქმედენ აზერბაიჯანისა და სომხეთის ნაციონალისტური მთავრობები. მათ ორჯონიკიძეს საბჭოთა ხელისუფლება ბრძოლა და ვერცხნი.

ორჯონიკიძე. „ქართველ ინტელიგენციასთან კონტაქტისა და ურთიერთგავებისათვის ყველაფერი კეთდება, რაც კი შესაძლებელია.“

ყოფილ მენშევიკურ მთავრობასთან ქართველი ინტელიგენციის ინიციატივით გაემუშავრა დღევანდელი დამფუძნებელი კრების წევრების — ნათაძის, ღლონტის — შეწყვიტოთ შედგომი ბრძოლა და იცნონ საბჭოთა ხელისუფლება. ამასთან მთავრობა სრულ ამნისტიას აღუთქვამს ყოფილი მთავრობის ყველა წევრს.¹⁴⁰

ლენინი. „გთხოვთ გახსოვდეთ, რომ საქართველოს როგორც საზღიო, ისე საერთაშორისო პირობები მოთხოვნიენ ქართველი კომუნისტებისაგან რუსული შაბლონის გამოყენებას კი არა, არამედ... თავისებური ტაქტიკის მიხერხებულად და მოქმედება გამოყენებას“.¹⁴¹

მიასნიკოვი. ჩვენი პირობები განიხილვად განსხვავდება ცენტრალური რუსეთისაგან.

ლენინი. „ეკონომიურად ერთბაშად დაყრდნობა გამოტოვებული საზღვარგარეთთან სპონსორებისა და არძონების: დაე, ათეულ მილიონობით უცერფასესი სამთო პრობლემები ხვდეს მას. დაიწყეთ ელექტროფიკაციის, მორწყვის დიდი სამუშაოები. მორწყვა ყველაზე მეტად საჭიროა და ყველაზე უფრო გარდაქმნის მხარეს, ალბრძინის მასა, დასამარებს წრასულს, განამტკიცებს სოციალისტურ გადასვლას“.¹⁴² ერთბაშად ეცადეთ გადაჭრებით გლეხთა მდგომარეობა.

მიასნიკოვი. თქვენი ეს მოთხოვნა მოქმედების გეგმად იქვევა ამიერკავკასიის რესპუბლიკისათვის.

ლენინი. „ბოდიშს ვიხიბ, რომ ასე ნაჩქარევად გავაცნათ ჩემი მოთხოვნა. რაკი დღეს ბრუნდებით, მინდა გადასცეთ ჩემი აზრი. (წამოდგა) ერთხელ კიდევ მზურჯილე სალამო და საუკეთესო სურვილები გავცავსთ საბჭოთა რესპუბლიკების მუშებსა და გლეხებს“.¹⁴³

ორჯონიკიძე. აღარ დაგაყოფებით, ვლადიმერ ილინი!..

ლენინი. კეთილი მუხარობა!.. თუმიც გამოგაცილებთ, ერთი გზა გვაქვს, თქვენ გრძობი, მე მოკლე, მოპირდაპირე თოხანი ვცხვებო. ფიქრობთ ახლა ცოტათინ დაკვირვება შეიძლება (გვიან ავანსცენაზე წაღსენ მოპირდაპირე მიმართულებით. ორჯონიკიძე და მიასნიკოვი ერთხელად შეეხებოდნენ) თქვენ იხედებინ უკან. ლენინი კი ეხერხებულად მიადგება საუკეთესო თოხანს კარს, მკერამ გუშავი შეაჩერებს).

გუშავი. „თქვენი საშვი“.¹⁴⁴

ლენინი. (უბის ჯიბეში ეძებს) „სასლში დამჩრენია, აქ, — ეს არის ჩემი სახლი“.¹⁴⁵

გუშავი. „მე ეს არ ვიცი, კრემლის კომუნდანტის განკარგულება არავენ შევეშვა საშვის გარეშე“.¹⁴⁶

ლენინი. „აა! გასაგებია... შევედებთ ახალი მოგიტანოთ“.¹⁴⁷ (გაღის).

ორჯონიკიძე. (მობრუნდება) „შენ ეი, რა ჩაიდინე! არ იცი ან შეუძლია საკუთარ სახლში?“¹⁴⁸

გუშავი. „არ ვიცი...“¹⁴⁹

მიასნიკოვი. „სახალხო კომისარათა საბჭოს თავმჯდომარე, ლენინი!“¹⁵⁰

ლენინი. (დამბრუნდა. აწვდის ნაპოვნ საშვს). ინებეთ!

გუშავი. „მაპატიეთ, ამხანაგო ლენინ. პირველად ვდგავარ საკუთაროზე“.¹⁵¹

ლენინი. „სამოდისო არავინო გაქვთ. კრემლის კომუნდანტის განკარგულება კრემლის ტერიტორიაზე კანონისა“.¹⁵²

გუშავი. ვერ გიცანით... პორტრეტები კი სულაც არა გკავთ.

ლენინი. მართლა?! ბროდსკი კი მარწმუნებდა, რომ ვეფავარ, ხელიც მომაწირინა... აი ის ცრუპეტელა!¹⁵³

გუშავი. დიას, ახე! ცრუპეტელა! (ქრება)

მიძმი სწამარი

კრემლი, ლენინის ბინა. ლენინი, კრუპსკაია, კამო, სხალბინი, ორჯონიკიძე.

კრუპსკაია. „ექიმებით დაბეჯითებით ურჩევენ მთის პაიკურ ხანგრძლივ დასვენებას“.¹⁵⁴

კამო. „ამ მიზნისათვის საქართველოზე კარგი არაფერია“.¹⁵⁵

ლენინი. თქვენც ასე ფიქრობთ? გადაჭრით გადაწყვიტე საშკურნისად საქართველოში წასვლა.

კამო. „უკეთესი ვერავინ გირჩევთ“...¹⁵⁶ მკვრამ თხოველ მაქვს.

ლენინი. ბრძანეთ!
კამო. „ნიც წამიყვანით!“¹⁵⁶
ლენინი და დასვენებულად?

7. „საბჭოთა ხელისუფლება“ № 12. 1970 წ.

კ ა მ თ. დასვენება მაკლავს?! რევოლუციამ დამსვენა. „ჯერ ერთი, დაგიცავთ, მეორე — სამკურნალოდ მოსწრებულ პირობებს შეგიქმნით. თუ წამიყვანთ, არა მარტო მოხარული ვიქნები, დამწვიდებელიც თქვენი უსაფრთხოებით. რაღაც თვითდარწმუნება მეუბნება, რომ ამ მოგზაურობაში არავინ ისე არ გამოვადგებით, როგორც მე“.¹⁵⁷

ლ ე ნ ი ნ ი. შესაძლოა, კამო!.. ახლა მოავარია ადგილის შერჩევა.

კ ა მ თ. ორჯონიძემ ყოველივე მოავარა. თვითონ ინახულა საუკეთესო კურორტები... ზღაპრული ადგილები.¹⁵⁸

ლ ე ნ ი ნ ი. ნდაა!.. ზღაპრული, დასოი!.. შევიცარია! — დიდებულია დასასვენებლად. სამკურნალოდ — მით უფრო...

კ ა მ თ. შევიცარია რას მიქვია. სად შეედრება საქართველოს?! მარტო ერთი, აბასთუმანი!..

ლ ე ნ ი ნ ი. „აბასთუმანი სრულიად შეუფერებელია, კუბის ბავსო...“¹⁵⁹

კ ა მ თ. კუბოს?!
ლ ე ნ ი ნ ი. „ნერვიულებისათვის არ გამოდგება, გასასვენებელი არაა, თუ არ ფოფაგე. ნადევდა კონსტანტინოვნის ფოფაგე კი არ შეიძლება“.¹⁶⁰

კ ა მ თ. ბორჯომი?
ლ ე ნ ი ნ ი. „ბორჯომი ფრიად გამოსადეგარია. არის გაკე ადგილი სასიეროდ. ეს კი ნადევდა კონსტანტინოვნასათვის აუცილებელია. გარდა ამისა, ბორჯომი სიმადლის მხრივ შესაფერისია, აბასთუმანი კი ძალიან მაღალია, 1000 მეტრზე მეტი არ შეიძლება“.¹⁶¹

კ ა მ თ. რაკი ბორჯომზე თანახმა ხართ, ძვირფასო ვლადიმერ ოიმი, ისდა დაეკრჩინა, „მოვილაპარაკეთ გამგზავრების მარშრუტსა და დროზე“.¹⁶²

ლ ე ნ ი ნ ი. დიას, დიას, ასე შევიანხმდით!.. მაგრამ მე დამჭირდება ახანავ სერგოსაც შევთანხმდით.
კ რ უ ჰ ს კ ა ი ა. სტალინი და სერგო მოვიდნენ. ახლავე შემოვლენ. (კარებისაკენ იცქირება).

ლ ე ნ ი ნ ი. სთხოვთ!.. რატომ აყოფებენ? ახლა კი საბოლოოდ გადაწყვეტთ და თქვენ თხოვანსაც სერიოზულად განვიხილავთ. მამ თქვენ დასვენებული ხართ, პა! რველუკიანი დაგასვენათ. მე კი ახლა უფრო ვიღლებ... მაგრამ ნუ ვიწუწუნებთ.
კ რ უ ჰ ს კ ა ი ა. (ორჯონიძესა და სტალინს) აქეთ მობძამდით!

ლ ე ნ ი ნ ი. დაბრძანდით ისხუ ვისარიონოვიჩ! დაბრძანდით... სერგო! კამომ მაცნობა, რომ საკუთარი ფეხით დაგიტოვალოდებიათ სამკურნალო ადგილები და აგირჩევიათ კიდეც. დაიჩანებოდით. წარმოიდგინეთ!

ო რ ჯ თ ი ნ ი ძ ე. ლამაზი ბუნება არა მდლის. სიამოვნებაა.
ლ ე ნ ი ნ ი. ვეთანხმებით, შევიცარისა და გალიციაში დიდის კმაყოფილებით დავერტყობით მთებში ნადევდა კონსტანტინოვნასთან ერთად.

კ რ უ ჰ ს კ ა ი ა. მაშინ ახლაგაზრდები ვიყავით, ვალოდია. ო რ ჯ თ ი ნ ი ძ ე. მე მიმანია, რომ ახლა უფრო კარვად გამოიყურებით, ვიდრე ემერაკიაში მხსსიყარით.
კ რ უ ჰ ს კ ა ი ა. რასაკვირვებია! — თუ ეს ვლადიმერ ილიჩს ენება?!

ლ ე ნ ი ნ ი. რატომ შენც არა. მე მხოლოდ ორმოცდაათის ვარ, ნერვები რომ არა, თავს სულაც არ ვიგრძნობ ამ ხნისად.
ო რ ჯ თ ი ნ ი ძ ე. ეს ის წლოვანებაა, როცა ადამიანი სავსებით მზადა დიდი ცხოვრებისათვის.

ლ ე ნ ი ნ ი. ვეთანხმებით, მაგრამ, ჩვენი პარტია, ყველაზე მოწინავე და ყველაზე შეგნებული ნაწილი, სწორედ

ჩვენი გბოლა ადამიანებისაგან შესდგება. დიას! მომწონს ფეხლინი, 50 წლისანი... მაგრამ ძალიან ცოტაა, ვინც ამ თირისი გადაბიბა.¹⁶³

კ რ უ ჰ ს კ ა ი ა. ან მინდოდა შემეხსენებინა, რომ იმ ცოტაში მეც ვარ...

ლ ე ნ ი ნ ი. შენ სათვალავში არა ხარ. (სერგოს) ერთი წლით უშორისია...
კ რ უ ჰ ს კ ა ი ა. უფროსი!.

ლ ე ნ ი ნ ი. თუნდაც რომ უფროსი... რაც შეეხება ოცისა და ორმოცდაათი წლის ერთგვარობას, — ეს ფრიად მნიშვნელოვანი დეტალია. ვიმეორებ, ჩვენს პარტიაში ცოტანი არიან ისინი, ვინც იმდენივე წლის არიან ახლა, რამდენისაც ჩვენ ვიყავით, როცა რევოლუციას ვწყვედით. (სერგოს) როგორ მიგანიათ თქვენ, — ცოტანი ხომ არ არიან ჩვენს პარტიაში სწორედ 20 წლისანი?¹⁶⁴

ო რ ჯ თ ი ნ ი ძ ე. გამოტიკვებით, არ დაეფიქრებულვარ.
კ ა მ თ. არც მე!..
ს ტ ა ლ ი ნ ი. ცოტანი!..

ლ ე ნ ი ნ ი. მეც ასე მგონია. ბევრი ჩვენგანი ამ მოვლენას არ უფიქრდება. ან იმედნად უსრუბელიად უყურებს, რომ ვერ ახანოვებს, — რა მოუვა პარტიას, რომლის შემადგენლობა ერთნაირი ტოლფარდობებით არ ითვლება თათბერს, კომუნისტური პარტია ჩვენი თათბის ადამიანებმა შექმნეს და რომ იცოცხლოს, — ახალი ძალებით უნდა ვაცხვებდეთ, ვაჯანმრთლებდეთ.¹⁶⁵

ს ტ ა ლ ი ნ ი. ჯანმრთელობა მოავარია პარტიისათვის. მით უფრო პარტიის ბელადისათვის.
ლ ე ნ ი ნ ი. მე საწინააღმდეგო არა მაქვს რა, მით უფრო, რაკი თქვენ უკვე გასულით გარკვეული თადარიგი და უნდა ვივლინისმით ნაყოფიერადაც. არ დავიძალავთ, „ძარღვები ისევ მაწყუბებს, თავის ტკივილებს არ გამოინება. მკურნალობა, რომ სერიოზულად ვცადეთ, დასვენება ნამდვილ დასვენებად უნდა ვაქციეთ“.¹⁶⁶

ო რ ჯ თ ი ნ ი ძ ე. მხოლოდ ასე... მივლის სერიოზულობით, სასტეკი მეთავალკურვებით.
ლ ე ნ ი ნ ი. „თქვინი დაკავებულობის პირობებში, ალბათ ვერაფრით ვერ შესძლებთ თვითონ შეასრულოთ ის, რა-ზღავე გუქნის ვლარაკობით. და, რასაკვირველია, არც რაციონალურია“.¹⁶⁷

ო რ ჯ თ ი ნ ი ძ ე. ყველაფერს მოვავადებთ.
ლ ე ნ ი ნ ი. „მონახეთ შემზრულებელი, წვრილმანებისათვის ყურადღებინი კაცი და მას დაავალეთ. მაშინ, სხვათა შორის, მე უფრო გამეხარდება, რომ თქვენ არ გაგიწყრებით“.¹⁶⁸

ო რ ჯ თ ი ნ ი ძ ე. თქვინი საყვედურად დარჩებოდა...
ლ ე ნ ი ნ ი. თუ მხედველობაში გვაქვთ ჩვენი პოლიტიკის სწორად გატარებისათვის ჩემი ხშირი შესხენებები, ასევე მიიღეთ. რუსეთის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ რუსეთში მუშაობა ბევრად გაანსვავდება საქართველოში გასაწევი მუშაობის სირთულისაგან. არ დაივიწყეთ: საქართველოშიც გაიმარჯვა რევოლუციამ, მაგრამ ბევრს დააკლბთ მის წარმატებას, თუ შექანიკურად გადაიღობთ ჩვენი რევოლუციის გამოცდილებას.¹⁶⁹

ო რ ჯ თ ი ნ ი ძ ე. ჩვენ განუზრულად ვასრულებთ თქვენს მითითებებს.
ლ ე ნ ი ნ ი. მე უკვე ვთხოვთ, რომ „აბსოლუტურად აუცილებელია საქართველოს წითელი არმიის უმჯველი გაძლიერება და რომ ეს გადაწყვეტილება ნამდვილად შესრულდეს“.¹⁷⁰

ს ტ ა ლ ი ნ ი. სასვებით აუცილებელია!
ლ ე ნ ი ნ ი. „მე ვგრძობთ საჭიბის პოლიტიკურ მხარეს: ამის შესრულებლობისათვის პარტიის დაგავდებით მოუზრდებლად. აქ ხურობა არ შეიძლება. ეს პოლი-

ტიკურად აბსოლუტურად აუცილებელია. და როგორც თქვენ, პირადად, ისე საქართველოს მთელი ცენტრალური კომიტეტი პასუხს აგებთ ამისათვის პარტიას წინაშე!.. (პაუზა) შესაძლოა სტალინმა დაუპატიოს უფრო ვრცლად შესრულების სამხედრო-ტექნიკურ წყაბეს? 171

სტალინი. „ნათქვამს ვერაფერს დავემბტ. ვფიქრობ, რომ სერგო და საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტი მიხვდებიან ამხანაგ ლენინის მიერ წამოყენებული ღონისძიებების მთელ აუცილებლობას. რაც შეეხება საქმის „სამხედრო-ტექნიკურ“ მხარეს, (სერგოს) თქვენ ეს ჩემზე და სხვა მოსკოველებზე უკეთ იცით.“ 172

ორჯონიკიძე. ყველაფერს ისე გადაკეთებთ, როგორც ბედილი მოითხოვს.

სტალინი. და მაშინ, ბელადიც გულთან უფრო ახლო მიიტანს ხალხის, პარტიის თხოვნას.

ლენინი. რას მსაყვედურებთ?!

სტალინი. ამ მხრით თაყვის გაუფრთხილებლობას. თქვენი ჯანმრთელობა მარტო თქვენი საკუთრება არაა. არ გავიწყდებათ თქვენი მოთხოვნა: „მუშაკთა კლასის ლიდერების სიცოცხლე საერთო სახელმწიფოებრივი სიმდიდრეა.“ 172 მით უფრო თქვენი..

ლენინი. ამ მხრივ ყოველთვის მიდიართ ვიყავი, მაგრამ ახლა ვგონებ სიმედირე ხელიდან მეცლება... გემორჩილებით! დავისვენებ... დავილაგო... ნადურმა! ჭიჭა წყალი (კამო წამოდგება, კრუსკაიასთან ერთად გადის). სხვათა შორის, როგორია კამოს ჯანმრთელობა?..

ორჯონიკიძე. საიმედო.

ლენინი. „კამო მთხვას თან წაიყვანო. მე წინააღმდეგი არ ვიქნებოდე. მაგრამ მინდა თქვენი აზრი ვიცოდე. თუ საწინააღმდეგო არა გაქვთარა, უფხარია ჩემთან, რომ თანახმა ვარ, მაგრამ ყოველივე საიდუმლოდ შეინახოს.“ 173

ორჯონიკიძე. ვფიქრობთ, კამოს საესებით შევნებულნი აქვს ის დიდი პარტიე, რაც მას დასდით. შორეულ საქართველოში კარგად ნაცნობი კავის ახლო ყოფნა დღევანდელ მაინც ადარ გავგრძობინებთ მოსკოვის სიშორეს.

ლენინი. გულახდილად უნდა ვედიართ, — „ოკრანებისადმი“ უნდობლობა მიტისმეტად დიდი მატებს: ამ უნდობლობისგან და ავადმყოფ ნერვებისაგან მე ყოველთვის რაიმე „ანეგდოტს“ ველი ხოლმე მკურნალთობის მაგიერ. აქაც, მოსკოვთან ახლოსაც კი შემაგედრია, როცა მთელი გროვა დაპირებების შემდეგ მხოლოდ ანეგდოტები დამხვიდრია, რომლის გამოსასწორებლად ერთიდა მჩრქობდა, — დანიშნული ადგილიდან გამოვერდნურეულიყავი უკან მოსკოვში და იქ დალოცხობდი. თბილისის, ან ნოროსისიისკის მიმამოებიდან კი უკან მოსკოვში ვეღარ წამოვალ.“ 174

სტალინი. იმედი უნდა გიქონიოთ სერგო საანგედოტოდ არ განგაწყობს!.. (შემობრუნდებიან კრუსკაია, კამო ჭიჭა წყლით).

ორჯონიკიძე. დარწმუნებული ბრძანებებით, თუმცა ვერ გამოირიცხავ, რომ რომელიმე ენაწყობის მიწობელი სასიათოვნ ანეგდოტს არ გეტყვიოთ... შესაძლოა, ის თვით კამოც აღმოჩნდეს.

კამო. ოჰ, არა, არა! სულ პირადამუწეული ვიცილი.

ლენინი. ესეც თავისებური ანეგდოტი გამოვა. ისე კი გამოგატყვევებთ, „მეშინიან შორეული მოგზარობისა: ცარიელი გადაღა, სისუსტე, აურსაური და რაიმე კინკლაობა არ გამოვიდეს ნერვების მკურნალობის მაგიერ.“ 175

სტალინი. თქვენი ნერვებს მშვიდი ატმოსფერო სჭირდება. დღეს დაგდალეთ, ვლადიმერ ლიჩი.

ლენინი. ხვალ კი ისევე ნერვიულობა!.. ქართველი კომუნისტები ჩამოვიდნენ. ჩივიან!.. თავგამოდებით გვიჩივიან... 176

(ქრება)

მიხვანი სურათი

თბილისი, სტალინის ზაგვიდროსი. ორკონიკიძე, კროვი, მისანოვი, ოპახელაშვილი, ცხაკაია, მახარაძე, მლივანი, სტურუა, ლაკობა, ნარიშკოვი, აღმალი-ოლონი, ალექს. კობახიძე, კალანდანი, ჩირაძე. თავმჯდომარეობს ცხაკაია.

ცხაკაია. ვაგვარძელოთ განხილვა. გუშინდღმა კამათმა სინათლე არ შეიტანა ზოგიერთის თავში.

ორჯონიკიძე. დამწუხარო!

ცხაკაია. ვფიქრობთ, დროა საქართველოს კომუნისტებმა შევიინს სამი რესპუბლიკის ეკონომიური შესაძლებლობების გაერთიანების მოხატელობა.

მ დ ე ვ ა ნ ი. ეკონომიურ გაერთიანებაზე არაა დავა. საქმე შეეხება მყდარ მოთხოვნას: საბჭოთა რესპუბლიკებმა დასთმონ რეგულაციით მოთავებული დამოუკიდებლობა მხოლოდ იმიტომ, რომ ზაგვიდროსი გაუადვილდეს ერთბაშად ხელმძღვანელობა.

ორჯონიკიძე. ამიერკავკასიის ფედერაციის შექმნას მანაც უჭერს სიმშვიდი და აზრბაიჯანის. საქართველოს ცვს ძველი შემაღელობა წინააღმდეგია. რატომ?!

მ დ ე ვ ა ნ ი. რას გეინთ?

ორჯონიკიძე. აქ არის ძალის თავი დამარსულო!.. ზოგიერთის მხოლოდ მიღება-მიმატებაზე უჭირავს თვალნი. სადა თქვენი ინტერნაციონალიზმი?!

ორჯონიკიძე. „მეშევიკებმა და დამწუხარებმა შეიტყნეს ინტერნაციონალიზმის წმინდა სახელი. საქართველოსა და სომხების ურთიერთდამოკიდებულების მთელი ისტორია არასოდეს არ იცნობდა ომს ამ ორ შომეხ ხალხს შორის.“ 177

ორჯონიკიძე. „მაგრამ საკმარისი უკანდა ხელისხელის სათავეში გამორჩეულიყვნენ, გასცინავეს პასუხი, სოციალისტები — მენშევიკები და დამწუხარები, რომ ორი მომეხ ხალხი ჩაება სამეგდრო-საციცესლო ბრძოლაში მიწის რაღაც ნაჭრისათვის.“ 178

სტურუა. „ქართველებისა და სომხების სისხლი დაიდევარ ინგლისელების სამეხლად.“ 179

ლაკობა. თვითონ თავს უშეგულეს სომხებსა და ქართველებს კი მტრობის ზონა დაუტოვეს. დიდი მუშაობა დაგატოვებდა ამ მიმე კელის მოსაშელოდ. ეროვნების შორის ნდობის აღსადგენად. აღარ შეიძლება მსკელობა, — ვინაა დიდი და ვინ პატარა. თვით ერისი, ვისაც არ უნდა სხვისი ტერიტორიის მიტაცება, სხვისი დამოუკიდებლობის მოშობა.

ორჯონიკიძე. „როცა ამხანაგმა ლაკობამ დამოუკიდებლობა მოითხოვა, ჩვენ მივუთითეთ, რომ ასეთი პატარა სახელმწიფოს დამოუკიდებლობა შეუძლებელია. მაგრამ მაინც დავთანხმდით ამასვე. ჩვენ ვამბობთ, თუ აფხაზი ხალხი უნდობლობას იჩენს ქართველებისადმი, თუ მენშევიკების მიერ აფხაზი ხალხისათვის მიყენებული ჭრილობები ჯერ კიდევ არ მომუშეებულა, დაე აფხაზეთი დამოუკიდებლობა იყოს, დაე მან მოიშუბოს მენშევიკებისაგან მიყენებული ჭრილობები. შემდგომში აფხაზები თვითონ დარწმუნდებიან საბჭოთა მესობილთან — საქართველოსთან მჭიდრო გაერთიანების აუცილებლობაში.“ 180

ლაკობა. „თქვენი მიგით აფხაზ ხალხს დამოუკიდებლობა, მან გაიცეხადათ, რომ მტკიცედ სურს საქართველოს საქართველოსთან ერთად იყოს.“ 181

ორჯონიკიძე. „ბოლოს, ჩვენ ქართველებმა მივეცი
სამხრეთ ოსეთს ფართო ავტონომია და თავისუფლების-
მოყვარე ის ხალხს, რომელსაც არა ერთხელ აღმართა
აჯანყების დროსა მენშევიკების დროს, ასეა უაღრესად
მჭიდრო მძირო ერთიანობა აქვს მუშურ-გლეხურ სა-
ქართველოსთან“.¹⁸²

ლაკობა. „ნაციონალური მშვიდობა, რომლითაც
სარეგობონ სპარტელოს მშრომლები, საკუთეს-
ო საბუთია ის დასხარბული პრობლემებისა, რომელსაც
ნაციონალური საკითხი ეწოდება“.¹⁸³

სტრუა. „ასეთივე რთული ხელისხილისა ენის საკითხი“.¹⁸⁴
ორჯონიკიძე. „ენა არის ხელშეწყობილი წმინდა რამ
ეთიოპული ხალხისათვის, მშრომელი მასებისათვის.
ამიტომ მივმართავთ ჩვენ — საქართველოს კომუნის-
ტები ოსებს, სომხებს, აფხაზებს, და სხვებს მათ მშობლი-
ურ ენაზე“.¹⁸⁵

ცხაკაია. „როცა ეროვნულ უმცირესობებს, ქართულ
ენაზე დაწერილი ამა თუ იმ ქალღმერთ უკანონო და
მათ სოფლიდან ქალაქში წასვლა უსაფრთხო ქართველის
საძებრად იმისათვის, რომ ქალღმერთი წაიკითხოს, —
ეს არაფრად არ გარგავს“.¹⁸⁶

კოროჯი. „დღემპრობლეურობის ასეთი გამოვლინება
ენის საკითხში შეუწყნარებელია“.¹⁸⁷

ლაკობა. ეს მენშევიკმა ინტელიგენტებმა დათესეს.
ორჯონიკიძე. და ახლა ამოძიკავა გვიხდება.

ლაკობა. მაინც არიან ჩვენს რიგებში „გაი-მარქსისტებ-
ში“, რომლებიც დამთავრებულად თვლიან ასეთ „ეთიო-
პიკებს“ ინტელიგენტობა ბრძოლას. პრაქტიკა სხვას
გვიჩვენებს. ისინი უნდა მოესპოთ, ლაპარაკი არ უნდა...

ორჯონიკიძე. „რასაკვირველია, ჩვენს შორის არავის
ყოფილ უთანხმოება არ ყოფილა და არც შეიძლებადა
ყოფილიყო იმის თაობაზე, რომ ეს ინტელიგენცია უნ-
და უფერადგვეყო, რომ იგი საბოლოოდ უნდა მოგვეს-
პო, რა თქმა უნდა, იდურად, უნდა წავიკრიფოთ ყოველ-
გვარი გავლენა ხალხის მასებზე, რითაც მაინც დამინც
დიდად ვერასოდეს დაიკვირდნენ“.¹⁸⁹

ორახელაშვილი. ვფიქრობ, განმეორება იმის კი-
თხავეკი, თუ როგორ და რა გზით ვებრძოლოთ მას!
„იმ გზით, რომ გავაერთიანოთ ამიერკავკასიის მშრომე-
ლის მასები და ამასთან რესპუბლიკებს შევუწარმოთ
დამოუკიდებლობა მარქსისტული გაგებით, თუ იმ გზით,
რომ თითოეული ცალკეული რესპუბლიკა ჩაკვეთოთ,
თუმცა დროებით, და დავიცვათ მისი დამოუკიდებლობა
ბურჟუაზიული გაგებით“.¹⁹⁰

მიასნიკოვი. დამოუკიდებლობის მხოლოდ მარქსის-
ტული გაგებით.

მიკანაძე. მარქსისტული გაგება ყოველთვის არ ნიშნავს
საკვირვოს დირექტივების უსიტყვოდ მიღებას.

ორჯონიკიძე. „საკვირვო ფიქრობს, რომ ამიერკავკა-
სიის ცალკეულ რესპუბლიკათა დამოუკიდებლობა უნ-
და შეეინარჩუნოთ, მაგრამ ეს დამოუკიდებლობა, ბუ-
ნებრივია, უნდა განსხვავდებოდეს და განსხვავდება კი-
ნდნენ იმ დამოუკიდებლობისაგან, რომელიც ბატონ ჟორ-
დანიანს და სხვებს ქმნიდათ“.¹⁹¹

მიასნიკოვი. „ეს დამოუკიდებლობა დიდად განსხვავ-
დება ზოგიერთი ჩვენი ამხანაგის წარმოდგენისა-
განაგა“.¹⁹²

ორჯონიკიძე. მათი წარმოდგენა დამოუკიდებლობა-
ზე იმდენად აბსურდულია, რომ საქართველოს კომუნის-
ტური პარტის ავტონომიასაც კი ქადაგებენ. აქედან გა-
ნმომდინარეობს ის შექილხინი, როგორც მაგალითად
საზღვარი კორდონებსა და მათ უკანდასა წავიკრიფოთ
ლანკონალისაგა და მისი გადაცემა ჩვენსავე მოსის-
ხლე მტერ „სტანდარტ ოილისათვის“, მოლაპარაკება

ოტომანის ბანკთან თბილისში განყოფილების გახსნა-
ლადა.¹⁹³

მიკანაძე. თურმე იმდენად საშინო ნაციონალისტები
შევიკები, რომ ბათუმის ნავთის რეზერვუარები ავიღეთ
და ჩვენს მოსისხლე მტერს მივეცი, ხომ?! სულთანის-
ტებად ვიქციეთ, პა! — ანტანტს ვემხრობით...¹⁹⁴

მიასნიკოვი. რა გოცემთ! მტრებს მასპინძლობთ.
მიკანაძე. გასაოცარია. ეს კომუნისტური მსუველობა
არაა. ფრაკციულობა ჩვენს უკანააღმდეგ ქართველებს.

ორახელაშვილი. „თქვენს სიტყვებში შეუღლებლია
არგუმენტების დაჭრა. არ არის არგუმენტები, არის
მხოლოდ სიტყვის მარგალიტები. თქვენ ამბობთ, რომ
ორჯონიკიძის სიტყვა მომართულია „ჩვენს წინააღ-
მდეგ — ქართველებს“, მე თქვენზე ნაკლები უფლებები
არა მაქვს ჩავთვალო ჩემი თავი ქართველად, თუ საერ-
თოდ საჭიროა ამის ვისმისთვის გახსენება. და აი, მე
გაცხადებ, რომ არა მარტო მე, არამედ ქართველი კო-
მუნისტები 90 პროცენტზე მეტი არ ეთანხმებიან ბუნდ
მიღების ასეთ განცხადებას... მივიყვანო არგუმენტა-
ცია ბათუმის ნავთობის რეზერვუარების დენაციონა-
ლიზაციასზე მთლიანად სკანდალურია, ეს რეზერვუარე-
ბი, — დმირიანს თუ დადანიანს უფლებით აზნევიტს
გუუთნის... ამ საკითხში მივიყვანო, თავისდა სამუხა-
ლოდ, წააკო... ეს შეცდომაა, მაგრამ, რაკი უფლებით
საკუთარ შევდომებში, თქვენ ამით ჩილიანთ ბოროტ-
მოქმედებას, რასაც პარტია არ გააბატონა“.¹⁹⁵

ორჯონიკიძე. „თუ ბუნდ მივიყვანო ჰკონია, რომ... ყვე-
ლთა გაგაცხადებ, მაშინ ძალიან ცუდი წარმოდგენა
ჰქონია ჩვენზე“.¹⁹⁶

მიკანაძე. „სულთანს ვემხრობა“.¹⁹⁷
ორჯონიკიძე. ჩვენ არ გემხრობ!

ლაკობა. ბუნდს მომხრობა შეუძლებელია. გაავაგე-
ნით ძირულად სამუხალოდ — „აბრეშუმის ტრესტში“ და
ეკამათის აბრეშუმის ჭიბებს.

მიკანაძე. კი ბატონო! წავალ, მაგრამ აბრეშუმით მა-
ინც არ გავხედებ.¹⁹⁸

მიახარაშვილი. აბრეშუმის პოლიტიკა არავის სჭირდება.
ხალხი სხვას მოითხოვს.

მიასნიკოვი. საქართველო, სომხეთი და აზერბაიჯან-
ის ეკონომიკულად უერთმანეთოდ ვერ იარსებებენ. მით
უფრო — პოლიტიკურად.

მიკანაძე. პოლიტიკა მხოლოდ ზედნაშენია, — თქვენ
ეს არ უნდა დაივიწყოთ.

მიასნიკოვი. „პოლიტიკას არა ნაკლები ძალა აქვს,
ვინმე ეკონომიკას“... „თუ პოლიტიკის ბერეკტი არა
გაქვს, ისე ეკონომიკას ვერ გადააბრუნებ“.¹⁹⁹

მიკანაძე. „აქ არეგ-დარეგა. ამაში აბსოლუტურად
არავითარი მარქსიზმი არაა“.¹⁹⁶

ლაკობა. „დილაღეტიკაა“!

მიკანაძე. „დილაღეტიკა იმდენად მძიმე რამაა, რომ
მისი ადგილიდან წამოსროლია არ შეიძლება“.¹⁹⁷

მიასნიკოვი. ეკონომიკაში ვერ ერეკვივით, სამეურნეო
მუშაუებს ჰკითხოთ.

მიკანაძე. „არ ვიცი, ვინ არის ჩვენი ასეთი სამეურ-
ნეო მუშაკი ვინც დასაბურავს, რომ ამიერკავკასიის
რესპუბლიკები ეკონომიკურად უნდა გაერთიანდნენ, რა-
თა ერთმანეთის ეკონომიკა შევასოს. მე, სწორედ გითხ-
რათ, სხვაში ვრწმუნდები: საქართველოს, სომხეთისა და
აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მუერნობა ძალიან გას
ერთმანეთს, განმასხვავებელი მათ შორის მხოლოდ ნავ-
თია. ხოლო რაკი გვანან ერთმანეთს, მაშინ ვერც ვერა-
ფერს გასცალიან“.¹⁹⁸

მიასნიკოვი. დაუსაბუთებელი განცხადება.
მიკანაძე. დავასაბუთოთ.

ორჯონიძე ძე. ამხანაგო ბუღუ, სიმცდარეს იცავთ!
ცხაკაია იგი იცავს იმას, რაც უყვარს. — საქართველოს, მაგრამ თუ უყვარს ამიერკავკასიაც?

მ დ ი ვ ა ნ ი. საქართველო დედაა ჩემი... ამიერკავკასია — ყველაზე ბებია.

ს ტ რ უ ა. ბუღუს „იმიტომ უყვარს ბებია, რომ მან მას ბაბუა მისცა“ (სიცილი).¹⁹⁹

ორჯონიძე ძე. მართალია. ასეთი ვაი-მარქსისტების წყალობით... ლენინს შეეშინა შთაბეჭდილობა, რომ თუ ნაციონალური პოლიტიკა ყველაზე დამახინჯებულად ტარდება სადმე, — ეს სწორედ ამიერკავკასიაში და კერძოდ საქართველოშია.²⁰⁰

კ ბ ა ხ ი ძ ე. დამახინჯებას ვერსად წაუხვალთ!..
კ ა ლ ა ნ დ ა ძ ე. ეს იმიტომ, რომ მეთოდები, რომლითაც ვგვლმდებარებლობს ზაკებზე, იყო და არის დაყვირება-ბრძანების მეთოდი. არ უნდათ აღიარონ, რომ საქართველოს ყავს თავისი ცკ-ა. თქვენ მასთან ყოველგვარი კავშირი გაწყვეტილი გაქვთ.²⁰¹

კ ბ ა ხ ი ძ ე. (ირონიით). „მე არ გეთანხმებით, რომ ზაკებურის არა აქვს საკმარისი კავშირი ადგილებთან. ზაკებურის აქვს პირდაპირი მათეული და დაკავშირებულია რესპუბლიკების ცკ-თან“²⁰² (სიცილი).

კ ა ლ ა ნ დ ა ძ ე. მია მათეულია რომ გამოგვბაწრა და გვეწყობა ვიდრეცავიაში.

ორჯონიძე ძე. რას მოითხოვ, კალანდაძე? — დამოუკიდებლობა?!

კ ა ლ ა ნ დ ა ძ ე. კაი არაა, თუ?!

ლ ა კ ო ბ ა. „ამხანაგო ბუღუ! როცა თქვენ, რევოლუციონერები 1905 წელს, ქუთაისის შტაბში იკრიბებოდით, რატომ არ გჭირდათ ლაპარაკი საქართველოს დამოუკიდებლობაზე?“²⁰³

ს ტ რ უ ა. „ფილიპე კი ილია ჭავჭავაძეს ამართებდა შოიანიშისათვის“.²⁰⁴

ნ ა რ ი მ ა ნ ო ვ ი. „სოციალისტური სამყაროში დამოუკიდებლად არაფერი არ არსებობს, მტლია და ფეხის განირვევს კი დამოუკიდებელია ცენტრალურ ნივთულ სისტემაზე. ამხანაგო ბუღუ! ეს დამოუკიდებელია იმ პროლეტარიატზე, რომელიც მოსკოვში ცხოვრობს. მოსკოვის პროლეტარიატი არის ჩვენი ცენტრალური ნერვული სისტემა, ხოლო პროლეტარიატის წიფითი სისტემა ჩამოსული პერიფერიაში, უკან ცენტრის უბრუნდება. აი, რამია საქმე.“²⁰⁵

ც ხ ა კ ა ი ა. „თქვენ კი ამ ცენტრის აღიარება არ გსურთ, დამოუკიდებელი რესპუბლიკის შექმნას მოითხოვთ, ასეთი დამოუკიდებელი რესპუბლიკა დიდხანს ვერ არსებებს, რადგან ამის ვერ მოითმნის რევოლუცია“.²⁰⁶

ორჯონიძე ძე. „უაღრესად გულწრფელად და უაღრესად კატეგორიული ფორმით გაცხადებთ, რომ ჩვენ, საქართველოს და მთელი ამიერკავკასიის მუშათა და გლეხთა დამოუკიდებლობასა და თვითმყოფლობას ვებმტრობით... ამ რესპუბლიკათა დამოუკიდებლობა ჩვენ გვეყენის როგორც კონტრეპოლუციისაგან უაღრესად ამსოლუტური დამოუკიდებლობა. მაგრამ ამსოლუტურად შეუძლებელია მიგვანია აგრეთვე საბჭოთა რესპუბლიკების დამოუკიდებლობა ერთმანეთისა და მსოფლიო რევოლუციისაგან“.²⁰⁷ ჩვენ არა ვცნობთ ერთი სოციალისტური რესპუბლიკის ისეთ სუვერენიტეტს, თუ დანარჩენი სოციალისტური რესპუბლიკების სუვერენიტეტს დაასუსტებს. ასე არის და ასე იქნება ყოველთვის, კარგად დაიხსომეთ!..

ც ხ ა კ ა ი ა. საქართველო ვერ აშენდება სხვა რესპუბლიკების დაუხმარებლად.

ორ ა ხ ე ლ ა მ ე ვ ი ლ ი. „...ვიდაცამ ტომარაში შეაგროვა

უამრავი ცალკეული ერთეულები და ჩვენი ტერიტორიაზე გადმოყარა“.²⁰⁸ ხამვილ დამოუკიდებლობას მხოლოდ ამ ერთეულებთა ძმობით მოვიპოვებთ.

მ დ ი ვ ა ნ ი. ეს მარტო ქართველებზე არ თქმის.

ორჯონიძე ძე. „ქართველი ხალხი გაბატონებული ერთა საქართველოში, და მან უნდა გვიჩვენოს როგორ უნდა იყოს გაბატონებული ერის დამოუკიდებულება მცირე ერთეულებისადმი“.²⁰⁹

მ ა ხ ი ა ძ ე. გაბატონებული ერი მყვრბელია.

ორჯონიძე ძე. „ქართველები საქართველოში — ესენია ველოგორუები რუსეთში, ესაა „მყვრბელი“ ერი“.²¹⁰

ა ლ ა მ ა ლ ი-ო ლ ი. „თქვენ ყველა აზვიადებთ „ნაციონალური საკითხის“ არსებობას, ეს ინტელექტუალური მოგონილია. გლეხს გრძობება მხოლოდ პური და მსუვეხება“.²¹¹ (ტკბი).

მ დ ი ვ ა ნ ი. „აღმალე-ოლეო აჭერბაიჯანში მადლო სავარძელშია. მე დამაფიქრა მისმა სიტყვამ. მაგრამ, როცა ტკბი დაუკარით, — ტკბი გამაჭურჭოლა, გამოიღის, რომ ნაციონალური საკითხი გადაჭრულია საბოლოოდ. გლეხებს და ერებს მხოლოდ პური სჭირდებათ და მოსვეება. მე პროტესტს ვაცხადებ. ეს ჩვენი პარტიის ნაციონალური პოლიტიკის შეუფასებლობაა. მაღალ კრესლოში მჯდომი არ უნდა გვართმევდეს უნარს ვიფიქროს კომუნისტურად და არა ზოლოთეურად“.²¹² (სიცილი).

ც ხ ა კ ა ი ა. ილაპარაკეთ არსებითად!

მ დ ი ვ ა ნ ი. „რას ვლაპარაკობ, არსებითია იმ არარსებობების არსებობაზე, როგორც ამის პური და ზოლოთეობის უშეხვედლობის საკითხი“²¹³ (გადაცინება).

ც ხ ა კ ა ი ა. „ამხანაგო ბუღუ, დროს ნუ განავთ უპასუხო ენამახვილობაზე“.²¹⁴

მ დ ი ვ ა ნ ი. „მადლობელი ვარ თქვენი დიდი ენამახვილობისათვის და თავმჯდომარული უპასუხისმგებლობისათვის“.²¹⁵

ც ხ ა კ ა ი ა. პირდაპირ მოუთმენვლია!.. (სტოვებს თავმჯდომარის ადგილს).

ორჯონიძე ძე. განაგრძეთ, ამხანაგო ბუღუ.

მ დ ი ვ ა ნ ი. „იმისათვის, რომ ნაციონალური საკითხი გადაჭრათ... უნდა მოჰსაბთ უნდობლობა. უნდობლობა კი არსებობს ხალხებს შორის და თვითმყოფლობის შორის. ვერ საჭიროა ეკონომიკური ხასიათის გაერთიანება. თქვენ კი იწყებთ კონტრეპოლუციურ გაერთიანებით, ფედერაციით, მხოლოდ წინ წარბიზართ და დასაწყისი კარგავთ“.²¹⁶

ორჯონიძე ძე. ხა-ხა!.. (ცხაკაია უბრუნდება თავმჯდომარეობას).

მ დ ი ვ ა ნ ი. „მე ეისურვებდი, სიცილის მაგივრად პირდაპირ გეთქვათ“.²¹⁷

ც ხ ა კ ა ი ა. „ამხანაგო ბუღუ, თავაზიანად მოიქეცით, — დამოუკიდებლობა, ძალიან გთხოვთ, ნუ შექმნებ ბატები“.²¹⁸ (სიცილი).

მ დ ი ვ ა ნ ი. „მე არ ვარ დამნაშავე, თუ აქ ბატები არიან“ (სიცილი).²¹⁹

კ ა ლ ა ნ დ ა ძ ე. ჩვენ აქ თეორეტიკოსები ვართ!.. იმიტომ დასმული ხალხობი მარქსისტული უნდა ვანვიხილოთ.

ლ ა კ ო ბ ა. „მოვეფიქრე მარქსს და პრაქტიკულად განვიხილოთ თეორიული საკითხები!.. მარქსს ფორმანაც იხსენიებდა... ნუ აწუხებთ ამ დიდი მასწავლებლის ხეულავს“.²²⁰

კ ა ლ ა ნ დ ა ძ ე. „მეი სტორია, უნდა მოგწავს დიდი მასწავლებლის საფლავს სტორიის იმ ამხანიკები, რომლებსაც ამსოლუტურად არავითარი დამოუკიდებულება არა აქვთ მარქსთან და მარქსისთან“.²²¹

ლაკობა. ჩვენი თეორეტიკოსების შეცდომა იმაშია, რომ მხოლოდ სამი ეროვნებით იზრდებიან. ავიწყდებათ სხვების მნიშვნელობა, — აფხაზები, ოსები²²²

ჩირაძე. „მე მრცხვნიან, რომ ქართველი ვარ. მრცხვენინან, რომ ქართული ვაჩრ მატეს“²²³

კალანდ აძე. ამხანაგო სომხებო, ავრებაიჯანლენ-ბო! — ქართველობა საპარტიზინოა თუ?!

სტურუა. „ჩირაძე მუხამ! უკლონებების თეორიებმა დაანბინე“²²⁴ ვგ რა თქვი, კაცო?! (ჩირაძესთან მივა ორახელაშეილი).

მდივანი. „ეს ძალიან დამახასიათებელი რამ არის. იგი წუხს, რომ ქართველია. ლენინი კი წერს: „უცხოა თუ არა ჩვენივის, ველიკორუსი პროლეტარიატისათვის, ეროვნული სიამაყის გრძნობა? რა თქმა უნდა, არა! ჩვენი გვიყვარს ჩვენი ენა და ჩვენი სამშობლო“²²⁵

ორახელაშვილი. „ამხანაგებო, მუხამ ჩირაძეს განცხადებდა აქვს. მიანინა, რომ ის არ თქვა, რის თქმაც სურდა“²²⁶

ჩირაძე. „მე წამომცდა, რომ ქართველობა მრცხვენინან, სწორედ არა ვთქვი. შეცდომაა. მე ქართველად ვთვლი თავსა. მე იმ გზას გავეყვინი, რომლითაც უმარაველსმა წავეა. მე ზოგიერთებივით არა ვარ, შეცდომებზე რომ პოულობენ. მე წველან ვლაპარაკობდი, რომ ქართველი არა ვარ, ახლა ვიტყვი, რომ მე ქართველიც ვარ, სომეხიც და თათარიც“²²⁷ ჰოდა ენას ნუ კი მივყოფთ, ერთ-მანეთის ენა ისეველით.

კალანდ აძე. მუხამ ჩირაძე პრაქტიკულად მიუდგა ნაციონალურ საკითხს. „სამწუხაროდ, სტორი პრაქტიკულად მიდგომს არ ახასიათებს ზაკვიურის“²²⁸

ცხაკიაძე. „თქვენ თუ გახსასიათებთ“²²⁹

კალანდ აძე. „იმდენადვე, რამდენადვე თქვენც, — მაგრამ არა ვყვირი, არა ვბრანებლობ“³⁰⁰

მდივანი. ორჯონიძევი ვის აცლის!..

ალავეცი. თქვენც, ამხანაგო ბუღღ, მგონი სიამოვნებით ბრანებლობდით სპარსეთის აჯანყებამი³⁰¹

მდივანი. თუ არ გახსოვთ, საკუთარ ძმას ჰკითხვთ.

ალავეცი. კარგად მახსოვს, ბრანებებს იძლეოდით, მერე როგორს! მაგრამ, მაშინაც რომ ისე გელაპარაკათ, როგორც დღეს, სპარსეთის აჯანყება არ დამარცხებდებოდა. თქვენ ახლა ნაციონალისტი ხართ, მაშინ ნაციონალისმის მტერი იყავით.³⁰²

მდივანი. რა საბუთით?

ალავეცი. „თქვენ ნაციონალისტებს იცავთ, მაგრამ მხოლოდ ქართველ ნაციონალისტებს“³⁰³

ორჯონიძევი. მართალია!

ალავეცი. „რატომ ასევე არ ექვეოდით სპარსელ ამბალუებს, მთავრობამი არ შეიყვანებთ არც ერთი სპარსელი, თქვენ მათ რუსულად ელაპარაკებოდით. (სპარსული არნილის სათავეში რუსი გენერალი დაეყენეთ. „მეუბრებინან სხვებს): როცა ქართველების ჩეკა შექმნა“³⁰⁴

ნარიშკინი. ოვო, „ჩეკა კი არა — რუსია“³⁰⁵

ალავეცი. „როცა ქართველებისაგან შემდგარ რაზმს ორმოცი სპარსელი პროლეტარი შეეყვინა, ბუღღ მიდიანნა საკუთარი ბრანებით დაეჭირებოდა ისინი“³⁰⁶ (პაუზა).

მდივანი. „დიან, მე დაეჭვებოდა არა ორმოცი, არამედ მეტიც. ვის არ გახსოვთ, — მთელი ორი პოლკი გადავიდა მოწინააღმდეგის მხარეზე და ვინც ხელში ჩავივდივთ, — დაეჭვებოდა“³⁰⁷

ალავეცი. „ტყვეებს არ ხვრტენ“³⁰⁸

მდივანი. „მე ისინი დაეჭვებოდა, არა როგორც ტყვეები, არამედ, როგორც მოლაშტურნი“³⁰⁹ (პაუზა).

„თქვენ მამტყუნებთ, რომ რუსულ ენაზე ვიძლეოდი ბრანებებს. ანა როგორ? — რუსულ ჯარში თათრულად მელაპარაკე“³¹⁰

„თქვენ ამბობთ, რომ მთავრობამი არ იყვენ მე-სულამებო. მე გაგახსენებთ, რომ თითქმის ყველა მე-სულამიანი იყო. მათ შორის თქვენ და თქვენი ძმაც. მე მხოლოდ მოსკოვიდან მოვლინებულ ხელმძღვანელად გეხმარებოდით. თქვენი ძმა კი, მიწათმოქმედების კომისარი იყო და ალბათ ეგონა, რაც მიწაზეა, ყველაფერი მას უნდა ემორჩილებოდეს“³¹¹

სტურუა. „რაც რუსს რეგის, გერმანელს ვენებს“³¹² ისე კი, ყველაფერი გი, წმინდა წლის კინკლაობაა.

ნარიშკინი. „ნარიშკინი საშინლად გავრცელებულია კინკლაობა და ღვინის სმა. ორივე ერთი მეთორევა გადამბოლო. მე თუ მეითავა, — კანონით ავკრძალავდი კომუნისტებს დღეევას“³¹³

სტურუა. შენ სვამ?

ნარიშკინი. არა!

სტურუა. „მამ, გაგვიჩხია ვენახები“³¹⁴

ნარიშკინი. რატომ, ქიმშიმად გაგახმობთ.

სტურუა. იფი..

ნარიშკინი. მუსულმანი კომუნისტები ამაში უფრო მტკიცეენი არიან, პირს არ აკარებენ... წვეთს არ სვამენ.

სტურუა. იცით, რას გეტყვით; მთავრობა არა კრძალავს, შემოსავლის წყაროა. თუ გავწვდიან, დალო!... სხვების საქმეში კი ნუ ერევი³¹⁵

ნარიშკინი. აი, როცა ფედერაცია შეიქმნება, მაშინ შენს საქმეშიც ჩავერევი... ანა!.. და კიდევ სხვაშიც. (სტორიზულითი) ჩვეს პოლიტგურ ზეგავლენას მასებში ისიც ავიტყობს, რომ მოსახლეობის უმრავლესობა ქალბია. ძნელია მათთან შეშაობა.³¹⁶

კალანდ აძე. მაი სტორია, მარა, რას უპირებ, გაწყვეტას, თუ?..

ნარიშკინი. ოვო. რომც მოეინდომო — ვერ შევძლებ, ფაქტია; თურქი ქალბი უთარუბი არიან, სულ სხვაა ქართველი და სომეხი. მეჩინებოდა: თქვა: ქალბიანს მოითხოვე სუფთა ტურქული და კერ...³¹⁷ (ცდილობს სიტყვა სხვს დაამთავრონოს)

სტურუა. კერბი...³¹⁸

ნარიშკინი. „თქვენ თქვით კერბი, არა? — საესებით გეტანსშებო“³¹⁹

სტურუა. სხვაგვარი ვიტყვი: შარშან მე და ვაყვემა პარტიის ორგების წმინდა ჩაჯატრით აუზრბოჯანში... ხუთი ნაროტი გაეწმინდეთ, არა, ღვინის არ სვამდნენ! — ცოლებს სცემდნენ, პარტიის ხაზს ებრძოდნენ სახლში, ფარულად.

შევიდლო... შეიქმნეც უნდა მივეყვოლებინა. არც ის ვხვდები. მაგრამ კაცობრიობის მოდგმის მეორე ნახევარს ეშუქებდა მოსკობით... ფარულად კი არა, სუფარად.

ნარიშკინი. „ჩანს მარტო ქალბისათვის არ მიწყენინებია. მათ უნდა სწყენოდით, მაგრამ სტურუას იწყენინებია“³²⁰

ორახელაშვილი. საკითხს გადავუწყობით!

ცხაკიაძე. „არუებნებები საქმარისა, რომ მივიღოთ გადაწყვეტილება ფედერაციის შექმნის საქირობაზე.

მდივანი. ვატყობ, ბევრი არუებნებთ დანარკი, რომ დაამტკიცოთ, რესპუბლიკების უშუალოდ კავშირში შეყვანა, თუ რუსეთის ფედერაციაში შესვლა. — ერთი და იფიჯა. გუშინ³²¹ მივეველინა ამომავალი მზე სანამიძე, რომელმაც³²²

ცხაკიაძე. არაფრთარ საქირობებს არ წარმოადგენს ლაპარაკი „ამომავალ მზეზე“³²²

მდივანი. „მამ ჩანაბალ მზეზე ვიტყვი! და აი, სვანთი მიმტკიცებდა, რომ მივაჯვრეო რესპუბლიკას უწოდებდა საქართველო, თუ რესპუბლიკების კავშირში შესულს, არსებითი განსხვავება არ არისის“³²³

ლაკობა. რა თქმა უნდა, ერთი და იფივე ყველილია.

მ დ ი ვ ა ნ ი. ეს ისევე ერთი და იგივეა, როგორც „გვაზ-
დისკა“ და „გვოზდისკა“.³²⁴

ა ლ მ ა ლ ი-ო ლ ი. ლურჯმანსა და მისაკს შორის გან-
სხვავება მართლაც სწორად შევინიშნავს, მაგრამ „მე-
ვესა ვხედავ იმ ერთნულ განსხვავებულობას ამირკავე-
ვისაიანი, რომელსედაც აგებით თეორიას ფედერაციის უს-
წინააღმდეგოდ. გადით ხალხში, — ზღაბრებიც კი ერთ-
ნაირი გავაქმს... ერთი დღეც კი, ზურნაც კი ერთია, აბ-
ბათი, თქვენც სიამოვნებით იცეკვებით ასეთ ზურნა-
ზე“.³²⁵ (სიცილი)

მ დ ი ვ ა ნ ი. „თუ ეს სიამოვნებას მოგანიჭებთ და საჭიროა
ნაციონალური საკითხისათვის, სიამოვნებით ვიცეკვებ.
(სიცილი, თავმჯდომარის ზარი). თქვენ როგორც გე-
ნებით, მეგობრებო, მაგრამ, როცა ნაციონალურ საკითხ-
ში არ გუშინებთ ზურნას წამოაყენებენ, — კარგი ფე-
დერაცია კი შეიქმნება!“³²⁶

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. „ამხანაგო ბუღე! პირდაპირ მოსტყობთ,
რომ წინააღმდეგი ხართ!“³²⁷

მ დ ი ვ ა ნ ი. „ჩემი პირადი ზარით, — ზემდეტი! გაიგო-
ნებო!“³²⁸

ც ხ ა კ ი ა. „გავიგონეთ“.³²⁹

მ დ ი ვ ა ნ ი. „ჰოდა, ჩამწერეთ — კარგად დაიკარით ცხვი-
რზე“.³³⁰ წინააღმდეგი ვარ!..

ა ლ მ ა ლ ი-ო ლ ი. თქვენი წინააღმდეგობა თხების
ბღავიოს მაგონებს.

მ დ ი ვ ა ნ ი. მეცხვარული ასოციაციებით?!

ა ლ მ ა ლ ი-ო ლ ი. ცხოვრებითი. „თხები მდინარის ნა-
პირზე დგანან და გაღმა გაცურვას ეურჩებიან, ბღავიან,
პრეტესტს აცხადებენ, მაგრამ ბილოს მაინც გაცურა-
ვენ“.³³¹

მ დ ი ვ ა ნ ი. ჩვენი ცხვრები ბღავიან, მაგრამ თქვენებს რა
აბღაველებ, ჩვენი ნაპირზე უფრო კია საბაბოსი არაა?!

ა ლ მ ა ლ ი-ო ლ ი. ყველა თავის ნაპირს ებღავეება,
„ჩვენი კი ნაციონალური ნაციონებიდან არანაციონალუ-
რისაკენ მივცურავთ და ამიტომ ისმის თხების ბღავი-
ლი. ხალხური თქმაა: თხამ ბევრიც რომ იბღავოს,
მაინც გადასცურავს... აზურბაიჯანელებმა სომხეთის
სასაზღარეო უნდა გადაარკეონ საქონლები“ და, უნდათ არ
უნდათ, თხებიც წინ წაუძღვებიან.“³³²

მ დ ი ვ ა ნ ი. ჰოდა, აქედან დაეწყეთ. სომხეთის სასაზღარ-
ეო გასაღები თხას კუდში ხელი ჩაავლეთ და თან გა-
დაწყვიტეთ. ეს უკვე იქნება ნამდვილი გაერთიანების და-
საწყისი, რაღი საფუძვლად უდებთ გეოპოლიტიკურ მოტი-
ვებს და არა პოლიტიკურ მისასრულებებს.“³³³

მ ი ო ს ნ ი კ ო ვ ი. დროა შევაჯამოთ.

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. ვუყარით კენჭი!

ც ხ ა კ ი ა. ვინ არის მომხრე მოწონებულ იქნას ზაკიბუ-
როს წინააღმდეგ ამირკავასიის ფედერაციის შექმნა-
ზე? ასწივით ხელი, მომხრე — 7, წინააღმდეგი — 7,
თავი შევიკავა — ერთმა.

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. „ხმები გაიყო. ვუყარით მეორედ“.³³⁴

ც ხ ა კ ი ა. ვინ არის მომხრე? — რვა (ტაში).

მ დ ი ვ ა ნ ი. ილტაცება გამოთქვამთ ხომ?! რა დიდი ძა-
ლები გყოლიათ, რომ ერთ ხმას ტაშით მიესალმე-
ბით“.³³⁵

კ ო ბ ა ხ ი ძ ე. კალანდაძე! წიკე ახლა სერგოს უღელი!
ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. (დაუყვირებს) კობახიძე!!! (განცვიფ-
რება, სხმობა აიშლება, ყველა მოულოდნელობისაგან
გაქვავდება).

(ქრება)

ავანსცენა, სიბნელე, დაჩაობა. ორგონიოე და
მღვანე ერთიმეორის საპირისპიროდ დგანან. ისევე გა-
შეშუშული, როგორც წელან.

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. კობახიძე! თვალი დამაკარგვინა. ძმასა-
ვით მიყვარდა, უბრალო მეომარი დაიწყო, კაცი გაგნა-
დე, ახლა მებრძვის.

მ დ ი ვ ა ნ ი. ომი გამოუცხადე შენსავე ჯარისკაცს, შეცდე,
სერგო!

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. ემოციებს აგეყვი!..

მ დ ი ვ ა ნ ი. კობახისტს იმიტომ გააწანი, რომ უკლონის-
ტად სთვლი, ფედერაციას არ გიწონებს.

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. ფედერაცია ისედაც გაიმარჯვებს; —
უმრავლესობის სურვილია — თქვენი კი უმცირესობა
ხართ.

მ დ ი ვ ა ნ ი. თუ რომადა ხარ დარწმუნებული, რაღად სჭი-
რდება შენს უმრავლესობას, ჩვენი უმცირესობის ფი-
ზიკურად დათრუნება?

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. იმიტომ, რომ ერთი მუჭა უმცირესობა
ფეხებში ებღანდებით უმრავლესობის წინსვლას.

მ დ ი ვ ა ნ ი. საპროტეკტორ კომარკის ცვ-ს ძველი შე-
დადგენლობის 11 წევრიდან 9 წევრი ფედერაციის მო-
წინააღმდეგე ვიყავით, — ამ შემთხვევაში ვინ არის
უმცირესობა?³³⁶

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. ვინც ისტორიის წინაშე სცოდავს.

მ დ ი ვ ა ნ ი. მოვა დრო, შენც წარსდები ისტორიის წი-
ნაშე, როგორც მე დღეს შენს წინაშე.

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. თუ საჭირო გახდება, ასევე მოხდება,
უმრავლესობას არ შევერძობლები.

მ დ ი ვ ა ნ ი. უმცირესობად იქცევი? მაშ, დროა ახლავი მი-
უშვირო ლოყა მომავალი ორმოციკობის სილას.

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. ვიცოცხლოთ, ვნახავთ!

მ დ ი ვ ა ნ ი. რასაკვირველია, ვნახავთ, მაგრამ ამისათვის
საჭიროა ვიცოცხლოთ! ვიცოცხლებთ კი?!

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. განაჩენი გამოაქვს საკუთარ თავზე?
რატომ ასე კატეგორულად?!

მ დ ი ვ ა ნ ი. არა, ვარაუდით.

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. უიბღოთა ვარაუდი — სიმართლის
სახეობაა.

მ დ ი ვ ა ნ ი. შორსმჭვრეტელ ხარ!..

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. შენც ამას გირჩევ... წინ იყურე! — პო-
ლიტიკური სიბუცე გავნებს.

მ დ ი ვ ა ნ ი. მეშუქრები!!

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. ვიფარავ!..

მ დ ი ვ ა ნ ი. ბუღე მეფიანს მფარველობა არა სჭირდება...
არც დასაკარგი აქვს რაში?..

ო რ ჯ ო ნ ი კ ი ძ ე. პერსპექტივა?! მაგონდება შენი ძველი
კლამბურთი: „ია ბუღე ხე ბუღე, ესლო ვ ტიფლისი ცე-
კას მდინარი ნე ბუღე!“

მ დ ი ვ ა ნ ი. კარგად დაგხსომებია, სერგო! (ზურგმებრუნე-
ბულნი სპირისპირო მიმართულებით გადიან). (ქრება)

მისსამი მოქმედება

მიტომომბა სურათი

1922 წლის 12 დეკემბერი. მოსკოვი, კრემლი, ლენინის
სამუშაო კაბინეტი, ლენინი, ფოტიკოვა, ძერჟინსკი.

ლ ე ნ ი ნ ი. (ზარს რეკს. შემოდის ფოტიკოვა). დღეს უკვე 12
დღეცმეორია. „მეორეინსა რატომ დგვიანებს?“³³⁷

ფ ო ტ ი ე ვ ა. ეს არის ჩამოვადი თბილისის მატარებე-
ლი.³³⁸

ლ ე ნ ი ნ ი. დაუგაფირდით?!
ფ ო ტ ი ე ვ ა. სადღურიდან დარეკა.

ლენინი. აცნობათ, რომ მოუთმენლად ველი? დაუგვიანებლად, არჩივსაწარფოდ ფოტოეკა. დაიას, შთანბმუტდავად გაგუმეორე თქვენი მოთხოვნა.

ლენინი. საქართველოს საკითხს, რა თქმა უნდა, საფუძვლიანად გამოარკვევდი... ფოტოეკა. ვერ მოგასწენებთ. ყურმილი დასდო, სასწრაფოდ გამოეპარათ.

ლენინი. დაიას, დაიას, — დაყოვნება წარმოუდგენელია... ეს სამეფო უბრაოდ არ ჩაივლის. (შემოდის დალოლიძე ძერქინსკი) მიორმანდით! გელით. უფრო მეტ დროს დარჩით, ვიდრე ვგარაუდობდი. ალბათ, დამბე შეიჭურით საქმიენი. რით დამთავრდა თქვენი მისია? თუ დადასტურდა?!

ძერქინსკი. გამარჯობათ! ვლადიმერ ილიჩ! პირდაპირ სადგურიდან... ცოტა მოთლილი, გაუპარსავი.

ლენინი. ქართული კონფლიქტი?!

ძერქინსკი. დასრულდა.

ლენინი. სილის გარტყმით?!

ძერქინსკი. შეედა... ნანოს.

ლენინი. ვინ მიანიჭა მონანიების უფლება?... ალბათ თქვენ? უთანაგრძნობ?!

ძერქინსკი. მოხდა, ასე...

ლენინი. აღარ მოხდება... სასტიკად დაესჯით... სხვების ტკუის სასწავლებლადაც დაესჯით.³³⁹ (აღელვება ერევა.)

ძერქინსკი. (თანაგრძნობით) ვლადიმერ ილიჩ! — ავადმყოფობის შემდეგ, პირველი დღეა გაბნეულობით და...

ლენინი. (დაფიქრებული, დალოლი). ვწუხვარ, რომ ისევ გაბრუნება მომიხდება.

ძერქინსკი. ა. წალო! (ფოტოეკას შემოხედა).

ლენინი. არ ვინდათ!... საქმე, საქართველოს საქმე! მომეცით (ფოტოეკას) სისოფეთ ექიმს, თუ შესაძლებს ბინის მიყოფა.³⁴⁰

(ქრება)

მიმოვამბე სურათი

1922 წლის 18 დეკემბერი, კრემლი, ლენინის ბინა, ჩამოფარებული განიერი ფარდა, რომლის უკან ლენინის საწოლი ოთახია. ავანსცენაზე კრუპსკაია და სტალინი.

კრუპსკაია. ძერქინსკის მოხსენებამ დიდად ააღელვა, უკმაყოფილოა თბილისში მივლინებული კომისიის მუშაობით. იგი თვლის, რომ ცალმხრივად, მიკერძოებით გამოირჩევის საქართველოს კონფლიქტი.³⁴¹

სტალინი. პოლიტიბიუროს არ მოუხმენია ძერქინსკის კომისიის დასკვნა, წინასწარ ადგელება ადგენს. უნდა დაავაეროთ, დროებით გადასდოს, — როცა ექიმები ნუბას დართავენ, მუშაობას დაუბრუნდება.

კრუპსკაია. ვერ დავარწმუნე! ვცადე... ერთსა და იმავეს იმეორებს: „უნდა ვიჩქარო, უნდა მოვასწროს“.³⁴²

სტალინი. ცკას საგანგებო პლენუმმა დადგენილება მიიღო: ლენინის მკურნალობის მტკიცე რეჟიმი დაწყდა.

კრუპსკაია. კამენევემა გადამოშვა, — დადგენილების შესრულებამაც პასუხისმგებლობა თქვენ დაგვიტოვა.

სტალინი. ძნელი იქნება ჩემთვის!... ილიჩისათვის წარმოუდგენელია პოლიტიკის გარეშე დარჩენა: დადგენილება კი კრძალავს მასთან ლაპარაკს მიმდინარე საკითხებზე, — წერას, გაზეთებისა და წერილების კითხვას.³⁴³

კრუპსკაია. ძნელი იქნება!.

სტალინი. მაინც უნდა გადავტაროთ.

(ქრება)

ფოტოეკა. გამიჭირდება ყველა კითხვაზე პასუხის გაცემა.³⁴⁴

ლენინი. თქვენ მიგანიათ, რომ ჩემი თხოვნა ცკას გადაწყვეტილებს წინააღმდეგობა?

ფოტოეკა. თქვენი ჯანმრთელობის საჭიროებას.

ლენინი. „მე აკრძალული მაქვს გაზეთების კითხვა, აკრძალული მაქვს პოლიტიკაზე ლაპარაკი, მეტივად გვერდს ვუვლი მაგიდაზე დადებულ ქალაქის ნაფლეთის იმის მიშით, რომ ის გაზეთი არ აღმოჩნდეს ნაროგორმ და ისციალინის დარღვევა არ გამომოვიდეს“.³⁴⁵ თანახმა ვარ ყველაფერზე ხელი ავიღო, მაგრამ მთავარზე არ დაგუთანხმდით!..

ფოტოეკა. განსაკუთრებულ შემთხვევაში, ექიმების ნებართვით, თქვენთვის ყველაზე ძვირფას პირებს სასაუბროდაც შეგიშვებენ.

ლენინი. ეს მასარებს, მაგრამ ყოველივე ამას აბსოლუტურად არაფრად ჩავთვლი, თუ ქართულ მასალებს ყოველდღიურად არ გამაძნობთ. რა ხდება საქართველოში? უნდა ვიცოდე... კატეგორიულად მივითხოვ თანმიმდევრულად ჩამაყენოთ საქმის კურსი.³⁴⁶

ფოტოეკა. წარმოუდგენლად ძნელია! უმარავი მასალა დარღვედა.

ლენინი. მით უფრო საჭიროა სისტემატურად, ყოველდღიურად თვალის დევნება. (შემოდის კრუპსკაია).

კრუპსკაია. ექიმების საუბრიდან დაგასკვენი, რომ შენა ჯანმრთელობა უჭობასდება. კოფევიკოვი და კრამერი კმაყოფილი არიან. მალე მთელის ძალით შევეძლება „საქართველოს საქმისათვის“ თვალყურის დევნებაც.

ლენინი. მით უკეთესი, თუ გამოკეთებისაკენ მივდივარ!... რაღამ არ მაწყვდით ჩემთვის საჭირო მასალაზე. გააჩრით ფოსტა?

ფოტოეკა. დაიას!..

ლენინი. „თუ განიხილა პოლიტიბიურომ ქართული კონფლიქტი“.³⁴⁷

ფოტოეკა. „უფლება არა მაქვს გიპასუხოთ“.³⁴⁸

ლენინი. „აკრძალული გაქვთ პასუხის გაცემა კონკრეტულად და სპეციალურად ამ საკითხზე“.³⁴⁹

ფოტოეკა. „საერთოდ არა მაქვს უფლება გელაპარაკოთ მიმდინარე საკითხებზე“.³⁵⁰

ლენინი. „მე ვიცნობ ამ საქმეს ჯერ კიდევ ძერქინსკისაგან. ჩემს ავადმყოფობამაც, კომისიამ მოხსენება გაუკეთა პოლიტიბიუროს.“³⁵¹

ფოტოეკა. თუ ასეა, იძულებული ვარ გაცნობოთ, რომ პოლიტიბიურომ ძირითადად მოიწონა ძერქინსკის კომისიის დასკვნა.

ლენინი. მოიწონა?

კრუპსკაია. დამწვიდით...³⁵²

ლენინი. მე ამას ასე არ დავტოვებ. საკითხს ყრილობაზე გაიტან. მოუხმეთ ვოლოდიჩევს. (შემოდის) თქვენ და ფოტოეკას გავალბებთ მოამზადეთ მასალა. ინფორმაციაზელები ჩემი კითხვარით. (გადის) მოითმინეთ გუშინ ნაკარსახვი სტალინს შემომიტანეთ. „ეროვნებათა საკითხისათვის ანუ ავტონომიზაციის შესახებ“, გადავხედავ, ჩავასწორებ“.³⁵³

ვოლოდიჩევა. მატაკით, ვლადიმერ ილიჩ! — სტალიანადამუდობია, მაგრამ ვერ დაგვიბრუნებთ.

ლენინი. ისევ დღეულდება? ჩასწორება უნდა გიკარნახოთ. ხომ მომეცა დღეში ზუთი წუთი კარნახის უფლება.³⁵³

კრუპსკაია. ექიმების მოთხოვნით ისევ გაკრძალა.³⁵⁴

ლენინი. „პროტესტის ვაცხადებ. დაურევით სტალინს და გადაეცით ცკ-ას ჩემი ულტიმატუმი“.³⁵⁵ თანხა ვარ ყოველგვარ შესწავლაზე. უარს ვაცხადებ პოლიტიკაზე ლაპარაკს, მაგრამ თუ არ მომეცემ უფლებას ყოველდღიურად გავცნო „საქართველოს საიტის“; ყოველდღიურად ვუკანახო ჩემი პირადი დავები სხვათა სული წუთი. დემონსტრაციულად ხელს ავიღებ ყოველგვარ მკურნალობაზე.³⁵⁶ (კრუცკაია გადის ტელეფონით დასაკავშირებლად. ლენინი ფოტოგვას მიმართავს); თქვენ ეკ, ლილია ალექსანდროვნა, — დაუკავშირდით. ამხანაგ სოლეს. მისთან არის ქართველ კომუნისტ კობახიძის განცხადება.³⁵⁷

ვალდინევა. შე გუონ უვევი ვიკითხვ. ლენინი. შედეგი? ვალდინევა. „განცხადებ დღიარება“.³⁵⁸ ლენინი. „როგორ თუ დღიარება“.³⁵⁹ ვალდინევა. „აი ასე, დღიარება“.³⁶⁰ (შემოდის კრუცკაია)

კრუცკაია. უნდა გახარო! ლენინი. რა? კრუცკაია. სემპსონ დარეკა... გერმანიიდან შენთვის მოწყველი ნეგროპათოლოგი ფერსტერი დღეს დილით ბერლინიდან გამოსულა სასწრაფოდ... ჩქარი მატარებლით!³⁶¹

ლენინი. (თავისთვის) სასწრაფოდ! ჩქარი მატარებლით! ჩქარობენ! უნდა ვიჩქარო...
(ქრება)

მიმოთხივამა სმარტი

1922 წელი. 30 დეკემბერი. გორკი. ლენინი, კრუცკაია, ფოტიევა, გორკი, ანდრეევა, ზინოვიევა, კანენევი.

კრუცკაია. ყველა გამჩნევს, რომ შენ უვევი კარგად გამოიყურები.

ლენინი. (კმაყოფილი). ეს იმიტომ რომ „საქართველოს საკითხის“ გაცნობისა და სტენოგრაფირების უფლება მოვიპოვე.³⁶³

კრუცკაია. პოლიტიკურად დიდხანს იმჯალა. ბოლოს შენი ულტიმატუმი მიიღო. — ნება დაგრთეს ხუთი წუთი, მხოლოდ პირადი დღიურების საკარნახოდ. სტუმრობა კი სასტიკად აგვერძაძალა.

ლენინი. პეშკოვისისე?!

კრუცკაია. ეგ მაფიქრებს!.. თუმცა, გამოსავალი არის... დღეს საბჭოების ყრილობა იხსნება... ვერ მოიცლიან, არ მოვლენ. ხვალ კი ყველას განმეორებით გამოუცხადებენ რეჟიმის დაცვაზე და აღარ დაგვემდებრებიან.

ლენინი. სამაგიეროდ მე დავეშვებ... არქისპიტროს ქართველი კომუნისტებთან კიდევ ერთხელ შეხვედრა მაინც. ყველა რაღაცას მიმალავ. მე კი არქიშენიშენელოვანესად მიმანია „საქართველოს საკითხი“. „ჩემი პირდაპირი უკავშირდება საბჭოთა კავშირის შექმნის პრობლემას. უნდა დავრწმუნდეთ, — რამდენად სწორად ტარდება რესპუბლიკების გაერთიანების პროცესი, თუ არის ახსოვლტურობით დაკული პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპი?“³⁶⁴

ფოტიევა. ნადედა კონსტანტინოვნა!.. (ხმადაბლა) მაქსიმ გორკი მუღლით.

ლენინი. (მთუხვად) მერე, რატომ აყოვნებთ? სთხოვეთ! (ფოტიევა აყოვნებს, კრუცკაია მოგონილი კმაყოფილებით ვეგება.)

კრუცკაია. მობრძანდით, აღარ გელოდით. დღეს ხომ ყრილობა გაიხსნა. (შემოდან).

ლენინი. აქვე ყრილობას ვაგვხსნით. დაბრძანდით. ახლავ სკამს მოვიტან.

გორკი. თქვენ ნუ შეწუხდებით! ჩვენ თვითონ. (შემოატქვს ფოტიევას).

ლენინი. წარმოვიდგენიათ, ექიმების წყალობით სტუმარი ფესტევი ჩვენება. (ანდრეევა ჯდება. გორკი დგას) მივლს ფოტიევით სცემდები გააქრეს.

გორკი. სკამი წველი რამ არის, ვლადიმერ ილიჩ! რაც შორს იქნება ჩვენგან, — მით უკეთესი. მიწა! აი, ის სულ სხვაა!.. დაჯდები, წამოწვიბი. მერე შევიტადები. მოხსნავ, დათესავ, მომი! სკამი რაა?!! ვერ გაინძრევი კაცი, გვერძინაბ, ვაღმეორადე. ან დ რ ე ვ ე ა. იმ წუთას სხვა დაახტება!..

გორკი. ასე დაუსრულებლად!.. კარგია, რომ თქვენს ოჯახში სკამის კულტი არა მფლობ.

ლენინი. მფევებმა ტკუა გვასწავლეს. მასებს სკამი სძულთ, მით უფრო ახლა. რეგულაცია სავარძელში არ გაიხრდება!.. ზეზური მუშაობა, ხელმედაც რწახებულის შრომა და პრიოლა გვეჩირდება. სკამზე ჯდომა ხელს შეგონის. (აღღრსით) ორმა წეობა გაიფრის, პა?!

ან დ რ ე ვ ე ა. საიუბილეო საღამოს შემდეგ თითქოს ორმა კვირამ განვლოთ.

გორკი. დრო მიჰქრის... თვალწინ ჩავებობი. მაგრამ იმდენად საინტერესოა ჩვენს გვერდით წარმოქმნილი ახალი სამყარო, რომ დღეების გავლას ვეღარ ვამჩნევთ.

ან დ რ ე ვ ე ა. დღევანდელი დღე კი შეუმჩნეველი არ დარჩება.

გორკი. 30 დეკემბერი?! ისტორიულია!.. ყრილობამ საპატოო თავმჯდომარეად ავირჩიათ: ვინც ადღენი გააკეთეთ ადამიანის ავტონომიის მოსაპოვებლად.

ლენინი. მე კი მგინია „ძალიან დამხამევე ვარ, რომ საკმაოდ ენერგიულად და საკმაოდ მკვეროდ არ წავერივი ყმადაღებულ საკითხში ავტონომიზაციის შესახებ“.³⁶⁵

გორკი. თქვენ ასე ფიქრობთ?

ლენინი. „საფხულში, როდესაც ეს საკითხი წამოიჭრა, მე ავად ვიყავი, ხოლო შემდეგ შემოდრომაზე, მეტისმეტი იმედი დავამყარე ჩემს გამოჯანმრთლებლაზე“.³⁶⁴

გორკი. მინც ვივალყურს ადვენებდით „საქართველოს საკითხის“ პროცესს?!

ლენინი. „მხოლოდ ის მოვასწარი, რომ ვესაუბრე ძერქინსკის, რომელიც კავკასიიდან ჩამოვიდა და მამამთ, თუ როგორ დგას ეს საკითხი საქართველოში. მოვასწარი აგრეთვე მოვლამარაკობიდი ზინოვიევის და გამომეთქვა ჩემი შიში ამ საკითხის გამო. იმამო, რაც მაცნობა ძერქინსკიმ, რომელიც სათავეში ედგა ცენტრალური კომიტეტის მიერ ქართული ინიციატივის „გამოსაკველვა“³⁶⁵ გაგზავნილი კომისიას, მე მხოლოდ ძალიან დიდი საშიშროება დავინახე“.³⁶⁷

გორკი. ასე გეოხულდა?..

ლენინი. „ეტყობა, ავტონომიზაციის მივლი ეს წამოწყება სრულიად არა სწორი და უღირო იყო“.³⁶⁸

გორკი. ავტონომიზაცია ნაკარნახევია აპარატის ერთიანობის ინტერესებით.

ლენინი. „რუსების იმ აპარატისა ხომ არა, რომელიც ცარიზმისაგანაა გამომღებული და რომელსაც მხოლოდ ოღნად აქვს წყიცხებული საბჭოთა მირინი“.³⁶⁹

გორკი. ახალი აპარატისა.

ლენინი. „უნდა დავეცედა ამ ღონისძიების გატარების მხრივ მანამდე, ვიდრე შეეძლებდით იმის თქმას, რომ ვენდობით ჩვენს აპარატს, როგორც ჩვენსას. ახლა კი ჩვენს სინდისს ვევე პირველ უნდა ვთქვათ: ჩვენად მიგზავნილი აპარატი, რომელიც სინამდვილეში ჯრკ ბიუდე ასესებით უტყობა ჩვენთვის და წარმოადგენს მერეუაზიულ და მფიციელ ნაყარ-ნუყარს“.³⁷⁰ (ყმაზე ხელს

იდებს) დაგწყველოს ღმერთმა!..

გორკი. გაწყნებთ?!

ლენინი. ფლორა მიწოდება. მაგრამ „როგორც კი გავთავისუფლები ამ წყველი კბილისაგან, ჩემი სალი კბილებით დავგლეჯ ველიკორუსულ შოინინსმ“.³⁷¹

გორკი. დიახ, უხდა დადგვა როდისმე ეს საკითხი და გადმოიჭრას კიდევ!

ლენინი. „არაფრად არ ვარცა საერთოდ ნაციონალიზმის საკითხის აბსტრაქტული დაყენება“.³⁷²

გორკი. რაკი მიგაჩნიათ, რომ საჭიროა საკითხის პრაქტიკულად დაყენება, სწანს არსებობს ორმხრივი ნაკონტრაქტული დაყენება, სწანს არსებობს ორმხრივი ნაკონტრაქტული დაყენება... არსებობს რეალური მეორეგვარი ნაციონალიზმი!!

ლენინი. რასაკვირველია, მაგრამ „აუცილებელია ერთმანეთისაგან განვასხვავოთ მხაგრელი ერის ნაციონალიზმი და პატარა ერის ნაციონალიზმი.“

მეორეგვარი ნაციონალიზმის მიმართ თითქმის ყოველთვის ისტორიულ პრაქტიკაში ჩვენ, დიდ ერის ნაციონალიზმი, დამნაშავენი აღმოჩნდებით ხილვით უამრავ ძალადობაში, და უფრო მეტიც — ჩვენდა შეუმჩნეველად ჩადვართ უამრავ ძალადობასა და შეურაცხყოფას. გაეხიანოთ... თუ როგორ აბუჩანდ იგდებდნენ სხვა ტომებზე, როგორ უწოდებდნენ პოლონელს უსათუოდ „პოლოაჩისკას“, თუ როგორ ამასსარაგებდნენ თათარს უსათუოდ „ჩინაზის“ შერქმევით, უკრაინელს როგორც „ხოხოლს“, ქართველს, და დანარჩენ კავკასიელ სხვა ტომებზე — როგორც „კავკასიელ ჩველვეს“.³⁷³

გორკი. დიახ, არის ასეთი ცოდვა. რა არის ამისათვის საჭირო?

ლენინი. „ამისათვის არა მარტო ფორმალური თანასწორება საჭირო, ამისათვის საჭიროა ასე თუ ისე აბანზ-დაბურო სხვა ტომებზედასა და შინი დამოძიებით ის უნდობლობა, ის ეჭვიანობა, ის წყენა, რაც ისტორიულ წარსულში მიუყენებია მისათვის „დიდმპრობლი“ ერის მოაერობაში“.³⁷⁴

გორკი. ბოლშევიკებისათვის, კომუნისტებისათვის, საჭირო აღარ უნდა იყოს ამის შემდგომი, კიდევ უფრო დაწვრილებითი განმარტება, მით უფრო, თუ არა ამის რაიმე მაგალითი.

ლენინი. „ეფთხობა, რომ ამ შემთხვევაში, ქართველი ერის მიმართ, ჩვენ გვაქვს იმის ტიპური მაგალითი, სადაც საქმიანდმი ქვეშაობრივად პროლეტარული დამოკიდებულება მოითხოვს ჩვენგან უაღრეს სიფრთხილეს, თავსაზიანობასა და დამთხოვლობას“.³⁷⁵

კრუპკა ი. ა. „არა მარტო ჩვენგან, ველიკორუსებისაგან, თვით ქართველი კომუნისტებისაგანაც საკუთარი ხალხისადმი“.³⁷⁶

ლენინი. „ქართველი, რომელიც უგულებელყოფს საქმის ამ მხარეს, ათვალუნუნებით წამოიხრის ბრალდება „სოციალ-ნაციონალიზმი“, მაშინ როდესაც ის თვითონ არის ნაწილი და ქვეშაობრივად არა მარტო სოციალ-ნაციონალი“, არამედ უხეში ველიკორუსული დერფითორად, ეს ქართველი არსებითად არღვევს პროლეტარული კლასობრივი სოლიდარობის ინტერესებს“.³⁷⁷

გორკი. დიდი სიფრთხილად საჭირო. არაჩვეულებრივი შეგნებლობა და თავდაჭერილობა გვჭირდება, — გადაუწევაშეშობლობა...

ლენინი. „ამ შემთხვევაში სჯობია ეროვნული უმცირესობისადმი დამთხოვლობისა და ღმობიერების მხრივ გადასვლაშით, ვიდრე დაგვლით მართლი“.³⁷⁸

კრუპკა ი. ა. „სხვა ტომებზე, ყოველთვის გადაამალმებენ ხოლმე ქვეშაობრივად რუსული განწყობილების მხრივ“.³⁷⁶

ლენინი. „ვეშიშობ, რომ ამხანაგმა მერქისნიმაც, რომელსაც კავკასიაში იყო ამ „სოციალ-ნაციონალიზმი“ დაწვავაშობლობა საქმის გამოსაკვლეველად, გამოამქლავანა მხოლოდ თავისი ქვეშაობრივად რუსული განწყობილება“.³⁸⁰ ასეთი რამ კი გათიშვის წყაროა.

გორკი. ხომ არ გაფიქრებთ გათიშვის შესაძლებლობა, საერთოდ?!

ლენინი. „ამ შემთხვევაში ვერაფერი დონისიძება ვერ შესძლებს გათიშვის თავიდან აცილებას, მაგრამ შეიძლება მეტეს, ეს მეტად შორეული მომავალია“.³⁸¹

გორკი. პარტიის სიმტიკიც მისი წევრების პირადული ხასიათიც განაპირობებს.

ლენინი. „სიმტიკიცის საკითხში ამ თვალსაზრისით ძირითადია ცენტრალური კომიტეტის ისეთი წევრები, როგორები არიან სტალინი და ტროცკი. მათ შორის ურთიერთობა, ჩემი აზრით, შეადგენს იმ გათიშვის საფრთხის დიდ ნაწევარს, რომელიც შეიძლება თავიდან აგვეცილებინა“.³⁸²

გორკი. პირადული, სუბიექტური — ობიექტურის ანარეკლი!

ლენინი. გეთანხმებით, მაგრამ „სტალინმა, როცა ის გენერალური მდივანი გახდა, თავის ხელში მოაკიცი განუზომელი ძალაუფლება და მე დარწმუნებული არა ვარ, შესძლებს თუ არა იგი ყოველივეს საკმაოდ ფრთხილად გამოიყენოს ეს ძალაუფლება. მეორე მხრივ, ტროცკის, როგორც ეს უკვე დაამტკიცა მისმა ბრძოლამ ცენტრალური კომიტეტის წიხაღმდეგ... მოსაძლეს მეტისმეტად თავდაჯერებულობა და მეტისმეტი გაკაცება საქმის წინადა აღმინისტრაციული მხრივ“.³⁸³

გორკი. „მე მსმენია თქვენი აზრი ტროცკისზე, ძალად გაცვირვებულ ვარ, რომ მალაღი აზრისა ხართ მის ორგანიზატორულ უნარზე“.³⁸⁴

ლენინი. „დაახ ვიცი, მისდამი ჩემს დამოკიდებულებაზე, როგორცა ცნობენ. მაგრამ რაც არის, ის არის, რაც არ არის — არ არის, რაც უნდა ვიცი. აი, ხომ შესძლებს თავი მოეყვანა სამხედრო საკვირისტიკისათვის... (ჩაეხუტა, დაფიქრდა) მაგრამ, როგორც არ უნდა იყოს, მე ვარ არ არის ჩვენთან არის... მაგრამ ჩვენი არაა. პარტიე-მოყვარეა. არის მასში რაღაცა... უსაზოვნო, ლასალის წახაცხობი“.³⁸⁵

გორკი. მეტისმეტად დიდ მნიშვნელობას ხომ არ ანიჭებთ ამ ორ პიროვნებას?

ლენინი. „ახსენებელი ცენტრალური კომიტეტის ორი გამოჩენილი ბელადის ამ ორ თვისებას შეეძლება უნებურად გამოიწვიოს გათიშვა, და თუ ჩვენი პარტია არ მიიღებს ზომებს, რომ ამას ხელი შეუშალოს, შეიძლება მოულოდნელად მოხდეს გათიშვა“.³⁸⁶

გორკი. „ოქტევეს თავის დროზე ბრალად გდებდნენ მეტისმეტ მიდრეკილებას პოლემიკისა და გათიშვისადმი“.³⁸⁷

ლენინი. „უქმველია, თავის დროზე ერთსაც და მეორესაც ჰქონდა ადგილი, მაგრამ ძნელი გასაკვირი არ არის, რომ ჩვენი პარტია თავს ვერ დააღწევდა შინაგან სიუსუსტენსა და სიმტიკიცს, რომ თავისი წრიდან არ განეუდგებოდა არაპროლეტარული იპორტუნისტული ელემენტები: ლასალი მართალი იყო, როცა ამბობდა: „პარტია მტიკიცდება იმით, რომ წუნდეს თავის თავს“.³⁸⁸

(შეუბრუნო თვითკე).

ფოტიე ვ. ა. ნადეჟდა კონსტანტინოვნა! კამენევი და ზინოვიევი ნაზვს ითხოვე. მე ავუსხენი, რომ სასტიკად აკიდრული მექვს... სწანს (გორკი-ანბრეკვასკან) თქვენი მოსვლა საერთო ნებართვად მიიჩინეს (კრუპკა-კაია და ფოტიევა გადან).

ან დ რ ე ვ ე ა. ჩვენი ბრალთა, ალექსეი, დავაყენოთ.

გ ო რ კ ი. ჩუმაღ გავიდეთ მეორე კარიდან.

ან დ რ ე ვ ე ა. შენ იმსახილლე ხარ, რომ შევგამჩნევდნ. წე-
ნან ბიჭებმა იცნეს, მთელი სოფელი შეგვიყარეს.
ლ ე ნ ი ნ ი. ხალხს სწყყურია თავისი საყვარელი მწერლის
ნახვა.

გ ო რ კ ი. თქვენი ხმის, მებრძოლი ხმის გაგონება, ვლ-
ადიმერ ილინი!

ლ ე ნ ი ნ ი. ნუ, ნუ მტყვიით!.. არ დამივიწყოთ!.. (გადიან).
კ რ უ პ ს კ ა ი ა. (შემოუსტევა ზინოვიევის და კამერეს)

მხოლოდ ორი სიტყვიით, პოლიტიკაზე სუ!.. თეორიუ-
ლი დისკუსია არ გამართოთ, დადლილია.

ზ ი ნ თ ვ ი ე ვ ი. არავითარ შემთხვევაში! ეს საქმე კამოს
ესტრევიტოდა... (გალიმებით).

ლ ე ნ ი ნ ი. რა მოხდა?.. რატომ ხმას არ მავწდის?! რეგო-
ლუიამ დამსვენაო!..³⁸⁹ ჩინებული რეგოლუციონერია...
მოუსვენარია...

ზ ი ნ თ ვ ი ე ვ ი. დაისვენა...

ლ ე ნ ი ნ ი. არ მესმის?!. (შემოდის ფორტევა)

ფ ო ტ ი ე ვ ა. ნადედა კონსტანტინოვა! ტელეფონთან
გთხოვე!

კ რ უ პ ს კ ა ი ა. ვინ?

ფ ო ტ ი ე ვ ა. სტალინი... (გადის).

კ ა მ ე რ ე ვ ი. თბილისში ყოფნასას, სამწუხაროდ, ჩემს
თვალწინ მოხდა. ვერის დელმართი აქვთ, — ერთი ვიწ-
რო რაღაც, ციკაბო, საშინლად მიხვეული... ვვლსობე-
დით შეგებოდა. მანქანა დაეჯახა და...³⁸⁹ (ლენინი და-
დუმდა).

ლ ე ნ ი ნ ი. „როგორ ვერ მოუფრთხილდნენ კამოს?!“⁴⁰⁰
(გული შეუღონდა).

მითითებები სურათი

ავანსცენა. საწოლი ოთახის ფარდის უკან მხარ-
ტაღეფონთან მიდის კრუპსკაია. უურბოლი იხმის სტა-
ლინის ხმა.

ს ტ ა ლ ი ნ ი. თქვენ კარვად იცით, რომ ცვ-ს პლენუმმა
სასტიკი რეჟიმე დააწესა ლენინის სამკურნალოდ?

კ რ უ პ ს კ ა ი ა. ვიცი!

ს ტ ა ლ ი ნ ი. და მაინც არღვევთ. სტუმრობით ღლით, საქ-
მიან წირილებს აწვდით, მიმდინარე საკითხებზე ვლ-
პარაკებით. განა არ იცით, რომ არ შეიძლება!..

კ რ უ პ ს კ ა ი ა. „რაზე შეიძლება და რაზე არ შეიძლება
ლაპარაკი ილიონთან, მე ყველა ექიმზე კარვად ვიცი.
რადგან ვიხიდა, რა ალერაგებს მას და რა არა. ყოველ
შემთხვევაში, სტალინზე უკეთა“.⁴⁰¹

ს ტ ა ლ ი ნ ი. რაკი ასეა, იძულებული ვარ ვთხოვო პოლიტ-
ბიუროს მომხმსნას პერსონალური პასუხისმგებლობა
მკურნალობის რეჟიმის დაცვაზე, ამიერიდან თქვენ ითა-
ვეთ!..⁴⁰²

კ რ უ პ ს კ ა ი ა. „მე პარტიაში პირველ დღეს როდი
ვარა“.⁴⁰³

ს ტ ა ლ ი ნ ი. მაშ, როგორც პარტიის წევრს, კატეგორიუ-
ლად გავალებთ განუხრებლად შეასრულოთ ცვ-სა გადა-
წყვეტილება! წინააღმდეგ შემთხვევაში...

კ რ უ პ ს კ ა ი ა. „ოცდაათი წლის განმავლობაში მე არც
ერთი ამხანაგისაგან არ მამინია უკუმი სიტყვა, პარ-
ტიისა და ოლირის ინტერესები ჩემთვის ნაღვედ ძვირ-
ფასი არ არის, ვიდრე თქვენთვის. მე ახლა მაქსიმალუ-
რი ნებისყოფა მჭირდება“.⁴⁰⁴

ს ტ ა ლ ი ნ ი. ...თქვენს მოქმედებას განიხილავს საკონტრო-
ლო კომისია... ავეთ პასუხი!..⁴⁰⁵

კ რ უ პ ს კ ა ი ა. „ეჭვი არ მუპარება, საკონტროლო კომისია
ერთსულოვნად დადასტურებს ამ თქვენს მუქარას. მაგ-

რამ მე არც დრო და არც ძალები მაქვს ამ სულელური
კინკლაობისათვის“.⁴⁰⁶

ს ტ ა ლ ი ნ ი. მე დავამთავრე!..

კ რ უ პ ს კ ა ი ა. „მეც ცოცხალი ადამიანი ვარ!.. ნერვები
მტანსმეტად დაძაბულია“.⁴⁰⁷ (პაუზა, ლმობიერად)...
ჩასთავალდ ჩემი მოქმედება ფრიად დასანან შემთხვე-
ვაა.

ს ტ ა ლ ი ნ ი. რაკი ასეა, დავივიწყოთ ეს უსიამოვნო სა-
უბრობა.⁴⁰⁸

კ რ უ პ ს კ ა ი ა. დავივიწყოთ.⁴⁰⁹
(ქრება)

მითითებები სურათი

1928 წლის 6 მარტი, სოფელი გორკა, ლენინის სა-
წოლი ოთახი. ლენინი, ვოლოდიჩევა, კრუპსკაია.

ლ ე ნ ი ნ ი. ჩაიწერეთ!

ვ ო ლ დ ი ჩ ე ვ ა. რაც შეიძლება მოკლედ... ექიმები წე-
თებს ითვლიან.

ლ ე ნ ი ნ ი. წუთებს ითვლიან. მე კი საუკუნეზე არ მყვოფა.
მაინც უნდა მოვასწრო.

ვ ო ლ დ ი ჩ ე ვ ა. გისმენთ!

ლ ე ნ ი ნ ი. „რეოციკსი... მე დიდად გთხოვდით, აიღოთ
თქვენ თავზე „საქართველოს საკითხის“ დაცვა პარტიის
ცვ-ში... თუ თქვენ დათანხმდებოთ ითავოთ მისი დაც-
ვა, მე ამით შემქმნება დამწინდებელი ვიყო. თუ თქვენ
რამისმს გამო არ დათანხმდებით, — მაშინ დამიბრუ-
ნები მთელი ეს საქმე. მე ჩავთვლი ამას თქვენი უთან-
ხმობის ნიშნად“.⁴¹⁰

ვ ო ლ დ ი ჩ ე ვ ა. კურიერთი?

ლ ე ნ ი ნ ი. „ტელეფონით! არქისასწრაფოდ... პირადად
წაუკითხეთ და პასუხი ჩაიწერეთ“.⁴¹¹

ვ ო ლ დ ი ჩ ე ვ ა. დრო ამოიწურა, ვლადიმერ ილინი!

ლ ე ნ ი ნ ი. მე ყოველთვის ვიცავ რეგლამენტს პარტიის
საქმეებში, ახლა კი ჩემს პირად ოჯახს შეეხება. ამი-
ტომ უფლებას ვიტოვებ შეუსლუდავად გიკარნახოთ.

ვ ო ლ დ ი ჩ ე ვ ა. ბრძახეთ.

ლ ე ნ ი ნ ი. „ფრიად საიღბლოდ... პირადად.

პატვიცემით ლენინი!

თქვენ დაუშვით უხეშობა, როცა ტელეფონთან გამოუ-
ძახებ ჩემს ცოლს და გალანძღვთ იგი, თუმცა მან თან-
ხმობა გაგიცხადათ დავიწყებულიყო ნათქვამი, მიუხე-
დავად ამისა, ეს ფაქტი ცხობილი გახდა მისივე მხრივ
ზინოვიევის და კამერესათვის. მე სურვილი არა

მაქვს ასე ადვილად დავივიწყო ის, რაც ჩემს წინააღ-
მდეგ გაკეთდა, და სალაპარაკოვ არაა, რომ გაკეთუ-
ბულს ჩემი ცოლის წინააღმდეგ მე ვთვლი გაკეთებულად
ჩემს წინააღმდეგაც, (პაუზა) ამიტომ გთხოვთ, ასწონ-

დადწინით თანახმა ხართ წაიღოთ ნათქვამი უკან და
ბოდიში მოხანლოთ, თუ ამჯობინებთ გაწყვიტოთ
ჩემს შორის დამოკიდებულება.

პატვიცემით ლენინი.⁴¹²

კ რ უ პ ს კ ა ი ა. (შემოთებით) გადაიკლავ. კარნახის
დროც ამოიწურა, ექიმებს არ უნდა აწყვინოთ.

ლ ე ნ ი ნ ი. მძ!.. არ ვაწყენინო!.. რასაკვირვლია!.. მე, მოვ-
რჩი... მეტი აღარ!.. ახლა დავისვენებ, დიდხანს დავის-
ვენებ... დაველოდები, თუმცა აკრძალული მაქვს ჩემს
წირობებზე პასუხის მიღება, მაგრამ არა მწყინს... მჯე-
რა მივიღებ... სტალინი ახლა კი დარღვევს ცვ-ს პლენ-
უმის მიერ დაწესებულ სასტიკ რეჟიმს ჩემს მოსარჩე-

ვად და აუცილებლად მიმწერს. მე ამასოლტურად
მჯერა, რომ შევძლებ. დიახ, უნდა მიპასუხო! რადგან
ესმის, რომ მოვდა... (პაუზა) თუმცა ისიც სჯობს, რომ
მტიციედ იცავს მასზე დავისწინებულ პერსონალურ პასუ-

ხისმგებლობას — არავინ არ მელაპარაკოს პოლიტიკაზე.

მაგრამ ჩემ ცოლთან ლაპარაკი განა პოლიტიკა?! რასაკვირვებია, არაა.. ან, იქნებ, მართლაც არის?!

ვოლოდიჩევა (შემოაქვს მანქანაზე გადაბმული წიწვითი რაბიტი?)

წავიკითხოთ?

ლენინი. შე თვითონ!.. (კითხულობს).

„სტალინისათვის... წერილის გაგზავნა ჯერჯერობით გადასდეთ. დღეს რაღაც კარგად არ გამოძის. თავს ცუდად ვგრძნობ. ტროცკის ელაპარაკეთ!“⁴¹³

ვოლოდიჩევა. დიხს!..

ლენინი. „ჩინებულება. პასუხი ჩაიწერეთ?“⁴¹⁴

ვოლოდიჩევა. „თქვენს თხოვნაზე უარი თქვა!.. ავადმყოფობას იმიზეზებს. „საქართველოს საკითხის“ დაცვის ვერ ვიკისრებო!“⁴¹⁵

ლენინი. „მინა ჩვენი არ არის! ჩვენთან არის და ჩვენი არ არაა.“⁴¹⁶ (პაუზა) წაუღეთ წერილი სტალინს!..

პრუჰსკაია. (ვოლოდიჩევას გვერდზე გაიხმობს) „სტალინის ამ წერილს ნუ გაუგზავნი... შეაჩერეთ!“⁴¹⁷

ვოლოდიჩევა. „ვლადიმერ ილიჩის დავალების შესრულებას ვერ შევაჩერებ!“⁴¹⁸

* * *

(პრუჰსკაია შემოფოთებით მიდის კედელთან მოფარებულ ტელეფონთან)

პრუჰსკაია. ზინოვიევი! გამარჯობათ!

წერილი სტალინსაც გაუგზავნა. ფრიად აღვლევებულია. შევეცადე დამეყოფებინა გადაცემა, მაგრამ ვოლოდიჩევა ვერ ბედავს. ლმერთმანი, გამოუვალი მდგომარეობაა. ილიჩის ფანჯრის... პასუხს ელის. ტროცკისაფნ უკვე მიიღო... უარი!.. ანა დიდად დააღწინა. შესაძლოა ახვევდ და უფრო უსიამოვნოდ უპასუხს სტალინსაც!.. ეს უფრო მეტად აგნებს მის ჯანმრთელობას. არადა მოუთმენლად ელის... ვოლოდიჩევის ხელში ვიღაც პირადად გადასცეს სტალინს და ხელში ახელში მიიღოს მისი პასუხი...⁴¹⁹

* * *

ლენინი. ნადიშა, რა რიცხვია დღეს?..

პრუჰსკაია. 6 მარტი. 1923 წლის 6 მარტი... გაზაფხული დადგა, ვალოლია.

ლენინი. სასიამოვნო დილაა... დიდად კმაყოფილი ვარ. „საქართველოს საკითხის“ ხელმეორედ გამოკვლევა ენერგიულად დაიძრა...⁴²⁰ ხომ ასეა, ნადეჟდა!..

პრუჰსკაია. შენი მოთხოვნიტი კამენევისა და კუბიშევის კომისია ხვალ თბილისში მიმგზავრება.⁴²¹

ლენინი. ეს ძალიან კარგია, დიდებული!.. (პაუზა)... ვოლოდიჩევა დაბრუნდა?.. (მორიდებით) მინდა ვუკარნახო.

პრუჰსკაია. საკმარისია, ვალოლია, დღეს ზომასზე მეტად გადაიქნეე.

ლენინი. სიხარულმა და კმაყოფილებამ დაღლა არ იცის: ორი სიტყვა, ორად ორი სტრიქონი... მეტი არაა!.. „ისე არ დაამეძინებო, ვერ მოვიყვებ!“⁴²²

პრუჰსკაია. კარგი, მე ჩავიწერ.

ლენინი. გვრიდები, როცა თავს ცუდად ვგრძნობ... ახლა ისევე კარგად ვარ... ძალიან კარგად, ამიტომ უნდა ვიჩქარო, მინდა მოვასწრო. „საქართველოს საკითხი“ უნდა დავამთავრო!..⁴²³

(კარნახობს დეკემს)

თბილისი. საქართველოს კომუნისტებს.
„პატივცემული ამხანაგებო!
მთელის ყურადღებით ვადევნებ თვალს თქვენს საქმეს
...გაზადადებ თქვეთვის ბართეის და სიტყვას.
პატივისცემით ლენინი!“⁴²⁴

პრუჰსკაია. რა გემატება?

ლენინი. თავბრუ მხევევა (შემოდის ვოლოდიჩევა)

ვოლოდიჩევა. დავალემა შევასრულე; ხელში გადავეცი... იმავე უთს, დაყოფებო ჩამაწერინა პასუხი.

სტალინი დიდად შეუწბდა... იგი ბოლომს გიხდით, ძვირფასო ვლადიმერ ილიჩი...⁴²⁵ (პაუზა)

პრუჰსკაია. ლენინი აღარ გვისმენს!.. საქართველოზე შეწყდა მისი ფიქრი.⁴²⁶ (დეკემის ტექსტს გადასცემს ვოლოდიჩევის)

ვოლოდიჩევა. (დახედავს ტექსტს)

უკანასკელი ნაკარნახევი... ამ სიტყვებით დასრულდა ლენინის ცხოვრების ბოლო ტომი, ბოლო ფურცელი, ბოლო სტრიქონი.⁴²⁷ (ქრება)

მიჩაილმიძე სურათი

(ვანასტენის ორივე კუთხეში ჩნდება ორი მოხრბობული ქალა შევებში)

პირველი. 1922 წელი, 12 დეკემბერი. მისოფი. კრემლი..

ლენინი პირველად გაეცნო „საქართველოს საკითხის“ და იმ დღიდან ხელი არ შეუშეა მას.⁴²⁸

მეორე. 1923 წელი, 6 მარტი. სოფელი გორკა.

ლენინი უკანასკნელად გაეცნო „საქართველოს საკითხის“ და იმ დღიდან ვეღარ დაუბრუნდა მას.⁴²⁹

ორივე. დღეები გადიოდა... ლენინი იღვებოდა...

სიცოცხლე იღვებოდა... მეორე ისე ეკეთებდა და ხალხის იმეღს ფრთა ვსებოდა...

პირველი. შემდეგ?..

მეორე. იმეღი გაწყდა!..

პირველი. 1924 წელი, 21 იანვარი... მეორე. საღამოს 6 საათი და 50 წუთი...

ორივე მთხობეღი. სამუდამოდ შეწყდა ლენინის გაულისცემა.

პირველი. იგი წავიდა უკედავებაში!.. მეორე. იგი დარჩა მხესიერებაში!..

(სცენური შორეტიდან ისმის ფიცის ხმა).

ხმ ა. „მიდიდა რა ჩვენგან, ამხანაგმა ლენინმა გვიანდერდა ჩვენ მალა გვეჭირის და წმინდად დავიცუთ ჩვენი პარტის ერთიანობა, როგორც თვინის ჩიხი. გეფიცებით შენ. ამხანაგო ლენინ, რომ ღირსეულად შევასრულებთ ამ შენს ანდერძს...“⁴³⁰

ქეოს სამყაროსი. „ამ შენს ანდერძს!“

ხმ ა. „მიდიოდა რა ჩვენგან, ამხანაგმა ლენინმა გვიანდერდავ ჩვენს მთელი ძალონით განვამტკიცოთ მუშებისა და გლეხების კავშირი... განვამტკიცოთ და გავაფართოოთ რესპუბლიკების კავშირი... გვიანდერდა ჩვენ კომუნისტური პრინციპებისადმი ერთულება.“

გეფიცებით შენ, ამხანაგო ლენინ, რომ არ დავხოვათ ჩვენს სიცოცხლეს, რათა ღირსეულად შევასრულოდ ეს შენი ანდერძი...“⁴³¹

ქეოს სამყაროსი. „ეს შენი ანდერძი!“

ხმ ა. „მაშ დავდოთ ფიცი!“⁴³²

ქეოს სამყაროსი. „...დადოთ ფიცი!“⁴³³

ფიცი!.. ფიცი!.. ფიცი!“

ქართული ჩემოსოკები უკანაპლ ქინოლქსიქონი

ბუნებრივად ის ცხოველი ინტერესი, რომელსაც ჩვენში იწვევს ყოველი ახალი უცხოური წიგნი კინოხელოვნების საკითხებზე. ხოლო, თუ უცხოელი ავტორი რამდენადმე მაინც ეხება ჩვენს ეროვნულ კინემატოგრაფიას, აუცილებელია კრიტიკულად განვიხილოთ ეს ნაშრომი და მკითხველთა ფართო მასებს გაეზიაროთ მისი ავ-კარგი.

სწორედ ამ კუთხით გვსურს მივუღწეოთ „კინომუშაკთა ლექსიკონს“ („Dictionnaire des cinéastes“, რომელიც 1965 წელს პარიზში გამოცემა ცნობილმა ფრანგმა კინოსტორიკოსმა, აჟ განსვენებულმა ერთვ სადულმა.

მოკლე წინასიტყვაობაში ერთვ სადული გამოცემლის ტრადიციულ სერხს მიმართავს და შენიშნავს, რომ ლექსიკონს არა აქვს პრეტენზია „ამომწურავად და შესანიშნავად იცის შედგენილი“. ახლა ძნელი დასადგენია, რაოდენ წრფელი იყო ეს სიტყვები, მაგრამ სარეცენზო შრომა რომ მართლაც არ არის შედგენილი „ამომწურავად და შესანიშნავად“, ფაქტია.

უბრუნდეთ ყოვლისა, მსუბუქად რომ ვთქვათ, უჩვეულოა ის პრინციპი, რომლითაც ერთვ სადული უსწავლდა-ნელია. ეს შენიშვნა თანაბრად ეხება როგორც წინამდებარე ლექსიკონის შედგენის მეთოდოლოგიას, ასევე თვით მასალის ლოკაური შეჩვენების, გეგმაზომიერი განაწილებისა და მოწოდების პრინციპებს. ერთვ სადული ნაშრომი არ არის ჩვეულებრივი კინოლექსიკონი, ანუ საცნობარო-ენციკლოპედიური გამოცემა, რომელიც მოწოდებულია მკითხველთა ფართო მასებისა და პროფესიონალი კინემატოგრაფებისათვის გააშუქოს კინოხელოვნების საერთო საკითხები, მისი ისტორია თუ განვითარების პერსპექტივები (ერთვით, ახალ ტექნიკურ მიღწევებთან დაკავშირებით) და სხვ. სწორედ ასეთია, თუნდაც საბჭოთა „კინოლექსიკონი“. თავისი სტრუქტურის მხრივ, ერთვ სადულის ნაშრომს შეიძლება უფრო კონკრეტული სახელი მოვუძებნოთ და ცნობილ კინორეჟისორთა ლექსიკონი ვუწოდოთ, ოდნავ იმ პირობით, რომ ამ შემთხვევაშიც ავტორისეული პრინციპი სუბიექტური და პირობითია.

მაშ ასე, სარეცენზო ლექსიკონი უმთავრესად მხოლოდ კინორეჟისორებს ეხება. მაგრამ ვინ არიან ისინი, რომელ ერეგებასა თუ შემოქმედებით მიმართულებას ეკუთვნიან — ამ მხრივ ავტორი სულაც არ შემოიფარგლება რაიმე პირობითი თუ რეალური ჩარევებით და ეცდომბს, რაც შეიძლება მასშტაბურად ასახოს მსოფლიოს კინემატოგრაფია. მხოლოდ ერთს კი შენიშნავს, შევეცადე ნაშრომში წარმომდგინა სამომავლედ ეროვნება, რომელიც საფრანგეთისათვის უფრო ცნობილიაო.

წინამდებარე ლექსიკონი, — კვითხვობით წინასიტყვაობაში, — ყველასათვის ხელმისაწვდომია თავისი ფორმებისა და ფაისის გამო. რა თქმა უნდა, იგი სულაც არ არის ისეთი უმომენტური, როგორც იტალიური ლექსიკონი, რომლის პირველი ექვსი ტომი 40-50 000-მდე სა-

ტრას შეიცავს (მასში მსახიობებიც არიან). ზოგ შემთხვევაში შეიძლება ერთი და იგივე ინტერესების კინორეჟისორისავე ერთ-ერთი გამოვარჩივთ, მაგრამ ეს ჩვენად უნებურად მოხდა. ზოგის გამოტოვება თვითნებურია, ზოგისა — არაა.

ბუნებრივია, ჩვენს მკითხველს აინტერესებს, როგორ არის ერთვ სადულის ლექსიკონში წარმოდგენილი საბჭოთა კინემატოგრაფია, კერძოდ, ქართველი კინორეჟისორები. მაგრამ, სანამ უშუალოდ ამ კონკრეტულ საკითხს შევეხებოდეთ, გარკვეული პარალელისა და შედარების მიზნით, საჭიროა, უბრალოდ ჩამოვთვალოთ მაინც ერთვ სადულის კინოლექსიკონში შეტანილი საბჭოთა კინომუშაკები ფრანგული ალფაბეტის მიხედვით. ესენი არიან: რეჟისორები გრიგოლ ალექსანდროვი (ლექსიკონში მითაცხებულია მისი ფოტო, სტატუსი კი უკავია 43 სტრებიონი), ალექსანდრე ალოვი (15 სტრებიონი), ბორის ბარნეტი (52), ამო ბეკნაზაროვი (11), სევენარისტი და კინოჟიურტიკონი მიხეილ ბლეიმაინი (4), რეჟისორი სერგეი ბონდარჩუვი (კადრი ფილმიდან „ბედი კაცისა“ და 10 სტრებიონი), რეჟისორ-მულტაიმედიკატორები ვალენტინა და ზინაიდა ბრუმბერგები (5), კომპოზიტორი დიმიტრი შუსტაკოვიჩი (11), დოკუმენტალისტები ესთერ რუბინი (ფოტო და 28 სტრებიონი), ბორის დონიანი (7), რეჟისორი მარკ დონსკოი (ფოტო, კადრი ფილმიდან „რეჟისორები“ და 50 სტრებიონი), კომპოზიტორი ისააკ დუნაევსკი (9), რეჟისორები ალექსანდრე დივევსო (ფოტო, კადრები ფილმიდან „არსებალი“, „მიწა“ და 113 სტრებიონი), ფიმი მიუგანი (5), სერგეი ვიუნშტეინი (კადრები ფილმიდან: „ჯაგუშოსანი „პოტიომკინი“, „გაუმარჯოს მექსიკას“, „ივანე მისოსანს“, „ივანე მისოსანს“ გადაღების მომენტი და 115 სტრებიონი), ფრიდრიხ ერმლერი (ფოტო, კადრები ფილმიდან „იმპერიის ნამსხვრევი“, „დაიდი გარდატეხა“ და 77 სტრებიონი), ვლადიმერ გარდინი² (14), ოპერატორი ანატოლ გოლოვინა (5), რეჟისორი სერგეი გერსამინოვი (კადრი ფილმიდან „ახალგაზრდა გვარდა“ და 44 სტრებიონი), გამომგონებელი სიმონ ივანოვი (7), რეჟისორი ვეგნი ივანოვ-ბარკოვი (4), მულტაიმედიკატორი ივანე ივანოვ-ვანი (8), დოკუმენტალისტები რომან კარბენი (ფოტო და 23 სტრებიონი), მიხეილ კაუფმანი (13), კომპოზიტორი არამ ხაჩატურიანი (6), რეჟისორი იაკობ ხეიფევი (ფოტო და 44 სტრებიონი), დოკუმენტალისტი ოლია კოპალიანი (15), რეჟისორები ლევ კულევოვი (ფოტო და 83 სტრებიონი), ლევ კულევანოვი (8), გრიგოლ კოხინცევი (ფოტო, კადრი ფილმიდან „ახალი ბაბილონი“ და 59 სტრებიონი), ვლადიმერ ლევოშინი (კადრი ფილმიდან „თეთრად ფრიალებს აფრა ელი“ და 8 სტრებიონი), ლეონიდ ლუკოვი (9), ოპერატორი ალექსანდრე მოსკოვინი (7), რეჟისორი ვლადიმერ ნაუშოვი (3), მსახიობი და რეჟისორი ნიკოლოზ ოხლოპკოვი (7), ოპერატორი სერგეი ურუსევი (16), რეჟისორები ვლადიმერ პეტროვი (10), ვაე-

ვოლოდ პუდოკინი (ფოტო, კადრები ფილმიდან „დედა“, „ჩინგის ხანის შთამომავალი“ და 132 სტრიქონი), კომპოზიტორი სერგეი პროკოფიევი (19), რეჟისორი იაკობ პროტკანოვი (43), მულტიმედიკატორი ალექსანდრე პეტუსკო (10), რეჟისორები ივანე პირიევი (ფოტო და 34 სტრიქონი), იული რაიზმანი (ფოტო და 61 სტრიქონი), გრიგორი როსკო (32), მიხეილ რომი (ფოტო და 39 სტრიქონი), აბრამ როში (19), მასონ მასონი (7), იგორ საჩენკო (19), მულტიმედიკატორი ლადისლავ სტარევიჩი (34), რეჟისორი ვერა სტროვეა (7), მასხიობი ბორის ჩირკოვი (4), რეჟისორი გრიგოლ ჩუხანი (ფოტო და 55 სტრიქონი), ოპერატორი დედურ ტრესე (ფოტო და 46 სტრიქონი), რეჟისორები ვიქტორ ტურინი (4), ლევ ტრაუბერგი (16), ლენინე ვარლამოვი (9), გიორგი ვასილიევი (4), სერგეი ვასილიევი (კადრი ფილმიდან „ვახავეი“ 54 სტრიქონი), დოკუმენტალისტი მიკა ვერტოვი (ფოტო და 112 სტრიქონი), სცენარისტი ვსევოლდე ვიშნევსკი (6), რეჟისორები სერგეი იუტკევიჩი (95 სტრიქონი, კადრი მულტიმედიკაციური ფილმიდან „აბანო“, ფოტოს მავერ გამაყინებულია ს. იუტკევიჩის ცნობით პორტრეტი, რომელიც 1946 წელს შეასრულა ჰეკასმა), ალექსანდრე ზარინი (9), დოკუმენტალისტი ალექსანდრე ზუვინი (13).

როგორც ვხედავთ, სარეცენზიო ლექსიკონში მომე სამართა რესპუბლიკეში წარმოდგენილია მხოლოდ რეჟისორების ალექსანდრე დოჟეენკოს, იგორ საჩენკოს (ურანიან) და ამი ბეკ-ნაზაროვის (სომხეთი) სახით. ჩვენი რესპუბლიკიდან აქ აქ სუთი კინემატოგრაფისტია. ესენი არიან ცნობილი ქართველი კინორეჟისორები (ისევ ფრანგული ალფაბეტის მიხედვით): თენგიზ აბულაძე (გვ. 7), ნიკოლოზ შენგელაია (გვ. 48), მიხეილ კალატოზოვი (გვ. 123), მიხეილ ჭიაურელი (გვ. 218) და რევაზ ჩხეიძე (გვ. 218). ასე, რომ „რათდინობის“ მხრივ, სხვა მომე რესპუბლიკეებთან შეადარებით, საყვედური არ გვიქონია, მაგრამ ეს ხომ არ არის მთავარი. სულაც არ გვიწინა მათგან-კატორ გამოანგარიშებზე შევადგეთ — პეტრეს უფრო მეტი სტრიქონი ვუთვინოდა თუ აბაღეს, მაგრამ მკითხველის საინფორმაციოდ მოგვყავს ის სტრიქონთა რაოდენობა, რომელიც ჟორჟ სადულმა ქართულ კინემატოგრაფისტებს დაუთმო (მკითხველი თავად შეაფასებს ამ მონაცემებს): მიხეილ ჭიაურელი — 33 სტრიქონი, მიხეილ კალატოზოვი — ფოტო და 23 სტრიქონი, ნიკოლოზ შენგელაიას, თენგიზ აბულაძესა და რევაზ ჩხეიძეს — ექვს-ექვსი.

აქედან თენგიზ აბულაძისა და რევაზ ჩხეიძის ტექსტი თითქმის ერთი და იგივეა, მხოლოდ გვარებიანა დადანიაცვლებული. კერძოდ, თენგიზ აბულაძეზე წერია, რომ მან რევაზ ჩხეიძესთან ერთად დაიწყო კინოში მოღვაწეობა. რომ მათ ერთად გადაიღეს „მაგდანას ლურჯა“, რომელიც კანში პრინცი მიიღო (სახელდობრ, რომელიც არ როდის, არაა მითითებული).³

იგივე ტექსტი მეორედება რევაზ ჩხეიძეზე, მხოლოდ გვარების გადანიაცვლებით, კერძოდ, რომ მან თენგიზ აბულაძესთან ერთად დაიწყო და. შ. მხოლოდ ესა, რომ რევაზ ჩხეიძის დაბადების წელი მხოლოდ ვერ დაუზუსტებია ჟორჟ სადულს და უნებურ დიმილს იწვევს რ. ჩხეიძის დაბადების თარიღის აღმნიშვნელ სამი ციფრის და ერთი კითხვის ნიშანი (192?). ამასთან რევაზ ჩხეიძის სახელი (ისევე როგორც შენგელაიას) საერთოდ არ არის მოხსენიებული, თენგიზ აბულაძის ინიციალად კი შევდომითაა „N“, უნდა იყოს „T“.

მეტი არაფერია ნათქვამი ამ რომ რეჟისორზე, ე. ი. ორი-ერთი თითქმის გამოყვანილი არიან მხოლოდ, მაგდანას „ლურჯას“ ავტორებად,⁴ მაშინ, როცა მათ ამ ფილმის

შემდეგ მრავალი საინტერესო ფილმი შექმნეს და მტკიცედ დაინკვირდეს ადგილი საბჭოთა კინორეჟისორთა საშუალო თაობის ნიჭიერ წარმომადგენელთა შორის. თენგიზ აბულაძის ასეთი ფილმებია: „სხვისი შვილი“ (1959 წ.), რომელზეც იმევე წელსვე აიღო დიბლომები პლენარისა და ლენინის საერთაშორისო კინოფესტივალზე, ხოლო 1960 წელს იტალიაში, პორტო-ტურინის საერთაშორისო კინოფესტივალზე პრემია დაიმახსურა, აგრეთვე მისივე „მე, ბებია, ილიკო და ლარიკანი“ (1962 წ.); რევაზ ჩხეიძისა კი — „მაია წყნელი“ (1959 წ.), „განძი“ (1961 წ.), ამავე წელს პრინცი მოიპოვა დილმის საერთაშორისო ფესტივალზე და საქვეყნოდ აღიარებული „ჯარისკაცის მამა“ (1964 წ. მინიჭებული აქვს სამი საერთაშორისო პრემია), რომლის მთავარი როლის განხორციელებისათვის გამორჩეულმა ქართველმა მასხიობმა სერგო ზაქარიაძემ ლინინური პრემია და მოსკოვის მე-4 საერთაშორისო კინოფესტივალზე მამაკაცის როლის საუკეთესო შემსრულებლის პრემია დაიმახსურა. ინტერესს მოკლებული არ იქნება გავისენით, რომ მაშინ ქალთა ეს საბჭოთა ტიტული სოფი ლორენს სედა წილად.

თენგიზ აბულაძისა და რევაზ ჩხეიძის ამ ფილმებზე იმიტომ გვაგანაზღვრეთ ყურადღება, რომ ჟორჟ სადულთან ქრონოლოგიის თვალსაზრისით მხოლოდ 1965 წლის ჩათვლით გამოსულ ფილმებზე შეიძლება გვეტონდეს პრეტენზია. მეტი თვალსაჩინოებისათვის საჭიროა მივუთითოთ, რომ მას სერგეი ბონდარუქის შემოქმედებით „აქტივიზ“ ჩათვლით აქვს კინოფილმი „ომი და მშვიდობა“, რომელმაც დიდი პირობა მოიპოვა მოსკოვის IV საერთაშორისო კინოფესტივალზე, სწორედ მაშინ, როცა, როგორც ზემოთ ითქვა, სერგო ზაქარიაძემ მამაკაცის როლის საუკეთესო შემსრულებლისათვის პრემია დაიმახსურა „ჯარისკაცის მამის“ გამო. ეს საყურადღებო მიმენტია და ჟორჟ სადულს არ უნდა გამოჩნდებოდეს.

მიხეილ ჭიაურელთან და თენგიზ ჩხეიძის სადავო არაფერია იმიტომ, რომ მას კარავდ იყვნის კინემატოგრაფიულ სამყარო და მათ შორის ჟორჟ სადული, რომელსაც სხვა დიდოსაც არა ერთგვს დაუთმოა ჯორჯიანი ყურადღება ქართული და საბჭოთა კინოს ამ ერთ-ერთი პიონერისა და ამავდრო მიღვაწისათვის. ოღონდ ეს არის, რომ შევდომით არის მოხსენიებული მისი დაბადების თარიღი — 1894 წლის 25 იანვარი (უნდა იყოს 8 თებერვალი).

თითქმის იგივე თემის მიხეილ კალატოზოვზე. დაბადების თარიღი აქაც შევდომითაა მითითებული — 1903 წლის 23 დეკემბერი, უნდა იყოს — 28 დეკემბერი. ამასთან, მიხეილ კალატოზოვის გამოცხადება „საბჭოთა კინოს პიონერად“ გადაჭარბებულადც არის და ჩვენი კინოს ისტორიას არ შეემატება არც ქრონოლოგიის თვალსაზრისით. იგი კინოში მოვიანებუთ მოვიდა, ვიდრე ნამდვილი პიონერები, კინორეჟისორული დებიუტი კი მას 20-ანი წლების მიწურულში ჰქონდა. რაც შეეხება ფილმს „კონსული ლოს-ანჯელისში“, რომელიც მიხეილ კალატოზოვს თითქმის 1941-1945 წლებში შეუქმნია, გაუკვეთრება. ასეთი ფილმი საერთოდ არ იცის საბჭოთა კინემატოგრაფიის ისტორიაში.

განსაკუთრებით არასასიამოვნო გაცოცხლა იწვევს ის სიტყვები, რომლებიც ჟორჟ სადული ჩვენს სასიკეთლო კინორეჟისორს ნიკოლოზ შენგელაიას წარმოადგენს. კერძოდ, ია, რომ ვითვალთებთ აქ: შენგელაია. შესანიშნავი ქართველი კინორეჟისორი, ენგენსტეინის მოწვევით, განსაკუთრებით ცნობილია მისი „26 კომისარები“ (1933). მის გათქვივლს დებიუტი ჰქონდა 1960 წელს და დიდი წარმატებაც მოიპოვა. ეს არის და ეს. ამაზე იტყვიან, კომენტარი ზედმეტიაო. მაგრამ აქ კომენტარი აუცილებელია და

აი რაკომ: სურგეი ეიზენშტეინმა, რა თქმა უნდა, გარკვეული გავლენა მოახდინა როგორც ნიკოლოზ შენგელაიას, ასევე სხვა საბჭოთა კინემატოგრაფისტების შემოქმედებით მომწიფებდა-დაოსტატებაზე, მაგრამ მხოლოდ ამის გამო მისი ეიზენშტეინის მიწაფედ გამომცადებმა ყოვლად შეუძლებელა და ეს ჯერ არც არავის მოსვლია აზრად. ამ „დემონჩენის“ პრიორიტეტი მხოლოდ ჟორჟ სადლუს ეკუთვნის და ასეთი რამ ჟორჟ სადლუს კი არა, კინემატოგრაფიაში ოდნავ ჩახლებულ ადამიანსაც არ ეკადრება.

არც ის ეკადრება ჟორჟ სადლუს, რომ ნიკოლოზ შენგელაიას საუკეთესო ფილმად „26 კომისარია“ გამოაცხადა და საბჭოთა მუნჯი კინოს ერთ-ერთი შედევრი „ელისი“ საერთოდ არ ახსენა. ეს იგივე ექნება, რომ რენე კლერის საუკეთესო ფილმად „მულენ-რუჟის ანრდამი“ ვაღიაროთ და დაივიწყოთ „პარიზის გარეუბანში“, „დიდი მანევრები“, ან კიდევ მხატვრულ-ესთეტიკური დონის სხვადასხვაობა რომ უფრო ნათელი იყოს, ჩაპლინზე მხოლოდ მიხიბოლო ფილმებით ვისჯელოთ („მეფე ნიუ-იორკში“, „მონკონგალი ქალბატონი“) და არ ვახსენებ მისი შედევრები „პილგრიმი“, „ოქროს ციბე-ცხელემა“ და „დიდი ქალაქის ჩირაღდნები“.

და ბოლოს: წინადადება — 5. შენგელაიას ვაჟიშვილს დებიუტი ჰქონდა 1960 წელს და დიდი წარმატებაც მოიპოვა — თუ შეიძლება ითქვას, „მიფუჩჩების“ მთაბერელების ტოვებს. უპირველეს ყოვლისა, რომელ შეიღს, მერე, რა იყო ეს დებიუტი და ა. შ.

როგორც ცნობილია, ნატო ვაჩნაძისა და ნიკოლოზ შენგელაიას ორმა ვაჟიშვილმა გააგრძელა სახელოვანი მშობლების შემოქმედებითი გზა. უფროსი — ელდარია, რომელმაც 1958 წელს დაამთავრა კინემატოგრაფიის საკავშირო ინსტიტუტი და 1965 წლისთვის გადაღებული ჰქონდა შედევრი ფილმები: „ლევანდა ყინულოვან გულზე“ (1958 წ.), „თოვლის ზღაპარი“ (1959 წ.), „ოეთრი ქარავანი“ (1963 წ., თამაშ მელიაგასთან ერთად) და „მოქელა“ (1964 წ.). ხოლო გირგოლ შენგელაია ჯერ მასპიონობდა, თამაშა ფილმებში „ჩვენი ეზო“ (1956 წ.), „ოთარაანი ჭრივი“ (1957 წ.), „ამბავი ერთი ქალიშვილისა“ (1960 წ.), „რაც გინახავს, ვეღარ ნახავ“ (1965 წ.). ამასობაში სარეჟისორო ფაქულტეტი დაამთავრა. ზემოაღნიშნული პერიოდისათვის მას დადგენილი ჰქონდა მხოლოდ ორი მოკლემეტრაჟიანი მხატვრული ფილმი „ალავერდო-

ბა“ (1962 წ.) და „ჯილოდ“ (1964 წ.), აგრეთვე კინოტელევიზიული ფილმი, უფრო სწორად, თავისი სადიპლომო შრომა „ფიროსმანი“. ამირანოვ, გარეუბარია, ვის და რას გულისხმობდა ავტორი, როცა შენგელაიას ვაჟიშვილის დებიუტზე წერდა.

ასეთია ჩვენი შენიშვნები და კომენტარები სარეჟისორო ლექსიკონის შესახებ. ყოველივე ამის გამო ჩვენს მორალთა მოვალეობად მიგვაჩნია ვისარგებლოთ ლექსიკონის წინასიტყვაობაში გამოთქმული ერთი მოსაწონი იდიოთ — კერძოდ, იქ ნათქვამია, რომ გამოქვეყნება არის საუკეთესო საშუალება, რომელიც შეესაბამს და შესწორებს გამოთქვევებს. ამდენად, იმედს გამყარებთ ჩვენს მკითხველებზე, რომ ისინი გავიჯიარებენ თავიანთ მოსაზრებებსა და შენიშვნებს და ერთ მშვენიერ დღეს მკითხველებს მივაწოდებთ გაცილებით სრულსა და შესწორებულ გამოცემას.

ყურადღება უნდა მიექცეს იმასაც, რომ ლექსიკონის შემდგომ გამოცემაში გასწორდეს გეოგრაფიულ სახელთა დამახინჯებანი, მაგალითად, „Tiflis“, რომელმაც უკვე მოკვამა თავისი დრო. ვეროპულ ენებზე ასოა მხოლოდ „თბილისი“ იწერება. ასე, მაგალითად, ინგლისურად და ესპანურად — „Tbilisi“, ფრანგულად კი — „Tbilissi“. ასევეა იგი მოცემული ლარუსის ცნობილ ფრანგულ ლექსიკონში (იხ. Grand Larousse Encyclopedique, პარიზი, ტ. 10, გვ. 194). ხოლო თვით ჟორჟ სადლუს ორჯერ არის ნაყოფი ჩვენს დედაქალაქში. უკანასკნელად იგი 1965 წელს იყო აქ და ნახა ჩამდინიერ ასოთა ქართული მხატვრული ფილმი, მათ შორის „ჯარისკაცის მამაც“.

გიორგი დოლიძე,
ხელოვნებათმცოდნეობის კანდიდატი.

1 Кинословарь, т. 1, М., «Советская энциклопедия», 1966.

2 კლავდიმერ ვარდანი გარდაიცვალა 1965 წელს. ლექსიკონში კი მისი გარდაცვალების თარიღი ასეა — 1967, თითქმის ძნელი იყო ამის დადგენა.

3 მავდანს ლურჯამ პეშვიმ დიმიტრია კანისა და ელენბერგის საერთაშორისო კინოფესტივალებზე 1956 წელს.

4 რ. ჩხეიძის ტექსტში მოითხოვებოდა ფილმი „ჩვენი ეზო“, ოდნავ ცვლილებით — „ჩვენს ეზოში“.

5 ფილმი დაიდგა არა 1933 წელს, როგორც ლექსიკონშია მოითხოვბული, არამედ 1932 წელს.

მისინ ზე მინ პრის?

პასუხი მეთერთმედა ნომრის სურათზე

ჩვენი ჟურნალის მე-11 ნომრის 112-ე გვერდზე დაბეჭდილია ცნობილი საბჭოთა მხატვრის, ლენინური პერიოდის ლაურეატის პ. კორინის მიერ 1957 წელს შექმნილი ფერწერული ტილო „ქეკრინიცკები“.

მხატვარმა ნათელი ფერებითა და ზუსტ მტრიხეობით წარმოგვიჩინა გამოჩინილი რუსი ხელოვანი, საბჭოთა კავშირის სახალხო მხატვრები, პოლიტიკური სატრის დიდი ოსტატები კეკრინიცკები (პ. კრილოვი, ნ. სოკოლოვი, მ. ქუპრიანოვი).

რეაქციას სწორი პასუხები გამოუვხავენ: ნ. დონდაქემ, ტ. კიპარიძემ (ხაშური), გ. ვალეთიანმა, მ. ქოიავამ (თბილისი), გ. მიძიგურამ (ქუთაისი), ხ. რუხაძემ (წულეუკიძე).

«САБЧОТА ХЕЛОВНЕБА»

№ 12, 1970

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ, ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ,
НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ
МИНИСТЕРСТВА КУЛЬТУРЫ ГРУЗИНСКОЙ ССР

Григор Апридондзе

БОРЬБА ЗА СОЦИАЛИСТИЧЕСКУЮ КУЛЬТУРУ В ГРУЗИНСКОЙ БОЛЬШЕВИСТСКОЙ ПРЕССЕ (1917—1921 гг.)

В Грузии процесс перехода от буржуазно-демократической революции к социалистической продолжался около четырех лет. Борьба трудящихся за установление Советской власти проходила в весьма сложных и напряженных условиях. В 1921 году в Грузии победила социалистическая революция. Значительный вклад в эту победу внесла пресса.

ТВЕРДО, ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНО
Беседа с председателем государственного комитета по кинематографии Совета Министров Армянской ССР тов. Геворгом Хайряном

В своей беседе тов. Г. Хайряном рассказывает о первых шагах армянского советского кино, о его сегодняшнем дне, об успехах, достигнутых благодаря большой работе его талантливых представителей. Кроме того, тов. Г. Хайряном указывает на трудности, мешающие ритмичной и плодотворной работе киностудий «Арменфильма».

Арцвин Григорян

АРХИТЕКТУРА ЦВЕТУЩЕГО КАМНЯ

Статья ереванского архитектора посвящена 50-летию Армянской ССР и Компартии Армении.

По словам автора, неузнаваемо изменились за последние десятилетия города и села республики и особенно ее столица Ереван. В Ереване воплотились не только замечательные достижения армянского народа в области хозяйственного развития, но и его культурный подъем.

С первых же дней становления архитектуры Советской Армении шла в ногу с прогрессивными идеями своего времени.

Архитектура сегодняшней Армении интересна тем, что в ней новое сознание и целевое назначение сооружений очень удачно сочетается с национальными формами и конструктивными элементами, выдержавшими испытание временем.

За последние годы архитектуры Армении более разнообразно и смелее используют цвет камня в застройке не только отдельных зданий, но и целых улиц.

Сулико Хетешвили

В ВОЙНЕ ПОГИБШИЕ ГРУЗИНСКИЕ АКТЕРЫ

В Грузии не осталось почти ни одного театра, работники которого не приняли бы непосредственного участия в Великой Отечественной войне. Многие героически погибли на поле битвы.

Автор статьи Сулико Хетешвили свою статью посвящает памяти работников театра — участников войны.

Клара Тугуши

ГРИБОЕДОВ НА ГРУЗИНСКОЙ СЦЕНЕ

Комедия Грибоедова «Горе от ума» имела большое значение в деле развития грузинской театральной культуры и общественной мысли. Начиная с 20-х годов XIX века по сегодняшний день эта комедия много раз ставилась и ставится на грузинской сцене. Ее грузинские писатели и общественные деятели высоко оценивают идейные и художественные достоинства, актеры, которые создали сценические образы комедии Грибоедова.

Георгий Харатишвили

ЗАМЕТКИ ПО ВОПРОСАМ ИСТОРИИ ГРУЗИНСКОГО КИНОКУЛЬТУРА

Грузинское киноискусство имеет богатое прошлое. Грузинские фильмы 20-х годов, по словам А. В. Луначарского, актуальностью своей тематики и художественными достоинствами способствовали успеху всего киноискусства нашей страны. С 1925 года грузинские фильмы появились на экранах стран Западной Европы и Азии, и с тех пор они прочно завоевали свое место в советском киноискусстве.

Грузинское киноискусство имеет почти 60-летнюю историю, но до сих пор не создано единого исследовательского научного исследования, охватывающего всю исто-

рию развития грузинского киноискусства.

Автор останавливается на отдельных статьях и исследованиях, посвященных истории грузинскому киноискусству, критически анализирует их и указывает пути дальнейшей работы по созданию подлинной научной истории грузинского киноискусства.

ПЕВЕЦ СОВЕТСКОЙ ДЕЙТЕЛЬНОСТИ

Вано Мурадели всем своим существом был истинным художником-деятелем. Он активно участвовал в преобразовании нашей страны. Во всем его творчестве красной нитью проходит тематика отображения советской действительности.

Вано Мурадели работал во многих жанрах музыкального искусства. Создавал оперы и симфонии, песни и романсы, кантаты, симфонические поэмы и увертюры, оперетты и произведения для ансамблей народных инструментов.

Василий Кикадзе

ТЕАТРАЛЬНЫЕ ВЗГЛЯДЫ ДАВИДА КЛДИАШВИЛИ

Классик грузинской литературы Давид Клдიაшвили на протяжении всей своей жизни проявлял большой интерес к театру.

В театрально-эстетических взглядах Д. Клдიაшвили широко выявился реализм грузинского сценического искусства. Его письма, статьи, записки и практическая театральная деятельность вдохновляли великими театральными традициями грузинской классической литературы. Он создал драматическое искусство нового типа, а также подал пути ее дальнейшего развития.

Нелли Чачава

ПОЛУВЕКОВОЙ ЮБИЛЕЙ ДИССЕРТАЦИИ

Недавно по почину дирекции научной библиотеки Тбилисского Государственного университета был устроен юбилейный вечер, посвященный первой диссертации, защищенной в университете.

Как известно, 9 мая 1920 года (по старому стилю) Акакий Шанидзе в грузинском университете защитил первую докторскую диссертацию, после чего прошло уже пол века.

На юбилейном вечере, посвященном первой диссертации со вступительным словом выступил член-корреспондент Академии Наук Грузинской ССР Шота Дзидзигури, с докладом выступил проректор университета профессор Серго Джорбенадзе, с воспоминаниями выступили академики: Георгий Ахвледиани, Симон Каухчишвили, Шалва Амрашавили, профессор Георгий Нодия.

От лица работников библиотеки академика Акакия Шанидзе приветствовали Ангелина Ратнани и Нико Тарсаидзе.

С благодарственной речью выступил академик Акакий Шанидзе.

Беньямин Тогошидзе

ВЫДАЮЩИЙСЯ ГРУЗИНСКИЙ ИНЖЕНЕР И МУЗЫКАНТ

В истории инженерного и музыкального искусства известно имя заслуженного инженера-строителя и музыкального деятеля Иосифа Андрионкашвили.

Его творческая деятельность проходила в Петербурге и Грузии.

И. Андрионкашвили внес свой вклад в развитие отечественной науки, техники и искусства.

Вахтанг Беридзе

АРХИТЕКТОР МИХАИЛ ВУЗОГЛЫ

В дореволюционной Грузии архитектура была отсталой отраслью.

После установления Советской власти перед грузинской архитектурой были намечены большие задачи: коммунальное благоустройство и реконструкция старых городов, создание новых районов и населенных пунктов, строительство кварталов, индустриальное строительство и, что в особенности надо отметить — курортное строительство.

Для этого необходимо было подготовить национальные кадры архитекторов.

С этой целью в 1922 году в Тбилиси в Академии и в государственном университете были созданы архитектурные факультеты. Грузинские молодые архитекторы активно включились в творческую деятельность.

Среди них почетное место занимает архитектор Михаил Вартанович Вузогли, который на протяжении нескольких десятков лет беззаветно служил делу развития грузинской архитектуры.

Нино Урушадзе

РЕКОНСТРУКЦИЯ ПОЯСА ИЗ САМТАВРСКОГО НЕКРОПОЛЯ

В наивном представлении древнего земледельца образы племенных божеств покровителей волов, птиц, в определенном виде животных, птиц, магическое значение имели знаки, орнаменты, небесные светила и даже предметы. В процессе художественно-семантического исследования автор пришел к выводу, что основным принципом в художественно-образного решения древнего художника явилось подчинение к реальному облику животного атрибутов из орудий и частей сельскохозяйственного инвентаря, а также замещение отдельных частей животного растительными элементами. Наиболее ярко это воплотилось в образах «быка-пахаря», «быка-сеятеля», «быка собирателя урожая». («Саб. Хел.» № 3, за 1968 г.) Особый интерес для настоящего исследования представляет посв. из погр. 281 (Саб. Хел. № 8, 1968), где божества — покровители волки — собаки с теми же атрибутами так-же выражают рабочие функции главных циклов земледельского календаря.

На исследуемом автором посв. из 168 погр. образ волка-собаки приобретает значение верховного божества, вместе с тем сохраняя прежние атрибуты и имеет иное художественно-пластическое решение.

Второстепенное значение образа оленя связан с функцией обрабатываемых полей (шахматный покров панциря А. Рыбаков) а близированное с двух сторон волками-собаками барсвидное животное может выражать требование вылачи «посевного зерна», «зерна хлеба» (орнамент панциря).

Что же касается поясов покрытых только орнаментами, то известное значение спирали выражающей магическую идею воды слугат различные вариации рядов.

Ханат Асиялазиджи

ПУТЕШЕСТВИЕ В ГРУЗИЮ

По приглашению государственного театра им. Рушавели в Грузии находился председатель ассоциации театральной критики Турции — критик Хайат Асиялазиджи, который по возвращению в Турцию опубликовал очерки своих впечатлений о поездке. Асияла-

зиджи касается некоторых постановок театра им. Рушавели, дает конкретные штрихи работы грузинских режиссеров.

Журнал предлагает читателю грузинский перевод очерков впечатления, который осуществлен молодым драматургом Г. Батиашили.

Коце Манджгаладзе

ЗАСЛУЖЕННЫЙ ХОРЕОГРАФ

Вот уже 25 лет, как хореограф Шота Соломонович Чахава ведет плодотворную творческую деятельность. С 1953 года Ш. Чахава работает в Доме культуры г. Поти хореографом самостоятельных ансамблей, основоположником которых он сам является.

Более 12 лет Ш. Чахава параллельно работает в пионерском доме с юным поколением. Он воспитал многих талантливых танцоров и хореографов.

Отар Эгвадзе

«РАССВЕТ»

Пьеса — документальная драма заслуженного деятеля искусств, кандидата исторических наук Отара Эгвадзе — об установлении Советской власти в Грузии. Время действия — с 23 апреля 1920 года по 21 января 1924 года. Место действия — Москва, граница Грузии, долина Фойло, Вану, Кремль, Тбилиси, Озургети, Горьки, Красная площадь.

Георгий Долидзе

ГРУЗИНСКИЕ РЕЖИССЕРЫ ВО ФРАНЦУЗСКОМ КИНОСЦЕНАРЕ

Известный французский киноисторик Жорж Садуль в Париже издал «Словарь киноработников», вотных, птиц, магическое значение

В словаре представлена группа советских кинематографистов, в том числе и грузинские режиссеры (по французскому алфавиту): Тенгиз Абуладзе, Николай Пенгелая, Михаил Калатозов, Михаил Чиаурели и Реваз Чхендзе.

Сведения о биографических данных и творческой жизни наших прославленных художников содержат ряд неточностей и искажений фактов.

შედეგების გასწორება

ჩვენი ჟურნალის ამ ნომერში 91-ე გვერდის მეორე სვეტის 31-ე სტრიქონში (ქვემოლან) დაბეჭდილია — იყო, ზოგჯერ ინგლისში. 1948 წელს გერმანიაე ჩაღდა... უნდა იყოს — იყო, ზოგჯერ ინგლისში. 1948 წელს გერმანიაე ჩაღდა; 95-ე გვერდზე ზე პირველი სვეტის 26-ე სტრიქონში (ქვემოლან) დაბეჭდილია — ნუვივიუტრბა მთავრობა ვერავლად დაარღვია რუსეთ... უნდა იყოს — ნუვივიუტრბა მთავრობა... შედეგ როგორც ტექსტშია.

საგჷმთა სელონეზე

№ 12, 1970

შინაარსი

გრიგოლ აფრიდონიძე — სრულიადსაქართველოს კულტურისათვის ბრძოლა საქართველოს ბოლომდე (1917-1821 წ. წ.)	4
საკონსტიტუციო კომისიის შედეგები	12
მხატვრული, თანამედროვეობა	13
არქივიზაცია — საქართველოს მემკვიდრეობის დაცვა	19
სელონეზე — „მთა სსრკ-ის მემკვიდრეობის დაცვა“	25
კლარა ტულუნი — გრიგორიძის ძეგლის დაცვა	28
გიორგი ხარატიანი — „საქართველოს ისტორიის დაცვა“	33
გიორგი ხარატიანი — „საქართველოს ისტორიის დაცვა“	41
ვახუშტი — „საქართველოს ისტორიის დაცვა“	49

ნელი ჩავეჭავაძე — საქართველოს მემკვიდრეობის დაცვა	56
ბენიამინ ტოტიანი — საქართველოს მემკვიდრეობის დაცვა	58
ვახუშტი — საქართველოს მემკვიდრეობის დაცვა	65
ნინო ურუშაძე — საქართველოს მემკვიდრეობის დაცვა	70
მარიამ აბოშანიანი — საქართველოს მემკვიდრეობის დაცვა	74
კოჭი მანჯიანი — საქართველოს მემკვიდრეობის დაცვა	81
ოთარ გვახაძე — საქართველოს მემკვიდრეობის დაცვა	84
გიორგი დიმიტრი — საქართველოს მემკვიდრეობის დაცვა	109
მისია და მისი პედაგოგები	111

ნომერი: 2-3. დ. ბაშვილი — „მადლიანო ჩემო მიწაო, სამხარო“; 6. ზ. კახაძე — „აქავეა გურიანი“; 7. ი. პატიანი — „დღევანდელი მიწის შესახებ“; 12. ა. ქუთათელიძე; 13. ლენის სხეულის მოქალაქე ერეკლე; 14. ა. ხაჩატრიანი თავის სტუდენტობის (მოსკოვი), სრულ სახლობს არტისტი გ. ჯანიანი; 15. სომხეთის სსრ სახლობს მხატვარი გ. ხაჩატრიანი; სტუდენტობის მდინარის ნაპირებზე; 16. საბჭოთა ნახატების სურათების გალერეა ერეკლე; კადრი ფილიპიანი „ჩვენი ვართ ჩვენი შთაბეჭდილი“; 17. სტენა ალ. სპენიარაიანის ოპერები „ალმატი“, სომხეთის სსრ სახელმწიფო ანსამბლის მოცეკვლავი; 20. არაგვის ქუჩა ქ. ლენინგრადში, ქ. აზოვიანის საცხოვრებელი კვარტალის მკურნალი; 21. მუშაობის ძეგლი მუშაობის კულტურის სახლის წინ ქ. აზოვიანი; 22. ქ. აზოვიანის პედაგოგიური ინსტიტუტის მკურნალი; 23. აზოვიანის ქუჩის ფრანგული (ერეკლე); 24. სამაქალაქო ომში მონაწილე ქართველი მხატვრები — გ. ჩავეჭავაძე, ტ. ბერიანი, ქ. ვადაშვილი, ა. მამრავილი — კრასიანის როლი („ვახუშტის ოჯახი“), გ. ჩავეჭავაძე — თანხილას როლი („საქართველოს ისტორიის დაცვა“); 36-37-48-52-53-73-82-83-88 — საქართველოს ახალგაზრდა მხატვრული ნამუშევრების გამოფენიდან; დ. ბაშვილი — „ჩემი მიწის დედაობა“, პირველი მერცხალი, ავსო, შენაკობიანი, „შენ ხარ ვენახი“, რ. ნაროშვილი — „მთა“, „ორ-

ნი“, მ. ვახუშტი — „ახალი“, „შეზოგვილი აზრი“, შ. შანიძე — „საქართველოს პორტრეტი“, გ. ენაგული — „საქართველო“, „პორტრეტი“, გ. ნარაშვილი — „ახალი ენა“, მ. შელიძე — ესკიზი პეისისთვის „ეკლესიაზე თუთაბერი“, ნ. მუშაძე — „მთა გვიმარჯვეს“, ო. ჩხეიძე — „გვიგობა“, ა. მისიაშვილი — „საქართველო“, მ. ფიცხიშვილი — „სურათი“, გ. კოლეშვილი — „საქართველო“, მ. ურუშაძე — „ნატურმოტი“, 41. კომპოზიტორი ვ. მურადელი; 58. ქართული კლასიკის სტუდენტთა თანამშრომლობის ა. ანდრონიკაშვილი; 59. ი. ანდრონიკაშვილი; 60-62. პირველი ქართული კვარტეტი; 62-63. პ. ჩავეჭავაძის ვაქანგაძე საქართველოდან; 65. არქიტექტორი მ. ბუზოლი; 66-69. თბილისის კინოსტუდიის, ბორჯომის სამკურნალო წყლებისა და წყალტუბოს სასტუმროს შენობები, აგებული მ. ბუზოლის პროექტით; 70-71. ქაშის რეკონსტრუქცია და ორნამენტურული ქაშის სამაქალაქო ნაგებობის; 74. თურქეთის კულტურის მდივანი ქართველი მწერლები; 75. თურქი რეჟისორი ბ. ილგანი, ნ. დემიძე და თურქეთის თეატრალური კრიტიკოსთა ასოციაციის თავმჯდომარე ჰ. ასლიანოვი; 79. ა. ჩხარტიანი და თურქი რეჟისორი ბ. ილგანი) როლები; 108. თეატრალური საზოგადოების მიერ გამოცემული წიგნები; 111. ვისია და ვისი პედაგოგები?

მოიხრე ნომერი 2. მიმამბი
მხატვრული რედაქტორი ბ. ბალაზანიძე.
კონტრაქტორი-კორექტორი მ. ხახუშტაძე.

ზემოწერილია დასამუშავებული 21/XII — 70 წ. უფ. 11869
შეკ. 3155. ტირაჟი 6.000. ფოტოკოპირი ნაბეჭდი ფურცელი 15.
საღირსეულობა-საგამომცემლო თაბანი 20,75. უფ. 1 მან.

საქართველოს კ. ცენტრალური
კომიტეტის გამომცემლობა.
თბილისი, 1970.

საქართველოს კ. ცენტრალური კომიტეტის
გამომცემლობის სტამბა.
თბილისი, ლენინის ქუჩა, № 14, ტელ. 98-98-59.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, მარჯანიშვილის 5, ტელ. 95-10-24.

საბჭოთა ხელოვნება

СОВЕТСКОЕ ИСКУССТВО

№ 12, 1970

СОДЕРЖАНИЕ

Григор Апридонидзе — БОРЬБА ЗА СОЦИАЛИСТИЧЕСКУЮ КУЛЬТУРУ В БОЛШЕВИСТСКОЙ ПРЕССЕ (1917 — 1921 гг.) В ГРУЗИИ	4
АППОЛОН КУТАТЕЛАДZE — НАРОДНЫЙ ХУ- ДОЖНИК СССР	12
ТВЕРДО, ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНО	13
Арвин Григорян — АРХИТЕКТУРА ЦВЕТУЩЕГО КАМНЯ	19
Сулико Хеташвили — В ВОЙНЕ ПОГИБШИЕ ГРУЗИНСКИЕ АКТЕРЫ	25
Клара Тугуши — ГРИБОЕДОВ НА ГРУЗИНСКОЙ СЦЕНЕ	28
Георгий Харатишвили — ЗАМЕЧАНИЯ ПО ВОПРОСАМ ИСТОРИИ ГРУЗИН- СКОГО КИНО	33
ВАНО МУРАДЕЛИ — ПЕВЕЦ СОВРЕМЕННОСТИ	41
Василий Кикнадзе — ТЕАТРАЛЬНЫЕ ВЗГЛЯДЫ ДАВИДА КЛДИА- ШВИЛИ	49

Нелли Чачава — ПОЛУВЕКОВОЙ ЮБИЛЕИ ДИССЕРТАЦИИ	56
Беньямин Тогоидзе — ВЫДАЮЩИЙСЯ ГРУЗИНСКИЙ МУЗЫКАНТ И ИНЖЕНЕР	58
Вахтанг Беридзе — ЗОДЧИЙ МИХАИЛ БУЗОГЛЫ	65
Нино Урушадзе — РЕКОНСТРУКЦИЯ ПОЯСА ИЗ САМТАВРСКОГО НЕКРОПОЛЯ	70
Ханат Аслиазаджи — ПУТЕШЕСТВИЕ В ГРУЗИЮ	74
Коцо Манджгаладзе — ТАЛАНТЛИВЫЙ ХОРЕОГРАФ	81
Отар Эгაძე — РАССВЕТ	84
Георгий Долидзе — ГРУЗИНСКОЕ РЕЖИССЕРЫ ВО ФРАНЦУЗСКОМ КИНОСЛОВАРЕ	109
ЧЬЕ ПРОИЗВЕДЕНИЕ И КТО ИЗОБРАЖЕН?	111

В номере: 2-3 — Д. Башеленишвили «Добротная моя земля», «Ужин»; 6-8 — З. Капанадзе — «Восстание в Гурии»; 7 — И. Паташвили — «Декрет о земле»; 12 — А. Кутателадзе; 13 — Площадь им. Ленина в Ереване; 14 — А. Хачатурян со своими студентами (Москва), народный артист СССР Г. Джанибекий; 15 — народный художник Армении Г. Ханджян; сцена из балета «Озеро грез»; картина галерея детского рисунка в Ереване; кадр из фильма «Мы и наши горы»; 17 — сцена из оперы Ал. Спендиарова «Алмаст», танцоры государственного ансамбля Армянской ССР; 20 — улица Арагаца в г. Ленинакане, макет жилого квартала гор. Абовяна; 21 — Памятник шахтеру перед домом культуры металлургов в г. Кафане; 22 — макет педагогического института в г. Гариси; 23 — Фрагмент ул. Абовяна (Ереван); 24 — грузинские актеры, погибшие в отечественной войне — Г. Чахавა, Л. Татишвили, К. Вадачко-рия, А. Мамришвили — в роли Красавина («Семья Вапошнина»); Г. Чахавა в роли Тандили («Из искры»); 36-37-48, 52, 53, 73, 82, 83, 88 — Из выставки работ молодых художников Грузии: Д. Башеленишвили «Опора земли моей», «Первая ласточка», «Добротная ты лоза», «Ты лоза моя», Р. Нароушвили — «Майя», «Двое», М. Габу-

ния — «Баск», «Скованная мысль», Ш. Шанидзе — «Портрет девушки»; Г. Эгაძე — «Пейзаж», «Портрет», Дж. Бараташвили — «Так будет», М. Швельдзе — эскиз к пьесе «Кваркваре Тутаберя», Н. Мумладзе — «Они победили», О. Чубинидзе — «Проводы», А. Миснашвили — «Пейзаж», М. Понхишвили — «Шискара», Г. Коцецишвили — «Пейзаж», М. Угулава — «Нагюрморт»; 41 — Композитор В. Мурадели; 58 — Заседание грузинского клуба, председательствует И. Андрионикашвили; 59 — И. Андрионикашвили; 60-62 — Первые грузинские квартеты; 62-63 — Проводы Чайковского из Грузии; 65 — Архитектор М. Бузоглы; 66-69 — Здания Тбилидской киностудии, водолечебница Боржом, Цхацхацубской гостиницы, воздвигнутые по проекту М. Бузоглы; 70-71 — Реконструированные пояса из Самтаврского некрополя; 74 — Детские турецкой культуры с грузинскими писателями; 75 — Турецкий режиссер Б. Илган, Н. Думбадзе и председатель ассоциации театральных критиков Турции Х. Аслиазаджи; 79 — А. Чхартишвили и турецкий режиссер Б. Илган; 108 — Книги, изданные театральным обществом; 111 — Чье произведение и кто изображен?

Гл. редактор Отар Эгაძე. Редакционная коллегия:
Шалва Амранашвили, Гела Бандзаладзе, Карло Гогодзе,
Дмитрий Джанелидзе, Алексей Мачавариани, Григорий
Попхадзе, Натела Урушадзе, Ванო Цулукидзе.

Издательство ЦК КП Грузии. Тбилиси, 1970.

Типография издательства ЦК КП Грузии,
Тбилиси, ул. Ленина, 14, тел. 93-93-59.
Адрес редакции: Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5.
Тел. 95-10-24.

SABCHOTA KHELOVNEBA

SOVIET ART

№ 12, 1970

CONTENT

Grigol Apridonidze		Neli Chachava	
FIGHT FOR THE SOCIALIST CULTURE IN THE		SEMI-CENTENNIAL JUBILEE OF THE THESIS	56
BOLSHEVIC PRESS OF GEORGIA IN 1917-1921	4	Benjamin Tognidze	
APOLON KUTATELADZE - PEOPLE'S PAINTER		FAMOUS GEORGIAN ENGINEER	58
OF THE USSR	12	Vakhtang Beridze	
FIRMLY, GRADUALLY	13	ARCHITECT MICHEIL BUZOGLI	65
Artsvn Grigorian		Nino Urushadze	
ARCHITECTURE OF FLOWERING STONES	19	ORNAMENTAL BELTS FROM SAMTAVRO NECRO-	
Suliko Kheteshvili		POLIS	70
FOR THEIR MEMORY	25	Haiath Asiliazj	
Klara Tugushi		TRAVEL IN GEORGIA	74
GRIBOEDOV AT THE GEORGIAN STAGE	28	Kotso Manjgaladze	
Giorgi Kharatishvili		HONOURED BALLETMASTER	81
NOTES ON THE HISTORY OF GEORGIAN CINEMA	33	Otar Egadze	
VANO MURADELI - THE SINGER OF CONTEM-		SUNRISE	84
PORANEITY	41	Giorgi Dolidze	
Vasil Kiknadze		GEORGIAN PRODUCERS IN THE FRENCH CI-	
DAVID KLDIASHVILI'S THEATRAL VIEWS	49	NEMA DICTIONARY	109
		WHOZE THE PICTURE IS AND WHO IS ON IT?	111

Pages: 2-3 - «My Land» and «Lunch» by D. Basheleishvili; 6-8 - «Revolt in Guria» by Z. Kapanadze; 7 - «The Decree on Land» by I. Patashur; 12 - A. Kutateladze; 13 - Lenin Square in Erevan; 14 - A. Khachaturian with his students (Moscow); G. Janibekian - People's Artist of the USSR; 15 - G. Khanjian - People's Painter of the Armenian SSR; scene from ballet «Lake of Anger»; 16 - Exhibition of children painting in Erevan; still from film «We're Our Mountains»; 17 - Scene from Al. Spendiarian's opera «Almasts», dancers of State Company of the Armenian SSR; 20 - Aragats street in Leninakan; model of bousing estates in Abovian; 21 - Monument to a miner in front of Palace of Metallurgist in Kagan; 22 - Model of Pedagogical Institute in Garis; 23 - Fragment of Abovian street in Erevan; 24 - Georgian actors fallen in the Great Patriotic War; G. Chakhava, L. Tashvili, K. Vadachkoria, A. Mamrikishvili; 36-37-48-52-53-73-82-83-88 - From the exhibition of young Georgian painters; «My Land», «First Swallow», «Vine», «Vineyard», by D. Basheleishvili; «Maia», «The Two» by R. Naroushvili;

«Basque», «Bound Iden» by M. Gabunia; «A Girl» by Sh. Shanidze; «Landscape», «Portrait» by G. Enageli; «It will be so» by J. Baratashvili; sketch for the play «Kvarkvare Tutaberis» by M. Shvelidze; «Victors» by N. Muamladze; «Seeing Off» by O. Chubnidze; «Landscape» by A. Misiashvili; «Tsikaraby M. Phtokhishvili; «Landscape» by G. Koleishvili; «Etilite» by M. Ugulava; 41 - Composer V. Muradeli; 58 - Sitting of the Georgian club under the chairmanship of I. Andronikashvili; 59 - I. Andronikashvili; 60-62 - First georgian quartets; 62-63 - Chaikovski leaving; 65 - Architect M. Buzogli; 66-69 - Buildings in Tbilisi, Borjomi and Tskaltubo according to the projects of M. Buzogli; 70-72 - Ornamental belts from Samtavro Necropolis; 74 - Workers of Turkish culture with the Georgian writers; 75 - Turkish producer B. Ilgan, N. Dumbadze and the chairman of association of Turkish theatral critic H. Asiliazj; 79 - A. Chkhartishvili and turkish producér B. Ilgan; 111 - Whoze the picture-is and who is on it?

SOCIAL-POLITICAL, LITERARY-ARTISTIC AND
SCIENTIFIC-THEORETICAL MONTHLY ORGAN OF THE
MINISTRY OF CULTURE OF GEORGIAN SSR.

Editor-in-Chief Otar Egadze. Editorial staff: Shalva Amiranashvili, Gela Bandzeladze, Karlo Gogodze, Aleksi Machavariani, Natela Urushadze, Grigol Popkhadze, Dimitri Janelidze, Vano Tsulukidze.

Lenin Street, 14, Tbilisi, Georgian SSR. 93-93-59;
Address of editorial office: Marjanishvili, 5. tel. 95-10-24

SABTSCHOTHA CHELOWNEBA SOWJETKUNST

№ 12, 1970

INHALT

Grigol Afridonidse		Nelli Tschachawa	
KAMPF UM DIE SOZIALISTISCHE KULTUR IN DER PRESSE DER GEORGISCHEN BOLSCHEWISTEN WÄHREND DER JAHRE 1917-1921	4	FÜNFZIGJÄHRIGES JUBILÄUM DER DISSERTATIONSARBEIT	56
APOLON KUTATELADSE - VOLKSKÜNSTLER DER GEORGISCHEN SSR	12	Benjamin Togonidse	
ENTSCHLOSSEN UND FOLGERICHTIG	13	EIN HERVORRAGENDER GEORGISCHER INGENIEUR UND KÜNSTLER	58
Arzwint Grigorian		Wachtang Beridse	
ARCHITEKTUR DER BLÜHENDEN STEINE	19	BAUMEISTER MICHAIL BUSOGLI	65
Suliko Cheteschwili		Nino Uruschadse	
DAS ANDENKEN AN SIE WIRD BRENNEN WIE EIN EWIGES FEUER	25	VERZIERTE UND SCHLICHTE GÜRTEL AUS DEN GRÜFTEN VON SAMTHAWRO	70
Klara Tuguschi		Hajath Asiliasidsh	
GRIBOEDOW AUF DER GEORGISCHEN BÜHNE	28	REISE IN GEORGIEN	74
Georg Charatschwili		Kozia Mandshgaladse	
BEMERKUNGEN ZU FRAGEN DER GEORGISCHEN FILMKUNST	33	EIN VERDIENTER CHOREOGRAPH	81
Wano Muradeli		Othar Egadze	
SÄNGER DER GEGENWART	41	MORGENROT	84
Wassili Kiknadse		Georg Dolidse	
THEATRALISCHE ANSICHTEN VON DAWID KLDIASCHWILI	49	GEORGISCHE FILMREGISSEURE AUF DEN BLÄTTERN DES FRANZÖSISCHEN FILMLEXIKONS WESSEN IST ES UND WER IST DRAUF?	109 111

Auf den Seiten des Heftes: D. Baschaleischwili - «Mein segenreiches Heimatland», «Abendbrot». 6 - Kapanadse - «Aufstand in Guria». 7 - I. Pataschuri - «Dekret über Grund und Boden». 12 - A. Kutateladse. 13 - Leninplatz in Frewan. 14 - A. Chatschaturjan zusammen mit seinen Studenten in Meskoo. Volkskünstler der UdSSR G. Dshanibekjan. Vilkskünstler der Armenischen SSR Maler G. Chandshjan. Szenc aus dem Ballett «Der Grauenssee». 16 - Bilderausstellung der kleinen Maler in Frewan. Szene aus dem Film «Wir sind unsere Berge». 17 - Szene aus der Oper von Spandjarjan «Alamasti», eine Tanzgruppe des armenischen Staatsensembles. 20 - Aragazstraße in Leninakan, ein Model des Wohnviertels von Abowjan. 21 - Ein Kumpeldenkmal vor dem Kulturheim der Bergleute. 22 - Model des pädagogischen Instituts in Garisi. 23 - Teilansicht über die Abowjanstraße in Erewan. 24 - Die im vaterländischen Krieg gefallenen georgischen Schauspieler: G. Tschachawa, I. Tatischwili, K. Wadatschkoria, A. Mamrikischwili. 36-37-48-52-53-73-82-83-88 - Aus der Bildergalerie der jungen georgischen Künstlergeneration: D. Baschaleischwili - «Grundpfeiler meiner Erde», «Die erste Schwalbe», «Segen der Weinrebe», «Du bist es, Weinberg!», R. Narouschwili: «Maja», «die Beiden», M. Ga-

bunia - «der Baske», «ein Gedanke in Ketten», Sch. Schanidse - «Bildnis eines Mädchens», G. Enageli - «Landschaft», «Portraits», Dsh. Barataschwili - «So wird es sein», M. Mschweliidse - Skizze zum Bühnenstück «Kwarkware Thuthaberis», N. Mukladse - «Sie blieben Sieger», O. Tschubinidse - «das Geleit», A. Maisaschwili - «Landschaft», M. Phozchischwili - «Zikara», G. Koleischwili - «Landschaft», M. Ugulawa - «Stilleben», 41 - Komponist Muradeli. 58 - Im Vorsitz des georgischen Klubs I. Andronikaschwili. 59 - I. Andronikaschwili. 60-62 - Das erste georgische Quartett. 62-63 - Geleit Tschaikowskis aus dem georgischen Lande. 65 - Architekt Busogli. 66-69 - Die nach den Entwürfen Busoglis errichteten Gebäude der georgischen Filmstudie, der Bordschomer Heilwasserbrunnen und des Gasthauses in Zchaltubo. 70-71 - Gürtel und rekonstruierte Verzierungen aus der Grabstätte in Samthawro. 74 - Türkische Kulturschaffenden bei den georgischen Schriftstellern. 75 - Der türkische Regisseur R. Ilgani, N. Dumbadse und Vorsitzender der Association von türkischen Theaterkritikern H. Asiljasidsh. 79 - A. Tschchartischwili und der türkische Regisseur B. Ilgan. 111 - Wessen ist es und wer ist drauf?

POLITISCH-GESELLSCHAFTLICHE, BELLETRISTISCHE
UND WISSENSCHAFTLICH-THEORETISCHE
MONATSSCHRIFT DES KULTURMINISTERIUMS
DER GEORGISCHEN SSR.

Chefredakteur - Othar Egadze, Redaktionskollegium' Sch.
Amiranaschwili, G. Bandseladse, K. Gododse, A. Matschawari,
N. Uruschadze, G. Popchadse, D. Dshanelidse,
W. Zulukidse.

Georgische SSR, Tbilissi, Leninstraße, 14. 93-93-59

Redaktionsanschrift: Mardshanischwilistraße, 5. Tel. 95-10-24.

ილია ბაბიშვილი — მსახიობის უკდავება 6
ვალაჟა ტრიპაძე — თბილისის მუსიკალური ცხოვრება სა-
 მამულო იმის წლებში 5
შალვა შავლაშვილი — მეომარი, მეცნიერი, მხატვარი 1
პეტრე შავლაშვილი — გმირი, ლეკი და სომღერა გმირზე
 სულიერ ხიბავშილი — „შთა წიგნის ქვეყანა სანაღებად
 აინთებს“ 1
აპყლე ხლამიანი — კულტურული ფრონტის მებრძოლები 12
აპყლე ხვალაძე — „შეიხანეთ ჩემი საიდუმლო“ 5

თეატრი, დრამატურგია

ვლადიმერ აბრამიშვილი — სოფელში მოღვაწე სცენის-
 მოყვარე 6
ლუიკა ალიშინაი — ლისკელე გზა 6
კონსტანტინე ახალაშვილი — ქუშპარიტად სახალხო
 მირა ასთიანი — შმაფრი ტემპერამენტის მსახიობი 1
აკაკი ანდრონიკი — მოგზაობა საქართველოში 6
ზარემა ბატირაშვილი — ფიქტური პერიფერიის თეატრზე
იოსებ ბაბიანი — საქართველოს პრესა ე. პაპუნცო-კარის
 დრამატურგიის შესახებ 12
გრიგოლ გიბიჯიანი — „ოტლო“ რუსთაველის თეატ-
 რში 7
ელგუჯა გიჟაშვილი — სოფელის „ანტიგონე“ ქუთაის-
 სის თეატრში 9
თეატრ გობაძეთაძე — შემოქმედების დიდ გზაზე 2,9
ირიხა გობაძეთაძე — დიდი მსახიობის თეატრზე ფოთში 3
გიორგი თეატრი თბილისში 10
ნოდარ გუბაშინი — თეატრის საზე 11
აკაკი ფალაშვილი — გაფლელი თეატრალური წყვილი და
 ახალი სცენის აღმოცენება 10,11
იოსებ აბაში — ვარკეთილი 12
ალექსანდრე ვიხტიანი — ალექსანდრე სუმბათაშვილ-
 ეუცერი 11
ლადი აბაშინი — საბავშვო თეატრის პირველი ნაწილები
 საქართველოში 8
სემიონა აქსენი — „საკაბებო ელიჩ“ გრიბოედოვის
 თეატრში 5
პასილ კიკნაძე — საბჭოთა კავშირის სახალხო არტისტი
 ჯიჯი ვასაძე 2
პასილ კიკნაძე — დისქომალური განწყობის შემოქმედი 9
პასილ კიკნაძე — დავით კლიდიაშვილის თეატრალური შე-
 ხედილობანი 12
გიორგი კარაშვილი — პეტრე უმეცაველი და ქართული
 თეატრი 9
ნადეჟდა კარაინა — მოხარულ მკურნებელთა რუსული თე-
 ატრი ლესი 11
ელიზოზრა მავაროვა — ბულგარული დრამატურგიის
 ფსტივალს 1
ლია მადრაძე — სცენური სახეების ძიებაში 10
შალვა მავარაინი — სცენური სიმართლის ძალა 11
დავით მელაძე — რუსთაველის თეატრის გასტროლები
 საზღვარგარეთ 11
ნინო მისხი — ვახტანგ ჩილთოსბერილი 6
ნინო ივანეშვილი — ხაშურის მუშათა თეატრის შე-
 მოქმედებითი გზა 3
ვიდუა ნაპოწკაშვილი — თავმდაბალ შემოქმედს
 „ნადეჟდა ვაკუშვილი“ 10
ზაზა თხაშინაი — ნიჭიერი ხელოვანი 6
პანტონიშვილი — ნიჭიერი ხელოვანი 10
მამინე აბაშიანი — ფოთის თეატრის წარსულიდან
 პრისიპალიის სახელოვან სპარაშიელს სახელმწიფო
 ინსტიტუტი ვი ფილასა 2

სარგო ვიწვილი — მიხეილ ვაჟაძე 8
თინათინ ჯანაშიანი — სიტყვა „სივრცეში“ 8
ფილიპე ჯანაშიანი — ქართული თეატრის ისტორიის შე-
 სწავლის ვითარება 2

სახვითი ხელოვნება, არქიტექტურა

გაიანე კარაბაგშილი — არქიტექტორები თეატრში 11
აპამხან ლაღველა — თეატრალური გრაფიკის
 მანანა ახმადილი — სოლოკო ვიკასლაძე — ლენინური 6
 პერიოდის ლაღველა 6
ზურაბ ჯანაშიანი — დიდი ცხოვრების ფურცლები 10
პაპია ზურაბი — ხელოვნების მხატვრობის მიხედვით 12
კარაბაგ ზურაბი — მონღოლური ახალგაზრდობა 9
ნუგზარ გოპაშაძე — თეატრალური ოქროსი 1
ნუგზარ გოპაშაძე — ნინო ფოფხაძის ნამუშევრების გა-
 მოყვანაზე 3
მერაბ ზემი — რეკლამის ოსტატი 1
პაპია ზეღვიანი — რეპროდუქციები 4
ზანდუა ზურაბიშვილი — საინტერესო ფერმწერი გურამ
 გულუაზის 3
პანბახე ზაქარაიანი — მხატვარი შალვა ქიქოძე
 ელენე დივანოვა-ქიქოძის ბავშვობაზე 5
პანბახე ზაქარაიანი — ახალი გამოკვლევა ქართულ არქ-
 ტექტურაზე 9
გაიანე ლუღვაძე — აპოლონ ქუთათელაძე 5
ვიტა ლიანაძე — გეგმების მხატვრობის მიხედვით 6
ვიტა ლიანაძე — ძველი სურათების გამოყვანაზე 6
ლიონა ზაქარაიანი — ნატოე ხელოვნება 1
ლიონა ზაქარაიანი — კობა გურული 6
ლიონა თაბაგაშვილი — მრავალმხრივი მხატვარი 1
კოსტე თათბიანი — დიდ ცხოვრებას — დრამა ასახვა 3
კოსტე თათბიანი — მოქმედი ქართველი შრომისა და 9
პ. ლასელი — სახლური შემოქმედება და თანამედროვეობა 7
ირიხა ლორთქიფანი — ემიგრანტი და კოლხეთი 2,9
სემიონა მავარაშვილი — თეატრში გატარებული ცხო-
 ვრება 6
გიორგი მახარაშვილი — ახალგაზრდა მხატვართა გამო-
 ეჩენე ქუთაისში 10
რეალური მხატვრობის ბავშვობა 10
რუსეთის თეატრალური მხატვრობა ბავშვობაში 6
ვიტა ლიანაძე — ექიმ-მოქმედები 6
თეატრალური მხატვრობა — X-XI საუკუნეების ქართული
 გვიანი ბერილობა 9
ნინო შურაბი — ორმენტილი და გულუგულისიანი
 სახელოვანი სათავისი ხელოვნების 12
ფილიპე ჯანაშიანი — მხატვრობის (ინტერვიუ მხატვრებთან) 3
ქართული მხატვრობის სახელოვანი ბავშვობა 1
აკაკი თათბიანი — სსრ კავშირის სახალხო
 მხატვარი 12
პაპია შინი — თეატრორტოლია 8
ზურაბ შინი — ეროვნობის არქივის კვლევაზე 8
ნანა ჩაჩაძე — ახალგაზრდა განცდილი 6
ალექსანდრე წამბერილი — ერთი მრავალგვანი 9
კოსტე თათბიანი — სსრ კავშირის სახალხო
 მხატვარი 11
ხელოვანი, მცენარე 10
გაიანე ჯანაშიანი — ხელოვნების ნიმუშები ოქციელის
 ხანის გამოქვეყნებები 6
ალიონა ჯანაშიანი — მძალი 2

ქიხნაწარმოვნები

ნუგზარ აბაშვილი — მოსკოვის კინოფესტივალს 2
თინათინ ზილიანი — ქართული საბჭოთა კინომატორგა-
 ფიის საზღვარგარეთ 5
აკაკი ლაღველა — ერთი საათი სვეტლანა კოტოვსკისთან 9
გიორგი დიდიანი — ქართული რეჟისორები ფრან-
 გულ კინოლექსიონში 12
გიორგი დიდიანი, ზურაბ ზაქარაიანი — კინემატოგრაფის
 პირველი სენსიტივობის 7
სანდრო თუშუაშვილი — ტელეკინო-69 7
რეჟისორ აბაშანი, ზურაბ ზაქარაიანი — უნიკალური შენაქანი 7
ლენე კლიანი 11
მელაძე ივანე — კოტე დავუშვილი 1
გიორგი ხარბაშვილი — შენიშვნები ქართული კინის
 ისტორიის საკითხებზე 12

მუსიკა, კომპოზიცია

მედა ავირანაშვილი — საინჟინერო კონსტრუქციის ლაშქარბი	9
ალექსი არაში — უძველესი ფენის ხმოვანი ისტორია ახალგაზრდა მომღერლის როლები	5 8
მანანა ანაშიანი — გარდასულ დღეთა გასვენება მ. ბ. — სიმღერით შეთავაზებული	8 7
ლალი ბოლქვაძე — სწორკუთხაი მომღერალი	1
ნადეჟდა ბუზოვლი — დავითყაი ხელოვანი	1
ვაჟა ვახანიანი — „მეხუტის“ და „მეხუტის“ მიმართე- ბა ქართული სავალდებულისადმი	1 8
ვაჟა ვახანიანი — ლირიკული განვლილი გზა	1
თამარ ვილხაძე — ვანო გვიციანი	3
ივანე ბერსანიანი — ვოკალური შემსრულებლობის ზოგი- ერთი საკითხი	10,11
ლია ღვინია — გუსტავ მაღერი	6
ოთარ ვახაძე — რუსული დღიური	9
მერი ზალოშვილი — თეატრის მუსიკალური სკოლა 50 წლისა	10
აიალია ზუბაიშვილი — ტატანა მალაშვილის საინტერე- სო ფენები	10
თარიღის მიხედვით მუსიკალური სასწავლებლის კონ- ცერტი	10
ნელი თაბარი — პატარა პიანისტის სიხარული	3
თეიმურაზიანი კონკრეტული ხელმძღვანელთა შე- კრებებზე	10
სოსო თაბარიანი — ცეკვის სიყვარულთა	3
ოთარ აბაიშვილი — პიანისტი ალექსანდრე ნიკოლაძე	1
ბერილი კიკელიძე — ცეკვა „ქართულს“ სახელწოდე- ბისათვის	1
ალექსანდრე ლორია — სილირიკოზო ხელოვნების ის- ტორიიდან	7
კოფო ვაგაპაძე — დეჟლოსილი ქორეოგრაფი	12
მუსიკის, პატრიოტი	1
მუსიკის „მისრულდება“ ფორში	9
ნინა მუსხელიშვილი — გზა დიდი ხელოვნებისაკენ	9
ნინა მუსხელიშვილი — მედალიის შემოქმედებითი ან- გარიში	9
სულხან ნასიძე — გურული ხალხური სიმღერების პოლი- ფონიური თავისებურებების შესახებ	2
ოვი ლის „გორაკი“	3
ვლადიმერ პაპანიჩი — „შემოდგომის სიმღერა“	9
ოთარ პაპანიჩი — ბავშვთა ქორეოგრაფიის შესახებ	3
გიორგი მორავანი — მუსიკალური თეატრის დიდი რეფორ- მატორი	7
ზარაბ რბიანი — მუსიკომედიის თეატრის ახალი სექ- ტარი	7
ნათელა სპანიშვილი — რეჟისორის თანაშემწე	8
ბენიამინ ტოპონია — გამოყენილი ქართული ხელოვანი და ინჟინერი	12
ჯეიმან ტუნიშვილი — „საქართველო ხალხურ სიმღე- რებში“	6
მირა ფინიანი — ალექსანდრე შავერაშვილი	6
ბრიგოლ შანიშვილი — სავსე დრო ხელოვნების დიდი შთაბეჭ	2

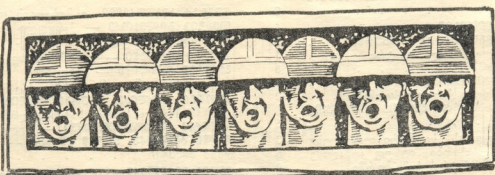
ვაჟა ჩინალაძე — ილია ზურაბიშვილი	10
ვაჟა ჩინალაძე — ზაქარია ფლორეტი	11
ანდრეა ჩიქვაძე — „დემონი“ პეტროტურეში ქართული ძაღვით	11
ქაქავა ლაშქარაშვილი — ხელოვნება	6
ანდრეა ტაბიშვილი — მომღერლის დღეობა და ტრაგე- დია	9
ციცილია ფიჭოვლის შამიშვილი — სალაშქარო ანდრეა ფიჭოვანი — ზაქარია ფლორეტის თეატრი შინ და გარეთ	8

მეცნიერება, მოგზაურობა, სხვადასხვა

გურამ გორგულაძე — გაზეთის გაფორმების ხელოვნება	7
ოთარ ვახაძე — გერმანიის დღიური	2, 5, 7, 8, 9
ლევია თაქათაშვილი-უზოვაძე — ქართული ხალხის მეგობარი	3
ამთანდოლ თელიანი — ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ისტორიიდან	7
გიორგი იაშვილი — შემოქმედებითი გზები	5
ზაურ კალაძე — იოსებ გრიშაშვილის წერალები დღიით მუსიკისადმი	5
კონკრეტი კინოგრაფიული — ზოგი რამ ბაკურაიანის სე- მინარებზე	9
ჯონი კონკრეტი — ექვთიმ თქუცუბაძე	6
ბათუ კარაგიშვილი — სიტყვა გიორგი ლეონიძეზე	5
პასილ ლაშქარაშვილი — რამდენიმე სიტყვა ნაზიმ ჰიქ- მეთზე	2
ჯიგო ლომიშვილი — კიდევ ერთხელ „მეფისტიკოსის“ მინარებზე	7
მედიკალური ზარბები	1
კონკრეტი — ქართული წიგნის მეგობარი	6
ვახტანგ პარაკიანი — პეტრე რომანის ძე ბაგრატიონი აქროლენ მორავანი — რუსთაველი და გიორგიშვილის უა- დავებო ხელოვნებაში	8 2
ელენე სავანაძე — ორი სიყვარული	9
„საბჭოთა ხელოვნების“ პერიდი — ღამით ბრონხტინის სილილილილი საბარნიმელოს ცის ქვეშ	2
ედიტა პარაკიანი — გალაკტიონი სოხუმში	11
პეტრე შანიშვილი — ნახში და განცდილი	10
ნელი ჩანაძე — დისკრეტის ნახევარსაუკუნეოანი თემა- ტიკაზე	12
ირაკლი ლომიანი — ნიკო ლომიანი და ნიკოლოზ ნიქ- რასთვი	1

**ახალი წიგნები, გზაგამართვა,
კულტურა**

გივი ბარამიძე — ფიჩქვ აღბეჭდილი დროის კარნახით	8
ლილი ლომიანი — თეატრალური საზოგადოების გა- მოყვანილი	8
ქართული რიგის აღმართვა	9
თამარ პარაკიანი — ჩემი გზა	3, 9
გიორგი ჯაბაშვილი — საინტერესო ნაშრომი „შალი- შვილები“	7

ИНДЕКС
76177